

Ton Nabben & Annemieke Benschop

Trends in gebruik van alcohol,
tabak, cannabis en andere drugs.

with English summary

Antenne 2020 Amsterdam

MET ANTENNE NL CORONA SPECIAL SURVEY

Antenne Amsterdam 2020

In Antenne Amsterdam wordt al meer dan een kwart eeuw jaarlijks het gebruik en de markt van alcohol, tabak en andere drugs in de hoofdstad beschreven. Trends en ontwikkelingen worden in kaart gebracht op basis van (1) interviews met een uitgaanspanel van insiders die vertellen over het trendsettende uitgaansleven, (2) interviews met een panel kwetsbare jeugd waarin professionals zijn vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken, (3) een survey met vragenlijsten over het gebruik van genotmiddelen, en (4) testuitslagen van bij de testservices aangeleverde drugs.

Het coronajaar 2020 was uniek voor de Antenne monitor, met een speciale landelijke online Antenne NL Corona Special survey, en een panelstudie die verhaalt over een ravecultuur in sluimerstand in plaats van een bruisend uitgaansleven. Dit leverde een hoop nieuwe vragen op. Werd met de drooglegging van de horeca ook minder alcohol gedronken? Wat deden Amsterdammers die drugs gebruiken toen nachtleven en festivals werden opgeschort? Waren er veranderingen in aanbod, kwaliteit of prijzen van drugs? En wat doen coronaverveling, stress en behoefte aan een uitlaatklep met kwetsbare jongeren in de aandachtwijken?

Het antwoord op deze en andere vragen vind je in dit rapport. Want ook in een pandemie valt er nog genoeg te vertellen over middelengebruik en drugsmarkt in Amsterdam.

ANTENNE AMSTERDAM 2020

TRENDS IN GEBRUIK VAN ALCOHOL, TABAK, CANNABIS EN ANDERE DRUGS

MET ANTENNE NL CORONA SPECIAL SURVEY

WITH ENGLISH SUMMARY

Ton Nabben

Urban Governance & Social Innovation – Faculteit Maatschappij en Recht

Annemieke Benschop

Urban Vitality – Faculteit Gezondheid

I INTRO

II PANEL UITGAANDERS

III PANEL KWETSBARE JEUGD

IV CORONASURVEY

V MARKT

VI SAMENVATTING

VII SUMMARY

VIII BIJLAGEN

Antenne Amsterdam 2020 is uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam, in opdracht van Jellinek Preventie, met medewerking van Dirk J Korf, Evelien Mettievier Meijer en Judith Noijen.

Omslagontwerp: Anne Toledo

Omslagfoto: Abigail Lynn / Unsplash

English summary: Michael Dallas

Nabben, T. & Benschop, A. (2021) *Antenne Amsterdam 2020: Trends in gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs*. Hogeschool van Amsterdam.

© 2021

Overname van informatie uit deze rapportage is toegestaan onder voorwaarde van correcte en volledige weergave van de uitkomsten met bronvermelding.

INHOUD

I	Intro.....	4
II	Panel uitgaanders.....	17
III	Panel kwetsbare jeugd.....	81
IV	Coronasurvey.....	106
V	Markt.....	178
VI	Samenvatting.....	213
VII	Summary.....	219
VIII	Bijlagen.....	225

INTRO

1	Roaring twenties	5
2	Een gecombineerde monitor	6
3	Cijfers uit voorgaande Antennes	7
3.1	Coffeeshopbezoekers	7
3.2	Club- en festivalgangers	8
3.3	Cafébezoekers	8
3.4	Mbo-studenten	9
3.5	Jeugdzorg	9
4	Andere Amsterdamse cijfers	10
4.1	Algemene bevolking	10
4.1.1	Rioolwater	12
4.2	Scholieren en studenten	13
4.3	Verslaving	14
4.4	Arrestaties	15
4.5	Sterfte	15
5	De volgende hoofdstukken	16

1 Roaring twenties

Tussen alle onheilstijding en oplopende besmettingscijfers, verschenen er in het midden van de coronacrisis achtergrondverhalen over wat jongeren gaan doen zodra de lockdown wordt opgeheven, de cafés en clubs weer open mogen, en muziekfestivals duizenden bezoekers zullen verwelkomen die na ruim een jaar ascese collectief stoom willen afblazen. Al snel wordt de vergelijking met de *roaring twenties*, een eeuw geleden, gemaakt. De Spaanse grieppandemie van toen eiste naar schatting 20 tot 100 miljoen levens, veel meer dan de 3.8 miljoen COVID-19-doden tot nu toe (juni 2021).¹ De *roaring twenties* stonden vooral symbool voor de moderne Amerikaanse cultuur, in een periode dat de massaproductie op gang kwam en de iconische *flapper girls* rokend, swingend, drinkend en soms cocaïne snuivend hun vrije tijd doorbrachten in *dancehalls* en *speakeasies* – de illegale broeinesten die de opkomst van de maffia tijdens de drooglegging (1920-1929) plaveide.

Terwijl Europa nog na-ijlde van de traumatische WO I pikte het Amsterdamse uitgaansleven op het Rembrandtplein een graantje mee van de wilde charleston en jazz, die door de goegemeente als ‘primitieve ketelmuziek’ werden beschouwd. De échte reuring kwam pas in de jaren ‘60, die aanzienlijk roeriger werden dan het interbellum. Hasj, LSD, provo’s, hippies en nozems deden hun intrede en brachten het land in rep en roer. De naoorlogse West-Europese jeugdcultuur liep vanaf toen synchroon met die in de Verenigde Staten. Het Holland Popfestival in 1970 was het Nederlandse equivalent van de moeder aller festivals: Woodstock 1969. De *second summer of love* in 1987 bracht vanuit de VS house en ecstasy: de nieuwe love drug. Het was het beginpunt van een compleet nieuw uitgaansleven dat ruim dertig jaar later door een coronapandemie plots implodeerde: geen feesten, festivals, volle clubs, hippe cafés en jeugdig massatoerisme.

De link met honderd jaar geleden is zwak omdat er anno 2020 een andere tijdgeest heerst. Het is sowieso de vraag wat er nog rest van het uitgaansleven zodra iedereen is gevaccineerd. Voorlopig is het nog niet zover. Hoewel de jeugd begint te morren en het land van Urk tot Stein dagenlang in de greep hield met een opstand tegen de avondklok. Over *roaring twenties* gesproken. Tijdens het schrijven van dit intro zijn er met het oplopen van de temperaturen nieuwe schermutselingen met ongeduldige jongeren in het Vondelpark. Voorlopig lijkt een nieuwe *summer of love* nog ver weg. In deze editie van de Antenne monitor ligt de focus vooral op hoe Amsterdammers hun vrijheidsbeperking beleven en welke gevolgen dit heeft voor hun psychosociale ontwikkeling en middelengebruik.

¹ Bron: WHO, [WHO Coronavirus \(COVID-19\) Dashboard](#), World Health Organization, 16 juni 2021.

2 Een gecombineerde monitor

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De **multi-methodische onderzoeksaanpak** van Antenne Amsterdam kent drie vaste onderdelen: (1) een panelstudie onder twee verschillende doelgroepen, (2) een survey en (3) analyse van testresultaten van drugstestservices. Sinds 2017 wordt Antenne ook uitgevoerd in de regio Gooi en Vechtstreek.²

In het **uitgaanspanel** worden de trends in de uitgaanswereld door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders op de voet gevolgd. De focus ligt op de gebruikersmarkt in het uitgaansleven, met specifieke aandacht voor de trendsetters. Globaal worden drie segmenten bestreken: (1) het reguliere uitgaansleven dat over de hele stad is verspreid, maar voornamelijk is geconcentreerd in het centrum (*mainstream*), (2) een veel kleiner segment dat voornamelijk buiten de ring ligt (*underground*) en (3) een overlappend segment dat het beste van de twee werelden wil verenigen en in de afgelopen jaren fors is uitgebreid (*upperground*). De trendsetters binnen de segmenten hebben een scherp oog voor nieuwe ontwikkelingen op de drugsmarkt en geven duiding aan het middelengebruik op sociale settings en het middelengebruik van hun eigen achterban. In het **panel kwetsbare jeugd** zijn veldwerkers vertegenwoordigd die contact hebben met de Amsterdamse straatjeugd. De jongeren zijn veelal laagopgeleid en brengen hun vrije tijd grotendeels door in de eigen woonbuurt. Zij zijn de tegenpool van de wat oudere, doorgaans hoogopgeleide trendsetters in het uitgaansleven.

De panelstudie onderzoekt geruchten, signalen, trends en hypes maar kunnen geen precieze cijfers leveren over het middelengebruik in de netwerken. Daartoe omvat Antenne ook een jaarlijkse **survey** onder specifieke groepen jongeren of jongvolwassenen. Afwisselend waren dat in voorgaande edities coffeeshopbezoekers, club- en festivalgangers, cafébezoekers, mbo-studenten, en jongeren in de jeugdzorg. In 2020 is wegens de coronapandemie gekozen voor een online survey waaraan iedereen van 16 jaar en ouder kon meedoen.

Uitslagen van laboratoriumanalyses van drugs die door gebruikers bij de **testservice** van Jellinek Preventie en GGD Amsterdam worden aangeboden, leveren indirecte informatie over (trends op) de Amsterdamse drugsmarkt. Omdat deze informatie komt van een selecte groep gebruikers, is deze op zichzelf niet representatief voor de gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt. De testresultaten kunnen echter wel aanwijzingen verschaffen over de marktzijde van middelengebruik.

² Zie: www.hva.nl/antenne-gooi.

De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema worden vier opeenvolgende fasen onderscheiden. De vierde fase van dalende populariteit kan, na korte of lange tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

I TRENDSETTERS

Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik. *(Antenne onderdeel: uitgaanspanel)*

II TRENDVOLGERS

Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende, bindende kracht). *(Antenne onderdeel: survey onder uitgaanders), testservice en panel kwetsbare jeugd)*

III MAINSTREAM

Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen. *(Antenne onderdeel: survey onder mbo-studenten en jeugdzorg, testservice en panel kwetsbare jeugd)*

IV DALENDE POPULARITEIT

Middelen verliezen aan invloed onder trendsetters. *(Antenne onderdeel: uitgaanspanel)*

Figuur 1.1: Vier fasen verspreiding (uitgaans)drugs

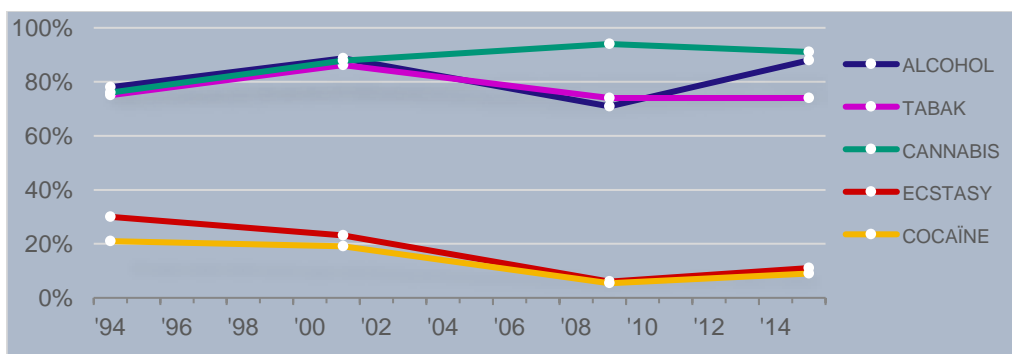
3 Cijfers uit voorgaande Antennes

In dit inleidende hoofdstuk worden de cijfers en trends uit de surveys onder coffeeshopbezoekers, club- en fesitvalgangers, cafébezoekers, mbo-studenten, en jongeren in de jeugdzorg van eerdere jaargangen van Antenne Amsterdam kort weergegeven. We beperken ons hierbij op tot *huidig* gebruik (laatste maand) van tabak, alcohol, cannabis, ecstasy en cocaïne.³

3.1 Coffeeshopbezoekers

Coffeeshopbezoekers zijn in het kader van Antenne viermaal onderzocht. Bij de laatste survey in 2015 waren negen van de tien coffeeshopbezoekers huidige blowers (91%). Dat lijkt logisch maar in 2001 en 2009 werden er meer niet-blowers aangetroffen in coffeeshops. Bijna driekwart was huidige roker (74%) en 88% was huidige drinker. Het aandeel rokers was vrijwel hetzelfde als in 2009, maar het aandeel huidige drinkers was fors gestegen. Het huidige gebruik van ecstasy en cocaïne nam af tussen 2001 en 2009, maar steeg weer in 2015: van 6% naar 11% voor ecstasy en van 5% naar 9% voor cocaïne.

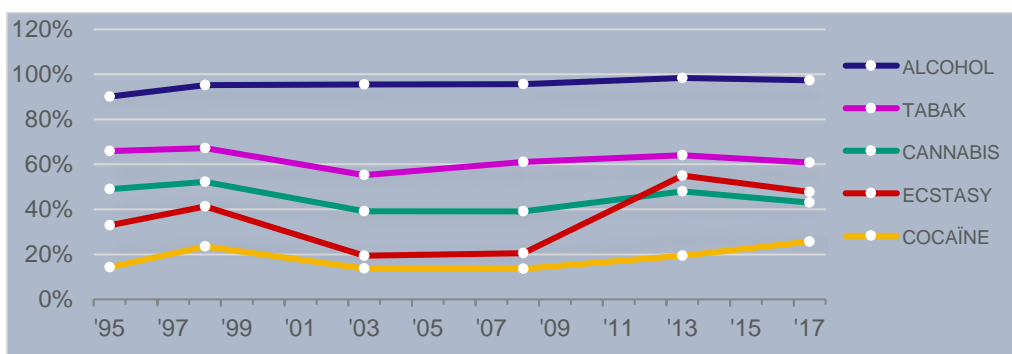
³ Volledige rapportages (vanaf 2003) met aanvullende cijfers zijn te vinden op www.hva.nl/antenne-amsterdam.

Figuur 1.2: Huidig gebruik Antenne surveys coffeeshopbezoekers⁴

3.2 Club- en festivalgangers

Bezoekers van clubs en festivals (of party's of raves) waren zes keer onderwerp van de Antenne survey. In 2017 was vrijwel iedereen huidig drinker (97%), zes op de tien waren huidig roker (61%) en vier op de tien huidig blower (43%). Bijna de helft (48%) had de laatste maand ecstasy gebruikt en ongeveer een kwart (26%) cocaïne. Het aandeel huidige rokers bleef vrij stabiel, maar het aandeel dagelijkse rokers halveerde. Huidig ecstasygebruik verdubbelde tussen 2008 en 2013, maar in 2017 daalde dit weer licht.

Figuur 1.3: Huidig gebruik Antenne surveys club- en festivalgangers⁵

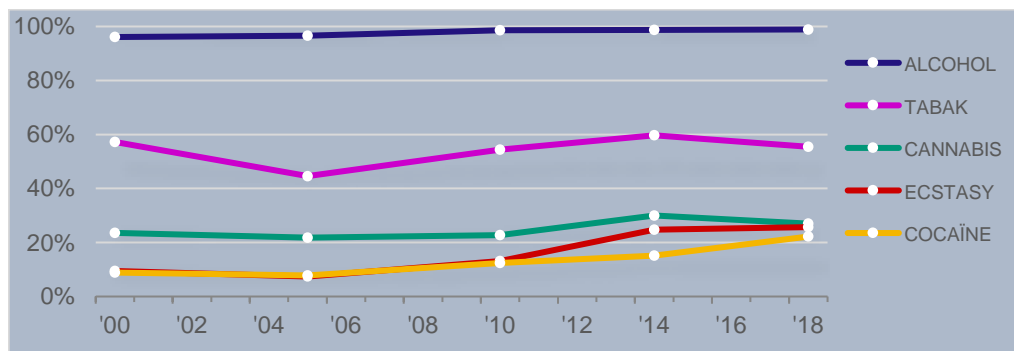
3.3 Cafébezoekers

Bezoekers van cafés verspreid over Amsterdam zijn in vijf keer onderzocht. In elke survey bleken, op een enkeling na, alle onderzochte cafébezoekers huidige drinkers. In 2018 was meer dan de helft (55%) huidige roker en ruim een kwart (27%) huidige blower. Het aandeel huidige rokers

⁴ Steekproefgrootte respectievelijk 142, 230, 266, en 227. Gemiddelde leeftijd 21 tot 28 jaar. Bron: Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1995) *Antenne 1994*. De Jellinek. | Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2002) *Antenne 2001*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2010) *Antenne 2009*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2016) *Antenne 2015*. Rozenberg Publishers.

⁵ Steekproefgrootte respectievelijk 462, 456, 404, 646, 633 en 639. Gemiddelde leeftijd 24 tot 28 jaar. Bron: Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996) *Antenne 1995*. De Jellinek. | Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999) *Antenne 1998*. Thela Thesis. | Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004) *Antenne 2003*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009) *Antenne 2008*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Benschop A T & Korf DJ (2014) *Antenne 2013*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*. Rozenberg Publishers.

veranderde nauwelijks sinds 2000, maar het aandeel dagelijkse rokers is meer dan gehalveerd. De afgelopen maand gebruikte 26% ecstasy en 22% cocaïne. Na een aantal jaren van stijgende gebruikscijfers, stagneerde het ecstasygebruik, maar het cocaïnegebruik nam verder toe.

Figuur 1.4: Huidig gebruik Antenne surveys cafébezoekers⁶

3.4 Mbo-studenten

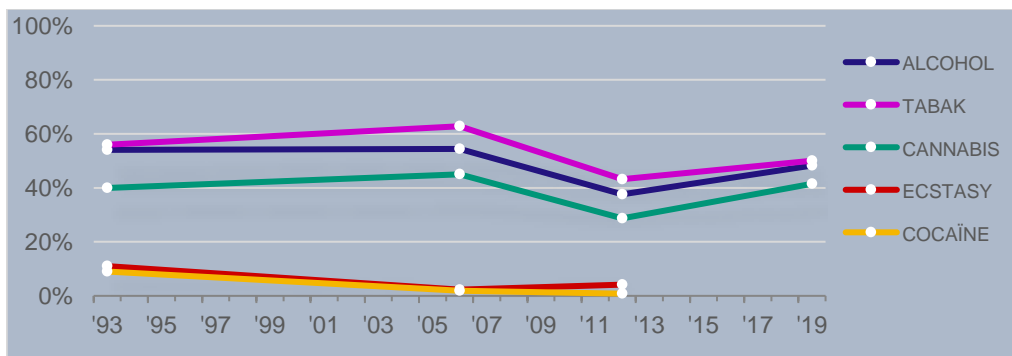
In 2016 is binnen de Antenne reeks voor het eerst een survey gehouden onder mbo-studenten in Amsterdam (voor 2021 is een volgende mbo-survey gepland). Aan de survey deden 1.972 studenten mee (gemiddeld 19 jaar). De respondenten vormden een goede afspiegeling van de totale populatie mbo-studenten in Amsterdam wat betreft geslacht, leeftijd, sector en kwalificatieniveau. Bijna twee derde van de mbo-studenten (65%) was huidige drinker, bijna een derde (35%) huidige roker en bijna één op de vijf (22%) huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (7%) en cocaïne (3%) kwam weinig voor onder mbo-studenten.⁷

3.5 Jeugdzorg

De allereerste Antenne survey van 1993 werd uitgevoerd onder wat destijds 'probleemjongeren' heetten bij het Jongeren Advies Centrum (JAC) en het Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) in Amsterdam. Na een lange tussenpose kwam de doelgroep weer in zicht bij de Antenne surveys van 2006, 2012 en 2019 onder cliënten van jeugdzorginstelling Spirit. In 2019 was 50% van de onderzochte jongeren huidige roker, 48% huidige drinker en 42% huidige blower. Huidig gebruik (laatste maand) van ecstasy en cocaïne werd niet gemeten, maar recent gebruik (laatst jaar) was 18% respectievelijk 5%. Wegens continue herinrichting van de jeugdzorg en veranderende onderzoeksmethoden zijn cijfers van de vier surveys onderling niet goed vergelijkbaar.

⁶ Steekproefgrootte respectievelijk 504, 408, 590, 523 en 540. Gemiddelde leeftijd 25 tot 27 jaar. Bron: Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001) *Antenne 2000*. Rozenberg Publishers. | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006) *Antenne 2005*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2011) *Antenne 2010*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2015) *Antenne 2014*. Rozenberg Publishers. | Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019) *Antenne 2018*. Rozenberg Publishers.

⁷ Bron: Nabben T, Luijk SJ, Benschop A & Korf DJ (2017) *Antenne 2016*. Rozenberg Publishers.

Figuur 1.5: Huidig gebruik Antenne surveys jeugdzorg⁸

4 Andere Amsterdamse cijfers

Antenne Amsterdam richt zich vooral op het uitgaansleven en middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen. Om een breder beeld te krijgen van de Amsterdamse gebruikerspopulatie volgt hier een kort overzicht met additionele cijfers over (1) middelengebruik onder de algemene bevolking, (2) middelengebruik onder scholieren en studenten, (3) verslaving, (4) drugsmisdrijven en (5) druggerelateerde sterfte.⁹ Zie voor meer cijfers ook de 'Genotmiddelenmonitor Amsterdam' die de GGD sinds 2020 publiceert.¹⁰

4.1 Algemene bevolking

De GGD Amsterdam voert sinds 2002 vierjaarlijks een gezondheidsonderzoek uit, waarbij onder andere het gebruik van tabak, alcohol en drugs onder de algemene bevolking van Amsterdam wordt gemeten. Daarvoor (tussen 1987 en 2001) is in het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) vijfmaal het gebruik van drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en ouder onderzocht.

Op basis van de gegevens uit de laatste Gezondheidsmonitor van 2018 rookt ruim een kwart (27%) van de Amsterdammers.¹¹ Het aandeel rokers laat vanaf 1987 een geleidelijke afname

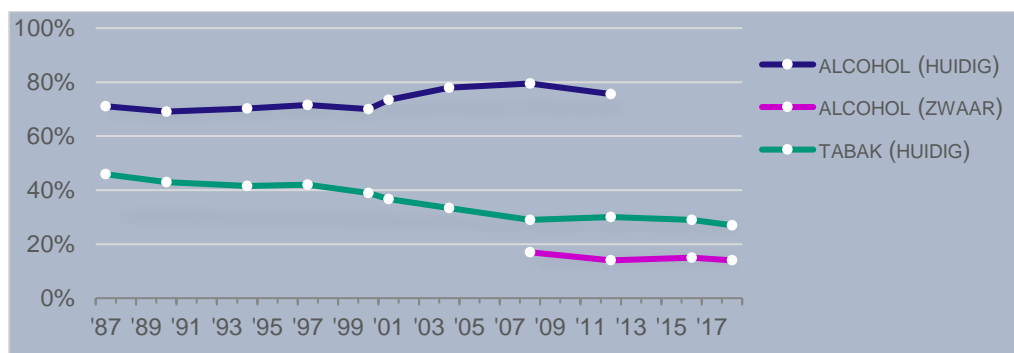
⁸ Steekproefgrootte respectievelijk 105, 311, 247 en 118. Gemiddelde leeftijd 16 tot 18 jaar. Bron: Korf DJ & Van der Steenhoven P (1994) *Antenne 1993*. De Jellinek. | Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007) *Antenne 2006*. Rozenberg Publishers. | Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2013) *Antenne 2012*. Rozenberg Publishers. | Nabben T & Benschop A (2020) *Antenne 2019*. Rozenberg Publishers.

⁹ De meeste cijfers zijn ook in voorgaande Antennes terug te vinden. Waar mogelijk worden gegevens aangevuld en geactualiseerd.

¹⁰ Wijffels C, Buster M, Steenkamer I, Schaap A, Uitenbroek D & Verhagen C (2020) *Genotmiddelenmonitor Amsterdam 2020*. GGD Amsterdam: Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie (EGZ) / Jeugdgezondheidszorg (JGZ).

¹¹ In het najaar van 2020 is de meeste recente Gezondheidsmonitor uitgevoerd. De resultaten daarvan zijn op het moment van schrijven nog niet beschikbaar (GGD Amsterdam, *Gezondheidsmonitor volwassenen en ouderen*, ggg.amsterdam.nl, 10 juni 2021).

zien, maar vanaf 2008 lijkt deze afname te stagneren. Het aandeel zware rokers (dagelijks 20 sigaretten of meer) is echter wel flink gedaald (van 7% in 2008 naar 3% in 2016). Het aandeel huidige drinkers (laatste maand) onder de Amsterdamse bevolking ligt al een aantal jaar zo rond de driekwart (76% in 2012). Sinds 2008 wordt vooral gekeken naar het aandeel 'zware' en 'overmatige' drinkers.¹² In 2018 kan 14% van de volwassen Amsterdammers worden aangemerkt als zware drinker.

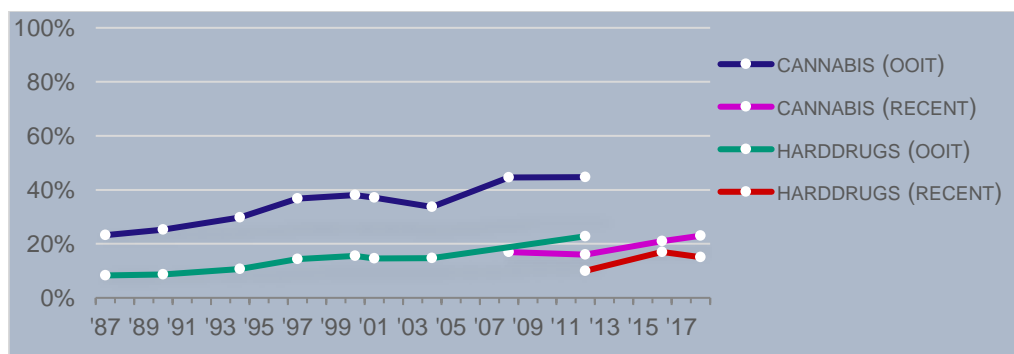

Figuur 1.6: Alcohol- en tabakgebruik algemene bevolking Amsterdam¹³

Het percentage Amsterdammers dat ooit cannabis gebruikte leek na de eeuwwisseling licht te dalen, maar in 2008 en 2012 lag het weer op 45%. Recent gebruik (laatste jaar) van cannabis onder Amsterdammers nam toe van 16% in 2012 naar 23% in 2018. Onder de algemene bevolking van Amsterdam steeg het ooit-gebruik van harddrugs (ecstasy, cocaïne, amfetamine, GHB, LSD en/of heroïne) de afgelopen jaren licht, tot 23% in 2012. Het recente gebruik (laatste jaar) van harddrugs onder Amsterdammers steeg van 10% in 2012 naar 15% in 2016. Het aandeel cannabis- en harddruggebruikers is het grootst onder jongere inwoners (19- tot 34-jarigen).

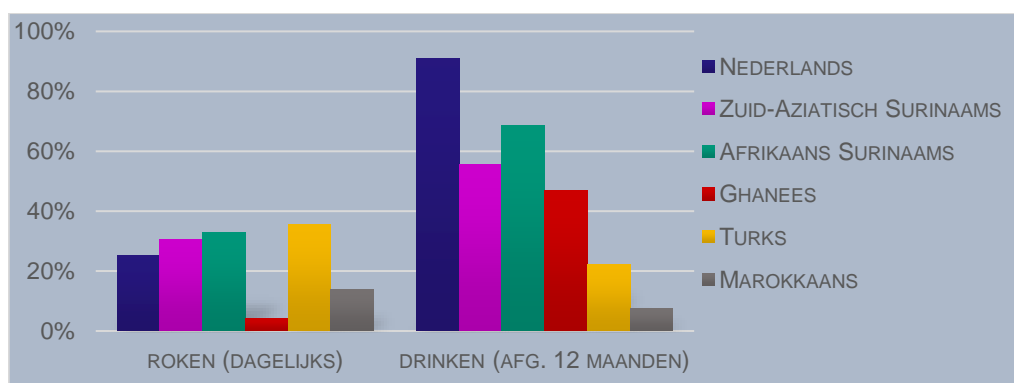
¹² Zware drinkers: drinken minstens één dag in de week zes of meer (mannen) of vier of meer (vrouwen) glazen alcohol. Overmatige drinkers: drinken gemiddeld meer dan 21 (mannen) of 14 (vrouwen) glazen alcohol per week. Bron: RIVM, [Alcoholgebruik > Cijfers & Context > Huidige situatie v Definities](#), volksgezondheidzorg.info.

¹³ Bron: Abraham MD, Kaal HL & Cohen PDA (2003) [Licit and illicit drug use in Amsterdam, 1987 to 2001](#). Cedro/Mets & Schildt. | Dijkshoorn H (2002) *Amsterdamse gezondheidsmonitor 1999-2000: Ongezonde leefgewoonten in Amsterdam*. GGD Amsterdam. | Uitenbroek DG, Ujic-Voortman JK, Janssen AP, Tichelman PJ & Verhoeff AP (red.) (2006) *Gezond Zijn en Gezond Leven in Amsterdam*. GGD Amsterdam, cluster EDG. | Dijkshoorn H, Van Dijk TK & Janssen AP (red.) (2009) *Zo gezond is Amsterdam! Eindrapport Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008*. GGD Amsterdam, cluster EDG. | Dijkshoorn H, Hazeleger F, Janssen AP & Ujic-Voortman JK (red.) (2013) [Amsterdammers gezond en wel? Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012](#). GGD Amsterdam, cluster EDG. | Van den Boom W, Dijkshoorn H, Janssen A, Van Santen D, Verhagen C & Wijffels C (2017) [Gezondheid in beeld: Resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016](#). GGD Amsterdam: Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie. | Dijkshoorn H, Werkhoven J, Verhagen C & Wijffels C (2019) [Gezondheid in Beeld 19- t/m 64-jarigen: Factsheet Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2018](#). GGD Amsterdam.

Figuur I.7: Cannabis- en harddruggebruik algemene bevolking Amsterdam¹³

In 2010 zijn AMC en GGD Amsterdam het HELIUS (*healthy life in an urban setting*) onderzoek gestart om inzicht te krijgen in de gezondheid van Amsterdammers met een verschillende afkomst en de oorzaken van gezondheidsverschillen. Hoewel de onderzochte Amsterdammers met een migratieachtergrond niet per se representatief zijn voor de totale etnische bevolkingsgroep die ze vertegenwoordigen, geven resultaten wel duidelijke aanwijzingen voor verschillen in rook- en drinkgedrag.

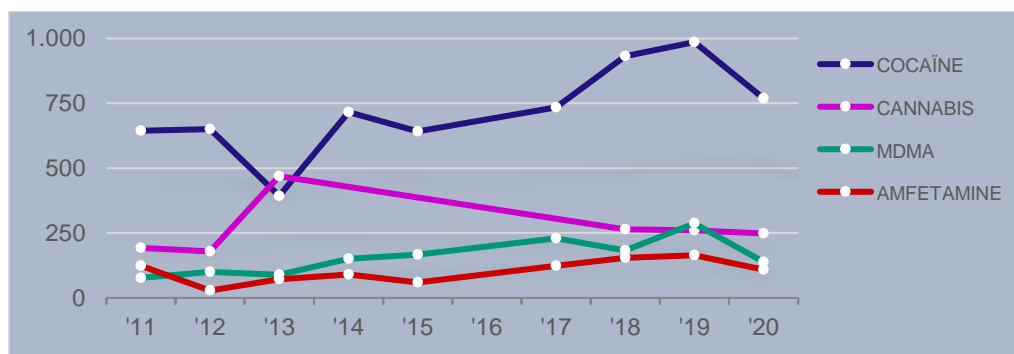

Figuur I.8: Roken en drinken naar etniciteit in Amsterdam¹⁴

4.1.1 Rioolwater

Sinds 2011 wordt onderzoek gedaan naar drugsresiduen in afvalwater in Amsterdam (en andere Europese steden). De resultaten worden weergegeven in mg per 1.000 inwoners per dag. De cijfers houden dus geen rekening met de aanwezigheid van toeristen, forenzen en andere bezoekers die niet in de stad wonen en zeggen ook niets over het aantal gebruikers. In het Amsterdamse rioolwater werd in de loop der jaren steeds meer cocaïne, MDMA (werkzame stof van ecstasy) en amfetamine aangetroffen, maar het coronajaar 2020 liet een daling zien. Er werd ook een geringe hoeveelheid methamfetamine gemeten (26,5 mg per 1.000 inwoners per dag).

¹⁴ Bron: Visser MJ, Ikram UZ, Derks EM, Snijder MB, Stronks K & Kunst AE (2017) [Perceived ethnic discrimination in relation to smoking and alcohol consumption in ethnic minority groups in the Netherlands: the HELIUS study](#). *Int J Public Health*, 62(8): 879-887. | Van Amsterdam JGC, Benschop A, Van Binnendijk S, Snijder MB, Lok A, Schene AH, Derks EM & Van den Brink W (2020) [A Comparison of Excessive Drinking, Binge Drinking and Alcohol Dependence in Ethnic Minority Groups in the Netherlands: The HELIUS Study](#). *Eur Addict Res*, 26(2): 66-76.

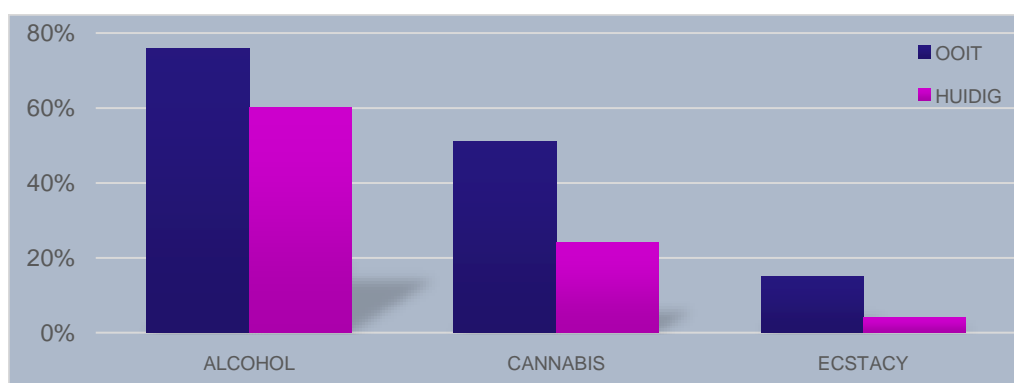

Figuur I.9: Rioolwateranalyses (mg per 1.000 inw. per dag) Amsterdam¹⁵

4.2 Scholieren en studenten

De landelijke Gezondheidmonitor Jeugd, waaraan ook de GGD Amsterdam deelneemt, levert cijfers over jongeren uit de tweede klas (12 tot 15 jaar) en vierde klas (14 tot 17 jaar) van het voortgezet onderwijs in Amsterdam. Bij de laatste meting van 2019 had 17% van de leerlingen ooit gerookt, 35% ooit alcohol gedronken, en 14% ooit geblowd. De afgelopen 4 weken rookte 3% dagelijks, dronk 10% vijf op meer glazen alcohol op één gelegenheid (binge drinken), en blowde 8%. Landelijk zijn er grote verschillen tussen tweede- en vierdeklassers; voor Amsterdam zijn geen afzonderlijke cijfers per leerjaar beschikbaar.¹⁶

In 2016 is het alcohol- en druggebruik van 1.076 Amsterdamse leerlingen uit de vijfde en zesde klas (havo en vwo) onderzocht door de GGD Amsterdam en Jellinek Preventie. Driekwart van de leerlingen had ooit alcohol gedronken (76%), de helft had ooit cannabis gebruikt (51%) en 15% had ooit ecstasy gebruikt. In de afgelopen maand dronk 60% alcohol, gebruikte 24% cannabis en gebruikte 4% ecstasy.

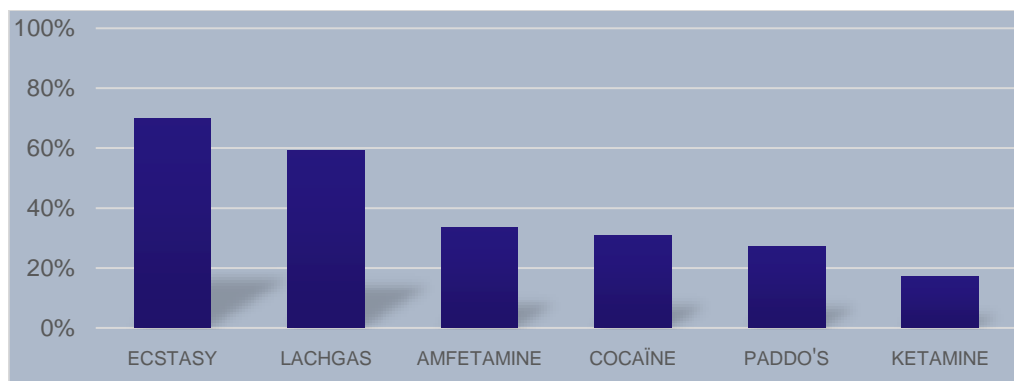
Figuur I.10: Middelengebruik Amsterdamse scholieren (5^e en 6^e klas havo/vwo)¹⁷

¹⁵ Bron: <http://www.emcdda.europa.eu/topics/pods/waste-water-analysis>. Hier zijn ook afzonderlijke cijfers voor weekend- en weekdagen te vinden.

¹⁶ Bron: <https://statline.rivm.nl/#/RIVM/nl/dataset/50077NED/table?dl=3C946>

¹⁷ Bron: Dijkshoorn H, Schilthuis, W & Van Bakkum F (2016) *Jeugd en genotmiddelen 2016: Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam*. GGD Amsterdam / Jellinek Preventie.

Eind 2013 deden 540 studenten van de UvA en de HvA mee aan een online drugsenquête van het universiteitsmagazine Folia. Een ruime meerderheid (87%) bleek ooit hasj of wiet te hebben gebruikt. Ook ecstasy (70%) en lachgas (59%) hadden de meeste studenten weleens gebruikt. Met amfetamine, cocaïne, paddo's en ketamine had een kleiner percentage van de studenten ervaring.

Figuur 1.11: Middelengebruik (ooit) Amsterdamse studenten (UvA en HvA)¹⁸

In 2014 deed het Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam voor #STUD (een magazine voor eerstejaarsstudenten door Advalvas, Folia en Het Parool) onderzoek naar alcoholgebruik onder 332 HvA- en UvA-studenten. Van hen dronk 76% weleens alcohol; op een doordeweekse dag gemiddeld 3 glazen, in het weekend gemiddeld 5 glazen.¹⁹

4.3 Verslaving

Verslaafden in behandeling

Bij de Amsterdammers die in behandeling zijn bij de verslavingszorg, staat alcohol bovenaan. In 2018 ging het om 2.481 alcoholverslaafden. Andere verslavingen volgen op afstand: heroïne 1.039, cannabis 1.020, cocaïne 704, amfetamine 133 en GHB 41.¹⁰

Crackverslaafden

In 2013 is een schatting gemaakt van het aantal crackverslaafden in Amsterdam.²⁰ Dit aantal is lastig te bepalen omdat er voor crackverslaafden geen substitutiebehandeling beschikbaar is (zoals er wel een methadonprogramma is voor heroïneverslaafden). Op basis van een combinatie van registraties van methadonverstrekking (crackverslaafden die eveneens opiaten gebruiken) en gebruikersruimten, alsmede een veldsteekproef van crackgebruikers die via een

¹⁸ Bron: Maartje Geels, [Zweven op een wolkje van geluk](#), FoliaMagazine, 20 november 2013.

¹⁹ Bron: Henk Strikkers, [Eén kater per maand](#), #STUD, augustus 2014.

²⁰ Pérez AO, Cruyff MJ, Benschop A & Korf DJ (2013) [Estimating the Prevalence of Crack Dependence Using Capture-Recapture With Institutional and Field Data: A Three-City Study in the Netherlands](#). *Substance Use & Misuse*, 48(1-2): 173–180. •

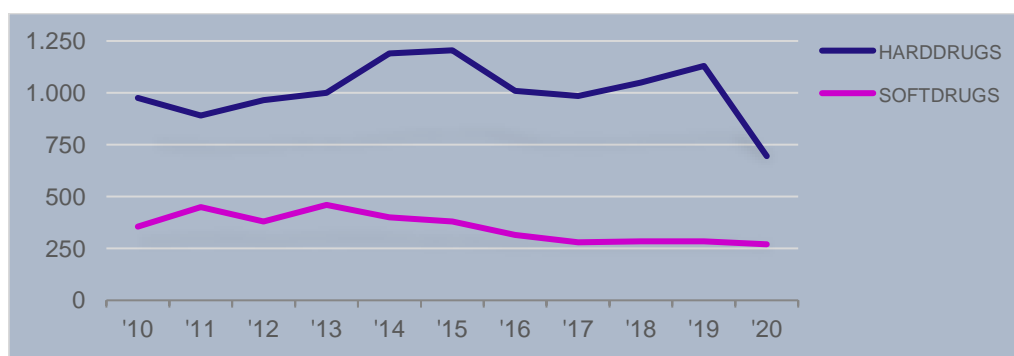
variant van de sneeuwbal methode waren benaderd, werd het aantal crackverslaafden op circa 2.500 geschat. Ongeveer driekwart was man en verreweg de meesten waren ouder dan 35 jaar.

Sputenruil

Om het risico van besmetting met gevaarlijke infectieziektes als hepatitis en hiv te beperken, kunnen druggebruikers hun gebruikte spuiten omwisselen voor schoon, nieuw injectiemateriaal. Met de daling van het aantal drugverslaafden is ook het aantal omgeruilde spuiten drastisch gedaald. Begin jaren negentig werden jaarlijks meer dan een miljoen spuiten geruild. Sinds 2007 waren dit er minder dan 200.000 en dit aantal is gestaag verder gedaald. In 2018 lag het aantal geruilde spuiten op 89.650.²¹

4.4 Arrestaties

Volgens de voorlopige cijfers werden in 2020 in de gemeente Amsterdam 695 harddrugsmisdrijven en 270 softdrugsmisdrijven geregistreerd. Sinds 2017 steeg het aantal harddrugsdelicten, maar in het coronajaar was er een flinke daling. Het aantal softdrugsdelicten bleef de laatste jaren – inclusief het coronajaar – min of meer gelijk.

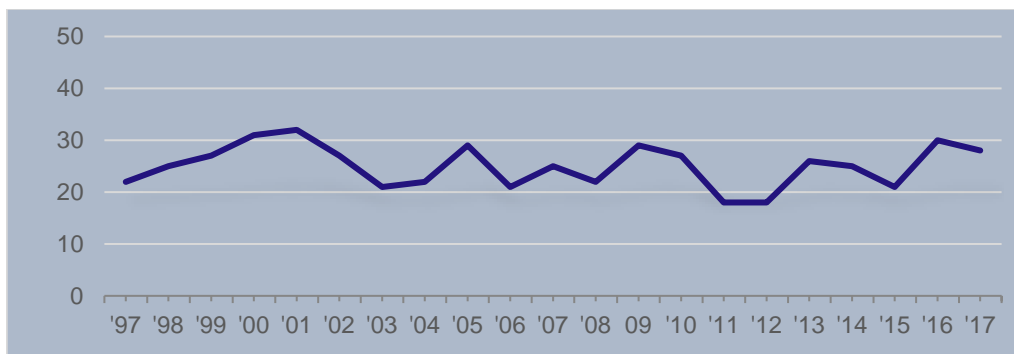
Figuur I.12: Drugsmisdrijven Amsterdam²²

4.5 Sterfte

In 2017 werden er in Amsterdam 28 sterfgevallen ten gevolge van een overdosis drugs geregistreerd. Afgezien van wat schommelingen, is het jaarlijks aantal drugsdoden in Amsterdam al zo'n twintig jaar redelijk stabiel.

²¹ Bron: OIS Amsterdam (2019) [Amsterdam in cijfers 2019](#): Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek.

²² Import/export, telen/bereiden/bewerken/vervoeren/leveren, aanwezig hebben, of vervaardigen van drugs (zie art. 2 en 3 Opiumwet). Bron: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83648NED/table?dl=5427D>.

Figuur I.13: Drugsdoden Amsterdam²¹

5 De volgende hoofdstukken

In de volgende hoofdstukken gaan we in op de trends in middelengebruik onder jonge en jongvolwassen Amsterdammers in 2020. De resultaten van het uitgaanspanel onder insiders uit verschillende scenes in de uitgaanswereld worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken.

Hoofdstuk III toont de resultaten van het panel over kwetsbare jeugd. De bevindingen van de online survey worden in **hoofdstuk IV** gepresenteerd. Tot slot wordt in **hoofdstuk V** op basis van informatie uit de panelstudie en een analyse van gegevens van de testservice een beschrijving gegeven van de Amsterdamse drugsmarkt. In **hoofdstuk VI** (Nederlands) en **hoofdstuk VII** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde informatie over onderzoeksmethoden en tabellen zijn te vinden in de **bijlagen**.

II PANEL UITGAANDERS

1	Het uitgaanspanel	18
1.1	Het Amsterdamse uitgaansleven	19
1.2	Het professionele perspectief	23
1.3	Het uitgaandersperspectief	31
1.4	Ontwikkelingen uitgaansleven 2020	37
2	Middelengebruik	38
2.1.1	Vijf profielen	40
2.2	Alcohol	45
2.3	Tabak en cannabis	47
2.4	Stimulantia	50
2.4.1	Cocaïne	51
2.4.2	Ecstasy	55
2.4.3	Amfetamine	57
2.5	Narcosemiddelen	60
2.5.1	Ketamine	61
2.5.2	GHB	63
2.5.3	Lachgas	66
2.6	Nieuwe psychoactieve stoffen	69
2.6.1	Cathinonen	70
2.6.2	Fenethylamines	72
2.6.3	Andere NPS	73
2.7	Psychedelica	73
2.8	Overige middelen	75
3	Trends	75

In het uitgaanspanel worden de trends in de uitgaanswereld door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders op de voet gevolgd. In dit deel van Antenne Amsterdam 2020 doen we verslag van de drieënvijftigste (T53) en vierënvijftigste (T54) meting in respectievelijk winter/lente en zomer/najaar 2020.²³ De ontwikkelingen waarover de panelleden vertelden in T53 speelden zich grotendeels af in de periode vóór corona, maar T54 viel geheel in coronatijd toen het uitgaansleven stil was komen te liggen.

Een beschrijving van de panelmethodiek, de panelleden en de netwerken die ze vertegenwoordigen is te vinden in *1.1 Panelmethode* (pag. 227) en *1.2 Tabellen panel uitgaanders* (pag. 232) in *VIII Bijlagen*.

1 Het uitgaanspanel

Het huidige panel in het uitgaansleven telt **25 panelleden**, die **28 netwerken** omvatten. De coronaperiode, met de sluiting van het uitgaansleven, heeft een zware wissel getrokken op de panelstudie in 2020. Normaal gesproken vertellen de panelleden over het trendsettende segment in het Amsterdamse uitgaansleven met speciaal een blik op het dance- en urbangenre. Ook homo-, kunst- en cafészenes zijn vertegenwoordigd, hoewel hier minder het accent ligt op muziekculturen. De panelleden maken zelf deel uit van een netwerk of hebben als professional veel contact met publieksgroepen. De panelleden met een **primair** contact vertellen vanuit een insidersperspectief over het middelengebruik in zijn/haar netwerk, scene of vriendengroep. Panelleden met een **secundair** contact vertellen over hun professionele rol in het uitgaansleven (glazenophaler, portier, organisator, dj, barbediende, boeker of programmeur etc.).

Een abnormaal jaar

We kunnen rustig stellen dat het jaar 2020 het meest bijzondere jaar was sinds de start van deze monitor in 1994. In dit hoofdstuk komen niet, zoals de lezer gewend is, de trends in het uitgaansleven aan bod. Voor het middelengebruik ligt dit iets anders. De clubs bleven het grootste deel van het jaar dicht, festivals werden afgeblazen en de cafés mochten, tussen twee lockdowns in het voor- en najaar, slechts beperkt openblijven. Duizenden feesturen gingen verloren. Wat betekent dit dan voor het middelengebruik, in de wetenschap dat dit volgens panelleden vaak synchroon loopt met uitgaan? Ondanks alle malaise hebben we de panelstudie door laten gaan om in contact te blijven met onze panelleden, maar vooral om te willen weten hoe groepen omgaan met een periode waarin de vrijetijdsbeleving aan banden is gelegd en welke impact dit heeft op het middelengebruik. Drinken en blowen jongeren minder of juist meer of op een andere manier dan ze gewend zijn? En hoe zit het eigenlijk met het gebruik van

²³ Meer precies bestrijkt meting T53 de periode november 2019 - april 2020, en meting T54 de periode mei-oktober 2020.

stimulantia nu de oorspronkelijke uitgaanssetting in de coronaperiode afgesloten is voor vertier? Ook de interviews gingen anders dan normaal. Sommige panelleden hadden geen moeite om binnen de coronaregels fysiek af te spreken, terwijl anderen liever kozen voor een videoplossing. Ongeveer de 40% werd face-to-face geïnterviewd en 40% via een videocall of WhatsApp-verbinding, zoals met Stas (166a) die in gezelschap van een paar maatjes op zijn hangplek werd geïnterviewd. We horen rumoer en gelach op de achtergrond als hij in het bijzijn van vrienden soms gevatte antwoorden probeert te geven. Het blijft behelpen en doorvragen via een beeldverbinding is niet ideaal. Soms kostte het enige overtuigingskracht om panelleden te bewegen voor een interview. Waar moet het interview dan over gaan als alles op slot zit?, kregen we meermaals te horen van portiers, organisatoren en uitgaanders. Eén op de vijf panelleden (de resterende 20%) was in meting 54 niet (meer) bereikbaar of zei (voorlopig) geen zicht te hebben op het panelnetwerk en daarom een interview overbodig te vinden.

Met het oog op de nieuwe werkelijkheid zijn we meer ingegaan op hoe de achterban van panelleden omgaat met alle sociale beperkingen en welke impact dit heeft op hun leven, gezondheid, werk en opleiding. Maar ook op hun vrijetijdsbesteding, waaronder sport, film- en theaterbezoek en natuurlijk uitgaan. Een complicatie hierbij was dat niet alle panelleden, door de opgelegde sociale beperkingen, goed op de hoogte waren van het wel en wee van hun vrienden- en/of feestachterban. Een reden waarom een deel van de panelleden vooral bij meting T54 het antwoord schuldig moest blijven over wie welke middelen (nog) gebruikten. Sommigen konden nog wel verslag doen van privéfeesten en/of illegale raves binnen hun *inner circle*. We moeten Antenne 2020 maar als een exceptioneel jaar zien. Een jaar waarin op 15 maart het uitgaansleven en alle collectieve vertier daaromheen voor onbepaalde tijd en tot groot leed van de feestindustrie werd opgeschort.

1.1 Het Amsterdamse uitgaansleven

Het normale reguliere uitgaansleven telt ongeveer honderd danslocaties.²⁴ Een kwart daarvan behoort tot de grote clubs en poppodia (750-1.500 bezoekers) en een kwart tot kleine clubs (250-750 bezoekers). De andere helft is een mix van kleine ad hoc locaties (o.a. feestcafés, zaaltjes, boten, loodsen en studio's) met een onregelmatige avondprogrammering. Een tiental uitgaanslocaties heeft een 24-uurslicentie. Een meerderheid van de panelnetwerken houdt vooral van dance- en urbanmuziek: twee hoofdstromingen met veel subgenres in hun kielzog.²⁵ Door de schaalvergroting is de club- en festivalcultuur meer mainstream en gezien de vele

²⁴ Om de anonimiteit van clubs, cafés, festivals, coffeshops, et cetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over druggebruik op een desbetreffende locatie.

²⁵ Clubs en party's programmeren vaak verschillende muziekgenres. We richten ons meer specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers binnen het dance- en urbanggenre. Het popcircuit komt slechts zijdelings aan de orde.

artiesten en internationale bezoekers ook kosmopolitisch. De uitbreiding van de luxe hotelbarcultuur is daar een voorbeeld van.

In Antenne 2019 schreven we nog dat het clubcircuit (en de caféhoreca) een 'Derde Gouden Eeuw' beleefde met tienduizenden bezoekers per week, die in steeds grotere getale uitwaaiëren over de cafés, coffeeshops, clubs en festivals in de zomerperiode. Ook noteerden we nog ruim 400 dancefestivals, waarvan de meeste in Amsterdam, met vooral een groei van het aantal 'kleinere' festivals. Maar in 2020 is daar acuut een einde aangekomen. Waar eens een bruisend uitgaansleven was, heerst nu een oorverdovende stilte. De uitgaansstad is sinds de coronacrisis met gierende remmen tot stilstand gekomen.

De panelleden vertellen hoe iedereen moest overschakelen naar een ander ritme en tijdverdrijf, zonder die opwindende clubkoorts en dol festivaljolijs in de zomermaanden. Maar ook de nieuwe situatie went kennelijk, want menigeen kan zich na een half jaar bijna niet meer voorstellen hoe het was – hutjemutje op een kluitje in een krappe club of op een loeidruk festival. Voor organisatoren, dj's, bookers, clubuitbaters, et cetera is de harde realiteit van gedwongen sluiting een nog harder gelag. De investeringen en inspanningen van de afgelopen jaren konden niet meer te gelde worden gemaakt. En wellicht nog fnuikender: een perspectief op heropening ontbrak. Met als gevolg dat hechte samenwerkingsnetwerken begonnen af te brokkelen en dj's, maar ook barpersoneel en portiers, (tijdelijk) een andere baan moesten zoeken. De gehele sector viel ten prooi aan een ongewis perspectief voor de nabije toekomst.

In dit hoofdstuk vertellen panelleden over hoe zij de coronatijd ervaren, maar ook hoe ze naar de toekomst kijken, als iedereen is gevaccineerd en de vertrouwde rijen weer voor de deur staan. Hoewel een deel twijfelt of het weer zo wordt als het ooit was. Naar verwachting gaat een deel van de clubs niet meer open en zullen sommige festivalorganisaties het loodje leggen. De maatregelen treffen de clubsector hard, omdat deze, net als de cafés, als eerste dicht moest en ook pas als laatst weer open zal gaan. Voor sommigen voelt het alsof het uitgaansleven in 2021 weer vanaf een nieuw nulpunt moet beginnen.

Economische neergang

'Corona schopt groei Amsterdam in de war' kopt Het Parool in augustus 2020.²⁶ Sinds de uitbraak van corona neemt het aantal inwoners af volgens bureau OIS.²⁷ Kwamen er sinds 2008 nog tienduizend inwoners per jaar bij, sinds corona moeten de prognoses van permanente groei herzien worden. Amsterdam wordt economisch hard getroffen. Vooral de binnenstad, die zwaar op het toerisme leunt. Voor mensen die anderhalve meter afstand willen houden is het in de zomermaanden erg druk op straat, in de parken en aan het water. "De aantrekkelijkheid van Amsterdam staat onder druk," zegt Jeroen Slot, onderzoeker van OIS. Het bevolkingsaantal krimpt

²⁶ Couzy M, [Corona schopt groei Amsterdam in de war](#), Het Parool, 17 augustus 2020.

²⁷ OIS, [Corona en de bevolkingsontwikkeling in Amsterdam](#), data.amsterdam.nl, 10 juni 2020.

nu ook de immigratie uit het buitenland stilligt. De aanwas van buitenlandse studenten neemt af en expats vliegen de laan uit nu internationale bedrijven noodgedwongen moeten gaan snijden in hun personeelsbestand. Vooral zij waren volgens OIS de afgelopen jaren de belangrijkste motor achter de bevolkingsgroei. Aan de andere kant, met de verder oplopende huizenprijzen, zet ook de uittocht van grote groepen Amsterdammers onverminderd door. Amsterdam is voor veel starters en jonge gezinnen onbetaalbaar, dan wel te druk. Volgens de onderzoekers blust de bevolkingskrimp de economische groei. Of de prijzen sinds de uittocht van expats weer gaan dalen, blijft nog ongewis. Er is onzekerheid of de groei weer snel terugkomt nu ook thuiswerken ingeburgerd is geraakt. Toch is de verwachting dat een economische neergang zoals in de jaren '80 nog ver is. De verwachting is dan ook dat Amsterdam jongeren en talenten blijft aantrekken en langzaam weer de spurt erin zet richting de miljoen inwoners.

Het uitgaansleven onder vuur

In 2019 stond het Amsterdamse festivallandschap volgens kwartiermakers nog onder forse druk door een groeiende weerstand vanuit de stad en bewonersgroepen die ageerden tegen de overlast van festivals, o.a. in preciaire groengebieden. Kleinschalige locaties (o.a. Diemberbos, Blijburg en Ruigoord) zouden niet goed meer tot bloei kunnen komen, wat een gevoelige aderlating zou zijn voor het nachtelijk vertier. Er waren ook zorgen over het groeiende aandeel van jonge toeristen die elk weekend met goedkope vluchten neerstreken in de stad. Uitgaanders op hun beurt klaagden weer over de drukte in de clubs, terwijl de clubsector juist wel blij was met deze extra inkomstenbron. Veel clubbezoekers bleven door de festivals in de zomermaanden weg. Het kan verkeren want veel van deze discussies zijn futiel geworden sinds corona.

Anno 2020 dringt de vraag zich op welke clubs en festivals überhaupt nog blijven bestaan. Vanuit deze angst verzamelde zich tussen de eerste en tweede coronagolf op zaterdagmiddag een paar honderd mensen op het Museumplein om onder de initiatiefnaam 'De Nacht Wacht' hun speciale steun te betuigen aan het zieltogende uitgaansleven. Twee sprekers uit het nachtleven springen eruit. De eerste is Nadia Duinker die in een gloedvolle speech de handen geregeld op elkaar krijgt. Hieronder haar ingekorte tekst die begint over welke impact de overheidsmaatregelen hebben op de horecasector.

Noodkreet uit het nachtleven

"De schrik was groot, maar er was hoop dat het snel weer goed zou komen en iedereen zijn leven weer kon oppakken zoals normaal. Maar wat volgde was het nieuwe normaal en waarbij de burgers geen invloed meer hadden op beleid en de hele sector was aangewezen op het 'influx van de overheid'. Het dringt door dat alleen een vaccin als enige redmiddel wordt gezien voor de event- en clubscene. Alle uitgewerkte protocollen om de evenementen en de nachtcultuur meer bewegingsruimte te geven ten spijt."

De spreker schetst een somber beeld van oplopende schulden, faillissementen en clubs die worden 'geschamed in de media', louter voor het zoeken naar een tussenweg. "Nu de illegale feesten

floreren lijkt illegaal het nieuwe normaal. De stad dreigt de onschatbare waarde aan cultureel erfgoed te verliezen. De nachtsector laat daarom een noodkreet horen. De toekomst is een stuk onzekerder geworden, voor iedereen die collega's is kwijtgeraakt, samenwerkingen is kwijtgeraakt, werk is kwijtgeraakt, vrienden is kwijtgeraakt, podium is kwijtgeraakt, hoop is kwijtgeraakt, dromen is kwijtgeraakt. En in dat proces misschien zelfs een stukje van zichzelf is kwijtgeraakt."

En ze vervolgt: 'We staan hier niet alleen voor de clubeigenaren. We staan hier ook voor de bartenders, de doorhosts, serveersters, de dj's, vj's, muzikanten, performers, fotografen, flyermannen, stagemanagers, beveiligers, runners, clubmanagers, programmeurs, producenten, promotors, schoonmakers, licht en geluid technici, vormgevers, copywriters, organisatoren, toilet dames, podiumbouwers, cateringbedrijven, taxichauffeurs, nachtwinkels, verhuurbedrijven en leveranciers."

"We staan hier ook voor onze bezoekers. Want de nacht is zoveel meer dan een plek om dronken te worden en te experimenteren met drugs. We mogen dan misschien niet tot de cruciale beroepen horen, maar we vervullen wel degelijk een reeks aan cruciale menselijke behoeftes."

'Wij staan hier voor de *melting pot* aan subculturen die Amsterdam zo divers, open en tolerant maakt. Als we niet uitkijken staat voor het einde van het jaar het hele nachtleven in de uitverkoop. En de zwarte markt met het snelle geld vooraan in de rij. Laten we hopen dat onze gemeente ervoor gaat zorgen dat er de komende tijd wat meer coulance, flexibiliteit en ruimte voor initiatief komt. Zodat de oude garde en de nieuwe generatie ondernemers, samen een eerlijke kans krijgen om te werken aan een duurzaam herstel van onze cultuur. Alleen samen krijgen we de nacht weer op kracht. Tijdens onze nachten creëren wij ervaringen om nooit te vergeten. Maken wij herinneringen voor het leven. En schrijven wij mee aan een stukje geschiedenis. Dit kunnen en mogen we niet stilletjes laten doodbloeden."

Het tij is gekeerd

De andere spreker is Aron Friedman, dj, feestorganisator en journalist en naar eigen zeggen ruim twintig jaar verknocht aan de Amsterdamse nacht- en danscultuur. Hij is bijna letterlijk op de dansvloer opgegroeid en voelde hier voor het eerst 'echte verbinding en echte vrijheid'. Zijn beste vrienden en zijn geliefde leerde hij kennen in de nacht. Hij prijst de Nederlandse danscultuur, zag hoe deze de laatste tien jaar explodeerde en zegt er trots op te zijn dat Amsterdam met zijn ADE over de hele wereldberoemd is geworden en uitgroeide tot het epicentrum van de internationale danscultuur met de dance-industrie als een van Nederlands belangrijkste exportproducten. Maar het tij is gekeerd. En ja, het deed pijn toen de buurvrouw zei dat hij maar een andere hobby moest zoeken. Zijn geld begint op te raken. Van de TOZO kan hij niet eens zijn huur betalen. Hieronder treedt hij op als spreekbuis van de Amsterdamse stappers. Ook hij vreest voor de toekomst als er geen versoepeling komt van het dansverbod en een toereikend steunpakket van de overheid.

Maar dansen dan?

“Het afgelopen half jaar heb ik ons nachtleven zien afbrokkelen. In Amsterdam en grote delen van de wereld. Ik begrijp heus dat het nachtleven tijdens deze wereldwijde pandemie geen prioriteit heeft. Want laat ik vooropstellen: ik geloof niet dat het coronavirus een hoax is, of ‘zomaar een griepje.’ Ik zie de ernst in en erken dat de afgelopen maanden zwaar waren voor de zorg en voor onze ouderen. Voor iedereen is dit een bange en onzekere tijd. Maar sinds de dodentallen dalen, de ic’s leger raakten, gingen de meeste mensen weer aan het werk. De sportscholen gingen weer open, want mensen moeten bewegen. De vliegtuigen gingen weer vliegen, want mensen moeten op vakantie. De cafés gingen weer open, want mensen moeten stoom afblazen. Maar dansen dan? Onze manier van verbinding voelen, vrijheid vieren? Onze manier van stoom afblazen, leven, overleven? Daarover bestaat geen discussie: strikt verboden. Clubs en festivals blijven op slot. En voor wie het toch aandurft om iets alternatiefs te doen, dreigt een boete als mensen op dansbewegingen worden betrappt. Den Haag heeft nooit een zak begrepen van de danscultuur terwijl ze wel mooie sier maakt met dit Nederlandse exportproduct. En terwijl orkesten en poppodia al jaren aan het subsidie-infuus hangen, houden wij al dertig jaar onze eigen broek op. *Do it yourself*. Er is nog nooit een Nederlandse gemeente geweest die het ons makkelijk maakte. Vergunning aanvragen voor een festival? Veel succes. Cultuurbudgetten? Geen cent.”

De spreker is kritisch op het kabinet dat uitgaan meer als plat entertainment ziet dan als een culturele uiting van jongeren. Dat onze premier nog steeds over ‘discotheken’ praat is daarvan een bewijs. Alsof we nog in de seventies leven. Ook de minister van Justitie en Veiligheid, die al jaren pleit voor minder festivals, krijgt ervanlang. “Denkt hij serieus dat Brabantse drugskartels de dansindustrie in stand houdt en dat alle mensen die nu thuis zitten hun dealer niet meer gaan bellen? Steden als Amsterdam verliezen hun internationale allure. Schimmige geldschietters staan in de rij om onze nachtclubs over te kopen. Wil de gemeente dat de hele binnenstad straks in handen is van buitenlandse partijen en criminele investeerders?”

Hij eindigt zijn speech met een doembeeld als de penibele situatie op korte termijn niet verandert. “Lieve mensen, het licht gaat uit voor de nachtcultuur. Niet volgend jaar, maar komend kwartaal. Wat aan het begin van 2020 nog een kolkende vuurzee was, is inmiddels nog maar een heel klein waakvlammetje. Eén windvlaag nog, één regendruppel, en we zijn uitgedoofd.”

1.2 Het professionele perspectief

We gaan nu dieper in op het professionele en het uitgaandersperspectief door panelleden te laten vertellen over de impact die de coronacrisis heeft voor het uitgaansleven en hoe de eens zo toegewijde bezoekersschare hun weekenden doorbrengen zonder dansen en muziek. Allereerst komen de panelleden aan het woord die een professionele band hebben met het nachtleven (secundair contact, o.a. portiers, barmedewerkers, clubuitbaters en organisatoren). Daarna komen de panelleden aan het woord die zelf tot een stapcultuur behoren (primair contact).

Portiers

Het is oktober 2020 als we op een Amsterdams bedrijventerrein op bezoek zijn bij een portierscollectief (153a).²⁸ We zitten met vier portiers (drie mannen en een vrouw) en een lekkere bak soep aan de grote keukentafel. Aan de wand hangen flyers met informatie over 2C-B, 4-FA, XTC, speed, cocaïne; middelen waar menige club- en festivalganger ervaring mee heeft. Rond deze tijd zou het met ADE topdrukte zijn in de hoofdstad. Een team van tachtig portiers, vooral zzp'ers, zou uitwaaiëren over tientallen locaties in de stad. Traditiegetrouw zou het overal dringen worden in de rijen met een internationaal publiek. In de andere weekenden zijn er ongeveer 20-40 horecaportiers actief in het clubcircuit dat zich uitstrekt van het centrum tot de buitenwijken.

Maar dat was vorig jaar. Sinds COVID-19 genadeloos toesloeg ligt alles stil. De stemming is bedrukt. De eerste grote klussen tijdens Pasen bij o.a. Awakenings werden al afgeblazen. Sommigen hoopten dat de nachtclubs na de lockdown vanaf september 2020, net als andere culturele instellingen, weer open zouden gaan. De portiers zijn het er unaniem over eens dat de clubs in het verdomhoekje zitten. Er is verontwaardiging dat gesubsidieerde podia als de Melkweg en Paradiso wél kleine groepen bezoekers mogen ontvangen. De vaste kern met portiers blijft voorlopig bestaan. Maar voor hoe lang? Naast de lopende zaken blijft de agenda angstvallig leeg. Niemand weet wanneer het nachtleven weer op gang komt. Maar zoals het was, met dikke rijen voor de deur en binnen propvol euforie is verleden tijd. Voorgoed of tijdelijk? Daarover verschillen de meningen. De een denkt dat de crisis een grote impact zal hebben over hoe wij feesten en festivals in de toekomst gaan regelen. De ander vraagt zich af of het voortaan meer over *crowd distancing* zal gaan in plaats van *crowd control*. Maar deze crisis is zo groot, verzucht een portier. "Er komt vast wel weer een moment dat het nachtleven weer met horten en stoten op gang zal komen. Maar wat is er dan nog van over?" De portiers die in nauw contact met de clubs staan, zijn er namelijk niet zo zeker van dat iedereen de draad weer kan oppakken.

Ook bij het collectief heeft de sluiting van het uitgaansleven geleid tot een uittocht van portiers, die nu door verschillende regelingen van de overheid worden gesteund. Iedereen heeft zijn eigen zorgen. Een studentportier kan met duizend euro per maand nog redelijk rondkomen, maar een collega met een hoge huur en kinderen zweet peentjes. De portiers horen van collega's elders die fors moeten interen op hun vermogen om zo hun hoofd boven water te houden. Sommigen zijn zich aan het omscholen, beginnen een studie of moeten zwart bijklussen. Hechte samenwerkingsverbanden verschrompelen. Contracten worden verbroken. "Geen uitzicht op een nieuw begin, maakt deze periode extra zwaar", zegt een portier. "Het moreel wordt aangetast. Niemand weet waar die aan toe is." Het gaat volgens de portiers alleen

²⁸ Het clubje van 4 portiers die aan het woord komen in dit deel krijgen allen de code 153a.

al in Amsterdam om een groep van 6.000 mensen (barkeepers, lichttechnici, portiers, etc.) die in de evenementenindustrie werken.

In de zomerperiode waren een paar clubs onder beperkte omstandigheden open. Verre van ideaal volgens de portiers, maar wel een aparte ervaring. In een club tipte iemand van binnenuit dat er meer dan vijftig bezoekers waren. Een speciaal team kwam direct poolshoogte nemen en constateerde een overtreding van het gewenste aantal bezoekers. Een portier (153a) vertelt over een clubnacht met allerlei restricties.

Zittend clubben

“De groep bestond uit jonkies die waarschijnlijk voor de eerste keer in een club waren en verder uit clubbers van dertig en veertig. Sommigen jankten van blijdschap omdat ze even konden ontspannen. Het was een bizarre ervaring omdat iedereen verplicht was om op de bankjes te blijven zitten. Je mocht alleen opstaan voor de wc. Bestellen aan de bar kon ook niet. Met een QR-code kon je je bestelling doorgeven, die dan razendsnel gebracht werd.”

Maar naarmate de tijd verstrijkt worden de bezoekers ongeduldiger. Een portier (153a) voelde zich gedwongen in de rol van een schoolmeester die orde moest houden voor een klas met ADHD-kinderen. “In een club wil je toch bewegen, dansen, springen, knuffelen. Het voelt als straf als je niet van je plaats mag.” Dat een deel van de bezoekers zich voor binnenkomst al drogeert met clubdrugs maakt het complexer. “Het lijkt net op een snelkookpaneffect”, zegt een portier plastisch. Daarnaast ontstaat er over alles een discussie met de bezoekers: over het nut van de maatregelen, de mondkapjesplicht, de anderhalve meter, etc. Bij een rookverbod zijn er heldere regels en drugs zijn verboden omdat ze op lijsten staan. “Het is meteen duidelijk wat wel en niet kan”, zegt een portier. “Maar bij coronadiscussies kom je daar niet uit. Wat wel gebeurt, is dat sommige bezoekers in no time er helemaal af liggen.” Een andere portier uit het clubje vertelt dat drie veertigers uit een kleine club in de binnenstad moesten worden gezet wegens openlijk druggebruik. Ze pochten dat ze oude Roxygangers waren en spraken schande over de strenge regels. En dan (allemaal zuchtend) zijn er ook nog complotdenkers die geloven dat geheime krachten hun kans schoon zien om het vrijzinnige nachtleven definitief de nek om te draaien. Maar toegegeven: “Voor Grapperhaus is dit een natte droom die uitkomt. Geen drugsfestivals en openlijk druggebruik meer.”

Kijkend naar de toekomst kunnen er pas echte stappen worden gezet als iedereen gevaccineerd is, denken de portiers. Maar tot die tijd blijft iedereen doormodderen. Zelfs instituten als Paradiso en de Melkweg moeten fors snijden in het personeelsbestand. Het Leidse- en Rembrandtplein gaan het overleven. Daar zijn de portiers van overtuigd. Maar de vrees is wel dat veel kennis en kunde verdwijnt uit de professionele uitgaanscultuur.

Clubmanagers

Ook vanuit clubperspectief zijn de gevolgen van de lange sluiting nog ongewis. Met ingang van 15 maart ging het licht uit in het nachtleven. Clubmanager MJ (146a) vertelt over een *fundraising* die gestart werd om mensen te steunen die door corona werden getroffen. Sommige bezoekers boden zich aan om te helpen klussen. Maar nu, met het verstrijken van de tijd, verdwijnt de spirit en verbondenheid onder het werkloze clubpersoneel. “De contacten vervagen en mensen gaan ook andere plannen maken”, zegt MJ (146a). De een grijpt de kans aan om te gaan reizen, terwijl de ander op zoek is naar werk of terug wil naar zijn familie in het buitenland. Hij heeft er alle begrip voor dat iedereen andere plannen gaat maken omdat het clubleven momenteel morsdood is. Bezoekers die hij in de stad soms tegenkomt vertellen hem hoe zeer ze de club missen als belangrijk knooppunt voor hun scene. Op Instagram worden af en toe berichten geplaatst, maar de meeste pijn is dat sociale clubnetwerken van jaren langzaam oplossen. Voorlopig geen uitbundige seksavonden meer of muziekavonden die een gretig jong en nieuw publiek aantrekken. MJ (146a) was duidelijk in zijn nopjes met de ‘echte seksavonden’ waar het vooral draait om cruisen en een ‘avontuurtje in de kelder’ onder invloed van een middelencocktail ter verhoging van de lust. En als tegenhanger de goedlopende avonden met meer nadruk op muziek die vooral de jongste lichte gays aanspreekt. Hier werd meer gedanst en minder geborreld en gesjant; laat staan gesekst. Maar dat was toen. MJ (146a) zegt zich erover te beraden in welke vorm de club verder gaat als er een versoepeling komt en het aantal bezoekers weer mag worden opgeschroefd. Tot die tijd ziet hij in zijn eigen vriendenkring een uitwaaiing van thuisfeestjes, spelletjesavonden en samenscholingen in vakantiehuisjes van tien personen of meer. Vanuit een andere bron kwam de observatie dat een ploegje jonge gays uit zijn club het cruisen beginnen te ontdekken. Iets waar ze in de club zelf niet warm voor liepen, maar nu wel op sommige *hot spots* buiten.

Een dichte club

Ook Jesse (147a) moest met lede ogen toezien hoe een succesvolle nachtprogrammering tot verdriet van de trouwe clubgarde in één klap tot stilstand kwam. De ‘weekenders’ in de maanden daarvoor waren knaldruk. De feestfrequentie in de tussenliggende periode werd flink opgeschroefd. Een extra zaal ging in bedrijf. Het jaar 2020 zou een topjaar worden. Zeker omdat de clientèle weet dat het einde in zicht was. Als een club gaat sluiten, zoals bij Club 11 en Trouw destijds, dan gaat het rondzingen in de scene. “Ook internationaal zie je dat mensen dan nog één keer naar Amsterdam komen”, weet Jesse (147a). “Wie hier een vette clubnacht heeft gehad, komt terug als ze weten dat de plek gaat sluiten.”

Hij is blij met de 90%-regeling van de overheid die wordt uitgekeerd zodra de omzet stukt. Een groepje creatieven heeft nog gepoogd om een alternatief plan te verzinnen. Maar de restricties maken dit onmogelijk. Bij zijn horecacollega’s elders is het eveneens kommer en kwel. Jesse (147a) gebruikt de radiostilte om na te denken over nieuwe plannen en concepten voor de club.

Een ander project is de realisatie van een culturele *hot spot* in Noord met een keur aan partijen die hun sporen in het nachtleven hebben verdiend.

Altijd een eindpunt

Stefanie (162a) is co-portier (coördinator) bij een club in de binnenstad. In de pre-coronatijd hield ze tijdens haar dienst het overzicht op de deur en binnen in de zaal. De portiers bij de ingang zijn een eerste filter bij het toelaten van bezoekers. De 'vrije lopers' daarachter checken gedurende de avond de wandelgangen en de zalen. Met de programmering maakt haar team een inschatting van het publiek en het middelengebruik. Er is voor elk wat wils: drum-'n-bass voor een jonge bijna hippieachtige scene, techno voor studenten en toeristen, hiphop, latin, afrobeat en reggaeton voor een etnisch gemixt publiek, en klassieke house en trance voor dertigers en ouder. Al die verschillende groepen hebben een andere voorkeur voor middelen. Bij doorsnee popconcerten wordt weinig alcohol en drugs gebruikt, maar bij metal- en punkconcerten vloeit het bier rijkelijk en speed ligt het meest voor de hand bij pogo en headbanging. Op elektronische clubavonden is er een palet aan drugs; vooral bij techno, dat qua genre flink gegroeid is en het meest gemêleerde publiek kent. Op urbanfeesten (vooral bij hiphop) wordt 'hard gedronken en gebloed'. Op deze feesten zijn van oudsher de meeste opstootjes. De portiers werken goed samen met EHBDD-hulpverleners (eerste hulp bij drank- en drugsongevallen). Stefanie (162a) vindt het positief dat de club geïnvesteerd heeft in informatie over en gespecialiseerde hulpverlening bij de aanpak van en middelengebruik en -incidenten. "Ik heb echt het idee dat we in de afgelopen jaren een paar levens hebben gered omdat we precies wisten wat we moesten doen."

Als we Stefanie (162a) een half jaar later weer spreken, heeft haar enthousiasme over het bruisende concert- en clubleven plaatsgemaakt voor zorgen over het personeel en hoe het verder moet. Het contrast met ADE, precies een jaar geleden, met 400.000d bezoekers en 1.000 evenementen op 200 locaties, kan haast niet groter. Van lange rijen voor de deur en opwinding over coole dj's die speciaal zijn ingevlogen, naar een algehele coronamalaise nu. "Een volle zaal met 1.500 bezoekers voelt nu als een utopie", zegt ze. De club is een korte periode en slechts beperkt open geweest. Er is geëxperimenteerd met livestreams en nachtprogramma's voor enkele tientallen mensen. "Maar voor dertig mensen openblijven is verre van rendabel", vindt Stefanie. Bovendien: op een stoeltje moeten blijven zitten bij de snelle staccato drum-'n-bass is met MDMA op zijn minst een uitdaging.

In een domein waar de teugels kunnen worden gevierd voelt een dansverbod als tegennatuurlijk. "De sector is gefrustreerd. Ik ben pessimistisch zolang er nog geen vaccin is", zegt Stefanie (162a). Tot die tijd blijft het overleven. Er wordt wel gekeken of er ruimte is voor talentontwikkeling van muzikanten en dj's en of de club ook kan worden gebruikt als expositieruimte voor kunststudenten. Voor personeelsleden worden scholingsprogramma's

aangeboden. De tijd is er rijp voor en misschien ontdekken ook stafleden nog andere kwaliteiten. Haar contact met collega's verwatert en niemand weet wat toekomst brengt, zegt Stefanie. "De motivatie is weg. Iedereen verlangt weer naar dichte rijen en gekke nachten. Het afschakelen van een bloeiende toko doet pijn. Maar er is altijd een eindpunt, hoelang de crisis ook duurt."

Carrièreswitch

Soraya (150a) vertelde de afgelopen jaren veel over de onstuimige alternatieve kunstscene in Noord, die met één been ferm in het nachtleven de boel flink wist op te schudden met theater, kolderieke acts, hiphopconcerten, gabberpunk en mallotige pubquizzes met benevelde studenten. Bij Sexyland mocht de organiserende groep de ruimte voor een avond claimen. Tijdens corona werd er nog op de valreep een spookhuis opgetuigd en de hoelahoep gedanst. Ideaal om op anderhalve meter afstand te blijven. In het begin werden dj-sets veel gestreamd. Leuk voor even, maar geen interactie en dus saai op den duur. "Sta je daar met een paar decks in je kamertje alleen." Er zijn wel plannen voor een autoradio-discotheek. Maar ze moet bekennen dat het vechten tegen de bierkaai blijft. Sommige organisaties proberen hun achterban zoveel mogelijk op de hoogte te houden met nieuwe updates, maar er zijn ook feestorganisaties die de stekker eruit hebben getrokken en hun personeel en zorgvuldig opgebouwde fanbase in de steek hebben gelaten.

Nu de culturele sector in de touwen ligt en ook het festivalseizoen een verloren jaar beleefde, besloot Soraya het roer om te gooien en de stap te maken van een culturele kwartiermaker naar begeleiding van ouders met een LVB-problematiek. Met pijn in het hart. Dat wel. Veel mensen in de culturele sector zijn gefrustreerd en boos. De creatieve pioniers voelen zich verlamd, want de speelruimte in de lockdown is klein. Aangepaste voorstellen en alternatieven worden gecancelld. Iedereen probeert zo goed mogelijk op het heden te participeren, maar het voelt zinloos omdat de toekomst onzeker is. "De moed zinkt je in de schoenen. Mensen willen blijven ondernemen en dansen in dit soort tijden en juist dat mag niet."

Soraya (150a) weet dat veel zzp'ers zonder vaste inkomsten elke cent moeten omdraaien en opzien tegen de lange winter, zonder perspectief op verbetering. De gemeente biedt wel omscholing aan, maar die knop kunnen veel mensen met hart voor de kunst niet zo eenvoudig omzetten, zegt Soraya. "De druk om er nog iets van te maken is door het straffe lockdown regime weggevallen."

Het gros van haar vriendenkring is werkloos, dolende en verdoofd. "De kunst delft het onderspit. De situatie is erg deprimerend. Mensen zijn somber omdat er geen perspectief is." Is er dan geen enkel lichtpuntje?, vragen we aan Soraya. Ze denkt van wel, want de inzichten die ze al eerder had met psychedelica, en waar ze over vertelde, maken haar duidelijk dat de aarde ziek is. De extremere klimaatverandering ziet ze als een globale thermometer die oploopt met alle

gevolgen van dien. De wetenschap komt met een vaccin maar staat machteloos bij de huidige klimaatcrisis. Ze merkt ook dat meer mensen in haar omgeving nadenken over hoe ze hun leven na de coronacrisis willen gaan leiden, gelet op de schade van overconsumptie voor mens, dier en milieu. Naast de paniek, ziet ze ook vrienden die hun tijd zijn gaan benutten met het maken van muziek, het leren van Italiaans of die de stad willen verlaten op zoek naar een andere omgeving die groener, goedkoper en minder hectisch is als Amsterdam.

Raven in tijden van corona

Jort (135a) is een van de drijvende krachten in de Amsterdamse underground met vertakkingen naar broed- en vrijplaatsen en semi-geheime ravelocaties verspreid over de stad. Samen met een groep vrijwilligers heeft hij de afgelopen jaren stevig aan de weg getimmerd met het organiseren van tientallen raves. De van oorsprong tegendraadse ravecultuur zet zich af tegen het reguliere uitgaansleven en propageert een meer autonome *do-it-yourself* cultuur met respect voor de omgeving. Een goeie rave mag geen sporen achterlaten van vuil, blikjes, plastic, etc. We zoeken Jort (135a) op in een loods waar verschillende rave collectieven hun domicilie hebben en zijn benieuwd hoe de vlag er bijhangt. Weet de ravecultuur te profiteren van dit festivalarme jaar?

Najaar 2020 treffen we Jort (135a) tussen de snoeren, lampen en muziekapparatuur in de werkplaats waar hij met een handvol mensen klust aan apparatuur, het uploaden van muziek en het volgen op sociale media over hoe de achterban denkt over raven in coronatijd. Het collectief komt wekelijks bijeen om de laatste ontwikkelingen te bespreken. Organiseren we wel of niet een rave? Wat is het gemeentebestuur momenteel en hoe reageert de politie? Hoe groot is de kans op boetes of dat de apparatuur in beslag wordt genomen? Hoeveel zit er nog in de calamiteitenpot? Wie denkt dat het gouden tijden zijn voor de ravecultuur, heeft het mis, zeggen de aanwezigen. De scene bevindt zich in de laatste maanden van 2020 in een sluimerstand. Door het aantal oplopende besmettingen in de stad neemt de animo om te raven weer af. Twee jongens van een technoclan vertellen dat ze op het punt hebben gestaan om hun achterban te mobiliseren. Telkens werd het op het laatste moment weer afgeblazen vanwege mogelijke represailles van de overheid. Niemand kan zich een boete veroorloven, zeker nu er ook geen inkomsten zijn, terwijl de huur van de werkplaats gewoon doorloopt. Jort (135a) knikt instemmend. Hij vindt het een duivels dilemma. Toen het aantal besmettingen in de zomer laag was, zijn er acht feesten georganiseerd, met elk een paar honderd mensen. Twee daarvan waren niet geslaagd omdat het publiek niet deugde.

“Er kwam een hele jonge groep op af die overal schijnt aan had en onze regels aan hun laars lapte. Toen ook de politie moeilijker ging doen, zijn we weer in sluimerstand gegaan. Wachtend op betere tijden.”

De underground zit dicht tegen de oppervlakte, zegt hij. “Zodra het kan gaan de trossen weer los.” De ravecultuur is geen alternatief voor de clubscene en wil ervoor waken dat het autonome gedachtengoed niet verkwaamd wordt. Door een wildgroei van illegale feesten en het overtreden van de coronaregels, komen de feesten volgens Jort nu vaak negatief in het nieuws. “Wij willen niet geassocieerd worden met virusontkenkers en complotdenkers of met groepen opgeschoten jeugd waar wij geen binding mee hebben.” Zijn laatste wapenfeit was een op Berlijn geïnspireerde fietsrave (150 mensen) in de week dat het ADE plaats zou vinden.²⁹ Na een blokkade van de politie bij de Zuidas maakte de stoet rechtsomkeert.

Nieuw speelveld na corona

Hiervoor kwamen de panelleden aan het woord die meer in organisatorische zin betrokken zijn bij de heterogene uitgaanscultuur. We eindigen met Bram (94a), trendwatcher en scenarioplanner, die meer vanuit een generationeel perspectief probeert te reflecteren op de huidige tijd. In zijn journalistieke jaren heeft hij veel over media en jongerenculturen geschreven. Hij is bedroefd over hoe hard de cultuursector wordt getroffen en vreest dat grote bedrijven een deel van de markt gaan opslokken. “Alsof alles weer vanaf het nulpunt moet beginnen. Dat is zuur voor degenen die met hart en ziel aan de weg hebben getimmerd voor een bruisend nachtleven.” Net als andere panelleden ziet Bram (94a) hoe sociale netwerken verdorren en verdampen, mensen geen uitweg meer zien en gedisillusionerd raken. “We zijn in een zwart gat beland omdat we nog geen stip aan de horizon zien.” Bram (94a) denkt dat er voorlopig een einde is gekomen aan de ‘sociale promiscuïteit’ en de tribale serotonineflow met huggende en dansende mensen in clubs opeengepakt.³⁰ Hoewel het niet eens zo lang geleden is, voelen dergelijke beelden nu utopisch. Alsof je je voorheen nog niet realiseerde hoe bijzonder het eigenlijk was dat je onbekommerd door een club kon dwalen langs kluwen lichamen in euforische staat van zijn. In de maatschappelijke discussie over de vrijheid van kerkdiensten vinden sommigen het onrechtvaardig dat in Staphorst nog steeds 300 personen in de kerk zingen terwijl nachtclubs potdicht blijven. Toch blijft het een surrealistisch beeld, als hij nu denkt aan een ramvolle club of tent op een festivalterrein.

“De ouderen doen een beroep op jongeren om zich aan de regels te houden en solidair te zijn. Maar hoe langer het duurt, hoe groter de onrust. Het is best wel een morele last die op hun schouders rust. Zeker omdat zij het minst kwetsbaar zijn. Een deel van de jeugd sombert over hun toekomst. Ik moet denken aan het *no future* tijdperk in de jaren tachtig.”

²⁹ In oktober gaat een filmpje viral van een illegale fietsrave in Berlijn, met tientallen mensen en een boom box. Het voorbeeld wordt opgepakt door een Amsterdamse groep die een Facebook event aanmaakt, maar het al snel weer eraf haalt vanwege de overweldigende respons.

³⁰ De term ‘sociale promiscuïteit’ komt uit: De Visser E, [Interview Rudi Westendorp](#), de Volkskrant, 16 oktober 2020.

Volgens Bram (94a) zijn we getuige van een grote stedelijke verandering. Het immateriële belang van het nachtleven wordt onderschat door de politiek, die het uitgaansleven al snel associeert met donker en drugs. Bram (94a) ziet dat zijn generatie (dertigers/veertigers) al voor corona schoksgewijs terug begon te trekken uit het nachtleven en de stad de rug toekeert omdat de huizenprijzen onbereikbaar zijn geworden. "Het nettoresultaat is dat minder paradijsvogels de stad bevolken door gentrificatie en ondernemingen meer op elkaar gaan lijken." Het voedt ook de discussie: Hoe wil Amsterdam zich gaan positioneren? Nog meer globaal of meer terug naar couleur locale? Daarnaast acht hij de tijd ook rijp voor een nieuw soort activisme die culturele verandering aanjaagt. Generatie Z (geboren tussen 1996 en 2015) heeft volgens de trendwatcher meer awareness en is meer gemotiveerd om in actie te komen. Jongeren zijn door de *black lives matter* beweging meer 'woke' ofwel alerter op huidige maatschappelijke misstanden, zoals racisme en discriminatie. Dit had ook gevolgen voor een club waar een bezoekersgroep fel stelling nam tegen het clubbeleid en 'discriminerende' toegangscontroles. Het zou Bram (94a) dan ook niet verbazen als jongeren zich meer sociaal gaan verzetten nu de rekeningen worden doorgeschoven naar toekomstige generaties. Komt de punk terug? Of een andere radicale subcultuur?

1.3 Het uitgaandersperspectief

In de vorige Antenne (2019) schreven we nog over de vele feestjes waar panelleden zich met hun gevolg in onderdompelden. De opties waren eindeloos, met sjieke hotellobby's, rauwe clubs, coole terrassen, nieuwe festivals en smaakvolle champagne-, whisky- en cocktailbars. In 2020 sloeg de pendule van een periode van overvloed in één klap om naar een periode van noodgedwongen sluiting van vertierplekken. De focus ligt dit jaar dus niet op het uitgaansleven, maar op hoe stappers de lockdown beleven. Hoe reageren zij op de sluiting, maar vooral welke gevolgen heeft de coronacrisis voor hun alledaagse leven, werk, studie en welzijn?

De eerste golf

In de eerste golf (maart-juni 2020) merken de panelleden dat er nog sprake is van een grote eensgezindheid. Clubs en cafés gaan dicht en festivals worden gecancelled. Zelfs in de ravescene is de animo laag. De immer feestelijke Koningsdag verloopt in mineur. Dj's houden de moed erin en streamen hun muziek o.a. via quarantaineradio. Er wordt een maandelijkse radioshow opgetuigd over Amsterdamse nachtcultuur. In de privésfeer wordt de app HouseParty populair. Er wordt volop gezoomd maar het blijft een surrogaat, vindt Ava (165a/b). Lex (145a) zegt ook geen zoom-fan te zijn en voelt zich gemankeerd sinds zijn fysieke contacten op een laag pitje staan.

Panelleden zien dat de lockdown iedereen treft. Al is het maar dat vaste routines van werk, studeren, sport en sociale activiteiten onder druk komen te staan. Mensen verliezen hun baan of krijgen ter compensatie een tijdelijke overbruggingsregeling (TOZO) van de overheid. De teneur

is dat iedereen er het beste van probeert te maken, aldus de panelleden. Sport- en yogacoaches schakelen over naar lessen online. Horecawerknemers switchen naar sectoren die lijken te profiteren van de crisis. Dj's worden tijdelijk maaltijdenbezorger, anderen gaan bij een boer of in een fabriek werken of verdienen wat bij met klussen in de bouw. Een paar zijn een lerarenopleiding gestart. Melissa (150a) doet nog wat administratie en andere lopende zaken voor een feestorganisatie, maar weet niet voor hoe lang meer. Kofi (132b) wordt hard getroffen als fotograaf op evenementen en neemt nu coronatests af voor de GGD. En Christians (163a) dj-carrière raakt in het slob. Hij probeert als masseur wat bij te verdienen. Anderen grijpen de vrijgekomen tijd aan om te gaan klussen, op te ruimen in huis, te beginnen met een taal- of gitaarcursus of het maken van een podcast. Voor het ontwerpen van kleding en het ontdekken van nieuwe hobby's is opeens meer tijd. Maar er is ook paniek. Niet iedereen kan snel schakelen of heeft pech bij het vinden van ander werk. Stas (166a), die normaal werkt als kok, brengt zijn tijd nu op straat door met vrienden. Om de tijd te doden wordt er geblowd en gedronken. Hij heeft al een paar akkefietjes gehad met boa's.

Impact op dagelijks leven

Voor sommigen is de eerste lockdown een hard gelag. Bij het jongste panellid Sara-Lee (159a) krijgt de prille verliefdheid geen vervolg. Een lange tijd zonder leuke ervaringen met haar vrienden begint haar humeur te verzieken. "Alles staat in de pauzestand", zegt Camille (141a), die de lockdown als een 'time out' probeert te zien. 'Een tijd van introspectie', hoewel ze wel vlagen heeft van 'opgekropte baldadigheid.' Sommigen herinneren zich nog het laatste gecancelde feest. Ze missen de activiteiten met vrienden, het niet meer uit kunnen gaan in het weekend. Kofi (132a) zou naar Jamrock gaan dat voor de eerste keer heel Paradiso had afgehuurd. Bo (161a) kan voorlopig niet meer pronken in sjieke clubs op haar hoge hakken, Sara-Lee (159a) mist haar deathmetal en drum-'n-bassfeesten en Ava (165a) de saamhorigheid op kinky feesten. Een technotripje naar Berlijn waar ze naar uitzag werd gecanceld. Jamie (113a) merkt dat klanten nauwelijks meer bellen voor een snuif en Dré (149a) mijmert over zijn laatste hardcorefeest en de 'dooie sfeer' in de binnenstad. Een terrasje pikken is er niet meer bij. Zelfs de underground is uitgeschakeld.

Maatschappelijke thema's

Sommige panelleden zien dat er meer discussie komt over het 'zieke ecosysteem', het milieu en de tol van ongeremde groei en globalisering en bevestigen de voorspelling van trendwatchers. Vrienden (studenten) van Melissa (150a), Raffa (164a) en Kofi (132a) storten zich op sociale thema's en ondersteunen actief de *black lives matter* beweging die zich begint te roeren en het als eerste aandurft om massaal op de Dam te demonstreren. Melissa gaat ook naar een demonstratie in Zuidoost en volgt veel op Insta over de ontwikkelingen in VS en Engeland na de dood van George Floyd, die om het leven kwam na politiegeweld. De racismediscussie waait over en krijgt ook momentum in een verwoed debat tussen de bezoekers en de leiding van een

club die juist voor meer inclusiviteit heeft geijverd, maar er nu van verdacht wordt dat er louter witte mannen in de organisatie zitten. De gemoederen lopen zo hoog op dat de discussie niet meer neutraal gevoerd kan worden. Ten slotte klinken er ook relativiserende geluiden.

Bijvoorbeeld van Camille (141a) die vindt dat we, vergeleken met India en Afrika, nog de luxe hebben om afstand te kunnen houden.

Opleving feestjes en raves tussen eerste en tweede golf

Vanaf juni (2020) komt er weer wat reuring in de stad en worden de leefregels wat losser. Er zijn zelfs een paar kleine feesten en raves die doorgang vinden. Andere worden echter opgerold. De periode loopt door tot half augustus (2020), waarna het aantal besmettingen weer toeneemt. In een meerderheid van de panelnetwerken wordt in kleine groepen gefeest, vaak variërend tussen 4 en 15 personen. Het gaat vooral om thuisfeesten, soms in garages en galleries, maar vaker nog in de tuin, in het park, op het strand, langs kades en op bootjes. Ava (165a/b) begrijpt het wel. "Even de remmen los, want de hunkering is groot." Ook Nicole (155a) ziet hoe de regels in de zomer minder worden nageleefd. Op Bevrijdingsdag werd al met een groep en een *boom box* in de buitenlucht gefeest. Ook de psytrancescene is actief met een verzameling gelinkte *boomboxen*. Onder het motto 'Illegaal is het nieuwe normaal' toog Ed (126a) met 30 anderen naar een stil plekje langs de IJssel voor een psytrancefeestje. Er worden ook grotere raves gemeld, van 200-250 mensen. Soms komt de organisatie ermee weg en krijgt een waarschuwing. Maar er zijn ook verhalen over feesten die abrupt worden onderbroken en waarbij de politie speakers in beslag neemt. Enkele panelleden vertellen verhalen over politie aan de deur. Valentijn (58a) moet grinniken als hij begint over een besloten feest met honderd bezoekers in Noord. De tafeltjes waren een alibi, want toen de politie arriveerde rende iedereen naar zijn vaste tafel alsof er niks aan de hand was. Maar bij een huisfeest met coke en pillen ging het mis toen plots de politie voor de deur stond en boetes van zo'n 400 euro per persoon begon te schrijven na het tellen van de koppen. Kofi (132a) heeft zoete herinneringen aan een paar jamrockfeesten in een garagebox voor ca. 200 mensen. De politie kwam een paar keer langs maar greep hier niet in.

"Sinds corona zijn de datingsites ontploft", zegt Tommy (152a). "Het aantal seksfeestjes (8-10 mannen) is toegenomen. Zeker nu niemand meer naar de club en sauna kan voor seks met mannen. De behoefte aan interactie blijft, dus zoeken mensen sinds corona elkaar veel meer online op. Binnen onze scene wordt er nog steeds veel afgesproken om seks te hebben en/of samen te gebruiken."

Hoe belangrijk is uitgaan?

De korte opleving van de feestcultuur in de zomermaanden heeft toch niet kunnen verhullen dat het uitgaansleven in 2020 nauwelijks iets voorstelde. Niet iedereen maalt erom, want er is in veel kringen begrip voor de maatregelen. Hoewel Lex (145a) het clubgevoel nog steeds mist, begint het toch te wennen dat hij al een ruim een half jaar niet meer is uit geweest. "Feesten is toch

niet het allerbelangrijkste”, zegt Camille (141a), die een goede mentale gezondheid boven alles vindt gaan. “Accepteer dat je even niet kunt feesten. Punt uit!”

Toch blijft het schuren bij fracties die vinden dat het nachtleven onnodig hard wordt getroffen. Zij vinden ‘isolatie raves’ een geoorloofd middel om te blijven protesteren. Wel met duizenden naar Ikea, tuincentra en op reis via Schiphol, maar moeilijk doen over kleinschalige feesten, zo luidt de teneur van critici.

Uitgaan, ontspanning zoeken, dansen, naar concerten met vrienden en nachtbraken met je vrienden. Voor veel mensen is dit belangrijk, de hunkering naar fysiek contact, het gevoel van saamhorigheid, het collectief beleven van muziek, het verlangen naar een andere realiteit. Al is het maar voor even. In dat opzicht blijven huisfeesten een slap surrogaat. “Droog clubben”, noemt Lex (145a) het. “Dan doe je een outfitje aan met een streamverbinding en dan staat iedereen voor het scherm. Brrrr. Zoiets doe je maar een paar keer en dan is de lol er wel af.” Ook Raffa (164a) benadrukt het missen van sociale binding in het uitgaansleven, als we hem vragen waarom uitgaan zo belangrijk is. “Voor veel mensen in mijn scene is het een lifestyle, een uitlaatklep, voor even het vergeten van je dagelijkse sores. Juist nu.” Hij is somber: “De School, Skatecafé, Radion, alles ligt op zijn gat.” Reden waarom hij af en toe met vrienden naar housewarmings en barbecues gaat. Het blijft behelpen, want de late nachten en vroege ochtenden zijn verleden tijd.

“Alles zit potdicht, dus komen we nu met een vriendenclub bijeen om een feestje te bouwen. Ik kan mij nu geen leven voorstellen zonder clubs, het onbezonnen gevoel op festivals. Een clubnacht is toch iets anders dan een feestje thuis met de lichten aan. Thuis dansen doen we niet.” (Keesje, 160a)

Camille (141a) merkt dat een scheiding van het nachtleven een ‘ontheemd gevoel’ oproept bij iedereen die het nachtleven lief is. Dj’s missen een podium, portiers missen de contacten met bezoekers en barkeepers zijn op zoek naar andere baantjes. Behalve haar vrienden, die ze nu minder ziet, mist Melissa (150a) ook het groepje dat ze alleen in de club tegenkwam. “Ik was er geen vrienden mee, maar ik kon wel onder zeil met ze gaan.” Nicole (155a) verwoordt haar gevoel als volgt:

“Ik houd meer tijd over, maar voel minder voldoening. Ik mis het hypeachtige clubgevoel, die rush, de muziek en het dansen als uitlaatklep. Ik mis de complimenten die ik krijg en die ik geef, het uitbundige van de nacht. In het begin waren er nog livestreams en in de zomer zag ik nog kleine feestvlammetjes op bootjes, in het park of een stille disco. Maar het voelt toch als een lange winterslaap. Het is een mentale dreun. Ik word er benauwd van. Het is net alsof wij meedoen aan een onvrijwillig sociaal experiment dat gedoemd is te mislukken.”

Ook Sara-Lee’s (159a) vrienden missen het uitgaansleven. Lekker chillen met je groep, nieuwe mensen ontmoeten in een uitbundige sfeer. “Maar niks. Alles is bevroren!” In haar meest sombere stemming vraagt ze zich weleens af wat ze in hemelsnaam met haar leven aan moet.

Impact sluiting op het uitgaansleven

Veel panelleden zijn er niet gerust op dat het nachtleven en de festivals ongeschonden uit de coronacrisis komen. Ze vrezen dat ook 2021 een verloren jaar gaat worden. Organisatoren, clubmedewerkers, boekingskantoren en al die anderen die het uitgaansleven draaiende moeten houden kunnen geen kant op. Panelleden vrezen een slagveld en een *shake out* van het clubcircuit. Jaren van opbouwen worden in één klap te gronde gericht. De machteloosheid is frustrerend. Sommigen verwijten dat het versnipperde nachtleven niet voldoende lobbykracht heeft ontwikkeld en nu achteraan in de rij moet staan. Alsof het nachtleven een detox heeft, zegt Lex (145a). Maar niemand zag dit aankomen, vindt Camille (141a). "Zijn we nu al vergeten dat er niet zo lang geleden nog stress was over die festivalkermis. En nu alles dicht is wordt gevreesd dat er kaalslag dreigt en de stad zijn coole internationale reputatie gaat verliezen."

Kofi (132a) was in het begin nog positief. Organisatoren in het urbanmilieu gebruikten de lockdown om verder aan hun concepten te slijpen. Maar gaandeweg het jaar waren alle plannen verdampt. Het is nu puur overleven omdat er geen inkomsten zijn. Uitgaan heeft een andere lading gekregen, denkt hij. Mensen voelen sterker dat ze samenkomsten nodig hebben. Het meest frustrerende is dat het perspectief op verandering uit beeld is.

"De rek is eruit. Mensen twijfelen of het nog wel goed komt. Het is pijnlijk om te zien hoe structuren en netwerken die wekelijkse producties draaiden verschrompelen waar je bij staat. Er is sprake van een *brain drain*. Het duurt lang voordat we weer op het oude niveau zitten." (Kofi 132a)

Impact tweede golf

Als we de panelleden in het najaar (T54) opnieuw benaderen, zijn ze over de hele linie een stuk somberder. Er klinkt meer kritiek op het regeringsbeleid en de nieuwe lockdown. Er is meer discussie over de besmettelijkheid van het virus en vergeleken met de eerste meting (T53) is er aanmerkelijk minder consensus over de aanpak. De vooruitzichten blijven somber. Zeker nu de zomer achter de rug ligt, de regels worden aangescherpt, cafés weer dicht gaan en de groepjes weer kleiner worden. Sommigen zien op tegen het nieuwe studiejaar. De scholen blijven gesloten. Het scherm domineert. De dagen worden korter. De rek is eruit. Het missen van het groepsgevoel begint steeds zwaarder te drukken op het gemoed.

Meer mensen dreigen verlamd te raken, doordat ze minder structuur voelen en moeite hebben om positief te blijven. Bij sommigen raakt het geld op. Een deel is gevlucht naar het ouderlijk huis, voelt zich meer alleen en heeft concentratieproblemen met studeren en werk. Alles valt zwaarder. Sara-Lee (159a) zegt dat haar leven op pauze staat. Haar sociale kern bestaat uit vijf vrienden met wie ze fysiek contact heeft. Ze hebben afgesproken dat ze buiten de groep geen contact met anderen hebben. Maar in de praktijk is dat best lastig om vol te houden. Wandelen met vrienden was een ontdekking, omdat ze dat meer iets vond voor haar ouders. Haar 18^e verjaardag, die ze wilde vieren met een groot feest, werd afgelast.

“Je gaat meer in de spiegel kijken. Onze kijk op het lichaam verandert. Meer vrienden hebben zich laten tatoeëren, kleden zich extremer en experimenteren met haarverf en piercings. En we weten dat er een tweede golf komt. We discussiëren over het klimaat, dat echt een bedreiging is voor de toekomst. We luisteren thuis naar dub step en house en sturen elkaar coole tracks. Hoe gestoord was het niet in een volle club?” (Sara-Lee, 159a).

De studie psychologie van Lex (145a) valt zwaar. Thuiszitten en alleen studeren vindt hij minder chill dan in het begin en is ook steeds moeilijker vol te houden. De monotonie overheerst. Ava's (165a) contact met haar feestgroep is verwaterd omdat ze uit voorzorg de thuisfeestjes en raves wil mijden. Ze heeft de lockdown aangegrepen om haar spirituele kant te verkennen. Drugs tot diep in de nacht zijn vanaf nu verleden tijd.

Voor- en tegenstanders van strengere regels

Volgens de panelleden heeft de tweede besmettingsgolf en de daaropvolgende lockdown meer impact gehad op het leven en welzijn van iedereen. Maar van de eensgezindheid in het begin is weinig meer over. Er zijn drie groepen ontstaan: *ontkenners*, *rekkelijken* (pragmatisten) en *preciezen*. Deze profielen lopen door alles heen en verdeelt ook vriendengroepen. Een voorbeeld hiervan is het verhaal van Lex (145a) over toen op er op zeker moment in zijn vriendkring een scherpe discussie was over een vriend met corona die niet werd uitgenodigd op een feest. Een groep had daar moeite mee en achtte de kans op een besmetting klein: van een ander groepje mocht hij komen, zolang hij maar afstand zou houden; de derde groep zei weg te blijven als er iemand zou komen die besmet was. Lex (145a) hield er een naar gevoel aan over. Normaal mag alles en doet niemand moeilijk over drugs. En nu moet je iemand weigeren omdat anders een deel van de vrienden niet komt. Waar de een zijn zorgen uitspreekt over losbandige feestjes, doet de ander daar liefst nog een schepje bovenop.

“Er gebeuren de gekste dingen. Eentje kreeg corona en wij werden ook ziek. En dan moet je dat weer uitleggen aan anderen. Nu denk je opeens bij elk kuchje dat er iets is. Op een verjaardag kom ik gasten tegen die denken dat ze onsterfelijk zijn, terwijl ik mijzelf in een hoek voel gedrukt. Dat geeft spanningen. Ik ga niet meer naar verjaardagen. Ik doe geen dingen meer in het weekend en zie nog maar weinig mensen. Het is terug naar de kern. Als ik wil chillen doe ik dat met een klein groepje. Volgende week ga ik met vijf mensen barbecueën in een tuin.” (Lex, 145a)

Meer panelleden zien dat de onderlinge solidariteit in de loop van het jaar verder is uitgehold. Tegenstellingen komen scherper aan de oppervlakte. Afstand houden gaat steeds moeilijker en sommigen ervaren het als een straf. De *preciezen* gaan na de zomermaanden niet meer naar feestjes, hoe klein ook, ongeacht of ze binnen of buiten zijn. Dré (149a) wil het virus niet doorgeven aan zijn ouders en gaat pas weer naar feesten als de regels worden versoepeld.

“Ik zag in de zomermaanden ook door de week spontane meetings van barbecues plus drugs erna. De discussie over corona en wat wel of niet verantwoord is loopt dwars door de vriendenkring. Er

zijn meer thuisfeestjes dan normaal, waar vrienden met zijn tienden feestvieren alsof er niks aan de hand is. Ik ga daar niet heen omdat ik ook mijn ouders wil blijven zien.” (Camille, 141a)

De *rekkelijken* en *ontkenners* denken hier makkelijker over en zijn minder terughoudend in het vermijden van feesten met meer dan het maximaal aantal mensen. Bij Jan (144a) thuis, die in het kamp van *rekkelijken* zit, heeft de bewonersgroep (n = 30) eigen regels. Iedereen mag per keer één vriend(in) uitnodigen. Dat zijn sociale cirkel gekrompen is, benauwt hem. Gelukkig heeft hij een ‘scharrel’ binnenshuis. Elke bewoner neemt zoveel mogelijk zijn/haar eigen verantwoordelijkheid.

“Het risico is niet significant bij ons. We voelen het niet. We houden geen afstand op een feestje en zitten als één klont op elkaar. Een paar met corona kregen milde klachten. Ziek worden hoort bij het leven en wij zijn het niet eens dat onze vrijheid wordt beknot. We ervaren hier een monotoon uitzitgevoel.” (Jan, 144a).

Ook bij Keesje (160a) gelden soepele regels tijdens huisfeesten in besloten kring. “Thuis is het nieuwe uit.” Ze heeft wel discussie over hoe safe de feestjes zijn. Iedereen weet dat je met alcohol lossier wordt en dichter naar elkaar toe trekt, maar niemand vindt dat een probleem.

Jamie (113a) valt in de categorie *ontkenners* en is ervan overtuigd dat corona een griep is en meer niet. Ze is er helemaal klaar mee en houdt een tirade tegen alle maatregelen die ze buitenproportioneel vindt. “Onze vrijheid wordt afgenomen. Het is te gek voor woorden dat iedereen het pikt. Geen voetbal. Geen gezelligheid. Je mag niet naar Ajax maar wel naar de kerk. Waar is dat virus dan?” Jamie (113a) zegt er overtuigd van te zijn dat er een geheime agenda is, een complot van het RIVM, de WHO, en Bill Gates om de vrijheid van mensen te beteugelen. Allemaal onder het mom van ouderenbescherming. “De wereldleiders wisten dat deze pandemie zou komen. Het is een grote leugen.”

1.4 Ontwikkelingen uitgaansleven 2020

In Antenne 2019 schreven we nog dat het Amsterdamse nachtleven na een periode van uitbundige groei (voorlopig) op haar grenzen was gestuit. Culturele kwartiermakers en organisatoren voelden meer weerstand tegen de festivallisering in de zomermaanden. En er werd ook gewaarschuwd dat de vergunningen van enkele populaire pop-up clubs afliepen. Juist deze clubs zorgden voor een avontuurlijker uitgaansleven en daar bleek grote behoefte aan te zijn. Met de stijgende grondprijzen en een schaarser aanbod van nieuwe locaties bestond de vrees dat deze leemte niet goed zou worden opgevuld. Als Amsterdam zich wil blijven meten met andere coole Europese steden, dan moest de gemeente nieuwe initiatieven op rootsniveau blijven steunen omdat deze ook nieuwe doelgroepen aan weten te spreken. Het verlies hiervan zou volgens kenners van de nachtcultuur een gevoelige aderlating zijn voor de stad. In de ontwikkeling van een florerende nachtcultuur moest daarom ook ruimte blijven voor bevlogen ondernemers met een gering investeringskapitaal. Als dat niet gebeurde, dan dreigde het

nachtlevens een speelbal te worden van grote investeerders die minder belang hechten aan culturele diversiteit en inclusiviteit. Sommige panelleden merkten op dat Amsterdam een iconische club miste zoals de It, Roxy, Club 11 en Trouw. Een club moest ook een 'schuilplaats' zijn waar je blind naar toe kan gaan, waar iedereen zich thuis voelt en die verschillende bloedgroepen in het nachtleven weet te binden en verbinden. Maar ook weet te anticiperen op nieuwe fracties in het nachtleven die meer maatschappelijke issues aan de orde willen brengen (o.a. me-too, gender, milieu) en mensen aan het denken wil zetten over hun gedrag. In het streven naar inclusiviteit moest meer rekening gehouden worden met minderheden. Tot zover de ontwikkelingen in 2019.

In de historie van Antenne is het niet eerder voorgekomen dat er sprake was van zo'n abrupte trendbreuk als in 2020, toen alles vrijwel letterlijk stil is komen te staan. De gevolgen voor de horeca en de culturele en economische sector zijn nog niet goed te overzien, mede omdat de overheid zoveel mogelijk bedrijven probeert te steunen. Maar het is de panelleden niet ontgaan dat het achter de schermen rommelt en een deel van de mensen uit de sector al naar een andere baan zijn overgestapt. Van een paar clubs is al bekend dat ze niet meer open gaan. We benoemen enkele ontwikkelingen die voor iedereen zichtbaar waren en proberen aan de hand hiervan te beschrijven wat dit mogelijk voor gevolgen heeft voor het uitgaansleven op de korte en wat langere termijn.

- Het uiteenvallen van sociale en professionele netwerken binnen het uitgaansleven leidt tot een *brain drain* door het wegvloeien van organisatorisch en cultureel talent.
- Naar verwachting gaat het uitgaansleven zich na een krimperiode op termijn herpakken. Maar het is nog ongewis welke clubs en festivals blijven, een nieuwe doorstart maken of zullen verdwijnen.
- Uitgaanders staan te popelen om weer te feesten en te dansen tot diep in de nacht. De ontlading zal groot zijn, maar de drukte (ook van toeristen) zal naar verwachting voorlopig wat minder worden.

2 Middelengebruik

De focus in dit hoofdstuk ligt op middelengebruik in de panelnetwerken. We beginnen met de legale middelen (alcohol en tabak), waarna cannabis en andere middelen aan bod komen: stimulantia, narcosemiddelen en de Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS). We eindigen met psychedelica en 'overige middelen'.

Voordat we de middelen afzonderlijk gaan bespreken, zullen ze eerst in de context van *drug* (wat, hoeveel, etc.), *set* (wie) en *setting* (waar) worden genoemd en beschreven. De set- en settingfactoren zeggen iets over de gebruikers, de verwachtingen en culturele verschillen, en

ook de omgeving waar middelen worden geconsumeerd. De panelnetwerken vertegenwoordigen een bont gezelschap van groepen en scenes die het uitgaansleven rijk is. Een groep die niet direct vertegenwoordigd wordt door panelleden, maar in het laatste decennium qua aantal toeneemt in het uitgaansleven, zijn de feesttoeristen. Panelleden die in nachtleven werken vertellen hier overigens wel indirect over.

In het vorige hoofdstuk hebben we uitgebreid stil gestaan bij de gevolgen van corona voor het uitgaansleven (setting) en hoe de achterban van panelleden hierop reageerden (set). Het sluiten van het uitgaansleven heeft ertoe geleid dat veel Amsterdammers noodgedwongen thuis moesten blijven. We zijn dan ook benieuwd of dit geleid heeft tot andere gebruikspatronen.

Op grond van de kennis die we hebben opgedaan in de laatste 25 jaar, kunnen we de hypothese opperen dat het gebruik van stimulerende middelen (ecstasy, cocaïne en amfetamine) in een meer inerte, minder sociale en geïsoleerde omgeving bij een grote groep mogelijk zal leiden tot een vermindering van gebruik. Gelet op de motieven die panelleden vaak benoemen voor het gebruik in groepsverband: meer energie, langer doorgaan, dansen, intensivering sociale interactie en verbinding zoeken. We zijn natuurlijk ook benieuwd wat voor gevolgen dit heeft voor het gebruik van alcohol, cannabis, narcosemiddelen en psychedelica.

Druggebruik in panelnetwerken

De sluiting van het uitgaansleven heeft er onder andere toe geleid dat veel panelleden minder, maar soms ook meer contact zochten met hun (vrienden)groep. Voor professionals in het uitgaansleven ligt dat wat gecompliceerder. Zij hadden (bijna) helemaal geen contact meer met hun bezoekersgroepen. Door de verminderde contactmomenten was voor hen het druggebruik moeilijker of zelfs helemaal niet meer in te schatten. De portiers zitten werkloos thuis, net als het clubpersoneel. Een flink deel van panelleden heeft sowieso minder contact gehad met hun vriendengroep of scene waarover zij normaal 'van binnenuit' over kunnen vertellen. Jan (144a) vertelt dat hij tijdens corona minder zicht had op het gebruik van anderen, simpelweg omdat je elkaar niet meer in de club tegenkomt. Wat rest is een huiskamer op zaterdagavond om er met een paar 'coronabuddy's' het beste van te maken.

In de uitgaanspraktijk hangt het subculturele kapitaal (o.a. muziek, mode) van een netwerk samen met het gebruik van specifieke drugs. Cocaïne is minder settinggevoelig dan ecstasy en met GHB en ketamine houden gebruikers meer rekening met de setting. Hoewel de perceptie, roesbeleving en imago van middelen voortdurend in beweging blijft, mogen we in het jaar 2020 (T53 en T54) best wel spreken van bijzondere omstandigheden.

Patronen en effecten van polygebruik, serieel gebruik en combigebruik

We kunnen drie patronen van meervoudig druggebruik onderscheiden: (1) polygebruik, (2) serieel gebruik en (3) combigebruik.³¹ *Combigebruik* is het gebruik van meer dan één drug of drugcategorie door één persoon op hetzelfde moment of binnen een nauwe tijdspanne ('sessie'). Bij *serieel gebruik* is er eveneens sprake van meerdere middelen, maar binnen een tijdspanne die langer is dan bij het combigebruik. De effecten van het gebruik overlappen elkaar vanwege de tussentijdse gebruikintervallen niet. Bij *polygebruik* is er doorgaans geen beperking aan de tijdsperiode waarbinnen verschillende drugs worden gebruikt; dit kan zelfs enkele jaren zijn.

Om de subjectief beleefde interactieve effecten en motieven van (min of meer) simultaan gebruik te begrijpen kunnen we drie klassen categoriseren: (1) synergetische, (2) antagonistische en (3) additionele reacties.³² Het effect van de *synergetische* interactie ('samenwerkende') is groter dan de som van de effecten van de afzonderlijke drugs ($1+1=3$). Bij *antagonistisch* zijn de effecten 'tegenwerkend', waardoor het effect van de combinatie kleiner is dan van de afzonderlijke drugs ($1+1=1$). Bij *additioneel* zijn de effecten de som van de afzonderlijke effecten ($1+1=2$).³³ In de complexe uitgaanspraktijk doet zich naast bovengenoemde ideaaltypische combinaties echter de complicerende factor voor dat gebruikers vaak meerdere middelen met elkaar combineren die binnen een korte tijdspanne zowel synergetisch als additioneel en antagonistisch kunnen werken, zeker wanneer alcohol en medicijnen worden meegerekend. Een vierde klasse om dit gebruik te duiden typeren we daarom als *eclectisch*, waarbij gebruikers verschillende middelen impulsief met elkaar mixen en in deze roes niet de som van de verschillende effecten meer kunnen overzien. Ten slotte willen we er nog op wijzen dat volgens het model van Zinberg de psychoactieve effecten mede beïnvloed worden door de dosis (drug), de verwachting van de gebruiker (set) en de omgeving waar het druggebruik wordt beleefd (setting).³⁴

2.1.1 Vijf profielen

De meeste panelnetwerken behoren ideaaltypisch tot een van de vijf profielen: **instromers**, **alternatieven**, **creatieven**, **sensualisten** en **psychonauten**.³⁵ Allen hebben een speciale band met het uitgaansleven (cafés, clubs, festivals, concerten etc.), maar kunnen op achtergronden, kenmerken en leefstijlen verschillen. Overigens zijn de profielen niet strikt van elkaar gescheiden omdat er ook netwerken zijn waarbinnen twee of zelfs drie profielen zijn vertegenwoordigd. Muziekvoorkeur kan een grote rol spelen, maar ook druggebruik (o.a. aard, frequentie, patronen), afhankelijk van de set en setting, afkomst en de sociaaleconomische status. Omdat er

³¹ Laudens F (2004) *Dossier combigebruik*. S. Ansoms..

³² Berenbaum MC (1989) *What is synergy?* *Pharmacological Reviews*, 41: 93-141.

³³ Leccese AP, Pennings, EJM & De Wolff FA (2000) *Combined use of alcohol and other psychotropic drugs. A review of the literature*. LUMC.

³⁴ Zinberg N (1984) *Drug, set, and setting. The basis for controlled intoxicant use*. Yale University Press.

³⁵ Voor een uitgebreide profielbeschrijving, zie: Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.

dit jaar nauwelijks werd uitgegaan beperken wij ons hier tot de impact die corona heeft gehad op hun leefstijl.

Instromers

Behoren tot de *absolute beginners*. Jonge groepjes die het uitgaansleven aan het ontdekken zijn en waar muzieksmaak, gender, setting- en drugsvoorkeur, kleding en leefstijl zich nog moeten uitkristalliseren. De instromers ontwikkelen zich gaandeweg en stromen door naar een bepaalde scene waar subcultureel kapitaal wordt gekoesterd.³⁶ Of ze haken vroegtijdig af door het uitgaansleven de rug te keren. Het is evident dat de jongste netwerken vaak behoren tot de groep instromers. Het middenpalet is doorgaans minder divers dan bij de andere profielen het geval. Aangezien een groot deel van 2020 gesloten is geweest, kunnen de professionals niet over deze groep vertellen. De vriendenkring van Sara-Lee (159a) kan niet wachten om weer naar feesten en concerten te gaan.

Alternatieven

Dit grote segment vertegenwoordigt een waaier aan panelnetwerken die primair gelinkt zijn aan muziekstijlen en/of subgenres binnen het dance- en urbanmilieu. De deelnemers hebben veel kennis van muziekstromingen, artiesten, dj's en (nieuwe) coole locaties. Sommigen houden ook van indie muziek, met een voorliefde voor het experiment. Het middelengebruik bij urban ligt doorgaans op een lager niveau dan bij dance en is minder gedifferentieerd. Binnen urban zijn vooral jonko's (joints), lachgas en sterke dranken (o.a. brandy, cognac, whisky, champagne) favoriet. Bepaalde alcoholmerken hebben veel status. Cocaïne en ecstasy worden slechts beperkt gebruikt. De meeste netwerken organiseren anno 2020 feesten thuis. Jan (144a) woont met 30 personen in een studentenhuis. Thuis is het nieuwe uitgaan geworden. Dik twee derde van de groep gebruikt MDMA, GHB, amfetamine, 3-MMC. en een nieuwe tryptamine 4-ACO-MET. Soms verzinnen ze iets lolligs, zoals tijdens de Amerikaanse verkiezingen. De blauwe en rode groep volgden de uitslagen via CNN en FOX die in de loop van de nacht blauw en rood kleurden. Naast het bord lag een mix van MDMA, ketamine, pep en 3-MMC. Pas in te nemen na de verovering van een staat.

Ook Bo (161a) doet aan quarantaineplanning met haar vrienden en gebruikt thuis o.a. ecstasy, cocaïne en ketamine. Zodra het groepje weer uit mag bepalen de feesten welke drugs ze gaan gebruiken. "Als we hard willen, gaan we naar Defqon en niet naar een dancehallfeest, want dan ga je pas echt fout." De vrienden van Dré (149a) gebruiken vaker cocaïne, alcohol en ketamine thuis. Maar daar blijft het bij. "Hoe je het ook wendt of keert. Je krijgt thuis toch minder energie dan van een feest." Het heftige druggebruik in de kringen van Lex (145a) is fors afgenomen

³⁶ Thornton S (1995) *Club cultures. Music, media and subcultural capital*. Polity Press.

sinds de tijdloosheid van het clubben is verdwenen. In kleine nuclei wordt wel GHB, 3-MMC en ketamine gebruikt.

Nuri (118a) en haar vriendinnengroepje zit tussen twee vuren. Op de illegale feestjes met harde techno komt een mix van 'psychedelische studenten en krakers'. Er wordt volop met drugs geëxperimenteerd. Op de 'allochtone' huisfeestjes met alcohol, ballonnen en cocaïne zijn vooral Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in de meerderheid.

Creatieven

Deze categorie is gevoelig voor cool en hip en deels ook werkzaam in de creatieve sector (o.a. dj's, bookers, designers, modemakers). Ze zijn ook actief in het bedenken en faciliteren van nieuwe concepten in het uitgaansleven (o.a. organisatoren, reclamemensen, clubeigenaren). Hier zijn de meeste klappen gevallen. Christian (163a) kreeg geen opdrachten meer als dj, Jesse (174a) moest de deuren sluiten en Kofi (132a) kreeg geen opdrachten meer voor het schieten van partyfoto's. Valentijn (58a, mix van creatief en sensueel) kan alleen nog over thuisfeestjes vertellen en ziet dat er minder ecstasy en vaker cocaïne wordt gebruikt.

Sensualisten

Hieronder vallen homomannen en het LHBTI-milieu met bredere en gemengde groepen (biseksueel, trans-, genderfluide, queer, etc.). Maar ook uitgaanders uit het heteromilieu die naar feesten gaan met meer nadruk op erotische en seksuele interactie. De muziek staat minder op de voorgrond dan bij de alternatieven. Het drugspectrum in het LHBTI-milieu is breed en wordt vaak ingezet om sekslust op te wekken of te intensiveren. Narcosemiddelen, stimulantia en erectogenen worden in wisselende combinaties zowel voor, tijdens als na het uitgaan gebruikt. Er zijn ook besloten privéfeesten parallel aan het uitgaansleven. Ava's (165a) scene staat in de ruststand sinds er geen fetisjfeesten meer zijn. Tommy (152a) hoort dat klanten nog steeds chemseksfeesten bezoeken en tijdens de seks ook GHB, ketamine, 3-MMC, Viagra en crystal meth nemen. MJ (146a) heeft aanmerkelijk minder contact met de bezoekersgroep sinds de club is gesloten. Drugs verlagen de drempel voor het leggen van contact, maar worden ook als lustopwekkers gebruikt tijdens de seks. In zijn eigen vriendenkring worden cocaïne, ketamine en ecstasy gebruikt op thuisfeesten.

Psychonauten

De psychonauten ten slotte vormen getalsmatig de kleinste groep en gaan altijd al minder frequent uit. Ze beroepen zich vooral op hun kennis en ervaring van psychedelica en NPS. Ze zijn vaak als eerste op de hoogte van nieuwe middelen en volgen actuele discussies op internetfora. Ze hebben een minder sterke voorkeur voor een bepaalde muziekstijl, alhoewel sommigen normaal gesproken wel *gatherings* en kleine (psytrance) festivals bezoeken. In plaats van een seksuele of muzikale climax staat de spirituele (trip)ervaring meer centraal. Ed (126a) is actief op drugsfora waar hij kennis over drugs en ervaringen (tripreports) met anderen deelt. Sommigen

zoeken vooral fun met psychedelica terwijl anderen zich meer verdiepen in technische discussies over de effecten en betekenisgeving van middelen. In sommige panelnetwerken zitten subgroepen die de afgelopen jaren meer aandacht krijgen voor psychedelica (o.a. truffels, LSD, ayahuasca en DMT).

Gezondheid en risicogedrag

Naast de verhalen over middelengebruik en de verschillen tussen groepen, komen er spontane thema's aan de orde die ook iets zeggen over de mentaliteit, gezondheidsbeleving of risicogedrag. Er worden maatschappelijke issues aan de kaak gesteld. Vorig jaar in Antenne (2019) ging de discussie over drugsschaamte. Dit jaar domineert corona. De eensgezindheid overheerst onder jongeren tijdens de eerste lockdown, maar naarmate de tijd verstrijkt is er steeds meer onderlinge onenigheid over de zin van het gevoerde beleid. Sommigen zijn voorzichtig, mijden groepen en feesten en blijven zoveel mogelijk binnen. Anderen trekken zich steeds minder aan van de beperkende maatregelen, gaan op vakantie, houden onvoldoende afstand en zijn niet vies van een feestje of rave. Het gedrag van de *preciezen*, *rekkelijken* en *ontkenners* werden eerder toegelicht (zie *Voor- en tegenstanders van strengere regels*, pag. 36). We hebben een paar discussielijnen met panelleden in enkele topics samengevat.

Verveling

Meermaals wordt verveling genoemd als gemoedstoestand waar velen tijdens corona mee kampen. Die treedt op bij een gebrek aan prikkels, wanneer leuke activiteiten niet meer kunnen of niet mogen, terwijl je geen zin hebt om niets te doen. Jongeren kunnen hier verschillend op reageren door een apathische en teruggetrokken houding of juist rusteloos worden en op zoek gaan naar afleiding. Verveling kan op termijn ontaarden in een gevoel van hulpeloosheid, opgekropte frustraties en (milde) depressie, maar kan ook een trigger zijn tot overcompensatie, op zoek te gaan naar actie met als uiterste consequentie de frustraties (gevolg van langdurige beperking) via rellen te willen botvieren op materiele goederen en/of gericht tegen de politie. Na 10 maanden beperkingen sloeg bij een klein deel van de jeugd in zowel dorpen als steden, na invoering van de avondklok, de stoppen door.³⁷

Lockdown als spiegel van druggebruik

In veel groepen gaat alcohol- en druggebruik vaak samen met uitgaan. Er zijn episodes dat er veel of juist minder wordt uitgaan en dat geldt ook voor druggebruik, dat bij sommigen weleens uit de hand kan lopen. Soms wordt daar binnen de vriendenkring over gepraat, maar het komt ook voor dat niemand het aan orde brengt of dat de groep onwetend blijft van iemands problematische gebruik. Ook de valkuilen zijn bekend. Als je bijvoorbeeld wil minderen of stoppen met snuiven, dan kun je andere snuivers beter een poosje vermijden. We vroegen

³⁷ Keukenkamp S, [Een overzicht: op deze plekken sloeg afgelopen weekend de vlam in de pan](#), Trouw, 25 januari 2021.

aan panelleden welke impact corona heeft op het middelengebruik. Gaan mensen meer, minder of wellicht anders om met hun gebruik?

Er zijn panelleden die zien dat een deel corona aangrijpt om minder te gaan gebruiken. Nu iedereen in hetzelfde schuitje zit en minder sprake is van peer pressure grijpen sommigen de kans om te minderen of voorlopig *geen drugs* meer te nemen. Zo vertelt MJ (143a) over een bezoeker die de sluiting van zijn club aangegrepen heeft om radicaal te stoppen met zijn meth- en alcoholgebruik. "Hij is zienderogen opgeknapt en voelt zich verlost van het 'dwingende' gedrag van gebruik. Op zijn internetprofiel staat nu 'sober', wat in zijn kringen best wel een statement is." Ook in de groep van Sara-Lee (159a) speelt druggebruik geen rol meer nu er geen feesten meer zijn. Zo'n gezond 'intermezzo zonder drugs' vindt ze eigenlijk wel een prettige bijvangst. Maar ze weet ook dat iedereen loos gaat zodra het weer mag.

Er zijn meer panelleden die een *forse afname* bespeuren in feestgerelateerd middelengebruik. Raffa (164a) ziet het gebruik slinken sinds de sociale cirkel kleiner wordt. "Minder uitgaan, betekent ook minder drugs. Het gaat niet naar nul omdat we elkaar soms nog zien." Dré (149a) en kornuiten zien het maar als een detox. "Thuis een pilletje doen met je vriendin is leuk, maar vergeleken met een hardcore-event blijft het behelpen", zegt hij. Nuri (118a) verveelt zich in coronatijd en mist haar vriendinnen. Het positieve is wel dat ze daardoor minder is gaan gebruiken. En voor Lex (145a) is het wennen dat hij na een bezoek bij vrienden voor middernacht alweer thuis is. "Wij vinden het normaal om hulpmiddelen te nemen tijdens sport, studeren, ontspanning, seks en als therapie. Maar het geeft ook rust omdat de vanzelfsprekendheid van drugs in het weekend wegvalt."

Voor degenen wier leven door overmatig druggebruik fors ontregeld was, kan corona een *wake up call* zijn. "Door de sluiting van het nachtleven kun je je niet meer destructief onderdompelen in één lange roes", vindt Nicole (155a). "Deze tijd biedt ook ruimte voor introspectie." En Jort (135a) vindt het de perfecte tijd voor gebruikers met minder discipline om nu makkelijker een detox kunnen doen.

"Ik zie twee bewegingen in de scene. De verantwoordelijke types gaan op de rem staan terwijl de rebelse types nog vol gas willen geven, al lijkt het soms op schaatsen in een zandbak. De meesten zijn toch voorzichtiger geworden. Bij sommigen is te zien hoe de mist in hun hoofd optrekt en zich bewuster zijn wat voor impact drugs elke week heeft." (Ava, 165a/b)

Anderzijds horen we ook verhalen over mensen die *buiten beeld* raken bij vrienden. "Nu de sociale controle minder is, zie je ook de heftige personen niet meer" zegt Jort (135a). Ed (126a) vertelt hoe hij zelf in een isolement raakte door de coronamaatregelen. Het hielp ook niet dat zijn relatie strandde. Nog harder werken tegen de stress had een averechts effect, met als gevolg dat hij in de avond benzodiazepinen, dissociatieven en cannabis in steeds hogere doseringen ging nemen. Hij is in behandeling om weer greep op zijn leven te krijgen. Een van

zijn valkuilen was dat hij zijn vriendengroep uit het oog verloor. De groep die normaal gezien een sociaal vangnet is en waar hij dingen kan bespreken. Hij raakte vervreemd van de buitenwereld, kreeg geen feedback meer en kon alleen maar ontspannen met middelengebruik. Het begint langzaam tot hem door te dringen dat de coronacrisis een zware wissel trekt op zijn leven.

2.2 Alcohol

De horeca is een van de zwaarst getroffen sectoren tijdens de coronacrisis. Op 15 maart 2020 komen er in Nederland extra maatregelen om de verspreiding van corona tegen te gaan. Terrassen, restaurants en cafés gaan dicht tot 1 juni; daarna weer open met veel beperkingen. Maar vanaf 14 oktober met de tweede lockdown weer voor onbepaalde tijd dicht. Er wordt een 'alcoholklok' in het leven geroepen door de overheid. Vanaf acht uur 's avonds tot zeven uur 's ochtends mag er geen alcohol meer worden verkocht: niet in supermarkten en avondwinkels, en, noch online bij maaltijdbezorgers en biertaxi's. Ook geldt dat niemand gedurende die tijd alcohol mag nuttigen in de openbare ruimte. Bij overtreding kan een boete worden opgelegd van 95 euro. Door alle beperkingen kunnen uitgaanders en club- en barpersoneel minder vertellen over het gebruik van alcohol in het uitgaansleven, maar wel meer over het alcoholgebruik in thuissituaties. Welke impact hebben de maatregelen gehad op het drankgebruik en gedrag? Sommige panelleden vrezen voor het voortbestaan van hun geliefde stamcafé of terras.

Coronacocktails

Door alle restricties kunnen we in deze editie van Antenne Amsterdam minder gedetailleerd vertellen over het groepsgebruik en de culturele verschillen in het uitgaansdomein. Daarom dus minder verhalen over hippe cocktails, het patsen met dure flessen en het drinkgedrag van toeristen. Er vloeide minder alcohol in het uitgaansleven waardoor panelleden ook minder zicht hebben op het aantal genuttigde glazen en wie wat precies drinkt. De bedrijfsborrels, feesten en partijen waren op één hand te tellen. Premières werden gecancelled. Alleen in de zomermaanden laafden kleine groepjes zich aan wijn en bier in het park, op bootjes en langs de zonovergoten kades. Door de (gedeeltelijke) drooglegging in het uitgaansleven komt het zwaartepunt van alcoholgebruik meer te liggen op privésettings en thuisfeestjes.

De coronatijd heeft geleid tot nieuwe drankrituelen zoals de online borrels met vrienden en collega's. Alhoewel de meesten dit na een paar keer wel voor gezien houden. De app van Lex (149a) 'drankjes op dinsdag' waarmee coronacocktails worden gepusht, houdt het langer vol. Zo werd de 'coronarit' een hit in kleine kring. Het sap van limoenen wordt in een cocktailshaker met tequila, Cointreau en ijsblokjes gemengd, uitgeschonken in een glas waarin vervolgens een flesje corona op zijn kop wordt gezet en gedecoreerd met een schijfje limoen.

Er waren ook meer drinkers die gewapend met een fles wijn of bier de stad introkken of met een groepje ergens gingen hangen. Op zaterdagmiddag door de Jordaan zwerven met een biertje in de hand was een populair tijdverdrijf. En in de wintermaanden beleefde de glühwein een heuse rage. Amsterdammers konden terecht bij tientallen uitspanningen waar warme glühwein werd geschonken.

Meer of minder alcohol?

Maar wat zijn de gevolgen van alle maatregelen voor het drinkgedrag in de panelnetwerken? Volgens panelleden is het grootste deel (evenveel) alcohol blijven drinken als voor de crisis, maar is het drinkpatroon wel veranderd. Sommige panelleden vermoeden dat een klein deel van hun netwerk tijdens de twee lockdowns *minder* alcohol is gaan drinken. Deels bewust, maar ook omdat er minder bijeenkomsten zijn waar gedronken wordt. De crisis geeft kroegtijgers een kans hun alcoholgebruik drastisch te verminderen. Voor de vrienden van Sara-Lee (159a), die nog thuis wonen, is dronken worden met zijn allen sowieso niet handig. “Waar moet je dat dan doen?” We horen ook geluiden dat *Dry January* een boost krijgt. Maar de vrienden van Valentijn (58a) proberen zo veel mogelijk aan hun oude ritme vast te houden met sporten (3-4 keer in de week), gezond eten en een borrel ter ontspanning.

“Mensen drinken meer en op andere momenten. De coronacrisis is een aardbeving voor je agenda. Alle routines worden weggevaagd. Die gapende leegtes worden gedempt met drankjes. Sommigen nemen zelfs alcohol mee als ze gaan wandelen. Maar ik zie ook meer mensen die 0% drinken en aan *Dry January* doen. Ik heb het twee weken volgehouden. De impact van onthouding is best heftig. Ik zag niemand meer en vond het moeilijk om op plekken te komen waar gedronken werd.”
(Lex, 145a)

Een groter deel van de panelleden hoort dat er juist *meer* (op meer dagen) en ook op andere momenten gedronken wordt. De triggers die worden genoemd zijn: rusteloosheid, het doorbreken van een saai dagritme en/of uit verveling. Camille (141a) ziet hoe de coronastress invloed heeft op het drinkgedrag. “Hoelang gaat het duren? Vind ik een andere baan?” Ze kent vrienden die elke dag een fles wijn drinken en steeds vroeger beginnen. Ook Soraya (150a) merkt hoe makkelijk het gaat met een biertje rond het middaguur. De grens tussen overdag en avond vervaagt.

Combineren met alcohol

Er wordt vaker alleen gedronken, maar ook nog wel in groepsverband, zoals bij Jan (144a) die in een huis met 30 studenten woont. Bier met speed is een favoriete vrijdagmiddag combi geworden. “We zuipen meer uit verveling. Hele dagen thuis zitten begint zijn tol te eisen. We doden de tijd met series kijken. Meer huisgenoten zijn aan de wijn, bier of sterker.” De vrienden van Ava (165a) combineren vaker alcohol met cocaïne. Ook Nicole (165a) ziet hoe het drinkgedrag verandert en naar de privésfeer verschuift. Niet iedereen is daar gelukkig mee omdat het ook de trek in drugs vergroot, zoals 3-MMC. Zelfs de doorgaans alkoholschuwe

psychonauten drinken meer glazen per keer, zegt Ed (126a) verbaasd. Verschillende panelleden herinneren zich momenten waar de alcohol rijkelijk vloeit. Melissa (150a), die een fissa geeft voor dertig vrienden met wodka en biri. Dré's (149a) vrienden die met flessen wijn en bier ergens in de buurt een plekkie zoeken. Stas (166a) met aanhang die op de hangplek Henny's combineren met jonko's en lachgas. En ten slotte Nuri (118a) die een paar keer verzeild raakte op drukke huisfeestjes van Turks- en Marokkaans-Nederlandse jongeren die alcohol in combinatie met cocaïne en lachgas nemen.

2.3 Tabak en cannabis

We hebben in het afgelopen decennium gezien hoe het tabakgebruik en het roken van joints door regelgeving fors werd teruggedrongen in de reguliere horeca. De laatste jaren verdwenen ook de sigarettenautomaten in hoog tempo uit clubs en cafés. Sommige clubs hebben nog een kleine cabine waar je als bezoeker mag roken. Maar ook deze plekken zullen gaan sneuvelen als er naar verwachting een algeheel rookverbod komt in 2021. In dat jaar wordt ook het roken van tabak in coffeeshops geweerd. Een joint (van hasj of wiet) mag alleen nog met speciale kruiden worden gemengd. Enkele panelleden hadden kritiek op het totaalverbod. De voornaamste reden is vooral een organisatorische. Moeten clubs bezoekers die toch willen roken naar buiten sturen? Er werden al grappen gemaakt dat schaars geklede bezoekers dan maar in een badjas naar buiten moeten voor een peuk. Maar dat is een futiel probleem nu het afwachten is welke clubs überhaupt nog opengaan na de crisis.

Ook in het panel is men er niet zo rouwig om dat het roken in clubs zijn langste tijd heeft gehad. "Tabak brengt je niets", vindt Christian (163a). "Mensen roken alleen maar om hun stress te verminderen." Panelleden voelen goed aan dat de tijdgeest en het denken over roken drastisch is veranderd. De voordelen van een rookvrije omgeving heeft steeds meer aanhangers gekregen. Zelfs onder de rokers is weinig verzet te bespeuren. Panelleden zien veel gelegenhedrokers die eraan gewend zijn dat ze niet overal hun sigaret kunnen opsteken. Het heersende beeld is dat er in veel panelnetwerken nog gerookt wordt, maar dat er sprake is van een flinke afname (ook buiten de clubs). De rookmomenten zijn steeds selectiever geworden, hoewel in sommige kringen nog stevig wordt gerookt. In de vriendenkring van Nuri (118a) bijvoorbeeld, waar stevige rokers grote moeite hebben om tijdens Ramadan te stoppen. Haar Turkse vrienden gaan lossen met de regels om dan haar Marokkaanse vrienden. "Maar als de zon onder is gaan ze meteen los." Een klein groepje vindt dat roken in het nachtleven, ongeacht de gezondheidsvoordelen, moet blijven kunnen. Door samen een sigaretje te roken maak je makkelijker contact in een club. En is het ook niet de charme van het nachtleven dat niet alles hetzelfde is als in het alledaagse leven?

Hasj en marihuana

In de meeste netwerken zitten groepjes met blowers. In urban kringen staat cannabis van oudsher hoger aangeschreven dan het gebruik van stimulantia. Meer dan elk ander middel hoort het (samen) genieten van een jonko vooral bij de urbancultuur, vinden de panelleden. "Blowen doe je samen. Het heet niet voor niets een joint", zegt Melissa (150a), die wel merkt dat sommige blowers (wegens risico op besmetting) minder snel hun joint willen delen met anderen. Maar de vrienden van Melissa (150a) vinden dat overdreven als je in gezelschap van vrienden bent. "Die joint wordt gewoon doorgegeven hoor, of het nou corona is of niet."

De schrik zat er wel in toen de overheid plotseling aankondigde om in navolging van de cafés ook de coffeeshops te sluiten. Maar al snel bleek dat aan de deur nog wel gekocht mocht worden. "Wie naar een dancehallfeestje gaat ruikt meteen de wiet", zegt Kofi (132a). Toch is het niet zo dat cannabis en de scene onlosmakelijk met elkaar verbonden is, zegt dj Christian (163a). Hij schat in dat zeker de helft niet blowt op feestjes. In zijn directe omgeving ligt dat weer anders. Veel mensen blowen dagelijks. Het is onderdeel van de dag. "Overdag rol je een lichte joint om niet al te stoned ter zijn, maar 's avonds gaat er meer cannabis in."

"Er wordt nog onverminderd gebloed in de reggaescene en op dancehallfeestjes. Het cannabisgebruik groeit mee met de scenes. Mensen komen ook gewoon naar deze feestjes om lekker te smoken." (Kofi, 132a)

Maar behalve in urbankringen wordt er (in de periode december 2020 - februari 2021) ook op andere gelegenheden en feesten gebloed. Een stickie tussen het dansen door vinden mensen wel zo relaxt, weet Jesse (147a). En op afters worden joints gerookt om de stimulantiaroes te temperen. Een groep die ook veel blowt zijn toeristen. Bij hen is cannabis nummer 1, zegt Stephanie, portier (162a). Dat geldt niet alleen voor de buitenlandse, maar ook voor binnenlandse dagjesblowers.

Meer of minder cannabis?

De *dagelijkse* gebruikers blowen vaak solo en blijven dat gewoon doen. Coronacrisis of niet. Aan het eind van de dag of voor het slapen gaan een joint is voor hem hetzelfde als een dagelijkse borrel voor anderen.

Een tweede groep in het panel is *minder* gaan blowen. Zij gebruikten (voor corona) slechts af en toe cannabis en kunnen eerder als gelegenhedengebruikers worden gezien. Het zijn vooral de meeblowers die meedoen als iemand anders een joint deelt. Nu ze minder vrienden zien zijn ze zelf ook minder gaan gebruiken of zelfs gestopt. Anderen willen het hoofd koel houden en niet vluchten in blowen en dagdromen. Maar in deze groep zitten ook gebruikers die het juist fijn vinden om minder druk te voelen waardoor ze ook minder behoefte hebben om te gaan blowen.

Een derde (iets grotere) groep blowl *meer* en vaker omdat ze veel meer uren alleen thuis zitten en de verleiding groter is geworden om (meer) te gaan blowen. Jamie (113a) ziet dat meer van haar vrienden zijn gaan blowen omdat mensen langer thuis zitten. Verschillende panelleden zeggen dat vrienden de coffeeshop hebben herontdekt. Hier zitten ook voormalige stoppers tussen die weer zijn gaan blowen uit verveling. Het zoeken naar ontspanning of vergetelheid is een belangrijke trigger. Ook Jan (144a) ziet meer vrienden op onverwachte momenten een joint opsteken.

“De helft blowl minder of is zelfs gestopt. De andere helft is juist meer gaan blowen op andere dagen en verschillende momenten in de week. Ik heb het vooral over de groep die thuis werkt. Niemand controleert of je stoned zit te werken.” (Stas, 166a)

Stas (166a) ziet heel duidelijk hoe corona de boel overhoop heeft gehaald. Door het wegvallen van de dagbesteding beginnen sommigen 's middags al, oplopend tot 6-7 joints per dag. Het chillen met elkaar is ook een bezwering van de toegenomen stress, het wegvallen van werk en stages en het gedoe met boa's op straat. Het komt ook voor dat juist het wegvallen van de vriendengroep een trigger is om vaker alleen te blowen.

Toch zien in de groep die meer is gaan blowen niet alle panelleden dit meteen als negatief. Nicole (155a) heeft het zelfs over een 'exponentiële groei' van blowen thuis. Niet uit verveling alleen, maar juist blij om even de vrijheid te hebben af en toe een joint op te steken en dingetjes in huis te doen met een muziekje erbij. Ook Camille (141a) ziet meer vrienden met vrije tijd die zo nu en dan zijn gaan blowen. Niet vanwege de stress, maar om extra te kunnen ontspannen. Het is meer vanuit een rationele afweging dat sommigen wegens speciale omstandigheden cannabis op een andere manier in hun leven mixen. “Wie heeft er nou last van als sommigen uit verveling gaan blowen? Als ze lekker uit willen slapen moeten ze dat doen. Zolang het maar geen consequenties heeft voor je werk.” Ook Soraya (150a) ziet blowen ter ontspanning als iets positiefs. “Zolang je het maar niet erg vindt dat je initiatief verdwijnt.”

Maar nog even afgezien of mensen meer of minder zijn gaan blowen, willen enkele panelleden benadrukken dat blowen ook heel prettig kan zijn voor wie even weg wil dromen. “Waarom zou je het niet doen als je nu tijd over hebt”, vindt Melissa (150). Bij Sara-Lee (159a) vinden haar vrienden het heerlijk om met een joint film te kijken en weg te zinken in het avontuur van de Netflixserie Vikings.

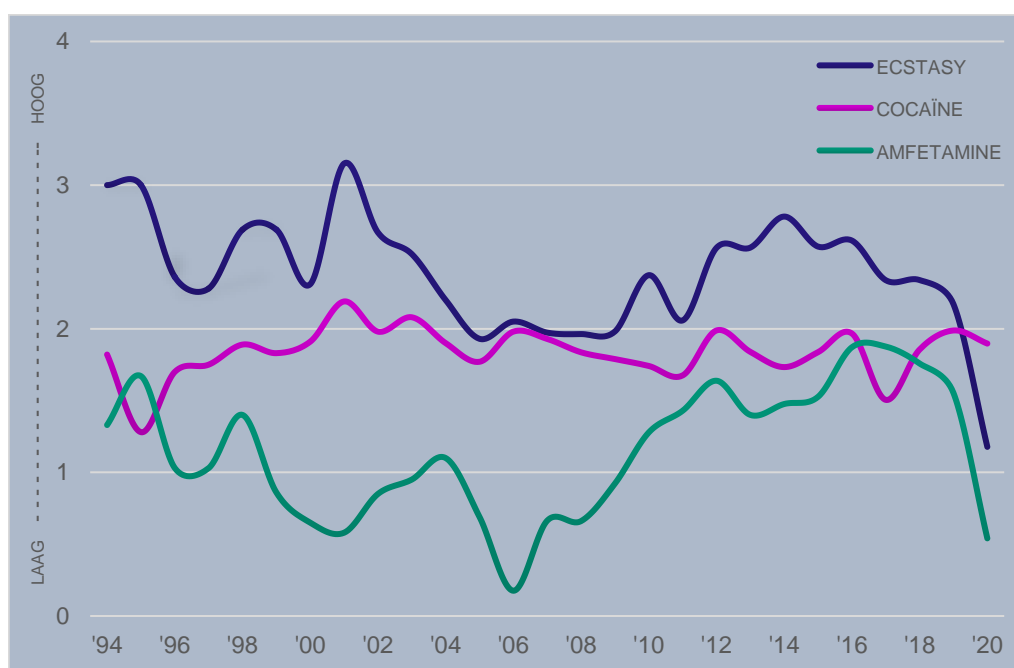
Vaporizers en e-sigaretten

In de voorgaande Antennes hebben we aandacht besteed aan de opkomst van vaporizers en blowers die door deze nieuwe technologie hun rook- en blowtechnieken kunnen aanpassen en verfijnen. De overtuigde vapers beargumenteren in navolging van producenten dat dampen een schoner alternatief is doordat tabak en cannabis niet meer verbrand worden maar op een lagere temperatuur verhit. Het vaperen is inmiddels in kleine kring doorgedrongen en ook coffeeshops stellen vaker vaporizers beschikbaar. Desondanks rookt een meerderheid zijn joint nog steeds op de

klassieke manier. Ze houden niet van gadgets, twijfelen of het werkelijk gezonder is, vinden een vaporizer te duur of vinden een de klassieke joint nu eenmaal lekkerder. De gedraaide joint met tabak blijft populair. "Voor iemand die veel blout of rookt is de overstap naar vaperen toch lastig. Je moet hard hijzen voor weinig rook en je mist toch dat branderige gevoel in je longen", zegt Ed (126a). Ook de markt van e-sigaretten is in ontwikkeling en het aantal verkooppunten in de stad is de laatste jaren uitgebreid. Ook de tabakswinkels hebben hun assortiment aangevuld met liquid smaken. Toch lopen maar weinig rokers warm voor deze nieuwe manier van nicotinedamp inhaleren. Volgens panelleden is het maar een klein deel dat overgestapt is naar e-sigaretten.

2.4 Stimulantia

Hoewel de panelstudie kwalitatief van aard is, wordt de panelleden in de interviews telkens gevraagd welk deel van de scene of groep waar zij zicht op hebben regelmatig bepaalde middelen gebruikt. Dat biedt de mogelijkheid om (tot op zekere hoogte) ontwikkelingen op de kortere en langere termijn ook kwantitatief in kaart te brengen en te visualiseren in onderstaande *Figuur II.1*.

Figuur II.1: Trends in regelmatig gebruik van stimulantia

In de grafiek zijn de antwoorden van de panelleden omgezet in een gemiddelde score per jaar, die loopt van laag (helemaal niemand in de panelnetwerken gebruikt regelmatig) tot hoog (meer dan driekwart gebruikt regelmatig).³⁸ De grafiek heeft uitsluitend betrekking op de panelnetwerken in het uitgaanscircuit (ook al wordt thuisgebruik meegenomen). Let wel: de panelleden uit de uitgaanscircuits rapporteren vooral over trendsetters. Zij zijn de (mogelijke)

³⁸ Regelmatig gebruik = minimaal één keer in het afgelopen half jaar. De individuele antwoorden worden als volgt omgezet in scores: 0 = 0%; 0,4 = 1-10%; 1 = 11-25%; 2 = 26-50%; 3 = 51-75%; 4 = 76-100%. Van alle panelleden worden per jaar (twee metingen) de scores opgeteld en gedeeld door het aantal scores.

voorlopers van nieuwe ontwikkelingen, maar hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

Van de drie meest gebruikte stimulantia is de rangorde:

- 1 **Cocaïne** – op- en neergaande bewegingen de laatste jaren; in 2020 een daling, maar veel minder sterk dan bij andere stimulantia.
- 2 **Ecstasy** – sinds 2014 neerwaartse trend; in 2020 een forse daling.
- 3 **Amfetamine** – neerwaartse trend na een piek in 2016; in 2020 een forse daling.

2.4.1 Cocaïne

Wat betreft regelmatig gebruik van cocaïne was grofweg sprake van een stijging tot 2001, gevolgd door een daling tot 2011 (zie *Figuur II.1*, pag. 50). Daarna wisselden op- en neergaande bewegingen zich af. Na de laatste dip van 2017 was regelmatig cocaïnegebruik in de panelnetwerken in 2019 weer terug op het oude niveau. In 2020 zien we dat cocaïne stabiel blijft vergeleken met de scherpe daling bij andere stimulantia, waardoor het middel voor het eerst sinds de jaren negentig weer bovenaan de ranglijst van meest gebruikte stimulantia belandt. In 5 van de 15 netwerken waar panelleden in de laatste meting van 2020 zicht op hadden gebruikte (vrijwel) niemand regelmatig cocaïne, maar in eveneens 5 panelnetwerken deed driekwart tot iedereen dat wel regelmatig.

KWR-rioolwateronderzoek: cocaïnegebruik kwart gedaald

In de week na de afgekondigde lockdown (vanaf 15 maart 2020) analyseerde KWR het rioolwater van Amsterdam, Utrecht en de regio Eindhoven op illegale drugs. Hierdoor ontstond de unieke kans om het druggebruik van de bevolking te meten in afwezigheid van toeristen en een actief uitgaansleven. De KWR betoogt bij de uitkomsten van de cijfers dat het gedrag, de dagbesteding en mobiliteit van veel mensen sterk wordt beïnvloed door de COVID-19 maatregelen. De forse beperking van het aantal reisbewegingen voor werk, studie en plezier resulteerde in een samenleving die voornamelijk thuis was.

De resultaten van het KWR-onderzoek laten zien dat de lockdown periode vooral in Amsterdam impact heeft gehad op het druggebruik. Het cocaïnegebruik per duizend inwoners bleef in Utrecht en Eindhoven ten tijde van de lockdown vrijwel gelijk. Het cocaïnegebruik in Amsterdam laat daarentegen in het voorjaar 2020 een afname van een kwart zien ten opzichte van 2019.³⁹

Cocaïne in tijden van corona

In de panelnetwerken waar ook voor corona weinig of niet werd gesnoeven is er niets veranderd. Mensen mijden cocaïne uit angst voor verslaving of omdat ze het simpelweg geen prettig middel vinden. Bij Christian (163a) spelen de heftige verhalen over criminaliteit zeker mee. In de vorige Antenne (2019) schreven we dat het cocaïnegebruik in sommige panelnetwerken een prominente rol speelde en het middel net zo makkelijk in de kroeg, club of thuis werd gebruikt.

³⁹ KWR, *EUSEME: Rioolwateranalyse naar drugs tijdens de intelligente lockdown in Nederland*, kwrwater.nl, 17 juni 2020.

We schreven ook over een segment van gebruik waar sprake is van een overlap tussen werk en vrije tijd (borrels, lunches, horeca, etc.) en waar het gebruik van cocaïne meer discretie vereist omdat niet iedereen van de aanwezige collega's hier op de hoogte van is. Verschillende panelleden verhaalden over de rijke Amsterdamse borrelcultuur, de etentjes met een 'snuifje toedeloef' of een Netflixserie met vrienden en coke erbij. We schreven dat cocaïne snuiven in deze netwerken (als het zo uitkomt) in principe overal kan worden gedaan. Maar panelleden hadden ook weleens hun bedenkingen over het automatisme waarin snuifpartijen ontaarden. "Het feit dat het eigenlijk bij elke situatie kan, en ook gebeurt, maakt het verraderlijk", zei Sophie (133a) daarover in Antenne 2019. "Wie continu in kringen van snuivers verkeert denkt dat half Amsterdam aan de coke zit", merkte Keesje (160a).

Maar nu de horeca gesloten is en vrijmibo's en etentjes worden geschrappt, raakt ook het 'witte toetje' uit de mode. Raffa (164a) ziet dat het cocaïnegebruik tijdens werk in de horeca- en hotelbranche is teruggelopen. Het is simpel vindt hij: "Geen lange uren meer, minder stress en dus ook minder vaak de dealer bellen." Hij ziet dat het patroon van uitgaan, drinken en snuiven in het coronajaar doorbroken wordt. "Coke is alleen lekker als je erbij drinkt." Ook Bo (160a) ziet een trendbreuk nu er geen nachtleven meer is. "Voorlopig niet meer stiekem snuiven in een chique club", mijmert ze. "Met M in een club ben ik onzeker, maar met coke meer mijzelf." Voor Jesse (147a/b, clubmanager) en Stefanie (162a, portier) zijn het eveneens andere tijden. Bij hen vielen in 2019 vooral de dagjesmensen en Britse toeristen op die (fors) veel alcohol met cocaïne gebruikten. Zelfs meer nog dan ecstasy. De combinatie alcohol en cocaïne leidde bij Stefanie (162a) in de club tot de meeste incidenten.

Ook bij dit grote middel rijst de vraag of de lol van het snuiven er nu helemaal af is of dat gebruikers hun gemiste snuifmomenten buitenshuis gaan compenseren met meer cocaïnegebruik thuis. En zo ja, doen zij dat dan ook alleen? In de panelstudie rapporteren wij al jarenlang dat 'alleen snuiven' vaak als sneu wordt gezien. Anderzijds: snuiven met anderen is ook een legitimatie om mee te doen en het zo goed te praten. Aan panelleden dus de vraag of het gebruikspatroon van cocaïne veranderd is nu er (haast) niet meer wordt gesnoven in het uitgaansleven en de horeca. De enige groep die er minder onder gebukt lijkt te gaan zijn de 'sofasnuivers' die ook voor de coronacrisis alleen thuis gebruikten. Zij zijn niet anders gewend. Voor degenen die geen cocaïne snuiven zal er vermoedelijk ook tijdens de coronaperiode weinig veranderen. Bij Stas (166a) denken ze nog hetzelfde over cocaïne: corona of niet. De verhalen over verslaafde vrienden en familieleden nodigen niet uit om het toch een keer uit te proberen.

Cocaïne als thuismiddel: de opmars van de sofasnuiver

Cocaïne wordt meestal gesnoven, soms gerookt (plofje), sporadisch gekauwd (gemalen cocablad) of als pastille gezogen (cocasnoepjes). Gebruikers ervaren een licht stimulerend

gevoel. Klachten over de kwaliteit zijn sporadisch. Spuiten en basen komen niet voor in de panelnetwerken. De dosering van cocaïne tijdens een sessie in groepjes waar gesnoven wordt varieert van een paar lijntjes tot gemiddeld een kwart gram (4 á 5 lijntjes) per persoon. In sommige netwerken zijn er (groepjes) snuivers die een halve of hele gram (16-20 lijnen) per sessie gebruiken.

In de panelstudie is de status van cocaïne vergeleken met ecstasy altijd wat meer problematisch wegens het gevaar van afhankelijkheid, egotripperij, etc. Tegelijkertijd zijn er ook panelnetwerken waarbinnen ze minder moeilijk doen over het snuiven van een paar lijntjes. Hier staat het middel vooral bekend vanwege de snuifpret en het socializen met drank tot soms diep in de nacht. Deze bijna familiale bijeenkomsten waren ook al voor corona bekend bij de snuifgarde.

In *Figuur II.1* (pag. 50) zien we een bijna stabiel cocaïnegebruik vergeleken met ecstasy en amfetamine. Een meerderheid van de panelleden denkt dat de coronacrisis minder invloed heeft op het cocaïnegebruik dan bij ecstasy het geval, omdat cocaïne ook als thuismiddel te boek staat en niet per se, zoals bij ecstasy, als partydrug wordt gezien. In de netwerken waar gesnoven wordt, zien panelleden dat het zwaartepunt nu vooral op het thuisgebruik is komen te liggen. Eerst samen cocaïne snuiven om daarna uit te gaan is er voorlopig niet meer bij. In de vriendenkring van Ava (165a) is het gebruik in de thuissetting toegenomen nu niemand meer uitgaat. Ook de vriendinnen van Soraya (150a) hebben het snuiven niet afgeleerd. Soms komt er een groepje vriendinnen thuis bijeen om te eten en te drinken. "Daarna komt de trek in een snuifavondje vanzelf." Ook bij Keesje (160a) wil het nog weleens escaleren thuis. Omdat alles dicht is worden er spelletjes gedaan met alcohol en cocaïne.

"We delen een pakje als we snuiven met de meiden. Met jongens erbij gaat het nog harder. We pushen elkaar nooit, maar het gaat eigenlijk vanzelf als er coke wordt besteld. Het gebeurt spontaan. Alcohol is de trigger. Ook in coronatijd snuiven we. En soms meer dan ik zou willen."
(Keesje, 160a)

In de panelnetwerken waar cocaïne wordt gebruikt zien meer panelleden toenemend gebruik in privésettings. Het is een gevolg van een onderdrukte uitgaansreflex. Verschillende panelleden wijzen erop dat het snuiven een prominentere plek krijgt zodra uitgaansvrienden elkaar thuis gaan opzoeken. Ava's (165a) vrienden maken het thuis gezellig met vrienden die ook zelf pakjes coke meenemen. Ook Keesje (160a) ziet dat corona heeft geleid tot meer snuifdrift in de groep. Het ritueel volgt een vast patroon: "Het is eerst eten om 19.00 uur, dan drinken, drinken, drinken en om 22.00 uur de dealer bellen." Valentijn (58a) heeft een dubbel gevoel over het toegenomen gebruik nu mensen elkaar meer thuis opzoeken. "In plaats van uit te gaan en ecstasy te nemen blijft iedereen thuis plakken en gaat meer alcohol drinken."

“Ik zie meer coke thuis. Bij degenen met kinderen wordt dit nog eens versterkt omdat die groep toch al minder uitgaat. De behoefte om even uit de bocht te schieten blijft bestaan. Nu niemand meer uit eten mag gaan mensen thuis culinair uitpakken met vrienden. Sinds corona wordt er frequenter thuis gesnoven. Voordat je het weet gaat het gesprek na een thuisentje of er één of twee pakjes besteld moeten worden en of er genoeg cash is.” (Camille, 141a)

Leuke en minder leuke kanten van cocaïne

De leuke kanten van cocaïne thuis gebruiken? De gesprekken gaan alle kanten op en dat is best wel leuk, zegt de een. Het houdt je scherp in de avonduren, zegt de ander.

Ava (165a) moet bij cocaïne denken als aan een kaasplateau met wijn bij anderen. Er wordt inmiddels elke week besteld. In haar kringen staat een avondje met cocaïne symbool voor gezellig praten en keten met zijn allen. Zo beschouwd wordt het als een heel sociaal middel gezien. Meestal wordt er wat geld bijeen gelegd, waarna de dealer wordt gebeld. Een paar snuivers in haar netwerk hebben altijd cocaïne op zak.

Maar er kleven ook negatieve kanten aan cocaïne. In de groep van Raffa (164a) is er een ‘ja’ en een ‘nee’ groep. De laatste gebruikt niet en vindt sommige snuivers irritant aanwezig op feestjes. Het feit dat ze om de haverklap moeten snuiven en daar constant mee bezig zijn leidt soms tot enige wrevel. In het circuit van Ava (165a) is de tegenpool van gezelligheid dat naarmate de avond vordert het ego soms hoogtij gaat vieren. Luisteren lukt niet meer als iedereen langs elkaar heen praat. En Lex (145a) vond het tijdens een etentje bij een ander koppel best wel bizar dat een vriend vaak wegliep voor een stiekem nakkie, terwijl zijn partner mordicus tegen cocaïne is. In de vriendenkring van Keesje (160a) temperde naast gezondheidsoverwegingen ook gewetenswroeging (faciliteren illegaliteit) het gebruik. Ook de alcohol-cocaïne-katers na afloop worden door sommigen als negatief gezien.

Combigebruik

De combinatie van cocaïne met alcohol (en vaak ook tabak) is volgens panelleden een beproefde combinatie. Sommige panelleden vergelijken het met een stereotiep Pavlov-effect sinds snuivers geleerd hebben om automatisch bij het drinken ook te gaan snuiven. Vooral in gezelschap ontstaat er een kettingreactie van toespelingen tijdens het drinken tot het bellen van de dealer. Of zoals Keesje (133a) het in Antenne 2019 eerder al verwoordde: “Na twee of meer drankjes komt automatisch het pakje sos tevoorschijn.”

En hoewel de combinatie met alcohol nog steeds populair is, zijn de momenten waarop gezelschappen bijeenkomen aardig uitgedund. Wie alleen thuis zit, zonder snuivrienden, komt ook minder snel in de verleiding om een dealer te bellen. Dit beeld wordt bevestigd door bezorgers van cocaïne die laten weten dat aanzienlijk minder klanten bellen voor coke. Jamie (113a) zegt dat een deel van haar clientèle het laat afweten nu de bedrijfsborrels zijn

opgedroogd en de studentendisputen zijn opgeschort. Het zijn vooral de klassieke thuisnuivers en stelletjes die haar nu weten te vinden.⁴⁰

2.4.2 Ecstasy

Regelmatig gebruik van ecstasy in de panelnetwerken schommelde tussen 1994 en 2001 (zie *Figuur II.1*, pag. 50). Na de piek van 2001 was er een gestage daling tot 2005. Vervolgens bleef het regelmatig gebruik van ecstasy tot 2009 vrij stabiel, maar op een lager niveau dan in de jaren negentig. Met een lichte aarzeling in 2011 ging het daarna weer omhoog, maar na 2014 was de trend weer dalend. In het coronajaar 2020 mogen we spreken van een keldering naar een historisch dieptepunt. Bij de laatste meting van in het najaar van 2020 gebruikte in veel netwerken (vrijwel) niemand regelmatig ecstasy (8 van de 15 panelnetwerken waar zicht op was).

Ecstasygebruik de helft gedaald (KWR)

In het KWR-onderzoek (uitgevoerd in de week van 18 t/m 24 maart 2020), blijkt dat de vracht MDMA per duizend inwoners in Amsterdam in het voorjaar 2020 is gedaald naar ongeveer de helft van 2019. Dat is een sterkere daling dan bij cocaïne.⁴¹

Ecstasy in tijden van corona

We stelden in de panelstudie bij herhaling vast dat ecstasy, ook bij de nieuwe aanwas van jonge clubbers en festivalgangers, qua populariteit fier koploper blijft. In de uitgaanssurvey van Antenne 2017 (clubs en festivals) streefde ecstasy cannabis zelfs voorbij in populariteit.⁴² Maar we constateren ook dat het drugslandschap sinds de jaren negentig van de vorige eeuw veel gedifferentieerder is geworden en ecstasy tegenwoordig één van de vele opties is in het drugspalet. Behalve de aanbodkant (*supply*) zijn ook de consumentengroepen (*demand*) en hun smaakculturen door de tijd heen veranderd. Op gebruikersniveau blijkt uit de verhalen van panelleden over het ecstasygebruik over een langere termijn telkens de wetmatigheid van de afnemende meeropbrengst. De impact van de roes past gaandeweg het leven kennelijk minder goed in de drukke agenda van uitgaande stadsbewoners. Ze verliezen hun belangstelling voor ecstasy, maar niet per se ook voor andere drugs. Specifiek voor ecstasy geldt dat het middel voorspelbaar wordt en daardoor minder magisch zoals in het begin. Men tilt vooral aan de bijwerkingen, die heviger voelen. Voor de vrienden van Raffa (164a) een reden om ecstasy alleen nog bij hoge uitzondering te nemen. "De dosering maakt niet uit. Die dip komt er toch wel." Bij Bo (161a) wordt ook minder ecstasy genomen, maar om een andere reden.

⁴⁰ In *V Markt* (pag. 148) meer over vraag en aanbod op de Amsterdamse drugsmarkt.

⁴¹ KWR, *EUSEME: Rioolwateranalyse naar drugs tijdens de intelligente lockdown in Nederland*, kwrwater.nl, 17 juni 2020.

⁴² Recent (laatste jaar) gebruik 66% versus 64%, wat overigens niet wil zeggen dat ecstasy ook meer frequent wordt gebruikt. Bron: Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.

“In het begin toen we vijftien waren was xtc nog heel speciaal, maar nu we ouder zijn raakt het een beetje op de achtergrond. Die eerste keer bij mij zei iemand: doe je mond maar open. Ik wist niet eens wat het was. We willen dat het bijzonder blijft en doen het nu om de twee maanden.”

Scherpe daling in gebruik

De uitgaanders in de Amsterdamse panelstudie zien, net als de gebruikers elders in het land, ecstasy vooral als een feestdrug die het beste past in een feestsetting.⁴³ Ecstasy staat misschien niet meer zo op eenzame hoogte, het blijft hét feestmiddel voor wie een keer goed los wil gaan. Wat dat betreft is er weinig veranderd in de perceptie van gebruikers. Zelfs niet bij de oude garde die een paar keer per jaar ouderwets zegt te vlammen met een pil.

Maar dat was nog allemaal in de periode voor het coronajaar. We zien in 2020 een historisch scherpe daling (zie *Figuur II.1*, pag. 50) van ecstasy. Panelleden vertellen dat de animo voor ecstasy is afgenomen, ofschoon er nog steeds groepjes gebruiken zijn die ecstasy blijven gebruiken, maar dan op andere plekken dan het uitgaansleven. Vooral de jonge garde ziet af en toe nog kans om ecstasy te droppen op een feestje; hoe klein ook. In sommige panelnetwerken wordt (voorlopig) geen ecstasy meer genomen. Voor Stas (166a) is het zo klaar als een klontje. Ecstasy doe je alleen op hardcorefeesten. Nu die op zijn gat liggen is het zero ecstasy. Ook Sara-Lee (159a) denkt er zo over. “Drugs horen bij uitgaan. Een vet feest zonder ecstasy is niet gezellig.”

Maar in andere kringen wordt hier anders over gedacht. Thuis is tijdelijk het nieuwe uit geworden, maar dan in kleinere kring. Geen clubs en festivals met diepe bassen, lasershows en met duizenden anderen. Maar nu thuis, in een vakantiehuisje, een galerie, studio, garage, dobberend op een boot of luierend in het park. “Ecstasy thuis met vrienden op de bank kan ook leuk zijn”, vindt Bo (161a). En Ava (165a) realiseert zich dat de dynamiek weg is van een warming up bij iemand thuis voor het clubben, daarna uitgaan, en weer terug voor een after. “Je huis is de club en dan nemen we toch liever MDMA (poeder) in plaats van pillen.” Ze betreurt het dat nu alles voorspelbaarder is. Het avontuur is weg. Ze mist deelgenoot te zijn van het collectief in extase. Maar bij Melissa (150a) gaf het vooral stress toen ze haar verjaardag thuis wilde vieren en één vriendin van plan was om een pilletje te nemen. “Alleen al het idee dat mijn vrienden kunnen zien dat iemand bij mij thuis zit te spacen op ecstasy.” Bij Soraya (150a) was het improviseren met acht vriendinnen tijdens Koningsdag op een dakterras. “Je kunt thuis niet echt door vanwege de burens. Maar wauw over straat met ecstasy wil je ook niet.” En de vrienden van Valentijn (58a), die naar thuisfeestjes zijn gewicht en nu ook minder vaak ecstasy nemen,

⁴³ Van Beek R, Van Miltenburg C, Blankers M & Van Laar M (2020) [Uitgaansgedrag middelengebruik tijdens de coronapandemie van maart tot september 2020](#). Trimbos-instituut.

missen de clubeuforie en de bas in hun buik. Lex (145a) vindt het helemaal niks dat hij nu thuis ziet te pieken op X terwijl hij niet naar een rave kan.

Ander gebruik en minder incidenten

In de meeste panelnetwerken is de frequentie van gebruik over de hele linie omlaaggegaan. Zelfs in (doorgaans jongere) groepen met normaal gesproken een hoge frequentie van gebruik zien we een (forse) afname. In de meeste panelnetwerken werd in 2020 hooguit nog maar een paar keer ecstasy gebruikt; de helft van het jaar daarvoor. Nu kleinschaligheid door de coronacrisis wordt aangewakkerd zien panelleden ook nieuwe vormen van gebruik. Camille (141a) was getuige van een ritueel in het park waar een groep onder invloed van ecstasy in een cirkel stond met draadloze speakers. Er gaan ook verhalen de ronde over andere toepassingen van ecstasy. Een vriendin die ecstasy voor zelftherapie gebruikt en een paar existentiële vragen wil kraken. Een ander die met een dosis ecstasy en zonder vast doel de stad intrekt. Een jonge groep gebruikers kwam tot de ontdekking dat een andere setting ook voor een andere mindset zorgde. Wie uit het heersende patroon stapt van muziek en massa ontdekt dat ecstasy in een prikkelarme omgeving weer anders werkt.

Zo beschouwd is het ook niet zo vreemd dat er weinig incidenten worden gerapporteerd nu er geen nachtleven meer is en het festivalseizoen mislukt. Geen internationale bezoekers op zoek naar pillen in clubs en op festivals. Stefanie (162a) herinnert zich als portier nog wel feesten waar vooral toeristen in problemen kwamen met ecstasy. Ook de discussies over hooggedoseerde pillen of te veel 'kwartjes' (¼ pil) achter elkaar lijken voorlopig geluwd nu de tijdloosheid van uitgaan aan banden is gelegd. Hoewel de gemiddelde dosering van een doorsnee pil ook tijdens de coronacrisis hoog blijft, is er nog maar een kleine groep die ermee in problemen komt sinds de euforische feestcultuur is verstomd. Er worden in de panelstudie ook aanmerkelijk minder dips en katers na ecstasygebruik gerapporteerd. Simpelweg omdat er over de hele linie (fors) minder gebruikt wordt of met de rem erop wordt geslikt en gelikt. Stas (166a) ziet geen 'kaakschuivers' meer en gabbers met zweetaanvallen en andere gekkigheid na te veel pillen.

Ecstasy wordt doorgaans gecombineerd met alcohol en eveneens met andere stimulantia (amfetamine, cocaïne, 3-MMC) voor meer energie en/of demping van euforie. Maar door het stilvallen van het uitgaansleven is de intensiviteit van combineren met ecstasy aanmerkelijk afgevlakt. Combineren met cannabis en/of narcosemiddelen (ketamine, GHB, lachgas) gebeurt vaker op een later tijdstip (o.a. op een after). Een kleine groep combineert ecstasy (ook) met psychedelica.

2.4.3 Amfetamine

Het regelmatig gebruik van amfetamine liet – ondanks soms forse schommelingen – een duidelijk dalende trend zien tot 2006, gevolgd door een even duidelijke stijging tot het gebruik in 2016 hoger lag dan ooit tevoren. (zie *Figuur II.1*, pag. 50). Daarna was er een licht neerwaartse

trend. In 2020 keert amfetaminegebruik bijna terug naar het dieptepunt van 2016. Tijdens de laatste meting van 2020 waren amfetaminegebruikers in geen enkel netwerk in de meerderheid, en in 7 van de 15 netwerken nam niemand het regelmatig.

Amfetaminegebruik een derde gedaald (KWR)

In het KWR-onderzoek vlak na de afkondiging van de eerste lockdown blijkt de vracht amfetamine per duizend inwoners (de totale hoeveelheid van een stof die per etmaal in het rioolwater zit) in Amsterdam in voorjaar 2020 met een derde is afgenomen ten opzichte van 2019.⁴⁴

Amfetamine wordt gesnoven, als 'bommetje' (poeder in een vloeitje gewikkeld) geslikt of in een vloeistof (o.a. cola, bier) opgelost en gedronken. In geen enkel netwerk wordt het gespoten. Als amfetamine gecombineerd wordt is het vooral met alcohol, ecstasy, GHB en/of cocaïne. Speed is goedkoop en wordt wel als alternatief voor cocaïne gebruikt. Er zijn groepen die zweren bij amfetamine in plaats van cocaïne. Per persoon wordt dan een halve tot hele gram gebruikt. Sommigen nemen ook door de week of op feestjes thuis.

In een paar netwerken wordt **dexamfetamine** en **Ritalin** gebruikt, o.a. ter verhoging van de concentratie en verbetering van leerprestaties. Sommige panelleden vermoeden dat Ritalin de drempel naar amfetaminegebruik verlaagd heeft. In enkele panelnetwerken worden 'Dexxies' en 'Ritas' in normale tijden bij het stappen gebruikt.

Pep als doorzetter

Amfetamine wordt in tegenstelling tot cocaïne in de panelstudie vooral toegeschreven aan het rauwe segment in het nachtleven, dat minder waarde hecht aan de veronderstelde luxe van cocaïne. Amfetamine is meer een doorzetter. Een die niet van ophouden weet en ervoor zorgt dat gebruikers tot in de vroege uurtjes op hun benen blijven staan. Het middel gaat van oudsher rond bij 'doorgewinterde feestgangers' in panelnetwerken met een link naar drum-'n-bass, hardcore, techno, ravers en zelfs op dubfeestjes, merkt Kofi (132a) enigszins verbaasd op. Jesse (147a) moet nog denken aan een van de laatste avonden voor de lockdown hoe 'profi ravers' het makkelijker langer vol kunnen houden met amfetamine en weinig alcohol. Ook Raffa (164a) ziet hoe amfetamine als 'basistoon' van de avond tot in de ochtend met nog wat andere stoffen (narcosemiddelen en psychedelica) tussendoor wordt gemixt. Ook in andere netwerken wordt amfetamine serieel gemixt met alcohol, cannabis, narcosemiddelen en soms met ecstasy. Jesse (147a) ziet vooral combinaties met GHB, ketamine en poppers. "Mensen hebben het altijd bij zich", zegt Nicole (155a) die begrijpt waarom het voor sommigen een geliefd clubmiddel is. Vergeleken met cocaïne lijkt amfetamine zich, net als ecstasy, minder goed te lenen voor thuisgebruik, alhoewel er panelleden zijn die daar anders over denken. Amfetamine wordt als

⁴⁴ KWR, *EUSEME: Rioolwateranalyse naar drugs tijdens de intelligente lockdown in Nederland*, kwrwater.nl, 17 juni 2020.

'batterij' ook functioneel gebruikt voor klussen in huis, het bouwen van decors, gamen en *binge watchen*.

Maar net als andere stimulantia ontspringt ook amfetamine niet de dans tijdens corona. In eerste instantie doet het thuisgebruik van amfetamine toch een beetje denken aan een soort 'ingeblikte dolfijn'. Waar moet je als student heen met je energie op een kamertje van krap twintig vierkante meter? In het studentenhuis van Jan (144a) zitten ze daar kennelijk niet zo over in. Aan het einde van de week ligt er een plaatje met speed op de keukentafel voor wie wil. 'Promotie supergoed spul in huis', staat er op een plakkaat met snuifrietjes ernaast. Jan (144a) ziet een groeiend groepje coronakluzenaars dat speed neemt op kleine thuisfeestjes, tijdens het studeren en bij klusjes in huis. Er zijn er ook die pep nemen, gewoon om niet in te kakken van alle lamlendigheid en ophokplicht.

Toch zien panelleden dat er minder amfetamine in omloop is dan normaal. "Sinds er geen raves meer zijn ligt speed op zijn gat", zegt Nicole (155a) die wel bezorgd is over de verslavende werking bij gebruikers die meer amfetamine zijn gaan inslaan en te pas en onpas snuiven omdat ze niks te doen hebben.

Methamfetamine

Methamfetamine (crystal meth) is al ruim twintig jaar verkrijgbaar op de Amsterdamse drugsmarkt, maar blijft geïsoleerd in uitgaansniches.⁴⁵ Methamfetamine is niet populair in Nederland en volgens rioolwateranalyse ligt gebruik per duizend inwoners in Amsterdam aanzienlijk lager dan het gebruik van andere stimulantia.⁴⁶ Methamfetamine wordt gesnoven, gerookt, gespoten (slammen) of toegediend als een *booty bump* (anaal). In de panelstudie zien we geen verspreiding. De verhalen over methamfetaminegebruik blijven vaak beperkt tot geruchten die panelleden soms zijdelings opvangen. Het taboe blijft groot vanwege de verslavende reputatie. Slechts een klein deel heeft ervaring met 'Tina', zoals het middel liefkozend wordt genoemd in gebruikerskringen.⁴⁷

"Tina heeft een negatief imago bij veel clubbezoekers, waardoor er ook een drempel is om het te gebruiken. Het is meer iets voor huisfeestjes met mannen die langdurig seks willen met elkaar." (MJ, 146a)

⁴⁵ Ook in de jaren '70 van de vorige eeuw was het – toen nog Pervitine geheten – verkrijgbaar in de Amsterdamse drugscene. Bron: Nabben T (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.

⁴⁶ KWR, *EUSEME: Rioolwateranalyse naar drugs tijdens de intelligente lockdown in Nederland*, kwrwater.nl, 17 juni 2020.

⁴⁷ Ter vergelijking: In een onderzoek van de Amsterdamse soa-polikliniek van de GGD (2016-2017) had 14% van de mannen die seks hebben met mannen (MSM) ervaring met methamfetamine. Bron: Achterbergh R (2017) *Hoge prevalentie van psychosociale problemen bij mannen die seks hebben met mannen met veel seksueel risico gedrag*, 27ste Forum Alcohol en Drugs Onderzoek (FADO), 23 november 2017, Utrecht.

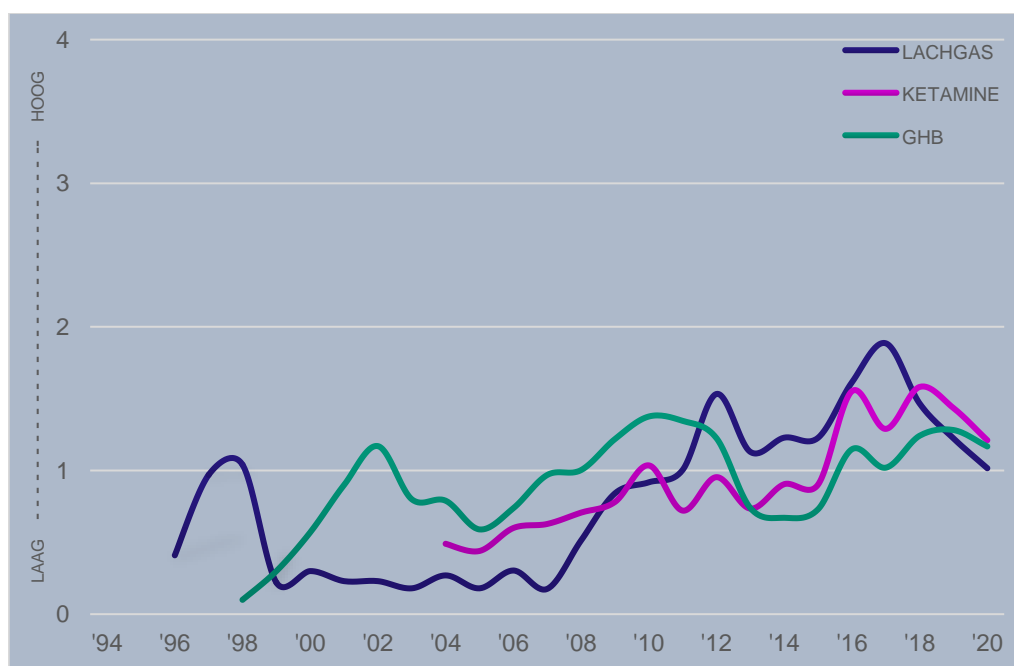
Een meting later (najaar T54) zegt MJ (146a) dat hij via insiders uit de underground vernomen heeft dat er (in de periode voor corona) weleens Tina in clubverband gebruikt werd. Hij vermoedt echter dat het uitschieters zijn. Ook Jesse (147a) denkt niet dat het gebruik van 'meth' populairder wordt bij clubgays.

Tommy (152a) is het enige panellid dat dicht bij het vuur zit, zelf methamfetamine gebruikt en er ook in handelt. Hij heeft een kleine klantenkring die hij nu vier jaar kent. Een paar zitten in het *hairy gay bear* milieu. Sommigen ziet hij 1 á 2 keer per maand, anderen een paar keer per week. Over eentje (advocaat) maakt hij zich zorgen omdat hij te veel in de ban dreigt te raken van het middel. Hij gebruikt vier gram per keer. Tommy (152a) vertelt dat de coronamaatregelen even voor paniek zorgde bij zijn klanten. De vergelijking met wc-rollen was snel gemaakt. Sommige klanten kochten meteen groter in. Behalve methamfetamine wordt er ook GHB, ketamine en ecstasy gebruikt tijdens de langdurige seksescapades. 3-MMC wordt populairder en (vasculair) gespoten.

2.5 Narcosemiddelen

De narcosemiddelen (GHB, ketamine en lachgas) hebben al geruime tijd een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt. Vergeleken met de stimulantia zijn het geen typische uitgaansdrugs. Met name GHB en ketamine zijn eerder middelen die gebruikt worden op privéfeesten en afterfeesten. Lachgas wordt op feestsettings en tegenwoordig ook als tanks (2-8 kilo) in avondwinkels aangeboden of aan de deur bezorgd.

Ook voor narcosemiddelen (lachgas, ketamine en GHB) zijn scores van panelleden over regelmatig gebruik in hun netwerk gebruikt om trends te visualiseren in *Figuur II.2*.

Figuur II.2: Trends in regelmatig gebruik van narcosemiddelen

In de grafiek zijn de antwoorden van de panelleden omgezet in een gemiddelde score per jaar, die loopt van laag (helemaal niemand in de panelnetwerken gebruikt regelmatig) tot hoog (meer dan driekwart gebruikt regelmatig).⁴⁸ De grafiek heeft uitsluitend betrekking op de panelnetwerken in het uitgaanscircuit (ook al wordt thuisgebruik meegenomen). Let wel: de panelleden uit de uitgaanscircuits rapporteren vooral over trendsetters. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen, maar hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

De rangorde van de drie meest gebruikte narcosemiddelen is:

- 1 **Ketamine** – heeft door een toename van regelmatig gebruik eerst GHB en later ook lachgas ingehaald.
- 2 **GHB** – stond tussen 2000 en 2010 bovenaan, maar werd na een daling van de eerste plaats verdrongen door de andere narcosemiddelen.
- 3 **Lachgas** – stond een aantal jaar terug op de eerste plaats, maar eindigt na een fikse daling op plek drie.

2.5.1 Ketamine

Sinds het gebruik van ketamine vanaf 2004 systematisch wordt gemonitord, signaleerden we een stijging tot 2010, een periode van stabilisatie tot 2015, een sprong in 2016, en wat leek op een schommelende nieuwe stabilisatie op een hoger niveau (zie *Figuur II.2*, pag. 60). In 2020 nam regelmatig ketaminegebruik af, maar scoort het middel nog steeds hoger dan vijf jaar geleden. In 1 van de 15 netwerken van de laatste meting van 2020 gebruikte de meerderheid regelmatig ketamine, terwijl in 6 van de 15 hooguit een enkeling dat deed.

Keta is geen makkelijk middel

Ketamine was lange tijd minder populair dan GHB in de panelstudie, maar werd bekender toen het middel meer werd aangeboden en ook buiten de oorspronkelijke underground ontdekt werd. Sindsdien behoorde ketamine in een paar netwerken tot het vaste repertoire van middelen en werd het ook in clubverband en op festivals gebruikt. Sommige panelleden onder wie Christian (163a, dj) zien dat ketamine ook na het uitgaan op afters een gewild middel is. Kofi (132a) ziet sporadisch gebruik op dubfeestjes bij vooral ‘doorgewinterde’ gebruikers, maar verwacht geen grote veranderingen. “Deze drug komt nog steeds na cannabis, XTC, coke en speed. Het staat in onze scene echt in de kinderschoenen. Of het ooit echt populair zal worden?”

Overigens zijn er genoeg panelleden die ketamine niet zo hoog aanschrijven of wier achterban onbekend is met het middel. Stas (166a) trekt een vies gezicht als het middel ter sprake komt.

⁴⁸ Regelmatig gebruik = minimaal één keer in het afgelopen half jaar. De individuele antwoorden worden als volgt omgezet in scores: 0 = 0%; 0,4 = 1-10%; 1 = 11-25%; 2 = 26-50%; 3 = 51-75%; 4 = 76-100%. Van alle panelleden worden per jaar (twee metingen) de scores opgeteld en gedeeld door het aantal scores.

Hij wil er weinig over kwijt, behalve dat het middel in zijn groep bekend staat als een 'paardendrug voor prikjunks'. Bij Keesje (160a) zijn de meningen verdeeld. Sommigen nemen het alleen op afters, maar niet iedereen voelt zich senang met de 'vreemde space' van ketamine.

Ketamine is geen makkelijk middel, zeggen panelleden. Ed (126a) vindt het meer een 'solomiddel' voor thuisgebruik, alhoewel hij ook groepjes in zijn psychonautische netwerk ziet gebruiken. "Ketaminegebruikers hebben vaak ervaring met een spectrum aan synthetische drugs. Ze gebruiken het op raves en op afters. Het zijn wel vaak gevorderde gebruikers." Maar zelfs in zijn scene is niet iedereen er wild van, zegt Ed (126a), die er zelf genoeg in scheidt om onder invloed van ketamine naar natuurdocumentaires te kijken.

Dosering en frequentie

Volgens gebruikers voel je al enig effect na een klein lijntje (gemiddeld kleiner dan bij cocaïne). Gemiddeld doen gebruikers langer met een pakje ketamine dan met een pakje cocaïne. Ketamine wordt gesnoven (puntje, nakkie, ketje) en soms opgelost als 'neusspray'. Ketamine werkt relatief kort. Ervaren gebruikers nemen per sessie hogere doseringen, oplopend van in totaal een halve gram (ca. 15-20 lijnen) tot een hele. Maar de meesten beperken hun gebruik tot een paar lijntjes per keer. "De dosering is voor ieder middel bepalend, maar voor ketamine nog nèt ietsje meer", vindt Ed (126a).

Ava (165a) kent vrienden die de door sommigen gevreesde k-hole (met een tijdelijk ego-verlies en een gevoel van gewichtsloosheid) juist opzoeken. Bij lagere doseringen is de trip milder en kan er nog worden gecommuniceerd, hoewel de verhalen voor buitenstaanders soms moeilijk zijn te volgen. "Alles is nieuw, je snapt er niks van, en je bewegingen worden raar. Mensen veranderen in oetlullen", zegt Soraya (150a). We horen van Jan (144a) vergelijkbare verhalen over de meestal thuis beleefde 'ketaspace'. Hier voelt men zich het meest vertrouwd tijdens het chillen. "Je gaat verstillen met keta. Alsof je bevroren bent in je bewegingen." Dat is precies de reden waarom veel mensen ketamine in een club niet prettig vinden. Anderzijds vindt Jan (144a) het ook weer hilarisch als hij huisgenoten wappie van de ketamine door het huis ziet lopen.

"Je wordt superonhandig op keta. Je bent een half uur bezig met het maken van een fotootje of het zoeken van een track in Spotify. Alles om je heen wordt wazig en je hebt grote moeite met je coördinatie. Maar als iedereen in dezelfde ketaspace zit dan valt het niet meer zo op. Iedereen zit dan te klunzen." (Jan, 144a)

Sommige panelleden zien dat het weleens mis kan gaan. In het uitgaansleven zag Jesse (147a) vooral de onervaren gebruikers in de problemen komen. Ze werden overvallen met de heftige effecten en raken gedesoriënteerd. Ook Stefanie (162a, portier) heeft weleens iemand in de problemen zien komen, maar aanmerkelijk minder dan met bijvoorbeeld cannabis en ecstasy. "Je bent met ketamine wel veel tijd kwijt met iemand. Ze kunnen echt weinig meer." Ook in een thuissituatie gaat het weleens fout, zoals op een coronafeestje. Soraya (150a) zag hoe een

vrouw, overmoedig door de ketamine, van het ene naar het andere balkon wilde lopen en ongelukkig ten val kwam in de tuin van de burens.

Kitty flip en Calvin Klein

Ketamine wordt soms gecombineerd met ecstasy (kitty flip), amfetamine of met cocaïne (Calvin Klein) waardoor je volgens Jamie (113a) meer zweverig en minder strak (van de cocaïne) wordt. Stimulantia zorgen dan voor meer controle en de vaagheid van ketamine kan meer worden onderdrukt met amfetamine en cocaïne. Met psychedelica (LSD, 2C-B) wordt het 'spacegevoel' juist vergroot. In enkele netwerken wordt ketamine gecombineerd met GHB (soms met ecstasy erbij) of alleen met cocaïne (keta-coke).

Ketamine in tijden van corona

Ketamine komt vaak pas in de *slip stream* tevoorschijn tijdens het uitgaan. Alleen maar uitgaan op ketamine komt weinig voor. Het middel wordt meer gereserveerd voor later tijdens een afterfeest in de privésetting. Aangezien er veel minder feesten en afters zijn, wordt er minder ketamine gebruikt. Dit wordt deels gecompenseerd door thuisfeestjes die in plaats van de uitgaansavond komen. Ook op deze feestjes willen sommigen 'van het padje af', zoals Jan (144a) ziet gebeuren bij studenten. In plaats van pillen wordt er meer ketamine gesnoven 'achter het gordijn'. Door de implosie van het uitgaansleven zijn er geen nieuwe gebruikersgroepen bijgekomen.

2.5.2 GHB

Het regelmatig gebruik van GHB zwol aan vanaf 1998, bereikte een tussentijdse piek in 2002, daalde vervolgens weer een paar jaar, maar bereikte na een gestage stijging vanaf 2005 een tweede piek in 2010 (zie *Figuur II.2*, pag. 60). Na wederom een paar jaren van lagere gebruikscijfers, leek regelmatig GHB-gebruik sinds 2015 op weg naar een derde piek. In 2020 vallen de scores wat lager uit dan in 2019, maar een echte dip is het niet. Hoewel in 6 van de 15 netwerken waar panelleden eind 2020 zicht op hadden (vrijwel) niemand regelmatig GHB gebruikt, zijn er ook 2 netwerken waarin de meerderheid dat wel doet.

Problemen en plezier met GHB

GHB is populair in bepaalde gaykringen, de underground- en technoscene. Het middel wordt vaak als *sidekick* (naast andere middelen) gebruikt tijdens het uitgaan, maar vaker nog in privésettings en op afterfeesten. Al vanaf het begin (ruim twintig jaar geleden) is de reputatie van GHB omstreden. Ook in gebruikerskringen. Zeker in het begin kwam GHB vaak negatief in de media vanwege enkele zedenmisdrijven en toen al snel het stempel 'rapedrug' kreeg toebedeeld.⁴⁹ In de daaropvolgende fase in de jaren nul groeide het aantal gebruikers dat 'out'

⁴⁹ Korf DJ, Nabben T, Leenders F & Benschop A (2000) *GHB: tussen ecstasy en narcose*. Rozenberg Publishers.

ging en raakten de eerste gebruikers verslaafd, ofschoon sommige panelleden dit eerst niet wilden geloven.

In Amsterdam ontpopte het middel zich tot clubdrug en werden clubeigenaars en feestorganisatoren geconfronteerd met incidenten (out gaan) en ambulances. Clubondernemers traden harder op tegen gebruik en bezit van GHB. Er kwamen clubverboden en bezitters van GHB werden overgedragen aan de politie. Beveiligers zeggen dat stringenter maatregelen uiteindelijk tot minder incidenten hebben geleid in het uitgaansleven. Stefanie (162a, portier) ziet dat het overmatige gebruik van GHB in haar werkomgeving is verdwenen. "Je bent veel tijd kwijt voordat een slachtoffer zich weer oké voelt." En Jesse (147a) denkt dat de afname van GHB-incidenten in zijn club de afgelopen jaren het gevolg is van streng optreden en clubontzeggingen. Ook in sommige gebruikerskringen moeten ze niks hebben van GHB. Stas (166a) vindt het een ordinaire verkrachtingsdrug en Jamie (113a) piekert er niet over om GHB te dealen, ondanks dat meer klanten ernaar vragen. "Mijn ethiek is ook wat waard. Je sterft af met dat spul. Ik verkoop toch ook geen heroïne?" In de omgeving van Nuri (118a) wordt er inmiddels minder negatief gedacht over GHB sinds een vriend het ontdekt heeft en het nu ook met lachgas combineert. "Eerst stond GHB bij ons bekend als de rapedrug, maar nu weten we ook dat het echt leuk kan zijn!"

Smelten op de GHB

Daarnaast heeft GHB al langere tijd een vaste schare met aanhangers en zien panelleden (alternatieven en sensualisten) dat het middel nog steeds stevig verankerd is in hun netwerk. In het psychonautische milieu, waar GHB niet echt hoog staat aangeschreven, was Ed (126a) dan ook verbaasd toen iemand in het gezelschap een buisje GHB nam. Maar in de kringen van Lex (145a) en Raffa (164a) is het taboe er allang vanaf en blijft het middel onverminderd in trek. Ze benadrukken wel dat niet alles koek en ei is. Raffa (145a) heeft wel de nodige ellende met GHB gezien en begrijpt goed dat er een negatief stigma op zit. Ook in kringen van gebruikers zijn sommigen het middel spuugzat.

In de gebruikersgroepen die plezier zeggen te beleven aan GHB horen panelleden verschillende motieven. "Het zijn vooral de profi ravers die GHB gebruiken", zegt Jesse (147a). "Een fijne ontspanner naast stimulantia." En GHB doet je ook 'smelten', weet Raffa (164a). Hij kent een paar mensen die GHB nemen tegen hun depressie, maar het middel staat toch vooral te boek als een sensueel middel. "Het geeft een opwinding en voegt iets toe aan een gevoel dat ze willen hebben: wazig, warm, geil, broeierig." In het verlengde hiervan ziet ook Nicole (155a) de 'lustopwekkende en seksopwindende' eigenschappen van het middel als ze in gezelschap is. Bovendien verkleint het je onzekerheid en je wordt meer zelfverzekerd. In sommige milieus ligt de verwachting duidelijk in het erotische verlangen. Hier geldt GHB als prelude voor de seks. Dat je er lossier en socialer van wordt is alleen maar een voordeel. "Op sommige clubavonden wordt

er meer gesjanst, gejaagd en gesekst”, zegt (MJ, 146a). En Valentijn (58a) ziet hoe het voorspel tussen mannen in een club elders thuis op seks uitdraait.

Maar de panelleden zien ook de schaduwzijde van gebruik. In het netwerk van Ava (165a) bijvoorbeeld, die vertelt dat niet alle gebruikers zich kunnen beheersen bij het gebruiken van GBL of GHB. Sommigen kunnen door hun geilheid erg opdringerig worden naar anderen. En out gaan op afters en/of tijdens de seks komt ook voor. Ava (165a) is een keer vertrokken toen een groep op de GHB zichtbaar moeite had met afstand houden. In het netwerk van Raffa (164a) en Tommy (152a) kampen een paar gebruikers met verslaving (dagelijks gebruik).

Dosering, afhankelijkheid en combinaties

Sommigen doseren GHB (2-4 ml per keer) met een tijdsinterval van één tot anderhalf, soms twee uur (met een wekker), terwijl anderen meer op hun intuïtie vertrouwen. Het gebruik kan oplopen van één buisje tot een stuk of zes. Mannen nemen doorgaans wat hogere doseringen en nemen vaker. Bij Valentijn (58a) wordt vier keer elke twee uur een buisje van 4 ml genomen, waarna je 8 uur verder bent. “We weten dat het verslavend is en zijn ons bewust dat het mis kan gaan. Zeker bij GHB moet je beseffen waar je grens ligt.” De frequentie van gebruik varieert in panelnetwerken van één tot een paar keer per maand. Soms wordt er ook door de week gebruikt. Het gebruik van GBL (precursor) is zeldzaam. Tommy (152a) weet van verhalen in de scene dat GBL (puurder en goedkoper dan GHB) kan leiden tot maagklachten en sommigen daarom op GHB zijn overgestapt. In de club waar Jesse (147a) werkt wordt behalve GHB ook GBL gesmokkeld omdat het minder volume heeft en ‘effectiever’ werkt. “Het zijn even goed nog flinke hoeveelheden die portiers vinden”, zegt hij. Maar nu de clubs voor een groot deel van het jaar gesloten zijn geweest, worden er ook geen incidenten meer gemeld. Daarnaast denkt MJ (146a, clubhost) ook dat er sprake is van voortschrijdend inzicht. “Het lijkt alsof ons publiek door schade en schande beter heeft leren doseren waardoor overdosering bijna niet meer voorkomt.” Het out gaan op privésettings komt nog wel voor, maar de aanwezigen lossen het eerst liever zelf op door het slachtoffer eerst zijn roes uit te laten slapen in plaats van meteen een ambulance te bellen. In één hardcore gaynetwerk doseren sommige mannen in het bijzijn van anderen zich moedwillig over.

Combinaties

GHB in combinatie met alcohol verhoogt de kans op out gaan. Dit laat onverlet dat niet iedereen die GHB neemt ook nuchter is. In de omgeving van Jan (144a) wordt GHB met pep, plus een paar biertjes op een avond niet als schokkend ervaren, hoewel sommigen wel het randje opzoeken door GHB met alcohol te combineren. Als GHB wordt gecombineerd, dan vaak met stimulantia (ecstasy, cocaïne, (meth)amfetamine en 3-MMC) voor de intensivering, neutralisering of demping van de roes. Vaak hebben mensen een voorkeur voor een bepaald stimulerend middel. Nu 3-MMC in de lift zit wordt dit middel meer gecombineerd met GHB. In het milieu van sensualisten

worden Viagra en ook poppers gecombineerd met GHB voor meer lustopwekking. Ava (165a): “Mensen beleven fijne seksuele momenten en durven vrijer te zijn met seks.”

GHB in tijden van corona

We constateerden dat GHB in gebruikerskringen, ook voor corona, al als een belangrijk thuismiddel gezien wordt en het gebruik anno 2020 niet erg afwijkt wat betreft de setting. Toch geven enkele panelleden aan bezorgd te zijn over het toenemend solistische gebruik. Naast kleine feestjes met vrienden (4-5 personen) lijkt het gebruik daarbuiten meer losgezongen van de oorspronkelijke context van een club of after. De oude afterfeesten zijn vervangen door thuisfeesten. Maar daarnaast gaan mensen ook solo op de gekste momenten gebruiken, zegt Camille (141a), door langdurige thuisklustering en verveling. Een lerares in haar vriendenkring bekende dat ze thuis af en toe GHB neemt als tussendoortje tijdens het nakijken van proefwerken. Ook uit andere kringen komen geluiden van mensen die door de week vaker GHB zijn gaan nemen tegen de sleur, tijdens een wandelingetje of in de trein een buisje nemen. Ava (165a) en Nicole (165a) zijn er niet gerust op dat iedereen met een privéflles GHB zijn gebruik in bedwang weet te houden. GHB in huis is de kat op het spek binden, vindt Jan (144a): “Door corona is de verleiding groter geworden om GHB ook tussendoor te nemen. Het blijft nooit bij één buisje, weet je...”

2.5.3 Lachgas

Regelmatig gebruik van lachgas binnen de panelnetwerken vertoonde een duidelijke piek eind jaren negentig, viel daarna terug en bleef jarenlang stabiel op zeer laag niveau, maar bereikte na een opleving sinds 2008 een hoogtepunt in 2017 (zie *Figuur II.2*, pag. 60). De laatste paar jaar nam regelmatig lachgasgebruik af en ook in 2020 is er sprake van een daling. Hoewel het gebruiksniveau nog steeds aanmerkelijk hoger ligt dan in de eerste helft van de jaren nul, werd in 12 van de 15 netwerken waar panelleden in het najaar van 2020 over rapporteerden lachgas niet of nauwelijks meer regelmatig gebruikt.

Van cilinders naar tanks

We hebben in de panelstudie gezien hoe lachgas in de afgelopen jaren bekender is geworden bij een nieuwe groep Amsterdamse jongeren die meer verwantschap voelt met de urbandcultuur en/of in de eigen woonbuurt experimenteert met lachgas.⁵⁰ Rapartiesten en andere influencers wisten de afgelopen jaren mee te liften op de hype via sociale media en pikten een graantje mee van deze lucratieve markt. Jamie (113a) spreekt haar verbazing uit over het excessieve lachgasgebruik van Marokkaanse jongeren. “Ze willen echt helemaal weg zijn. Alsof ze de realiteit niet onder ogen willen zien.” In het dancemilieu daarentegen is lachgas al sinds de jaren

⁵⁰ Zie voor het gebruik van lachgas bij jonge gebruikersgroepen buiten het uitgaansleven: Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017) *Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas*. Rozenberg Publishers.

negentig van de vorige eeuw bekend. Het verschil met toen is dat er nu wel meer aanbieders zijn die naast de verkoop van ballonnetjes en dozen met kleine patronen zijn ingestapt in de markt van kilotanks en deze direct aan consumenten verkopen. Panelleden zeggen dat hierdoor de markt van kleine patronen is geslonken en dus ook minder zichtbaar zijn in het straatbeeld. Daarnaast heeft de gemeente vanwege grootschalige straatverkoop en de daarmee gepaard gaande overlast in de zomer van 2019 een APV-verbod afgekondigd, waardoor de verkoop van ballonnen op straat aan banden is gelegd. In de *slip stream* van deze maatregelen kondigden ook feestorganisatoren aan geen ballonnenverkoop meer toe te staan. Naast een paar horeca-adressen die heimelijk lachgas blijven verkopen (vóór corona althans) blijven ook de bezorgdiensten op bestelling tanks leveren aan hun klanten.

Verschillende panelleden zien dat de stringentere maatregelen tot minder overlast hebben geleid en dat ook de coronamaatregelen hier debet aan zijn. Al is het alleen maar dat de verkopers hun ballonnen niet meer aan club- en festivalbezoekers konden slijten. Soms werd er ook actiever opgetreden tegen de verkopers. Jesse (147a) herinnert zich nog hoe vrijwilligers in de buurt van zijn club verkopers in de woonwijk aanspraken over de overlast die ze veroorzaken. "Sindsdien hebben we minder gedoe met lachgasverkopers en dealende taxichauffeurs."

Litertanks in de mode

Sinds de komst van de kiloflessen is het sologebruik problematischer geworden.⁵¹ Een grotere beschikbaarheid en meer volume in de vorm van kilotanks hebben het gebruik in een paar netwerken geïntensiveerd. De patronen, slagroomhouders en crackers gingen aan de kant en werden vervangen door 2-kilotanks, volgens gebruikers goed voor ruim 150 ballonnen. Toen voor Stas (166a) en kornuiten weinig meer te beleven viel na het afgelasten van concerten en zomerfestivals en ook het Leidseplein een 'grafplek' werd, besloten ze het over een andere boeg te gooien. Om toch nog een beetje lol te trappen huurden ze elke maand een hotelkamer á 100 euro voor een feestje met drank, lachgas en meiden. "Dit soort feestjes zitten in de hoogste klasse bij ons", zegt Stas verrukt. Hij vertelt in geuren en kleuren dat je met een lachgastank in een warm bad minder kans loopt op bevrozingen van armen en benen. De vriendengroep van Bo (161a) is ook overgestapt van kleine patronen naar kilotanks. Om het lawaai van het gasgeis voor de burens te dempen, wordt een deken onderaan de voordeur gelegd. Maar bij een vriend van Jan (144a) stond na een overlastmelding van lachgas opeens de politie voor de deur. In psychonautische sferen vertelt Ed dat de groep op elkaar wacht en pas lachgas neemt zodra iedereen een ballon heeft. In Nuri's (118a) groepje ten slotte, wordt er af en toe bij iemand thuis, in een hotel, maar vooral in de auto op een stille parkeerplaats lachgas gebruikt. "Het

⁵¹ Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt...*. HvA: Coordination of Urban Issues.

belangrijkste is dat je relaxed kunt chillen”, zegt Nuri (118a). “Het is ook een plek om anderen te ontmoeten. Er komen veel jongeren om stiekem te drinken, blowen of lachgas te gebruiken.”

Af en toe een ballon kan geen kwaad, vinden panelleden. Maar na een reeks van incidenten met lachgas denken sommigen daar nu wel anders over. Er heerst ongeloof bij panelleden over gebruikers die honderden ballonnen achtereen nemen. Hoe dan? “Je wordt al gaar van een paar ballonnen”, zegt Melissa (150a). Een filmpje van een Haagse jongen, die op het dak van zijn te water geraakte auto schijnbaar nietsvermoedend lachgas blijft gebruiken, ging viral en bereikte ook de vriendenkring van Bo (161a). Sommigen wilden niet geloven dat de waterscheppende ballonnenjongen zo ver heen was dat hij niks door had. De roes van één ballon duurt maar even, maar kan met een tank achter de hand urenlang worden verlengd, waardoor gebruikers een ‘andere space’ ervaren en zich minder bewust worden van hun omgeving.

In Antenne 2019 meldden we dat langdurig en hevig gebruik van lachgas in het panelnetwerk van Nuri (118a) tot lichamelijke en geestelijke problemen leidde. Niet in het minst bij haarzelf, door excessief lachgasgebruik van wel honderden ballonnen per keer. Nuri (118a) zegt dat ze het gebruik van lachgas (in combinatie met alcohol) nu beter weet te beperken.

“Ik probeer het echt minder te doen, omdat mijn vriend als gevolg van lachgas nu al een jaar in een rolstoel zit. Ik doe het nu alleen maar in het weekend. Het is zo’n chille space dat ik het wil blijven doen.”

Lachgas in tijden van corona

Een meerderheid van de panelleden ziet geen noemenswaardige veranderingen van lachgasgebruik in de coronaperiode. Maar een klein deel merkt wel dat groepjes vaker een tank thuis laten bezorgen om de tijd met elkaar te doden. Er zijn ook lachgasfeestjes in hotels, stille plekjes in het park of bij auto’s in de buitenwijken van de stad. Maar deze feesten waren er ook al vóór corona. Panelleden geven ook aan dat het problematische gebruik meer solistisch is. Niet iedereen weet wat anderen in hun eentje uitspoken thuis. We horen wel een paar verhalen over jongeren die zich stierlijk vervelen en soms impulsief een bezorger bellen voor een ‘tankje plezier’. Bij Jamie (113a) thuis staat een lachgastankje van 2 kilo in haar kleine woonkamer. Ze moet eerlijk bekennen dat ze af en toe een hijs neemt sinds ze zich verveelt. Hoewel een ballon tussendoor normaler is geworden mogen het er niet meer zijn dan vijf per dag. En zeker niet zoveel als die ‘Marokkaanse gappies’ die ze kent van de lachgashandel. Dat dealers niet altijd van hun eigen waar kunnen afblijven is bekend, maar Dré (149a) keek toch wel verbaasd op toen een cokedealer tijdens zijn dienst bij een vriend over de vloer kwam met een ballon in zijn mond en een tankje in de hand.

2.6 Nieuwe psychoactieve stoffen⁵²

De markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) begon sinds 2008 fors te groeien en sindsdien werden in Europa jaarlijks 50-100 nieuwe stoffen aangemeld bij het EMCDDA.⁵³ Slechts een klein deel hiervan komt uiteindelijk op de Nederlandse en Amsterdamse gebruikersmarkt terecht. De meeste NPS-varianten blijven onbekend, zijn ongeschikt als clubdrug of leggen het qua werking af tegenover bestaande middelen. Na een explosie van nieuwe NPS-moleculen, ervaringsverhalen op gebruikersfora en veel aandacht in de media, is de belangstelling voor NPS, met uitzondering van een paar middelen, de laatste jaren flink afgenomen. Ook in psychonautische kringen lijkt de jubelstemming enigszins gedoofd. Welke NPS voegen daadwerkelijk nog iets toe aan het bestaande toch al heel gevarieerde drugspalet?

Weinig animo NPS

De NPS-markt wordt vooral door liefhebbers als Ed (126a) in kleine kring besproken. Op gespecialiseerde internetfora worden ervaringen en kennis met elkaar gedeeld. Sommigen hebben lijstjes met illustere stoffen die nog moeten worden getest, maar er worden ook stoffen van lijstjes weggestreept omdat anderen er in hun *trip reports* weinig enthousiast over waren. Ofschoon er nog voldoende nieuwe NPS worden gelanceerd op de Europese markt, is er een doevende belangstelling, ook onder de fijnproevers. De aankondiging van de generieke wetgeving houdt hier volgens enkele panelleden wellicht verband mee.⁵⁴

Vooralsnog blijven synthetische cathinonen en fenethylamines het meest bekend. Eens in de zoveel tijd komt een middel bovendrijven als opvolger van een vorige *runner up*. De opvolger van 4-MMC was 4-FA, waarvan de volgende opvolger, 3-MMC, zich alweer heeft aangediend. Samen met 2C-B is het de meest populaire NPS van het moment.

⁵² Met nieuwe psychoactieve stoffen worden over het algemeen synthetische en (tijdelijk) legale middelen bedoeld die het effect van traditionele drugs nabootsen (ook wel 'designerdrugs'). Er is echter (internationaal) niet altijd consensus over welke middelen wel en niet tot de NPS worden gerekend. Bron: Benschop A, et al. (2017) [New Psychoactive Substances: transnational project on different user groups, user characteristics, extent and patterns of use, market dynamics, and best practices in prevention](#). NPS-transnational Project (HOME/2014/JDRU/AG/DRUG/7077).

⁵³ EMCDDA (2020) [European Drug Report 2020: Trends and Developments](#), Publications Office of the European Union.

⁵⁴ Met dit wetsvoorstel wordt voorgesteld de Opiumwet te wijzigen door aan de bestaande lijsten I en II een lijst IA toe te voegen. Deze lijst IA bevat een aantal stofgroepen met een psychoactieve werking waarvan de chemische structuur is afgeleid van meerdere middelen die op lijst I van de Opiumwet staan vermeld. Bron: Rijksoverheid, [Wetsvoorstel Blokhuis en Grapperhaus plaatst groepen designerdrugs op lijst Ia van de Opiumwet](#), rijksoverheid.nl, 6 maart 2020.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
CATHINONEN⁵⁵								
2-FMC (FLEFEDRON)	1	1	1	-	1	-	1	-
3-MMC	1	1	3	5	5	6	7	11
4-FMC (FLEFEDRON)	1	1	1	-	1	-	-	-
4-MEC	-	-	1	1	-	-	-	-
4-MMC (MEFEDRON)	3	2	3	4	4	3	2	2
BUPHEDRON	-	-	1	-	-	-	-	-
METHYLON (BK-MDMA)	1	1	1	2	2	1	1	1
FENETHYLAMINES⁵⁶								
2C-B (FLY)	4	6	7	11	12	11	9	13
2C-E	-	-	1	1	-	1	-	-
2-FMA	-	-	-	-	-	-	-	1
3-FPM	-	-	-	-	-	-	1	1
4-FA	8	12	15	20	14	9	4	1
4-FMA	-	-	-	-	-	-	1	1
5- OF 6-APB	4	4	4	3	2	3	3	2
5-MAPB	-	-	-	-	-	-	2	-
ANDERE NPS								
1P-LSD	-	-	1	2	2	1	1	1
2F-K (2-FLUORDESCHLOORKETAMINE)	-	-	-	2	1	-	1	-
3-MEO-PCP	-	-	-	-	-	-	-	1
4-ACO-DMT	-	-	-	-	-	1	1	1
4-ACO-MET	-	-	-	-	-	-	-	2
4-HO-MIPT	-	1	1	-	-	1	1	-
5-MEO-DMT	1	1	1	3	-	1	1	1
5-MEO-MIPT	-	1	1	1	1	1	1	1
ETIZOLAM	-	1	1	-	-	1	1	1
LSZ	-	-	1	-	1	-	1	-
MDPV	-	-	1	-	1	-	-	-
MXE (METHOXETAMINE)	4	5	3	4	1	-	1	1

Figuur II.3: Nieuwe psychoactieve stoffen in panelnetwerken

2.6.1 Cathinonen

In 2012 kwam 4-MMC op lijst 1 van de Opiumwet en verdween het geleidelijk aan naar de achtergrond. Zijn opvolger 4-FA (een fenethylamine) kwam vijf jaar later in 2017 onder restrictie van de Opiumwet. Nu, tien jaar na het 4-MMC-verbod, hangt ook een verbod van 3-MMC in de lucht.⁵⁷ Hoewel 4-MMC nauwelijks meer wordt gesignaleerd in de panelstudie, denken enkele panelleden dat 4-MMC op termijn weer furore gaat maken, maar dan op de zwarte markt. Een indicatie hiervoor is dat de verboden stof in kleine kringen weer opgeld doet en mogelijk aan een tweede jeugd begint zodra 3-MMC op de lijst van verboden stoffen wordt gezet.

Maar vooralsnog blijft het speculeren, want van alle synthetische cathinonen is **3-MMC** (3M, 3, magnetron) nu veruit de meest bekende en best verkrijgbare. Dit blijkt uit de groei van het aantal panelnetwerken dat 3-MMC gebruikt (van 7 naar 11, zie *Figuur II.3*, pag. 70) (*verticale*

⁵⁵ Chemisch verwant aan cathinon, het werkzame bestanddeel in khat.

⁵⁶ In [PiHKAL](#) beschreef het echtpaar Shulgin meer dan 150 fenethylamines, waarvan MDMA de bekendste is.

⁵⁷ Rijksoverheid, [Blokhuis verbiedt designerdrug 3-MMC onder Opiumwet](#), rijksoverheid.nl, 27 mei 2021.

groei).⁵⁸ Binnen deze netwerken gaat het ook om een groeiende groep gebruikers (meer dan de helft van het netwerk) (*horizontale groei*).⁵⁹

3-MMC wordt in verschillende varianten (kristal, poeder en pellets) op internet aangeboden. In het netwerk van Ed (126a) geldt voor oraal gebruik 100 mg per keer en snuiven 150-200 mg. Een gram kost gemiddeld 10 euro, maar kost bij grotere afname een paar euro minder per gram. In verschillende netwerken wordt groter ingekocht en over vrienden verdeeld. Ed gelooft dat de huidige populariteit samenhangt met de verkrijgbaarheid en de doorgaans positieve ervaringen die gebruikers in hun vriendengroep delen. Daarnaast ziet hij ook dat *Google Analytics* duizenden page views aantikt bij 3-MMC. Een ophanden zijnde verbod resulteert vaak in een laatste run van liefhebbers. Het wordt veel gepusht in smartshops; meestal als poeder, soms vloeibaar.

De meesten snuiven 3-MMC en nemen het branderige gevoel in de neus op de koop toe. Anderen nemen het als 'bommetje' of lossen de poeder op in een sapje. De groep die het gebruikt is heterogeen en de motieven zijn verschillend. Het is populair onder gays, clubbers, ravers, maar ook bij werkenden die door de week 3-MMC gebruiken. Raffa (164a) ziet sinds 2 á 3 jaar een forse toename in zijn milieu. Meestal introduceert iemand het in zijn persoonlijke cirkel en worden er een paar nieuwsgierig, die op hun beurt weer anderen informeren. En Jamie (113a) was aangenaam verrast toen er op haar scherm opeens een advertentie van 3-MMC oppopte tijdens het gamen. Volgens Ed (126a) is Amsterdam met nog een paar steden in het midden van het land koploper qua gebruik. Opvallend is dat over het land verdeeld kooppunten zijn die het middel actief pushen, maar geen voorlichting geven omdat op de verpakking staat dat het ongeschikt is voor consumptie. Hij merkt dat een deel van de gebruikers 3-MMC als opvolger van 4-FA zien. Ondanks dat het verschillende middelen zijn, hebben ze gemeen dat de effecten minder hevig zijn als bij ecstasy.

Licht euforisch thuis

Hoewel het middel flink in opkomst is, begrijpt Raffa alle *fuzz* rond 3-MMC niet zo goed. "Speed is beter", zegt hij. Met 3-MMC is het veel sneller 'inkakken en bijnakken'. Anderen vinden 3-MMC juist prettiger dan de vlakke amfetamine. De meesten zijn het er wel over eens dat de roes van 3-MMC milder is dan bij ecstasy. Reden voor sommigen om over te stappen of te minderen met ecstasy. Het netwerk van Jan (144a) was een van de eerste dat 3-MMC op raves nam. Hij omschrijft het effect als 'licht euforisch' en een 'typische vaagheid'. Ook anderen typeren het als

⁵⁸ Bij een *verticale groei* is er in de panelstudie sprake van popularisering van een (nieuw of bestaand) middel dat in een toenemend aantal panelnetwerken doorbreekt, wordt gebruikt en zo bekender wordt. Bij een *verticale krimp* vindt het tegenovergestelde plaats en raakt een middel uit de gratie in een groeiend aantal netwerken.

⁵⁹ Bij een *horizontale groei* is er in elk van de afzonderlijke panelnetwerken sprake van een toenemend gebruik binnen de groep. Bij een *horizontale krimp* daalt het aantal gebruikers in een netwerk.

een 'blijpe pep' of een 'milde ecstasy waas', die ook weer doet denken aan 4-MMC, zijn illegale broertje. Bo (161a) vindt 3-MMC 'rare chemistry' die eerder lijkt op cocaïne. Verschillende panelleden zeggen dat 3-MMC geprofiteerd heeft van de coronaperiode en zich als een populair thuismiddel heeft ontpopt. Het wordt wel gecombineerd met ecstasy, maar ook met GHB, een ander thuismiddel. In verkoopkringen wordt 3-MMC ook als lustopwekker aangeprezen. Dré (149a) hoorde van vrienden dat 3-MMC ook als seksdrankje geplugd wordt in sommige verkoopkringen. Een van zijn vrienden werd getriggerd door een review van een zekere Annabel, die gebruikers van dit 'topspulletje' een nachtje met veel seks belooft. Ze krijgt er energie van en komt in een 'zevende geile hemel' terecht. Ook bij Lex (145a), in wiens netwerk '3M' op nummer één staat, slaat het aan: "3M+G is onze perfecte bingo vanwege de geile seksdrive". Zodra iedereen binnen is wordt het middel in lijntjes gesnoven. "3M is euforie met de rem erop", vindt Lex. "Het slaat bij ons aan omdat het een fijner thuismiddel is dan ecstasy, waar je gekker van gaat doen en onrustiger wordt, maar ook warmer is dan cocaïne."

Dwangmatig gebruik

Maar panelleden waarschuwen net als in de afgelopen jaren voor al te veel euforie. Er wordt craving gerapporteerd. Gebruikers kunnen in een lange sessie tot 10 gram 3-MMC wegsnuiven. Sommigen vliegen door het dwangmatige gebruik uit de bocht. Doordeweeks gebruik is in sommige panelnetwerken geen uitzondering meer. Er zijn gebruikers bij gekomen die meermaals per week 3-MMC snuiven. Ed (126a) vertelt over een jongen die twee weken lang elke dag een gram wegsnoof en op een forum een discussie startte of anderen ook moeite hadden om controle te houden. Raffa (164a) ziet hoe 3-MMC bij sommigen het dagelijkse insluipt. Hij hoort ook klachten over keelpijn, hoofdpijn en zweverig, afwezig gedrag. Mensen krijgen soms zin op de gekste momenten. Nicole (155a) vindt het een 'bodemloos middel'. Meer gebruikers mensen klagen over '3M dips'.

2.6.2 Fenethylamines

De snelle opmars van **4-FA** in de periode 2013-2016 werd na het verbod afgeremd en is anno 2019 bijna verdwenen. Een groepje *believers* bleef over, maar het middel speelt in de panelstudie nauwelijks meer een rol (zie *Figuur II.3*, pag. 70).

De oudgediende **2C-B** die al sinds de jaren '90 in de panelstudie wordt genoemd (in 1997 Lijst I Opiumwet), blijft het meest bekende middel binnen deze stofgroep en zelfs iets populairder geworden (van 9 naar 13 netwerken, zie *Figuur II.3*, pag. 70). Qua werking ligt het in het psychedelische spectrum, waar ook paddo's en LSD toe behoren. Gebruikers vergelijken 2C-B weleens met een lichte LSD-trip die tijdens het uitgaan beter te controleren is. Op internetfora wordt veel gediscussieerd over de werking en effecten van 2C-B, dat meer psychedelische eigenschappen zou hebben dan ecstasy. Lex (145a) vertelt dat 2C-B soms thuis in kleine groepjes wordt genomen. Omdat de werking visueler dan bij ecstasy kijken ze hun ogen uit bij

natuurseries met extreme close-ups van dieren en insecten. Maar 2C-B werkt ook introspectief. Voor deze tijd van lockdown daarom heel interessant, volgens sommigen. Als de actie ontbreekt, uitbundigheid passé is en er niet mag worden gedanst op een kluitje, dan kan 2C-B een gids zijn voor verkenning van de innerlijke wereld. Niet extrovert maar eerder introvert waarbij je meer op jezelf bent aangewezen in plaats van op de ander. 2C-B wordt ook weleens met ecstasy gecombineerd waardoor de introverte en extroverte gemoedstoestand wordt gekruist. Van de overige stoffen komen alleen nog **3-FPM** (3-fluorfenmetrazine), **4-FMA** en de **APB**-groep voor in een niche. Hoewel er wel belangstelling is voor 5- en 6-APB, zijn deze stoffen moeilijk verkrijgbaar. Vooral 6-APB, (150-200 mg) wordt door een kleine groep liefhebbers gezien als de 'parel van de empathogenen.'

2.6.3 Andere NPS

Vergeleken met andere Europese landen, waar synthetische cannabinoïden fors scoren, komen deze middelen nauwelijks voor op de Amsterdamse markt. In twee panelnetwerken maakte **4-ACO-MET** indruk op feestjes thuis. Jan (144a) werd afgelopen oudjaar door een vriendin getipt dat dit middel in de toekomst mogelijk gaat concurreren met 2C-B. Het doet sommigen denken aan een milde truffeltrip (4-ACO-MET is een tryptamine; een synthetische variant van psilocybine). Iedereen op dat oud-en-nieuw-feest was (bij 10 mg) behoorlijk onder de indruk van de dromerige, visuele en warmkleurige aura effecten, de intensere muziek die waargenomen werd zonder dat het afbreuk deed aan de sociale interactie. Bij een hogere dosering (20-30 mg) worden de effecten sterker, en neemt de behoefte om te gaan liggen toe. Een sessie duurt ca. 4-5 uur. Verder zijn er nog een handvol andere stoffen in het spectrum van de tryptamines (o.a **5-MEO-MIPT**, **5-MEO-DIPT**). Over **1p-LSD**, ten slotte, dringen berichten door dat de nieuwsgierigheid groeit. Het middel dat qua werking doet denken aan LSD, is makkelijker doseerbaar vanwege een pilletje van 20 microgram. Reden volgens Ed (126a) waarom in bepaalde kringen weer meer met microdosering wordt geëxperimenteerd.

2.7 Psychedelica

In ruim een derde van de panelnetwerken wordt **LSD** gebruikt (variërend van een enkeling tot meesten binnen een netwerk). Psychedelica (o.a. LSD, DMT, ayahuasca) spelen een marginale rol in het nachtleven. De belangstelling voor psychedelica vertaalt zich niet meteen in fors meer gebruik. Daarvoor zijn deze middelen te complex en te onbekend in bredere kring. Panelleden met contacten in het clubcircuit herinneren zich dat vooral clubtoeristen psychedelica gebruikten in clubs en dat sommigen daarvan flink misselijk, angstig of in de war konden raken.

De frequentie van gebruik is in vergelijking met andere middelen laag. Maar een LSD- of ayahuasca-ervaring kan wel invloed hebben op iemands wereldbeeld. Er is een groeiende wetenschappelijke belangstelling voor onderzoek naar psychedelica en ook media berichten regelmatig over therapeutische toepassingen van ketamine, LSD, psilocybine, MDMA en

ayahuasca. Het boek *How to change your mind*, over de ontwikkelingen in de onderzoekswereld van de jaren '60 tot nu is populair bij psychonauten in de panelstudie en studenten.⁶⁰

Doorbreken coronaquarantaine

In de afgelopen jaren was er sprake van een groeiende interesse voor microdosereren, een overgewaarde trend uit Silicon Valley (Californië) die de media gretig oppikte. Panelleden vertelden dat het microdosereren van LSD (en soms paddo's) als kuur (één of twee keer per week) met een dosis van 10-20 microgram werd genomen. Een verdunning van een vijfde tot een tiende vergeleken met een normale dosering (75-125 microgram). De bevlieging van microdosering is van korte duur geweest, want panelleden horen minder over experimenten met psilobonbons en chocotruffels. In een paar netwerken wordt gemicrodoseerd tijdens sport, yoga en werk. In de vriendenkring van Ava (165a) zijn ze van microdosering overgestapt naar een grotere, meer 'mind expanding' ervaring. In de kringen van Christian (163a) wordt stapsgewijs geëxperimenteerd. Eerst met truffels, "waar je nieuwe inzichten van krijgt en die qua werking doen denken aan het effect van een pure joint." Daarna komen de paddo's. "die heftiger zijn dan truffels en meer spiritueler werken." Misschien durven sommigen daarna ook LSD aan.

Sommige panelleden zien de belangstelling voor psychedelica mede door corona toenemen. "Psychedelica horen echt bij deze tijd", vindt Soraya (150a), die net als Stas (166a) ziet dat meer mensen vragen hebben over de huidige tijd en oorzakelijke parallellen zien met een verstoord ecologisch systeem. Naast deze grote vragen worden psychedelica ook voor plezier en avontuur gebruikt. Ed (126a) ziet groepjes vaker doelbewust de natuur in trekken en voor Camille's (141a) vrienden was het een nieuwe ervaring om met LSD in het bos de coronaquarantaine te doorbreken. Net zoals in de kring van Soraya (150a) waar ook met truffels de stilte van de Ardennen werd gezocht op zoek naar verbondenheid met de natuur, de bloemen en bomen en de heldere sterrenhemel bij nacht.

In verschillende panelnetwerken (creatieven en psychonauten) namen kleine groepjes in de afgelopen jaren deel aan **ayahuasca**-ceremonies, die overal in het land werden georganiseerd.⁶¹ Onder de deelnemers is een groeiende wens om meer holistisch te kijken naar de relatie tussen de natuur, de mens en zijn wereld.⁶² Dit jaar lijkt het aanbod, mogelijk door corona, een stuk minder groot. In een paar netwerken wordt **changa** (ook wel 'rookbare ayahuasca' genoemd) als kruidenmengsel gerookt. Het bevat onder andere DMT-extract. Een changatrip duurt ongeveer

⁶⁰ Pollan M (2018) *How to change your mind: What the new science of psychedelics teaches us about consciousness, dying, addiction, depression, and transcendence*. Penguin Press.

⁶¹ Het vervoer, bezit en gebruik van het hallucinogene drankje ayahuasca is in 2019 door de Hoge Raad definitief verboden in Nederland.

⁶² Van Bussel I (2016) *Entheogen: Het ontdekken van het goddelijke in jezelf*. Masterscriptie Religiestudies UvA.

tien minuten. Twee keer zo lang als bij DMT, dat lastiger te doseren is. **DMT** wordt gerookt en/of via een vaporizer geïnhaleerd.

2.8 Overige middelen

Viagra en/of Kamagra, Cialis en Cobra (de laatste twee worden soms 'weekendpil' genoemd vanwege de langere werkingsduur) worden in ongeveer een derde van de panelnetwerken gebruikt (soms door een minderheid, soms door de meesten). Viagra is verkrijgbaar in pilvorm (strip van vier) maar als Kamagra ook in pil- of in gelvorm (oral jelly) met een smaakje (zeven sachets voor 15 euro). Kamagra is op de zwarte markt makkelijker te krijgen en goedkoper dan Viagra. In een niche wordt Kamagra ook geïnjecteerd. De erectogenen zijn vooral in zwang bij seksdates, in promiscue milieus (o.a. link met seks- en fetisjfeesten, nachtsauna's) waar beveiligers Viagra vinden bij het fouilleren. Viagra wordt gecombineerd met stimulantia, narcosemiddelen (vooral GHB) en met poppers. Voor de combinatie poppers plus Kamagra wordt gewaarschuwd in de gayscene omdat het bloeddrukverlagend werkt en mensen flauw kunnen vallen. Viagra wordt ook gebruikt als erectiebevorderend middel na gebruik van (veel) alcohol of stimulantia.

Poppers worden in een kwart van alle panelnetwerken (vergelijkbare milieus als Viagra) gesnoven en soms gecombineerd met stimulantia of Kamagra. Poppers wordt in verschillende sterktes aangeboden in winkels, evenals op sommige uitgaanslocaties. De flesjes gaan rond bij bezoekers en worden ook tijdens de seks gebruikt. Poppers geven een korte euforie en veroorzaken een high gevoel. Ongelukken komen weinig voor. Knoeien kan leiden tot huidirritaties. Soms wordt er geklaagd over hoofdpijn na gebruik.

Slaap- en kalmeringsmiddelen ('pammetjes', 'benzo's') worden in driekwart van de netwerken genomen (meestal door een minderheid); om in te slapen of als dempend c.q. ontspannend middel na het gebruik van stimulantia. Slaapmiddelen worden ook door de week gebruikt, soms vanwege een lang weekend met weinig slaap. Ook bezorgdiensten (06-dealers) bieden slaap- en kalmeringsmiddelen aan.

3 Trends

Het is nog te vroeg om te weten hoe het coronajaar 2020 uiteindelijk de geschiedenisboeken ingaat, maar voor de Antenne monitor was het een uniek jaar. Al vroeg in het jaar (15 maart) gingen de clubs dicht, vonden festivals geen doorgang meer, en waren de cafés tussen twee lockdowns in het voor- en najaar slechts beperkt open. Over trends in het uitgaansleven valt dit jaar weinig te zeggen, behalve dat er acuut een einde is gekomen aan de bloeiperiode van de 'Derde Gouden Eeuw'. Het jaar 2020 was oorverdovend stil. Alsof een onzichtbare hand de stekker eruit trok. Het nachtleven met zijn krappe cafés, nauwe gangen en uitbundig stapvolk op

een kluitje, moest als een van de eerste sectoren de deuren sluiten en mag waarschijnlijk pas als laatste weer open. Het ontbreken van een wenkend perspectief in de periode die volgde heeft bij ondernemers tot veel verdriet en frustraties geleid. Het is de panelleden niet ontgaan dat het sindsdien flink rommelt achter de schermen. Niet alleen voor clubeigenaren, maar ook voor bartenders, doorhosts, serveersters, dj's, muzikanten, fotografen, beveiligers, verhuurbedrijven, etc. zijn het onzekere tijden. Sommigen zijn inmiddels opgestapt en op zoek gegaan naar een andere baan. Clubs dreigen om te vallen. De toekomst is ongewis.

Sociale en professionele netwerken verbokkelen en er wordt gevreesd voor een *brain drain* van organisatorisch en cultureel talent. Op de langere termijn zal het uitgaansleven na een periode van krimp en teruglopende toeristenaantallen zich wel herpakken, maar het is onzeker welke clubs en festivals over blijven om de nieuwe lente te vieren. Aan de Amsterdamse stappers zal het niet liggen. Velen staan te popelen om weer te feesten tot diep in de nacht. Maar hoe is het hen in 2020 vergaan met een afwezig uitgaansleven, in de wetenschap dat normaliter een aanzienlijk deel van het middelengebruik hier plaats vindt? Verschuift het gebruik naar andere settings? Wordt er minder of juist meer gebruikt? En welke impact heeft de coronacrisis gehad op hun alledaagse leven, werk, studie en welzijn? Al deze vragen konden wij voorleggen aan onze panelleden.

Feesten en mentaliteit in tijden van corona

De coronacrisis was een geweldige dreun voor het nachtleven. Clubs gingen op slot, festivals kregen geen vergunning en zelfs de vrijzinnige ravecultuur lag onder curatele en bevond zich, met uitzondering van een paar zomerfeesten, grotendeels in sluimerstand. De animo was laag: angst voor besmettingen, bang voor boetes en vrees voor een negatieve publieke opinie. Sommige raves werden op het laatste moment afgeblazen.

Maar vooral mentaal was het een pittig jaar. In de eerste golf in het voorjaar van 2020 is er nog sprake van een grote eensgezindheid. De lockdown treft iedereen. Vaste routines van werk, studeren, sport en sociale activiteiten staan onder druk en iedereen probeert er het beste van te maken. In de achterban van panelleden wordt gediscussieerd over sociale thema's, de oorzaken van de pandemie en het 'zieke ecosysteem' als slachtoffer van ongeremde groei en globalisering. De behoefte aan uitgaan blijft; ontspanning zoeken, dansen, festivals en naar concerten met vrienden. Veel mensen beginnen zich ontheemd te voelen en hunkeren naar fysiek contact en saamhorigheid zoals ze die ervaren op een feest. Een feestje thuis blijft behelpen. "Droog clubben als surrogaat", vindt een panellid.

In de tweede golf tijdens het najaar is de stemming nog somberder. Er is meer kritiek op het regeringsbeleid, de (opnieuw) aangescherpte regels en de tweede lockdown. De discussie over de besmettelijkheid van het virus loopt soms hoog op in vriendengroepen. De consensus over de aanpak daalt. Scholen en universiteiten blijven dicht, het scherm domineert, de dagen

worden korter en als klap op de vuurpijl worden Kerst en oud-en-nieuw 'geannuleerd'. De rek is eruit. Het missen van het groepsgevoel drukt steeds meer op het gemoed. Mensen voelen minder structuur en hebben moeite om positief te blijven. Bij sommigen raakt het geld op. Een deel is gevlucht naar het ouderlijk huis. Alles valt zwaarder. De onderlinge solidariteit raakt uitgehold en de tegenstellingen worden scherper. Het ongeduld raakt op. Afstand houden gaat steeds moeilijker. Panelleden zien grofweg drie reacties. De *preciezen* blijven zichzelf beperkingen opleggen en vermijden ook feestjes. De pragmatische *rekkelijken* zijn minder terughoudend en zoeken catharsis op feestjes met eigen regels. De *ontkenners* zijn het minst kritisch over feesten met grotere groepen.

Middelenrepertoire in panelnetwerken

Het drugspalet kan verschillen in netwerken van psychonauten, sensualisten, alternatieven en creatieven. Hypes en trends blijven onderhevig aan de moleculenmode, zoals de panelstudie al meer dan een kwart eeuw laat zien. Een algemene ontwikkeling is dat het drugspectrum sinds de jaren '90 van de vorige eeuw gedifferentieerder is geworden. Behalve alcohol en cannabis behoren ook stimulantia (ecstasy, amfetamine, cocaïne), narcosemiddelen (GHB, ketamine, lachgas) en psychedelica (LSD, truffels) tot het repertoire. Alleen bij de NPS lukt het de overheid – op 2C-B na – om nieuwe kortstondig populaire middelen (o.a. MDEA, MDOH, 2-CT-2, 2-CT-7, metylon, 4-MMC en 4-FA) door een verbod van de markt te drukken. Ook 3-MMC wordt in de loop van 2021 onder de Opiumwet gebracht.

Algemene drugstrends

Ecstasy en amfetamine daalden fors in het coronajaar. Cocaïne, dat vrij stabiel bleef, komt hierdoor op de eerste plaats. Het gebruik van narcosemiddelen lag altijd op een veel lager niveau dan de stimulantia. Gebruik van ketamine, lachgas en GHB daalde weliswaar, maar veel minder sterk dan ecstasy en amfetamine. In een paar netwerken werden meer psychedelica gebruikt. De animo voor is NPS tanende, met uitzondering van 3-MMC en 2C-B, waarvan het gebruik in meer netwerken werd gerapporteerd.

Alcohol

Een ruime meerderheid in (bijna) elk panelnetwerk drinkt regelmatig alcohol. Mannen drinken vaker en meer dan vrouwen; westerse jongeren drinken frequenter dan niet-westerse jongeren. Een deel dronk tijdens de coronacrisis evenveel alcohol, maar het drinkpatroon veranderde wel. Er waren minder sociale momenten tijdens de lockdowns, waardoor het alcoholgebruik soms daalde. Een groter deel van de panelleden zegt dat er vanwege alle coronastress juist op meer dagen werd gedronken (o.a. rusteloosheid, verveling en/of het doorbreken van een voorspelbaar dagritme). De grens tussen overdag en avond vervaagde.

Tabak

De tijdgeest en het denken over roken is drastisch veranderd. Ook veel jongvolwassenen zijn op de hand van een rookvrije omgeving. Rokers laten het gelaten over zich heen komen dat ze niet overal meer hun sigaret kunnen opsteken. Er is sprake van een aardige afname (ook buiten de clubs). De rookmomenten zijn steeds selectiever geworden.

Cannabis

Bij een deel lijkt corona geen invloed te hebben op het blowgedrag. Een tweede groep, vooral de meeblowers, gebruikt minder omdat ze ook minder mensen tegenkomen die cannabis bij zich hebben. Een derde (iets grotere) groep is eerder meer gaan blowen omdat ze thuis meer in de verleiding komen. Hier zitten ook voormalige stoppers tussen die opnieuw zijn gaan blowen. In sommige kringen wordt de coffeeshop herontdekt. Corona heeft de boel soms flink overhoopgehaald. Verveling, het zoeken naar vergetelheid en ontspanning zijn belangrijke triggers. Niet iedereen denkt hier echter negatief over. Thuis een joint opsteken in een zee van vrije tijd wordt door sommigen gewaardeerd.

Ecstasy

De animo voor ecstasy is aanzienlijk verminderd sinds het uitgaansleven voor onbepaalde tijd is gesloten. Er blijven wel groepjes die ecstasy gebruiken, maar qua volume kan het niet tippen aan de chemische zomerzothed op grootschalige feesten en partijen. Een reden waarom ecstasy voor het eerst sinds de jaren negentig de eerste plek moest afstaan aan cocaïne. De jonge garde neemt af en toe nog wel ecstasy op thuisfeestjes en raves. Maar over de hele linie zien we in de panelnetwerken tijdens het coronajaar de groep gebruikers slinken. Er zijn zelfs netwerken waar sprake is van 'zero ecstasy'. Bij thuisgebruik ontbreekt de clubeuforie, de bassen in je buik en de ervaren tijdloosheid van de nacht. Thuis een pilletje slikken voelt bij de meesten met de rem erop. Een surrogaat die de spanning van uitgaan nooit kan vervangen.

Cocaïne

Vergeleken met ecstasy is het gebruik van cocaïne minder setting-gevoelig. De coronale meltdown van het nachtleven lijkt minder effect te hebben op het cocaïnegebruik, dat in sommige vriendengroepen en op thuisfeesten eerder wat toegenomen lijkt te zijn. Sinds de horeca dicht is, wordt er meer op thuisfeesten gesnoven ter vervanging van ecstasy. In netwerken waar cocaïne een negatiever imago (verslavend, egoïstisch, etc.) heeft en/of het roeseffect niet prettig gevonden wordt, blijft cocaïne uit de buurt.

Amfetamine

Speed is populair bij jonge twintigers die stevig uitgaan en het middel vaak als starter of hulpmiddel gebruiken om langer te kunnen feesten. Vanwege het vlakke roeseffect wordt amfetamine als een ongecompliceerd middel gezien. Maar net als bij ecstasy is het gebruik in het coronajaar gedaald. De ravecultuur heeft de dynamiek van een waakvlammetje tijdens

corona. En amfetamine thuis voelt een beetje als een 'ingeblikte dolfijn', zoals iemand verwoordde die gewend is 'kilometers' te maken op een rave. Methamfetamine wordt vooralsnog alleen in niches gebruikt die langs het clubleven schuren.

GHB

GHB heeft zich vooral in alternatieve kringen als clubdrug ontpopt maar ook als een 'zorgenkind' vanwege de incidenten in het uitgaansleven. Als reactie wisten clubs door hun strenge optreden het gebruik terug te dringen. GHB-gebruik wijkt in het coronajaar niet erg af van voorgaande jaren, ondanks dat enkele panelleden bezorgd zijn over het groeiende solistische gebruik dat losgezongen raakt van het gebruik in de club of after. Er zijn signalen dat meer mensen in de verleiding zijn gekomen om vaker GHB te nemen tegen de coronasleur.

Lachgas

In 2019 kondigde de gemeente een APV-verbod van lachgas af, waardoor vooral de verkoop op horecapleinen aan banden werd gelegd. Verschillende panelleden zien dat de stringentere maatregelen tot minder overlast hebben geleid. In de panelnetwerken was lachgasgebruik al dalende en die trend zet in het coronajaar 2020 door. Er zijn weliswaar lachgasfeestjes in thuis, in hotels en op stille plekjes in de stad, maar die waren er ook al vóór corona. Verder zien panelleden geen noemenswaardige veranderingen van lachgasgebruik in de coronaperiode.

Ketamine

Ketamine is geen makkelijk middel. Het wordt meer gereserveerd voor na het uitgaan, tijdens een afterfeest in de privésetting. Aangezien er door corona veel minder feesten en afters zijn, wordt er minder ketamine gebruikt. Dit wordt deels gecompenseerd door thuisfeestjes die in plaats van de uitgaansavond komen. Door de implosie van het uitgaansleven zijn er geen nieuwe gebruikersgroepen bijgekomen.

NPS

De markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) lijkt verzadigd wat betreft het aantal nieuwe stoffen die hun weg naar het grote publiek vinden. Terugkijkend zien we een patroon met een nieuwe stof als blikvanger die na enkele jaren door een toenemend aantal incidenten verboden wordt: 4-MMC (2012), methylon (2015), 4-FA (2016), en binnenkort 3-MMC (2021). **3-MMC** is in het coronajaar tegen alle dalende trends in eerder populairder geworden. Het aantal panelnetwerken met gebruikers groeide en de groepen daarbinnen nemen in omvang toe. De roes wordt geduid als cocaïne-achtig maar 'warmer' en minder euforisch als ecstasy. Bij een klein deel van de gebruikers wordt meer craving ontwikkeld.

Psychedelica

Psychedelica (o.a. LSD, paddo's, psychedelische truffels, DMT) blijven een bescheiden rol spelen, hoewel in enkele netwerken de belangstelling tijdens corona is aangewakkerd. Er is een grotere behoefte om meer vrije tijd door te brengen in de natuur en meer eenheid te ervaren, in plaats

van de stad waar alle plezier aan banden is gelegd en een gevoel van onvrijheid heerst. Enkele panelleden zeggen dat psychedelica ook worden aangewend om antwoorden te vinden op vragen over ecologie, milieu of voor meer persoonlijke existentiële vragen. Sommigen geloven dat de toepassingen van psychedelica een grote toekomst tegemoet gaat.

III PANEL KWETSBAIRE JEUGD

1	Achtergrond	82
2	Buurtgroepen	84
2.1	Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie	87
2.2	School, werk en vrije tijd	89
2.3	Drillrap	90
2.4	Corona	92
3	Drugsmarkt en middelengebruik	94
3.1	Middelengebruik	96
4	Samenvatting	103

1 Achtergrond

Uit de Amsterdamse cijfers blijkt dat circa 1.100 jongeren (ongeveer 2% van de 12-23-jarigen) in 2019-2020 vroegtijdig de school verlieten zonder startkwalificatie.⁶³ Naar schatting 15% van de Amsterdamse jongeren (16-27 jaar) ondervindt problemen (schulden, baan woonruimte, geen dagbesteding of mentale (prestatie)druk) waarbij ze zich onvoldoende gesteund voelen door het eigen netwerk.⁶⁴ In Amsterdam wonen zo'n 150.000 jeugdigen (0-18 jaar) van wie ongeveer 1:20 jeugdhulp krijgt.⁶⁵ Er zijn naar schatting 913 overlastgevende jongeren in de stad, van wie 338 onderdeel zijn van de Top600 groepsaanpak.⁶⁶ Meer dan 24.000 jeugdigen in Amsterdam groeien op in een minimahuishouden.⁶⁷ Bijna 9.000 Amsterdamse kinderen en jongeren (tot 18 jaar) groeien op in kwetsbare omstandigheden, waarbij veelal sprake is van een multiproblematiek.⁶⁸ Tussen de 10% en de 39% van de jongeren groeit op in een huishouden waarin de ouder(s) geen werk hebben én geen opleiding volgen.⁶⁹ Personen met een lage sociaaleconomische status worden vaker verdacht van het plegen van een misdrijf, als gevolg van verminderde normatieve integratie en vervagend normbesef.⁷⁰ Slachtoffers van misdrijven (o.a. geweld, cybercrime) komen vaak uit dezelfde maatschappelijke risicogroepen als de daders.⁷¹ De laatste twee jaar zijn vooral de vetes tussen drillrap-groepen negatief in het nieuws geweest. Een ontwikkeling die professionals niet is ontgaan. Maar daarover straks meer.

Meer aandacht voor jongerenwerk en straathoekwerk

Om te voorkomen dat jongeren 'ontsporen' en 'uit beeld' raken is er vanuit gemeentelijk en landelijk beleid in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in preventie en de aanpak van schooluitval, risicojeugd en jeugdcriminaliteit.⁷² De zorgen rondom jeugdigen richt zich vooral op specifieke groepen. Driekwart van de jeugddelicten wordt in groepsverband gepleegd.⁷¹ De focus op grootstedelijke problematische en/of kwetsbare jongerengroepen is daarom niet

⁶³ Onderwijs in Cijfers, *Vsv in de gemeenten*, onderwijsincijfers.nl, 12 februari 2021.

⁶⁴ Combiwel, DOCK, Dynamo, Stichting Volksbond, Streetcornerwerk, Swazoom & The Mall (2019) *Sterk en toegankelijk jongerenwerk en straathoekwerk in Amsterdam*.

⁶⁵ Van Kempen J, *Amsterdam steekt twaalf miljoen in jongerenwerk*, Het Parool, 21 december 2019.

⁶⁶ Goedvolk M, Jongebreur W & Sederel C (2018). *Samenhang Aanpak overlast gevende jeugd en jeugdinstel*. Significant.

⁶⁷ IOS (2020) *Amsterdamse Armoedemonitor 2019*. Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek.

⁶⁸ Oude Ophuis R & Van Zelm I (2019) *Kwetsbare bewoners in de stadsdelen*. Gemeente Amsterdam.

⁶⁹ Steenkamer I, Verhagen C & Van der Wal M (2021) *Sterk en Zwak in Amsterdam, Jeugd*, GGD Amsterdam: Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie (EGZ).

⁷⁰ CBS (2019) *Armoede & sociale uitsluiting 2019*. Centraal Bureau voor de Statistiek (p.105).

⁷¹ Van der Laan AM & Beerthuizen MGCJ (red.) (2018) *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017*. WODC/CBS.

⁷² Van Grinsven S & A Verwest (2017) *Vijf jaar Aanpak Top600: waar staan we nu? Justitiële verkenningen*, (43)1: 127-141. / Segeren M (2020) *Caught in adversity. The development, persistence and escalation of criminal behavior from a public mental health care perspective*. Proefschrift VU.

zonder reden. Onderzoek in de afgelopen decennia laat zien dat het deel uitmaken van een jongerengroep van grote invloed is op de levensloop van jongeren.⁷³ Bij problematische groepen is er eerder sprake van afname van positieve sociale attitudes en contacten en een toename in delinquent gedrag en negatieve invloed van leeftijdsgenoten. Deelname aan een jongerengroep kan ook doorwerken op andere leefgebieden als financiën, opleiding en werk.⁷⁴

Volgens Wethouder Kukenheim moet er in het beleid weer meer aandacht komen voor het jongerenwerk, dat samen met scholen, jeugdhulp en andere jeugdvoorzieningen de opdracht heeft om de handen ineen te slaan. Jongerenwerkers krijgen daarbij een grotere rol toebedeeld in de ontwikkeling en begeleiding van probleemjeugd. De wethouder constateert dat te veel projecten niet duurzaam zijn en waar professionals die het vertrouwen hebben gewonnen uit buurten verdwijnen.⁷⁵

Lange adem

De professionals die in dit deel aan het woord komen zijn blij dat er meer erkenning komt voor hun aanpak, werkwijze en signalering. Het jongerenwerk wordt onvoldoende gekend door andere ketenpartners, terwijl het jongeren- en straathoekwerk van grote preventieve waarde kan zijn omdat ze de ogen en oren zijn van een buurt. Achmed (158a) vindt dat het frontwerk, signalering en succesvolle interventies als 'best practice' te weinig aandacht krijgen. Zelfs binnen de eigen organisatie staan managers ver af van de praktijk. Bovendien worden veel acties van bovenaf gestuurd en is er te weinig feedback op signalen uit het veld. "Ze zijn vooral bezig met het afvinken van prestaties en targets die in contracten zijn beloofd aan de gemeente. De grote organisaties investeren in te weinig straataren." Daarnaast is er ook concurrentie tussen organisaties. Het werk met 'moeilijke groepen' heeft hierdoor weinig prioriteit omdat dit qua werk meer tijdsinvestering en een langere adem vraagt.

Impressies van het jeugd- en straathoekwerk

Onze focus ligt op impressies en verhalen van professionals (vooral jongeren- en straathoekwerkers) die op rootsniveau dagelijks in de wijk met kwetsbare jeugd werken. Het jongerenwerk biedt laagdrempelige ondersteuning (motiveren, activeren, coaching etc.) aan kwetsbare jongeren met een moeizame ontwikkeling naar volwassenheid. Veel problemen liggen in de sfeer van thuis, school en straat.⁶⁴ Samen met andere partners (o.a. ouders, scholen,

⁷³ Hadioui I (2011) *Hoe de straat de school binnendringt*. Uitgeverij Van Genneep. / Kaldenbach H (2004) *Respect!: 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*. Prometheus. / Peters E (2015) *De straatcultuur in retrospectief*. Masterscriptie Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid EUR. / Van Strijen F & Postema S (2009) *Van de Straat: De straatcultuur van jongeren ontrafeld*. SWP Uitgevers.

⁷⁴ Weerman FM, Lovegrove PJ & Thornberry T (2015) [Gang membership transitions and its consequences: Exploring changes related to joining and leaving gangs in two countries](#). *European Journal of Criminology*, 12: 70-91.

⁷⁵ Kukenheim S, [Positief Perspectief: weerbaar opgroeien in Amsterdam](#). Gemeente Amsterdam, Raadsbrief BD2020-000114, 19 december 2019..

jeugdhulp, wijkteams en politie) ligt de nadruk steeds meer op vraag- in plaats van aanbodgericht werken.⁷⁶

Het straathoekwerk richt zich vooral op kwetsbare jongeren en jongvolwassenen (16-27 jaar) wier leven en dagritme door meervoudige persoonlijke en/of maatschappelijke problemen ernstig ontregeld zijn en die aansluiting met de omgeving c.q. samenleving dreigen te verliezen. Deze groep maakt weinig gebruik van reguliere voorzieningen en is niet in staat om zelf hulp te vragen (zorgmijders). Veel cliënten worstelen met dak- en thuisloosheid, werkloosheid, ongeschoold-zijn, schulden of verslavingsproblematiek, psychische problemen of (licht) verstandelijke beperking.⁷⁷ Deze groep is gevoeliger voor het plegen van criminaliteit.⁶⁴

2 Buurtgroepen

In het panel kwetsbare jeugd worden de genoemde problemen, zoals eerder beschreven, aangekaart door professionals (buurtpanel) die intensief contact hebben met groepen probleemjongeren en kunnen vertellen over hun leefsituatie en middelengebruik. De verschillende jongerencliques zijn verspreid over de stad en brengen hun vrije tijd (grotendeels) door in en buiten de eigen woonbuurt.

De namen van de panelleden en de jongeren zijn gefingeerd (en zijn dus niet hun werkelijke namen). De **6 professionals** (jongeren- en straathoekwerkers) in verschillende stadsdelen werden tweemaal geïnterviewd (voorjaar en najaar 2020).⁷⁸ Zij verhalen over **8 groepen/netwerken** met in totaal ongeveer **175 Amsterdamse jongeren** (13-27 jaar).

⁷⁶ Sonneveld J, Metz J & Manders W (2019) *De preventieve kracht van het jongerenwerk*. HvA: Lectoraat Youth Spot.

⁷⁷ Rauwerdink-Nijland E & Metz J (2020) *Leven en werken in de rafelrand*. HvA: Lectoraat Youth Spot.

⁷⁸ In totaal werden acht panelleden geïnterviewd; twee panelleden uit de eerste meting (voorjaar) werden door een collega vervangen bij de tweede meting (najaar).

NAAM(CODE)					
Functie	N	Leeftijd	Jongens	Afkomst	Problematiek / risicofactoren
FARED (83A)					
Straathoekwerk Oost	30	18-27	100%	80% Mar 20% Ned	Gezinsproblematiek, drugshandel, blowen, LVB
	20	13.17	100%	100% mix	Hanggroep
SENNA (155A)					
Meidenwerk Oud-West	20	12-25	0%	60% Mar/Tur 40% mix	Huisvesting, school, financiën
ABID (168A)					
Coördinator jongerenwerk Nieuw-West	20	16-23	90%	90% Mar 10% mix	Gezinsproblematiek, criminaliteit/drugshandel, drillrap
MARIUS (103A)					
Jongerenwerk Oud-Noord	6	21-27	100%	50% Ned 50% mix	Drugshandel, hanggroep (overlast/gebruik)
	15	15-18	100%	100% mix	Hanggroep, druggebruik, dealen
DRISS (158A)					
ACHMED (158A)					
Ambulant jongerenwerk Oud-Zuid	30	14-21	100%	10% Ned 90% mix	Gezinsproblematiek, schoolverzuim, blowen, drillrap
CORA (167A)					
RICO (167A)					
Begeleiders jongeren in de opvang Amsterdam breed	40	23-27	95%	10% Ned 90% mix	Top600, prostitutie, LVB, gezinsproblematiek, blowen

Figuur III.1: Professionals panel kwetsbare jeugd

De professionals werken met groepen (buurt)jongeren, waarvan een deel (subgroepjes) als problematisch wordt getypeerd.⁷⁹ Net als in het uitgaanspanel komt de coronacrisis aan de orde. Maar hier ligt de focus minder op het uitgaansleven, zoals in het vorige hoofdstuk het geval was. De problematiek hier betreft vooral de thuissituatie, de krappe behuizing en de stress waar hun ouders onder gebukt gaan. Later in dit hoofdstuk bepreken we welke impact de beperkingen van het coronajaar heeft gehad voor buurtjongeren die gewend zijn om juist veel vrije tijd op straat door te brengen. Hoe erg lijdt hun school eronder? Zien ze hun vrienden nog en blijven ze in beeld bij de professionals? Overigens komen niet alle jongeren in de buurtnetwerken uit een kansarm milieu. En er zijn ook subgroepen die een meer gemêleerd karakter hebben qua etnische samenstelling en sociale achtergrond. Sommige professionals vinden ook dat het klassieke denken over jongeren en hanggroepen meer nuance nodig heeft. Driss (158a) vindt dat het denken in een structuur van een hangplek, een harde kern en één leider, diffuser is geworden. De 'groepen' ontpoppen zich veel meer als fluïde netwerken die continu van samenstelling veranderen. De sociale media zijn ook sturend. Iemand stuurt een appje over een chille box waar je ongestoord kunt blowen en de anderen volgen onmiddellijk.

⁷⁹ Jongeren ervaren problemen op een of meer verschillende leefgebieden (o.a. huisvesting, financiën, ouders, politie, LVB).

Sommige professionals spreken daarom liever over netwerken waarbinnen jongeren in wisselende formaties optrekken en op verschillende plekken weer opduiken. Dat geldt zowel voor jongens als het groepje meisjes van Senna (153a) die (om roddel en achterklap te voorkomen) regelmatig hun wijk verlaten en de opvoedingsregels van hun ouders negeren. We starten eerst met het introduceren van de professionals en hun groep(en).

Straathoekwerker Fared (83a) in Oost is goed bekend met de Marokkaanse doelgroep die de laatste jaren steeds meer richting drugshandel is opgeschoven. De meeste problemen zijn er met de jongvolwassen groep (18-27 jaar). De criminele ontwikkeling van de groep staat in schril contrast met hun woonbuurt die in rap tempo verandert en steeds meer het domein begint te worden van studenten en kapitaalkrachtige bewoners. In hun kielzog opent de een na de andere fancy winkel, café en restaurant. De jongste groep is nog schoolgaand (13-17 jaar). Hun territorium wordt steeds kleiner nu ze vaker worden aangepakt na klachten uit de buurt (o.a. grote mond, provoceren en ander onacceptabel gedrag). Door de coronacrisis zijn ze extra in het nauw gedrongen omdat ook de omstandigheden thuis niet optimaal zijn voor het volgen van onderwijs.

Senna (155a), meidenwerker in Oud-West, werkt met meiden/vrouwen met bijna allemaal een migratieachtergrond. De meiden zijn mobiel en trekken vaak naar andere stadsdelen waar ze vrienden treffen, ze gaan winkelen of bezoeken shishabars of coffeeshops. Senna (155a) legt ook contacten met meiden die in moeilijkheden zitten (vaak thuissituatie) en het verkeerde pad op dreigen te gaan.

De groep van Abid (168a) in Nieuw-West is sterk verbonden met het straatleven, maar elke jongen is anders. "Het gaat echt om maatwerk", zegt Abid. "De een knapt al op van een gesprek en met de ander ben je jaren bezig." Hij ziet het als een uitdaging om erachter te komen welke aanpak werkt bij een jongen, wat zijn achtergrond is en waar zijn talent ligt.

Marius (103a) is jongerenwerker en kent Amsterdam-Noord als zijn broekzak. Hij heeft contact met een groepje dealers en loopjongens. De groep is een beetje uitgedund omdat twee leden van de kerngroep door de politie eruit zijn geplukt en in detentie zitten. Een paar loopjongens zijn door anderen uit dezelfde buurt vervangen. Marius probeert ze in gesprekken te overtuigen dat het dealerschap in drugseries iets anders is en te veel geheroïseerd wordt. Hij houdt ze keihard voor dat dealer zijn in Noord een doodlopende weg is. Daarnaast kent hij een ambulante etnisch gemixte groep (15-18 jaar) waarbinnen gebruikt en gedeald wordt. Ze leven met hun hoofd in de wolken en denken dat het allemaal wel goed komt met ze."

Achmed (158a) en Driss (158a) werken in stadsdeel Zuid met probleemjongeren. Hun doel is straatjongeren tijdig in beeld te krijgen en zo nodig te begeleiden naar de hulpverlening. Achmed probeert ze enthousiast te maken met de muziekstudio in het jongerencentrum waar ruim tien groepen van drie jongeren elk om toerbeurt muziek kunnen produceren. Parallel

hieraan voert hij face-to-face gesprekken om meer te weten te komen over hun persoonlijke omstandigheden en noden. Hij treedt ook sturend op bij groepsgesprekken over maatschappelijke onderwerpen die jongeren bezighouden. Ze leren met elkaar in discussie te gaan maar ook te luisteren naar elkaar. "Het is belangrijk dat jongeren zich in veilige omgeving kunnen uitspreken over dingen die ze dwars zit." Om feeling te houden met de buurt werkt hij samen met buurtbewoners, wijkagenten én met jongeren (oude cliënten) die hem informeel op de hoogte houden van ontwikkelingen in de buurt die alleen zij goed kunnen zien. Een klein deel pleegt vermogensdelicten in de wijk of dealt hasj en wiet.

Cora (167a) en Rico (167a) zijn nieuw in het panel en persoonlijk begeleiders van jongeren die tijdelijk in een opvanghuis wonen en in de breedste zin worden ondersteund met het voeren van sollicitatiegesprekken tot het opruimen van hun kamer. Veel van hen komen uit gebroken gezinnen, zijn opgegroeid in internaten en/of waren dakloos. De vrienden waar ze mee optrekken zitten in hetzelfde schuitje.

2.1 Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie

Er is in het werkveld van de jeugd- en verslavingszorg een groeiend besef dat een aanzienlijke groep jongeren tussen wal en schip valt. Door meer kennis over de factoren die de ontwikkeling naar middelengebruik beïnvloeden, kan deze groep in een eerder stadium en op een effectievere manier geholpen worden.⁸⁰

Een grote studie naar de gezondheid en welzijn van middelbare scholieren in Nederland laat zien dat jongeren uit onvolledige gezinnen vaker (zowel ooit in het leven als de laatste maand) roken, alcohol drinken, cannabis gebruiken en ook XTC en lachgas, dan jongeren uit volledige gezinnen.⁸¹

We vroegen aan professionals welke risicofactoren bij jongeren een rol spelen en mogelijk ook elkaar versterken bij de ontwikkeling van hun middelengebruik. Bekende risicofactoren zijn o.a.: gebrekkige zelfcontrole, antisociaal gedrag, angst, traumatisering, LVB, disfunctioneel gezin, verslaafde ouder(s) of broers/zussen, armoede, invloed leeftijdsgenoten).⁸² Deze risicofactoren kunnen in vier domeinen worden onderverdeeld en kunnen elkaar overlappen.⁸⁰ De professionals zien veel (maar niet altijd alle) van de ondergenoemde problemen in één of

⁸⁰ Snoek A, Wits E, Van der Stel J & Van de Mheen D (2010) *Kwetsbare groepen jeugdigen en (problematisch) middelengebruik: Visie en interventiematrix*. IVO.

⁸¹ Stevens G, Van Dorsselaer S, Boer M, De Roos S, Duinhof E, Ter Bogt T, Van den Eijnden R, Kuyper L, Visser D, Vollebergh W & De Looze M (2018) *HBSC 2017: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Universiteit Utrecht.

⁸² Wits E, Doreleijers T, Van den Brink W, Meije D, Van Wijngaarden B & Van de Glind G (2017) *Richtlijn Middelengebruik*. NVO/BPSW/NIP.

meerdere domeinen terug op individueel niveau, in subgroepen en soms zelfs bij de meerderheid.

1 **Persoonlijk niveau** (genen, persoonskenmerken, psychosociale problemen)

- Psychische stoornis en/of gedragsproblemen (sommige groepen kwart tot de helft); veel contact met zorgverleners; LVB-problematiek; gedragsstoornissen; moeite met leren.

2 **Directe leefomgeving** (gezin, ouders, peers, culturele achtergronden)

- Gezinsproblematiek. Opgroeien in eenoudergezinnen; onstabiele familierelatie (spanningen, ruzies, huiselijk geweld); werkloosheid (ouder(s); schuldsanering ('armoedeouders'); verslaving of detentie bij ouder(s) of broer; weinig ouderlijk toezicht; 'spookkinderen' (niet ingeschreven op thuisadres, zodat ouders niet op de uitkering gekort worden).⁸³
- Deviante en getroebleerde leeftijdsgenoten. Optrekken met leeftijdsgenoten of oudere jongeren die delicten plegen (drugshandel, diefstal, overlast); deelneming hanggroep (straatcultuur); geen gezonde vriendenkring.
- Culturele en religieuze achtergronden. Het middelengebruik bij jongeren van niet-westerse afkomst staat vaak haaks op de moslimwaarden van ouders en/of andere familieleden. Ze voelen zich vaak schuldig (geen goede moslim) vanwege de taboecultuur rond drugs. Gebruik vindt vaak heimelijk plaats.

3 **Institutionele leefomgeving** (instituties, school)

- Instellingen/opvang. Opgegroeid in instellingen; tijdelijk dakloos en/of thuisloos (toename bij niet-westerse jongeren); problemen huisvesting van meisjes die geplaatst willen worden in een begeleid wonen project.

4 **Brede sociale omgeving** (maatschappelijke context: armoede, buurtkenmerken)

- Kwetsbare volksbuurten (aandachtswijken). Opgroeien in arme buurt; lage SES ouders.
- Gezinnen met een meervoudige problematiek (dit geldt niet voor alle jongeren).

De straat als vangnet

De zwakke maatschappelijke positie, armoede en het sociale isolement van ouders zijn funest voor opgroeiende jongeren die zo al met een achterstand beginnen. (Met uitzondering van meiden uit Senna's groep die vaak uit middenklassengezinnen komen). Veel ouders hebben vanwege de dagelijkse stress onvoldoende aandacht voor hun kinderen. De coronacrisis komt daar nog een keer bij. Bij veel jongeren is sprake van een instabiele thuisituatie. Jongeren- en straathoekwerkers zien dat jongeren hun heil in een groep gaan zoeken. Jongens die in een negatieve spiraal komen, worden in de groep niet gecorrigeerd als de andere leden in hetzelfde

⁸³ De Jongh PJ, *Spookjongeren in Nederland: een overzicht*, sociaalweb.nl, 28 mei 2015.

schuitje zitten, zegt Driss (159a). Door onderlinge loyaliteit en afwezigheid van ouderlijk toezicht neemt de kans toe dat delinquent gedrag positief bekrachtigd wordt.

Het deel van de jeugd met een lage intelligentie en een slechte thuissituatie is extra gevoelig voor groepswaarden. "Eén op één zijn het lieve jongens, maar ze kunnen ook heel ver gaan om een bepaalde status te bereiken", zegt Abid (161a). Hij weet dat ze bekend zijn met de hulpverlening, maar de straat is hun echte vangnet. "Daar krijgen ze het gevoel dat ze bij een groep horen." De meiden in de groep van Senna (155a) zijn vaak al vanaf hun 11^e-12^e jaar op drift (laat op straat, vriendjes, etc.) met als gevolg dat ze ongemotiveerd raken en niet goed mee kunnen komen in het onderwijs door alle multiproblematiek. Fared (83a) ziet dat de groep van minderjarige scholieren op straat is gegroeid. Hij vreest dat ze in de invloedsfeer van de straatcultuur komen en mogelijk eerder delicten gaan plegen. De ouders blijken lang niet altijd op de hoogte te zijn van wat hun kinderen uitspoken op straat. Het komt ook voor dat jongeren in dezelfde groep elkaar kunstjes flikken. Zo vertelt Fared (83a) over een truc waarbij een jongen de ander bestelt (dader en slachtoffer kennen elkaar). Bij het uitlenen van zijn bankpas en zijn pincode zou hij als dank 500 euro krijgen. In plaats daarvan koopt de dader spullen op marktplaats uit naam van de ander. De politie komt na klachten van opgelichte verkopers bij de eigenaar van de pas terecht die zegt dat het zijn klasgenoot is geweest. Deze ontkent tegenover de politie dat hij iets met de zaak te maken heeft. De jongen die zijn pas heeft uitgeleend staat nu op zwarte lijst bij banken.

2.2 School, werk en vrije tijd

De meeste jongeren in dit panel zijn laaggeschoold c.q. praktisch opgeleid (vmbo/mbo-niveau 1-2). De schoolcarrière is voor sommigen geplaveid met obstakels. De meeste meiden in Senna's (153a) groep gaan wel naar school (ook vwo) of volgen een opleiding; hoewel soms met vallen (halverwege stoppen) en opstaan (opnieuw inschrijven).

"De meiden hebben problemen met huisvesting en schulden. Ze voelen zich door hun ouders beknot in denken en doen. Veel conflicten gaan over uitbundige kleding, roken, drinken en vriendjes. Een meisje mag bijvoorbeeld niet omgaan met een jongen van andere komaf. Ze ervaren veel stress omdat ze het gevoel hebben dat ze niet zichzelf kunnen zijn. Maar in hun zelfgekozen wereld liggen weer andere gevaren op de loer. Niet alle jongens ('stoute hansjes') waar ze mee optrekken hebben een positieve invloed op ze." (Senna, 155a)

Bij Marius (103a) zijn de meesten vroeg van school gegaan. Ze groeien wel op in gezinnen met een hoog arbeidsethos. Bij Abid (161a) worstelen jongeren (17-18 jaar) met hun overbruggingsjaren. "Sommigen doen het goed op school, terwijl er ook jongeren zijn die school als noodzakelijk kwaad zien." Hier speelt ook LVB-problematiek een rol. Een deel brengt veel tijd op straat door, waar ze ook hun 'bijbaantje' vinden via oudere jongens die 'speciale klusjes' voor ze bedenken. De groep van Cora (167a) heeft een uitkering, maar heeft wel

baantjes in de dagbesteding (o.a. tuinieren, kwekerij). “De eerste uitdaging van de dag is op tijd uit bed komen”, zegt Cora die aan de hand van een sleutelsysteem kan zien of ze in- of uitgecheckt zijn. In de groepen zitten jongeren met baantje (o.a. receptionist, kassière, pompbediende, taxichauffeur, magazijnmedewerker), en jongeren die werkloos zijn en geen opleiding volgen óf de kost verdienen met criminaliteit.

Het komt ook voor dat een jongerenwerker door een school benaderd wordt. Achmed werd gevraagd om op een mbo-school een vete tussen verschillende groepen te neutraliseren. De zorgcoördinator en docenten hadden geen greep op vechtpartijen tussen groepjes jongeren op school. Achmed’s strategie is om contacten aan te knopen met probleemleerlingen en ze uit te nodigen in de muziekstudio van het jongeren centrum. Zo kun je in alle rust met ze praten én peilen wat er aan de hand is op school. Deze informatie koppelt hij weer terug zodat ze meer gericht actie kunnen ondernemen (o.a. ouders erbij betrekken, hulpaanvraag doen, etc.).

2.3 Drillrap

Vooraf Abid (161a), Achmed (158a) en Fared (83a) zien hoe drillrap in korte tijd populair is geworden bij jongeren in hun wijk. Laatstgenoemde ziet hoe het genre vooral aanslaat bij de jongste lichte die elkaar van de straat kent, en opeens met messen op zak is gaan lopen. Er is al steekpartij geweest over ruzie met geld.

Drillrap is een gewelddadige stroming in de rap die tot in New York en Londen al tientallen slachtoffers zou hebben geëist bij rivaliserende bendes.⁸⁴ Ofschoon onderzoek niet altijd een relatie laat zien tussen drillrap en straatgeweld, zijn er wel zorgen over ernstige verwondingen en dodelijke slachtoffers. In Noord blijft het volgens Marius (103a) beperkt tot het kijken naar drillfilmpjes. “Van een drilloorlog is hier geen sprake.” In Zuid wil het stadsdeel echter actie ondernemen. Ook het jongerenwerk is benaderd om mee te denken over de problematiek. Maar Achmed (108a) vindt dat zo’n aanpak een kwestie van lange adem moet zijn. Hij denkt eerder aan vier jaar dan aan de acht maanden die de gemeente voorstelt. Te beginnen bij 13-14-jarigen.

Aanpak drillrap

“Het probleem is dat het stadsdeel meestal achter de feiten aanloopt”, zegt Achmed (108a). Hij zag al in een vroeg stadium hoe deze stroming snel aan invloed won bij de jongste lichte in de buurt. Het duurde even, maar na enkele incidenten komt het uiteindelijk ter sprake in het veiligheidsoverleg. Achmed ziet dat het vooral bij brandjes blussen blijft, terwijl er volgens hem meer moet worden ingezet op preventie. Zijn strategie is om te kiezen voor een ‘zachte’ aanpak. Een interventie met ondersteuning van een rapper met *street credits* die met groepjes tijdens

⁸⁴ Kleinberg B & Mc Farlane P (2020) [Violent music vs violence and music: Drill rap and violent crime in London](https://arxiv.org/abs/2004.04598). arXiv:2004.04598.

studiosessies aan de slag gaat om zo gewelddadige elementen, ideeën of gedrag (zwaaien met messen, uitdagen op straat) probeert te neutraliseren bij de groep. Door het thema te benoemen en te bediscussiëren probeert het jongerenwerk de angel eruit te halen. Dat is nodig, zegt hij, zeker nu bekend is dat een jonge knul uit de buurt bij een steekpartij in Scheveningen betrokken was. Aan de 'voorkant' wordt geprobeerd om spanningen in de buurt en tussen groepen te duiden en zo nodig om te buigen door met ze in gesprek te gaan. Aan de 'achterkant' wordt contact gelegd met ouders van jongeren die dreigen te ontsporen. Soms wordt een ouder- en kindteam ingeschakeld of gaat een jongen tijdelijk naar een opvanghuis (bijvoorbeeld Lijn5) waar gekeken wordt naar gedrag, sociale vaardigheden, etc. Daarnaast maakt Achmed ook gebruik van zijn informele contacten in de buurt. Hij laat een filmpje zien (gestuurd door een voormalig cliënt) van een 14-jarige knul die in zijn slaapkamer met een groot mes staat te zwaaien op drillrap. Toen hij het filmpje zag, is hij meteen in gesprek gegaan met deze jongen.

Ook voor Abid (161a) is het fenomeen drillrap niet vreemd bij jongeren wier leven voornamelijk op straat afspeelt. Ze verheerlijken met bravoure de Mocromaffia en laten zich inspireren door drillrap. "Er zit veel *copycat* gedrag bij", zegt Abid. "Het zijn niet echt praktiserend gelovige jongens, maar ze worden wel moe van alle kritiek op de islam." We spreken de jongerenwerker op het moment dat in Frankrijk een vermoorde schoolmeester wordt herdacht.⁸⁵ Alles wordt weer opgerakeld. Hij ziet het als zijn taak om te voorkomen dat de spanningen hoog oplopen. Uit ervaring weet hij dat uitsluiting, opgefokte mediaberichten en dreigende straattaal een giftige cocktail kunnen worden bij jongeren die voelen dat ze niks meer te verliezen hebben. De drillrap dringt door in groepjes waar stevig wordt geblowd en ook gehandeld in drugs. Hoewel geweld een grote rol speelt in songteksten en videoclip, betekent dit niet automatisch dat de stijl tot geweld aanzet. "Niet iedereen die drillrap luistert wordt agressief." In het vervolggelsgesprek, een half jaar later, zegt Abid dat de drillscene meer vat heeft gekregen op de jongste garde. Ze zijn gaan mengen met de 'Lelylaangroep' die eerder betrokken is geweest bij incidenten (o.a. met een groep uit de Pijp) en het tonen van gewelddadige videoclips. Het verwerven van status binnen de groep is belangrijk, zegt Abid: "De nieuwsberichten over drugs, geweld en wapens, speelt ook hier. Ze juttten elkaar op via social media waardoor groepsdruk ontstaat. Het neersteken van iemand uit een andere groep werkt helaas statusverhogend." We laten ook Abid aan het woord over welke rol het jongerenwerk kan hebben.

"We moeten drillrap serieus nemen. Jongeren zoeken ook hun toevlucht in muziek. Dat was vroeger al bij hiphop en zie je nu ook bij de jongsten bij drillmuziek. Het is belangrijk om deze trend te volgen. Wat wordt er bijvoorbeeld gezegd in die clips? We zien hier dat het wapengebruik toeneemt. Ik ben niet tevreden met de campagne van #AmsterdamOntwapent. Het wordt niet gekoppeld aan een langer traject en dat is echt nodig als je de geweldspiraal wil ombuigen. We hebben een studio hier, met regels voor wie drillrap wil maken. We keren ons tegen teksten waar

⁸⁵ Op 16 oktober 2020 werd Samuel Paty, een leraar geschiedenis en maatschappelijke vorming, op straat onthoofd omdat hij in een les over vrijheid van meningsuiting Mohammedcartoons had getoond.

opgeroepen wordt tot geweld. Bij talentontwikkeling komt heel wat kijken. Je moet weten wat er speelt tussen partijen, groep tegen groep en straat tegen straat, de status die het geeft en het puntensysteem dat een aanjager is van drill. In deze rage zie ik jongens in filmpjes gewapend met messen ('shanks') rondlopen en elkaar opjutten. Op een Brits filmpje op Instagram (die iemand uit zijn groep liet zien) wordt een jongen door een groep met schijnbaar plezier toegetakeld en neergestoken. Abid maakt zich zorgen dat jongeren deze filmpjes zo enthousiast pluggen. "Onze groep lijkt veel op groepen elders: zelfde problematische achtergrond; eenoudergezinnen en hangen op straat. De Amsterdamse politie heeft bij twee groepen in Nieuw-West en Oud-Zuid inmiddels aanhoudingen verricht. Een deel zit vast of wordt richting zorgtraject (o.a. begeleid wonen) begeleid."

2.4 Corona

Weinig financiële middelen, grote gezinnen, geen privacy, online onderwijs, depressieve ouders (soms ontslagen vanwege corona), dichte sportscholen; Abid (168a) begrijpt wel waarom jongeren hun heil op straat gaan zoeken. Probleem is alleen dat ze daar weer tegen een boete van boa's aanlopen. "Jeugd en boa's gaan nooit hand in hand in de buurt", verzucht hij. "Hun contact met agenten is doorgaans beter." Gelukkig blijft het jongerencentrum open voor jongeren die klein behuist wonen of waar spanningen thuis zijn. Daartussen lopen jongeren die moeite hebben met het volgen van online onderwijs. Professionals zien dat veel jongeren hun tijd op straat doorbrengen als gevolg van de coronamaatregelen.

Rampjaar

Marius (103a) vindt het lastig in te schatten. Nederlandse jongeren komen vaker bij elkaar thuis over de vloer dan Marokkaanse vriendjes. Een deel valt nu onder de radar omdat jongeren minder op straat afspreken. Maar als we hem de tweede keer (T54) in het najaar van 2020 spreken is de situatie verslechterd. Juist de groepen die hij begeleidt hebben structuur nodig omdat de ouders vaak in gebreke blijven. Het coronajaar is een ramp omdat hun hele structuur is weggefallen. Sinds de tweede golf en lockdown trekken jongeren meer naar elkaar toe als reactie op het in afzondering moeten blijven. Veel jongeren in het praktijkonderwijs lopen met hun ziel onder de arm. Ze worden hard getroffen nu ook hun stages worden afgebroken of helemaal geen doorgang meer vinden. Jongeren die moeizaam zijn opgekrabbeld na een verblijf in begeleid wonen, zijn weer terugvallen in hun oude patronen. Er is veel stress en angst voor de toekomst. Marius hoort ook vaker over spanningen thuis, soms gepaard met geweld. Enkelen slapen slecht of blijven laat op omdat ze geen verplichtingen meer voelen. Voor sommigen zijn coronafeestjes een uitlaatklep voor alle frustraties. Marius baalt ervan dat hij de tiengroep vanwege allerlei regels niet beter kan begeleiden. Hij vreest het opgebouwde contact en vertrouwen te verliezen.

De minderjarige groep van Fared (83a) is door corona weinig gemotiveerd voor school. Ze verzaken hun huiswerk, spijbelen veel en de school onderneemt geen actie. Hij ziet het vooral na

de zomer flink bergafwaarts gaan met zijn groep. Ze stralen in alles uit dat ze er niet meer in geloven. Ze doen onvoorzichtig, schudden handen, hangen bijeen, houden geen afstand. Alsof er helemaal geen corona bestaat. Het duurt allemaal te lang voor ze. Fared schetst een somber beeld

Moeilijk bereikbaar voor school

“Het onderwijs schiet erin bij deze groep. Ze blonken al niet zo uit op school en nu is er helemaal geen regelmaat meer. Ze lopen de kantjes ervan af. Thuis leren in een klein huis met andere broertjes en zusjes is verre van ideaal. Ze slapen uit tot 10.00-11.00 uur. Ze zijn wel overgegaan deze zomer, maar de problemen stapelen zich alleen maar op. Ze hebben allemaal een forse achterstand, waardoor ze nog ongemotiveerder zijn. Ze blinken echt uit in smoesjes.” Hij laat een screenshot zien van een GGD-formulier dat een jongen naar zijn school stuurde, waarop met vette letters ‘positief’ staat. Het blijkt een nepformulier te zijn. En zo zijn er meer smoesjes. Voor school zijn ze moeilijk bereikbaar. Thuis lopen de spanningen op. “Ik heb net nog een gesprek gehad met ouders over hun 17-jarige zoon die niet te houden is en naar buiten gaat. Hij beseft niet dat zijn ouders een slechte gezondheid hebben en ook gevaar lopen. Ik hoor verhalen van ouders die hun baan kwijtraken. Veel ouders werken in de hotel- en schoonmaakbranche, Schiphol, productiewerk; sectoren die zwaar getroffen zijn. Veel jongeren weten niet wat ze met zichzelf aan moeten en kunnen zichzelf moeilijk vermaken. Ze voelen zich nutteloos, zijn ook meer gaan blowen. Het is de hele tijd corona, corona, crisis, crisis. Veel jongeren hebben een boete gekregen. Ze steken uit verving auto’s in de fik. Ik weet zo al vijftien jongens die een boete van 390 euro hebben gekregen in de eerste golf. Het deert ze niet. Ze vinden die boete eigenlijk wel stoer.”

Ook Cora (167a) ziet de ravage die corona veroorzaakt heeft. Geen dagbesteding meer, elkaar niet meer op mogen zoeken op de kamer en weinig tot geen contact meer met vrienden buiten de opvang. Voor LVB-jongeren is het extra pittig, vindt Cora. Met als resultaat dat het contact met hulpverleners verzwakt. “Het praatje is weg. Ze drijven meer af omdat we er in de kamer- en zorgbegeleiding minder bovenop zitten.” Nu ook behandeling is stopgezet, hollen het vertrouwen en de motivatie achteruit. De hulpverlening probeert zich zo creatief mogelijk naar de richtlijnen te voegen, maar het kost moeite om ze gemotiveerd te houden en gesprekken op afstand (beeldbellen) te voeren. Ze ziet een groep die er het beste van probeert te maken en een groep die er zwaar onder lijdt. Ook bij de meidengroep van Senna (155a) hakt het erin. Voorlopig geen uitgaan, huis- en hotelfeestjes meer. En ook het straathoekwerk is door alle maatregelen meer op afstand. Haar meiden zitten klem, zegt Senna (155a). “Ze voelen zich gevangen in hun stress thuis met ouders waar ze continu ruzie mee hebben. Van studeren komt niks meer terecht.” Gelukkig kunnen de meiden met maximaal drie tegelijk afspreken in een speciale huiskamer. Er worden workshops georganiseerd (T-shirts ontwerpen, cursus streetdance, etc.). Zo kunnen ze voor even weer zichzelf zijn.

3 Drugsmarkt en middelengebruik

Professionals zien de laatste jaren meer vermenging in de wijk tussen jongeren die geleidelijk de drugshandel worden ingezogen en jongerengroepjes die (weleens) drugs gebruiken en soms tot dezelfde groep behoren waaruit dealers worden gerekruteerd. De professionals vinden het een zorgelijke ontwikkeling dat de drugshandel meer greep begint te krijgen op vooral kwetsbare jongeren. Overigens heeft de coronacrisis ook gevolgen gehad voor de handel, zeggen de professionals. Nu er geen feesten meer zijn, de horeca stilligt en de toeristen wegblijven, zijn de inkomsten van de bezorgers gezakt.

Drugshandel in de wijk

Voor sommige jongeren zonder opleiding of plan is het dealerschap een weg naar succes. Althans, dat hopen ze. Zij zien de voorbeelden om zich heen. Dealers met geld hebben status, hebben mooie vrouwen en kunnen kopen wat ze willen. Met de geëtaleerde luxe leefwijze van dure jassen en sneakers lonkt de misdaad. Wie wil er niet rondlopen met een stapel cash op zak? De toegang tot criminele netwerken is laagdrempelig voor LVB-jongeren, zegt Abid (161a). "Wie langdurig op straat rondhangt wordt eerder in de verleiding gebracht om zijn scooter uit te lenen of voor een beetje geld een pakketje af te leveren." Professionals proberen de jongeren te wijzen op de gevaren van deze 'onechte paradijzen'. Abid (161a) weet hoe stressvol de cocaïnehandel kan zijn. Je moet niet alleen uit handen van de politie blijven, maar je kunt vroeg of laat ook betrokken raken bij ruzies of zelfs liquidaties over een geripte partij cocaïne van een concurrerende organisatie. Geweld en afpersing worden niet geschuwd.

Verschillende professionals zagen hoe de drugshandel in de afgelopen jaren sluipenderwijs greep begon te krijgen op groepen (kwetsbare) jongeren in wijken waar ze zijn opgegroeid. Maar het komt ook voor, zoals bij Fared (83a), dat jongeren opgroeien in een familie die (diep) in de drugshandel zit.

Lukken of mislukken

We beginnen met Abid (161a), die een nieuwe aanwas ziet van jongeren die hun zinnen hebben gezet op cannabis- en cocaïneverkoop op straat. Het begint vaak onschuldig met jongens die verblind worden door een leuke bijverdienste. Zodra eentje een goedlopend handeltje heeft in 'chocobars' (hasj), dan wordt dat vroeg of laat opgepikt door een ervaren buurtdealer die hem gaat uittesten met een paar gram coke voor de verkoop. Als hij terugkomt met geld krijgt hij iets meer. "Verkoopt hij dit binnen een paar uur, dan wint hij vertrouwen en kan het snel gaan", weet Abid (161a). Iemand die als 'betrouwbaar' wordt gezien kan ook andere klusjes krijgen, zoals het overpakken of vervoeren van een partij cocaïne. Soms moet een tegenstander worden bedreigd of afgeperst. Maar er worden ook lucratieve handeltjes opgezet, zoals de online verkoop van bitcoins of ander verhandelbaar goed. In de praktijk kunnen legale en illegale activiteiten door elkaar lopen, zolang er maar geld mee verdiend kan worden. "De een lukt het

om een startkapitaaltje te vergaren voor een eigen onderneming. De ander mislukt jammerlijk, bouwt nog meer schulden op of komt in contact met politie.”

“De politie komt op aanvraag. Als jij je handel op orde hebt, je verkoopt geen troep waardoor je klanten stennis gaan schoppen, en je gaat netjes met je klanten om, dan is de kans groot dat de politie je met rust laat. Als je overlast veroorzaakt en lastige klanten hebt, dan ondernemen ze actie.” (Abid, 161a)

Maar niet iedereen raakt betrokken bij de misdaad, zegt Abid (161a), die een tweedeling bij jongeren in zijn buurt ziet. Er is ook een nuchtere groep die veel sport en creatief is online. Ze maken filmpjes waar ze geld mee willen verdienen en schuwen de harde criminaliteit en druggebruik in hun buurt. De andere groep faalt op school, heeft geen werk en zoekt een uitweg in de misdaad. Daartussen zitten jongens wier broer, neef of oom al in de handel zit of eerder al met justitie in aanraking is geweest. Het verschilt per gezin hoe succesvol ze zijn. De ‘slimme types’ pronken niet met hun spullen. Ze weten precies hoe ze jonge gasten kunnen inpalmen met de verkoop van ‘suiker’ (cocainehandel). Af en toe bekruipt Abid het gevoel dat er meer dealers dan gebruikers in zijn buurt rondlopen.

Schaduw economie

Ook Marius (103a) in Noord kent de verhalen van jongeren in de buurt die vroegtijdig de school verlaten, geen baan hebben, maar wel connecties met mannen die in de schaduw economie, meestal drugshandel, werken. Sommige van zijn cliënten kiezen al vroeg voor de straathandel. “De kerngroep in de wijk is keihard. Als het moet, persen ze, zoals laatst, een gehandicapte jongen af. Ze kiezen expres de zwakke broeders omdat deze zich moeilijk kunnen verweren.” Een deel van de jongeren leeft van dag tot dag. Eentje is nog maar 14 jaar en zonder ouders opgegroeid. Vanaf zijn 8^e ging hij al met oudere jongens om die geld verdienen met drugsverkoop. Ze hebben hem onder hun hoede genomen. Hij groeit op met het beeld dat drugs veel geld opleveren. De jongen is begonnen met de verkoop van gestolen goederen en wiet op straat. De contacten die nodig zijn voor zijn handel, bevinden zich van jongs af aan al in zijn buurt. Hij wisselt zijn school af met het verkopen van bolletjes coke aan ‘buurtjunkies.’ Hulpverleners zijn met hem bezig geweest. Maar het is een komen en gaan. Zijn vertrouwen in de hulpverlening is laag, zegt Marius (103a), die zelf laatst ook de wind van voren kreeg. “Die snotneus van 14 en amper 50 kilo schreeuwde dat ie mij dood wilde slaan!” Hij vindt het tekenend voor de verharding in zijn wijk. Een andere jonge dealer verkoopt liever niet meer aan ‘buurtjunkies’. Veel te onbetrouwbaar. Hij verkoopt liever snuifcokes aan yuppies. Een groeiemarkt in Noord. Het nadeel is dat yuppies wel minder gastvrij zijn dan buurtjunkies, bij wie je als straatdealer in ruil voor wat drugs wel kunt chillen.

“Het valt op dat er soms echt jonge kinderen in de handel werken. Dat komt door de beeldvorming. Laatst liep één van die oudere jongens met een stapel neggeld rond. Dan zie je die oogjes van die kleinere jongens glinsteren. Je ziet ze denken: dat wil ik ook! Ze zijn erop gericht om snel veel geld

te verdienen. In een ander leven zouden het waarschijnlijk slimme zakenmannen zijn geweest.”

(Marius, 103a)

In ons tweede gesprek na de zomer vertelt Marius (103a) dat de voortvarende dealactiviteiten van de jonge dealergroep geleid heeft tot een speciale groepsaanpak (o.a. gemeente, politie, jongerenwerk). De groep in Oud-Noord is door de politie uitgedund van een paar kopstukken. Een paar jongeren zijn weggevlucht, waardoor de overlast in de wijk is afgenomen. De bedreigingen en vechtpartijen op straat zijn naar de achtergrond verdrongen. De overgebleven groep opereert meer onder de radar, maar blijft actief in de handel in gestolen goederen en drugs als wiet, cocaïne en ecstasy. “Zolang er vraag is, is er ook aanbod”, weet Marius (103a). “Zeker nu er steeds meer yuppen in de wijk komen wonen. Klanten waar ze goed aan verdienen.” Maar Fared (83a) hoort tijdens het veldwerk in zijn buurt in Oost vooral geklaag over de stokkende drugshandel. Vanwege de strengere coronacontroles hapert de hasjimport uit Marokko. En geld verdienen in het centrum is door het wegblijven van toeristen voorlopig ook geen optie meer. De inkomsten dalen en de inkooprijzen van hasj zouden zijn verdubbeld (zie *V Markt*, pag. 178). Maar het gevolg is dat ook de drugscriminaliteit wat geluwd is. Er worden in de loop van 2020 minder hand- en spandiensten rond drugshandel en transport verricht. De verdiensten zijn minder.

In de groep van Cora (167a) zitten een paar (nep)drugsverkopers die in het centrum toeristen aanspreken. De ‘vrienden’ kennen elkaar en zijn *partners in crime* wat betreft drugshandel. Door de week hangen ze rond bij auto’s. De buurt klaagt over rondhangen, fietsen jatten en bedelen voor geld. Een paar zijn weleens opgepakt. Maar Cora (167a) denkt dat het geen vetpot is. “Ze hebben altijd geldtekort en lenen vaak bij anderen. Hun budget is 50-70 euro per week. Daar moeten ze alles van doen.”

3.1 Middelengebruik

De set en setting van alcohol- en druggebruik bij risicojongeren verschilt aanzienlijk met die van (vaak hoogopgeleide) stappers in het uitgaansleven. Het middelengebruik bij moslimjongeren is controversieel binnen hun geloof, dat voor een deel juist als beschermende factor wordt beschouwd. Alcohol is haram (verboden) evenals andere middelen, of nu in een laboratorium is ontwikkeld of direct afkomstig is uit de natuur. Voor jongeren die wel gebruiken, kunnen de verboden een belemmering zijn om daar openlijk over te praten met anderen. Een paar professionals wijzen ook nog op de speciale positie van LVB-jongeren die middelen gebruiken.

In onderstaand overzicht wordt de omvang en dynamiek van middelengebruik binnen de groepen van de panelleden schematisch weergegeven. In de volgende paragrafen gaan we verder in op het middelengebruik. We kijken daarbij ook of de coronacrisis gevolgen heeft voor het middelengebruik.

	168a Abid	167a Cora Rico	158a Driss Achmed	83a Fared	103a Marius	155a Senna
ALCOHOL						
gebruik	***	****	***	****	****	***
dynamiek	-	+	=	=	=	=
CANNABIS						
gebruik	****	****	****	*****	****	***
dynamiek	=	+	=	=	=	=
ECSTASY						
gebruik	*	***	*	****	*	**
dynamiek	=	=	=	=	=	=
COCAÏNE						
gebruik	*	***	*	****	**	.
dynamiek	=	+	=	+	=	.
AMFETAMINE						
gebruik	.	*
dynamiek	.	=
LACHGAS						
gebruik	***	*****	****	****	***	****
dynamiek	=	=	=	+	=	=
KETAMINE						
gebruik	.	*
dynamiek	.	=
GHB						
gebruik	.	**
dynamiek	.	=
PSYCHEDELICA						
gebruik
dynamiek
HEROÏNE						
gebruik	.	*
dynamiek	.	=
CRACK/BASECOKE						
gebruik
dynamiek
METHAMFETAMINE						
gebruik
dynamiek
POPPERS						
gebruik
dynamiek
MEDICIJNEN ZONDER RECEPT						
gebruik	.	**
dynamiek	.	=

Figuur III.2: Middelengebruik kwetsbare jeugd⁸⁶

3.1.1 Alcohol

Buurtjongeren verschillen in de mate waarin zij alcohol nemen. Nederlandse jongeren drinken doorgaans meer en vaker op verschillende gelegenheden; Marokkaans-Nederlandse jongeren drinken het minst; Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse jongeren zitten daar tussenin. Behalve bier zijn ook Jack Daniels en Hennessy in trek (rap imago). Alcohol wordt weleens gecombineerd met cannabis, energydrinks en soms met cocaïne. De vrienden in de groep van Marius (103a) drinken sinds de coronacrisis vaker thuis en als het kan op een hangplek, maar dan meer

⁸⁶ Gebruik (laatste halfjaar): - 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%

Dynamiek (laatste jaar): + toegenomen, - afgenomen, = stabiel

stiekem. Hij ziet hoe corona ingrijpt op het gedrag. "Hun dagelijkse ritme is anders. Er is minder structuur. Ze gooien er alles in omdat de dagen onbelangrijker zijn geworden." De coronacrisis doet zich ook voelen bij de clientèle van Cora (167a), waar de zucht naar verdoving sterker is door al het ongemak. Sommigen drinken de hele dag door. Behalve bier ook 'sterk', afgewisseld met joints en energydrinks. Zodra jongeren overdag de opvang verlaten, treffen ze gasten op straat die standaard alcohol bij zich hebben. Sommigen zijn 's middags al stomdronken. Sinds corona ziet Cora (167a) meer dronkenschappen, overlast en irritant gedrag. Ze ziet dat door de terugval in alcohol en het verlies van dagritme alles begint te schuiven. Sommigen komen in problemen met hun baan.

Bij Marokkaans-Nederlandse jongeren komt alcohol op de tweede plaats na cannabis. Senna's (155a) meidengroep drinkt alleen alcohol in lounges en op feestjes. Ze krijgt af en toe 'snappies' (Snapchat) te zien van ballonnen en flessen drank op tafel. Ze drinken niet overdag en in het ouderlijk thuis is het verboden. De ouders mogen sowieso niet weten dat ze alcohol drinken. Ze controleren daar streng op omdat ze niet willen dat de er in de omgeving kwaad wordt gesproken over hun kinderen. "Zij moeten voldoen aan het beeld van een nette dame." Ook Abid (161a) ziet dat het drinken van alcohol in de moslimomgeving een beladen onderwerp is en minder sociaal geaccepteerd dan bij Nederlandse jongeren. Hij ziet jongeren wel op latere leeftijd drinken, maar sporadisch. Het is vaak alles of niks. Want op de momenten dat ze drinken, gaan de remmen los en moeten er flessen worden besteld. Fared (83a) ziet met alcohol veel meer stoerheid. "Het gedrag wordt lossier en het geven van rondjes is een manier om te laten zien dat je geld hebt." Maar net als in de groepen van Senna (155a) en Abid (161a) wordt er tijdens corona in tegenstelling tot Nederlandse jongeren eerder minder alcohol gedronken. "Er is minder *showing off*, simpelweg omdat er geen feestjes meer zijn", denkt Fared (83a).

3.1.2 Cannabis

Bij sommigen zat de schrik er even goed in toen de overheid in het voorjaar bij de eerste coronagolf bekend maakte dat de coffeeshops net als de cafés dicht zouden gaan. Marius (103a) herinnert zich de paniek nog goed. In een mum van tijd stond er een flinke rij voor de shop.

Cannabis scoort in de groepen hoger dan alcohol (zie *Figuur III.2*, pag. 98) en wordt (veel) frequenter gebruikt. Cannabisgebruik komt ook door de week voor en de professionals kennen allemaal dagelijkse blowers, of 'smokers' zoals jongeren vaak zeggen. Bij Cora (167a) roken ze minimaal 3 joints per dag en bij Fared (83a) zijn het er gemiddeld 4-5, met uitschieters richting 10 joints. Sommigen beginnen al in de ochtend. Senna's (155a) cliënten blowen niet overdag, en als ze het van plan zijn liever in een andere buurt. In de coffeeshop komen ze liever niet. Ze hebben al genoeg dingen aan het hoofd. Stel je voor dat ze daar bekenden tegenkomen.

Een deel van de jeugd begint eerder te experimenteren met cannabis dan met alcohol. Dit zien professionals vooral bij jongeren met een Marokkaanse achtergrond gebeuren, mede omdat er een groter taboe is op alcoholgebruik. Een paar professionals zeggen dat cannabis in de oudercultuur deels wordt geaccepteerd, wetend dat er ook vaders zijn die blowen.

Marokkaans-Nederlandse jongeren roken vaker hasj (chocobars) dan wiet en combineren het vaker met ballonnetjes dan Surinaams-Nederlandse jongeren, die er soms bier of wodka bij drinken. Bij het groepje blowers dat Marius (103a) kent wordt er geblowd met de fles whisky op tafel. "Dat vinden ze hartstikke mooi."

Het blowen gebeurt vaak in groepsverband, wanneer jongeren elkaar treffen op hangplekken in de buurt of uitwijken naar plekken waar je met de auto (vaak van een ouder groepslid) kunt staan. Shishalounges en theehuizen zijn ook bekend blowterrein voor jongeren.

Twee werelden

Ondanks dat blowen populair blijft, waarschuwen professionals al jaren dat blowen funest is voor de ontwikkeling van jongeren, juist in misschien wel de belangrijkste fase van hun leven. De meeste zorgen gaan naar jongeren die blowen ter bezwering van hun problemen thuis of op school. Hierdoor lopen ze de kans dat ze nóg verder afdrijven van de wereld en hun omgeving in een levensfase waar ze op allerlei vlakken keuzes moeten maken. Het gevaar van uitstellen en verzaken is dat jonge blowers steeds verderop raken en op zeker moment de kracht niet meer hebben om de achterstand in te lopen, terwijl ze denken dat dit wél gaat lukken. Abid (161a) ziet twee werelden als het om blowen gaat: "De een wordt er passief van, de ander creatief." De eerste (kwetsbare) groep gebruikt het als medicijn tegen stress, het onderdrukken van ADHD, het willen vergeten van problemen of om af te koelen na een ruzie. De andere groep blowt meer voor de ontspanning.

Ook Cora (167a) somt moeiteloos een rijtje op als we naar motieven vragen: "Demping van spanningen, zorgeloos willen voelen en ontstressen, tegen verveling, rust krijgen in het hoofd en je lekker willen voelen". In de groep meiden van Senna (153a) blowt iedereen en hoewel ze begrijpt waarom meiden zijn gaan blowen, probeert ze aan de hand van gesprekken eerst een duidelijker beeld te krijgen wat eraan schort alvorens ze besluit een cliënt door te verwijzen naar de hulpverlening voor een screening. De cliënten van Fared (83a) zijn echter een stuk moeilijker te porren voor hulp. "Blowen hoort bij hun leven, zeggen ze dan, van laat naar bed en pas laat weer op." Voor hem is het een bewijs dat ze geen enkel perspectief zien, in zichzelf zijn gekeerd en zich afsluiten van de maatschappij.

De wens tot ontspanning pakt ook weleens verkeerd uit, met als gevolg een drugspsychose of een vechtpartij op straat. Andere motieven die worden genoemd zijn: in slaap kunnen vallen, muziek luisteren, lekker feesten, etc. Abid (161a) wijst ook nog op de groep (jonge) dealers die blowen als een vorm van tijdverdrijf zien op momenten dat ze wachten op een telefoontje van

een klant. Ook Marius (103a) komt dit bekend voor, maar in zijn buurt vinden de loopjongens, tussen de bestellingen door, soms een plekje bij een klant waar ze de tijd kunnen doden met een joint.

Alles overziend zeggen professionals dat er in hun groep over de hele linie in coronatijd meer geblowd wordt en vaker op andere momenten. Gevolg is dat meer jongeren de coffeeshop zijn gaan bezoeken of bijeenkomen uit verveling en uitzichtloosheid en dan gaan blowen. “Ze blowen nu meer samen op straat, in de box en portieken met 8-10 tegelijk. Daar zitten ook 14- en 15-jarigen tussen die op dat moment onderwijs moeten hebben.” Het vacuüm dat is ontstaan door de coronamaatregelen heeft veel overhoopgehaald. Vooral bij deze groepen waar het herstel broos is, kan de stress snel toeslaan als er iets hevigs gebeurt. Cora (167a) heeft van nabij gezien dat jongeren die gedwongen moesten binnenblijven uit frustratie al snel meer gingen blowen. “Door deze spanningen hebben we een opname gehad bij verslavingszorg.”

Snus populairder

Verschillende panelleden zien sinds kort een groeiend gebruik van ‘snus’, een nicotinevorm die als poeder (in een klein zakje) onder de bovenlip of nabij de wang wordt geplaatst en via bloedvaatjes door het lichaam wordt opgenomen. Het geeft een licht tintelend gevoel en gebruikers worden er alerter en energiever van. Bij sommigen heeft het ook een ontspannende werking. Abid (161a) weet dat snus vooral door ouderen in de buurt al jarenlang gebruikt wordt. Het middel wordt net als het roken van tabak niet als échte drugs gezien. Sinds kort begint het ook bij een jongere groep vooral niet-rokers in zwang te raken. Ouders herkennen het niet. Marius (103a) vraagt zich af of ‘snussers’ meer nicotine binnenkrijgen dan bij sigaretten. Hij vindt het een raadsel hoe het komt dat buurtjeugd in Noord een van oorsprong Scandinavisch middel leren waarderen. Ze staan in groepjes op straat te snussen. Het effect schijnt volgens zeggen sterker te zijn dan een sigaretje. Je wordt er niet high van zoals bij blowen. De klachten die Achmed (58a) ziet zijn bij sommigen vooral ontstekingen in de mond.

3.1.3 Lachgas

Lachgas heeft in de afgelopen jaren na cannabis de tweede plek overgenomen van alcohol. In elke groep wordt lachgas gebruikt; in drie daarvan bijna iedereen (zie *Figuur III.2*, pag. 98). Er wordt thuis gebruikt (als de ouders er niet zijn), in lounges en theehuizen, maar ook op straat, in tunneltjes, parken en in auto’s op verborgen parkeerplaatsen. Er wordt gecombineerd met alcohol, cannabis, shisha’s en energydrinks. De motieven zijn nog steeds hetzelfde. Naast de groepslol en de korte high, is het makkelijk te krijgen en goedkoop. Er zijn nog steeds legio jongeren die het niet als echte drug zien. De risico’s worden laag ingeschat. De professionals denken daar inmiddels anders over. Jongeren die veel gebruiken krijgen steeds meer gezondheidsklachten. Naast fysieke (o.a. tintelende handen, gevoelloze benen, brandplekken) ook geestelijke klachten (o.a. verwarring, angstaanvallen, paranoïde denken). De coronacrisis heeft het gebruik bij sommigen verergerd, als demping van stress. Maar er zijn ook sociale problemen. Een cliënt van Fared (83a) staat op het punt te worden ontruimd door de

woningbouwvereniging wegens chronische overlast in zijn woning, die een hang-out is van een groep lachgasgebruikers.

Marius (103a) ziet meer chronisch gebruik bij jongeren die er niet van af kunnen blijven. Hij kent de huizen waar continu tanks worden aangevoerd. Ook Abid (161a) is er niet meer zo zeker van dat lachgas alleen maar in het weekend wordt gebruikt, zoals sommigen in zijn netwerk zeggen. Het begint tot hem door te dringen dat lachgas verslavender is dan hij op grond van verhalen hoort. Zeker omdat veel jongeren er laconiek over blijven doen. Zelfs als ze er voorlichting over hebben gehad, zegt Senna (155a). Soms brengt het tonen van een filmpje met een invalide gebruiker een schokeffect te weeg. Maar volgens de professionals blijft collectieve onderschatting het grootste gevaar. In tegenstelling tot het alcohol- en cannabisgebruik, dat vooral bij jongens voorkomt, zien professionals veel meisjes die lachgas gebruiken. Volgens Senna (155a) wordt er bijna standaard gebruikt tijdens groepsfeestjes waar ook meiden bij zijn. De jongens regelen de tanks van 2, 4 of 10 kilo. Er zijn ook meisjes die het dagelijks gebruiken. In Oost kan de groep volgens Fared (83a) aanzwellen tot wel vijftientig jongeren die in de buurt van een paar auto's hun tijd doorbrengen met eten, blowen en ballonnen.

Uit de bocht

Er wordt (nog steeds) volop gehandeld met in lachgas in woonbuurten. De patronen die een paar jaar geleden nog overal rondslingerden zien de professionals minder. De handel is namelijk overgeschakeld naar tanks, het grotere werk. In de Diamantbuurt (Zuid) rijden ze tegenwoordig rond met tankjes die onder het scooterzadel worden weggemoffeld. In Noord rijden de dealers in golfjes afgeladen met 2-kilo tanks. "De bestuurders zien er helemaal vergast en naar de klote uit", zegt Marius (103a) bezorgd. Er zijn al een paar verkeersongevallen geweest in Noord. Laatst onderschepte de politie nog een auto in de IJtunnel met jongens aan de ballonnen. Rijden onder invloed van lachgas is levensgevaarlijk. Marius is verbaasd dat jongeren daar heel laconiek onder blijven. "Een gast vertelt doodleuk dat ie met z'n auto een restaurant is binnengereden. Op de achterbank vond de politie een tank." De lachgaskoning uit Osdorp streek met zijn gashandel een poosje neer in Landsmeer. De geruchten gingen dat het hem in Nieuw-West te heet onder de voeten werd.

Inmiddels denken enkele professionals dat het gebruik begint te stabiliseren. Bij een deel van de gebruikers is lachgas uit de gratie. Toch is niet iedereen er gerust op. Mede door corona zijn er weliswaar minder bijeenkomsten. "Maar wat blijft erover aan het einde van de streep?", vraagt Marius (103a) zich af. Hij heeft geen idee of er in Noord geïsoleerde gebruikers zijn die solo ballonnen inhaleren.

3.1.4 Overige middelen

Het gebruik van andere middelen beperkt zich voornamelijk tot ecstasy, cocaïne (zie *Figuur III.2*, pag. 98). Het gaat vooral om subgroepjes die meer op uitgaan zijn gericht en nu in coronatijd

bijeenkomen op kleine privéfeesten, park- en autofeesten, cabarets en hotelkamers. Eén hiphop groepje gebruikt lean voor ontspanning. Amfetamine, ketamine en GHB worden nauwelijks gebruikt. En middelen als crack en methamfetamine komen in geen enkel netwerk van kwetsbare jeugd voor.

Hoewel de meerderheid geen ervaring heeft met **cocaïne**, is de markt (vergeleken met ecstasy) toch meer ingebed in de leefwereld van straatgroepen. Het is zichtbaarder omdat dealers het verkopen, versnijden of zelf gebruiken in het bijzijn van anderen. Het dealergroepje bij Marius (103a) verkoopt 'pofjes' crack (zo noemen dealers het) voor 10 euro (6 euro inkoop) aan een gemarginaliseerde straatgroep. Maar sommigen gaan zich steeds meer toeleggen op de verkoop van snuifcoke aan het yuppengilde dat in steeds grotere getale neerstrijkt in Noord. Bij deze nieuwe consumentengroep valt nog meer te verdienen. Marius (103a) kan niet zo goed inschatten of de verkopers of hun vrienden zelf ook cocaïne gebruiken. Hij denkt dat het meevalt, alhoewel er ongetwijfeld weleens een mespuntje gesnoven wordt. Dat beeld krijgt Abid (161a) wel in West. Hij weet dat de klantenkring invloed heeft op dealers die op hun feestjes worden uitgenodigd en zo eerder in verleiding worden gebracht om mee te snuiven. "Hoe langer iemand in de cokehandel zit, hoe groter de kans dat ze gaan gebruiken", vertelt Abid (161a). Fared (83a) ziet het al in zijn buurt dat een paar jonge bezorgers zelf ook gaan snuiven, alhoewel ze dat vaak glashard ontkennen. Aan het gebruik van cocaïne kleeft decadentie. Hij weet dat een deel daarvoor gevoelig is en geen normen kent rond cocaïne. "Ze fantaseren alleen maar over gouden bergen en pakken geld. Taghi is een held, net als Scarface." In het begeleid wonen project waar Cora (167a) werkt remmen de urinecontroles gebruik af, omdat jongeren weten dat er bij een positieve test een stevig gesprek volgt. Vergeleken met de oudere groep is cocaïne niet zo populair bij jongeren. De prijs van een pakje coke telt bij deze budgetgroep zeker mee. Reden waarom jongeren soms gezamenlijk een gram kopen. Er wordt door corona nu iets meer gesnoven, vermoedelijk omdat er ook meer alcohol gedronken wordt.

Ecstasy is minder populair bij de jongeren in het panel kwetsbare jeugd. Zeker nu er ook geen festivals meer worden georganiseerd, zegt Marius (103). Het waren ook bij uitstek de feesten waar de meidengroep van Senna (153a) het aandurfde om te gebruiken, omdat de omgangsvormen vrijer zijn dan in een shishalounge, waar meer op je wordt gelet.

4 Samenvatting

Kwetsbare Amsterdamse jongeren hebben de afgelopen jaren de volle aandacht van de gemeente. Om te voorkomen dat zij 'uit beeld raken' of versneld afdrijven richting misdaad, wordt er breed geïnvesteerd in preventie en aanpak van schooluitval, risicojeugd en jeugdcriminaliteit. Deelname aan problematische jongerengroepen leidt tot een verhoogde kans op delinquent gedrag, afname van positieve sociale attitudes en gedrag en heeft een negatieve

invloed op leeftijdsgenoten. Een getroebleerde levensloop werkt negatief door op andere leefgebieden als financiën, opleiding en werk. Om de problemen beter het hoofd te kunnen bieden verlangt de gemeente dat scholen, jeugdhulp en andere jeugdvoorzieningen met het jongeren- en straathoekwerk samen de handen ineenslaan.

De geïnterviewde professionals (jongeren- en straathoekwerkers) vertellen in dit buurtpanel over de leefsituatie en middelengebruik van acht groepen met in totaal 175 Amsterdamse jongeren (13-27 jaar) die hun vrije tijd grotendeels in de eigen woonbuurt (in zes verschillende stadsdelen) doorbrengen. Volgens de professionals kampen veel jongeren met meervoudige persoonlijke en ontwikkelingsproblemen die elkaar kunnen versterken bij de ontwikkeling van hun middelengebruik. Bekende risicofactoren die professionals zien op individueel niveau en in (sub)groepen zijn o.a. antisociaal gedrag, LVB, disfunctionele gezinnen, armoede en invloed van leeftijdsgenoten.

Een paar ontwikkelingen vallen dit jaar op: de ontregeling van het dagelijkse ritme bij jongeren door corona, het flirten met drillrap en het (deels) toegenomen middelengebruik bij jongeren.

Corona

De coronamaatregelen hebben volgens de professionals een zware wissel getrokken op jongeren in aandachtswijken. Grote gezinnen, weinig privacy, spanningen thuis, online onderwijs, depressieve ouders (soms ontslagen vanwege corona) en dichte sportscholen dreven veel jongeren de straat op waar sommigen vervolgens in conflict raakten met buurtboa's. Anderen misten hun praktijkonderwijs, stages werden afgebroken. Er is veel stress en angst voor de toekomst. De situatie verergerde na de zomer. De motivatie om lessen te volgen neemt af. Spijbelen neemt toe.

Drillrap

Sommige professionals uiten hun bezorgdheid over de groeiende invloed van drillrap bij jongeren in hun wijk. Uitsluiting, media-exposure en opgefokte straattaal vormen een giftige cocktail bij kwetsbare jongeren. Vooral de jongste lichter lijkt bevangen door de gewelddadige drillclips. Er hebben zich al enige ruzies en steekpartijen voorgedaan waar jongeren bij betrokken zijn. Verschillende stadsdelen hebben inmiddels actie ondernomen en ook het jongerenwerk is benaderd. De professionals nemen de uitwassen van drillrap serieus en pleiten voor een intensieve aanpak bij de jongste groep 13-14-jarigen.

Dealen en middelengebruik

De professionals spreken hun zorgen uit hoe schijnbaar eenvoudig de lange arm van de drugshandel soms vat krijgt op kwetsbare jongeren die smachten naar status en makkelijk beïnvloedbaar zijn. Anderzijds heeft de coronacrisis gevolgen gehad voor de inkomsten van de handel die gedreven wordt door de vraag. Geen feesten, een dichte horeca en het wegbleven van toeristen betekent ook minder inkomsten.

De coronacrisis heeft ook invloed gehad op het middelengebruik van jongeren. De zucht naar verdooving werd verstrekt door het ontbreken van een dagelijks ritme en meer clustering van groepen op straat en/of in thuissituaties (coronafeestjes). Alcohol, cannabis en lachgas worden vaker gebruikt als dempers van stress, volgens de professionals. Er wordt meer en op andere tijdstippen **alcohol** gedronken (vooral Nederlandse jongeren) en **cannabis** gebruikt. De collectieve onderschatting van de risico's van **lachgas** blijft een probleem en de coronacrisis heeft het gebruik bij sommigen verergerd. Anderzijds wordt er minder **ecstasy** gebruikt door het wegvallen van het uitgaansleven.

IV CORONASURVEY

1	Antenne NL Corona Special	107
1.1	Dataverzameling	107
1.2	Vragenlijst	108
1.3	Rapportages	109
1.4	Amsterdamse deelnemers	111
1.5	Focus op deelnemers die gebruiken	115
2	Tijdljn	116
2.1	Alcohol	118
2.2	Tabak	122
2.3	Cannabis	125
2.4	Medicijnen	127
2.5	Andere drugs	130
2.6	Gamen en gokken	134
2.7	Amsterdam vs. de rest van Nederland	137
3	Veranderpatronen	139
3.1	Alcohol	140
3.2	Tabak	147
3.3	Cannabis	152
3.4	Medicijnen	157
3.5	Andere drugs	159
3.6	Gamen	167
3.7	Gokken	168
3.8	Combinaties	170
3.9	Amsterdam vs. de rest van Nederland	172
4	Samenvatting	174
4.1	Tijdljnen	174
4.2	Veranderpatronen	176
4.3	Verschillen naar geslacht en groep	177
4.4	Amsterdam vs. de rest van Nederland	177

Een bijzonder jaar, een bijzondere survey. In plaats van de gebruikelijke Antenne survey, waarbij vragenlijsten op locatie worden uitgezet, is in 2020 gekozen voor een speciale online versie. We beschrijven in dit hoofdstuk achtereenvolgens **(1)** hoe het onderzoek is uitgevoerd en wie er aan het onderzoek deelnamen, **(2)** tijdlijnen over het gebruik van genotmiddelen, gamen en gokken in de verschillende fasen van coronatijd, en **(3)** individuele veranderpatronen op basis van verschillen tussen gebruik vóór en tijdens coronatijd. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een **(4)** samenvatting. Tabellen behorende bij dit hoofdstuk zijn te vinden in *VIII Bijlagen*.

1 Antenne NL Corona Special

De Antenne survey levert cijfers over middelengebruik, gebruikspatronen en gebruikersprofielen en heeft mede tot doel vast te stellen in hoeverre ontwikkelingen die worden gesignaleerd bij trendsetters in het uitgaanspanel zich verspreiden onder bredere groepen. Daartoe worden periodiek (elke 4-6 jaar) vragenlijsten uitgezet in onder andere cafés, op festivals, in mbo-scholen en in de jeugdzorg. Het oorspronkelijke plan was in 2020 een nieuwe doelgroep aan te boren, te weten sportclubs. Maar voor de dataverzameling van start kon gaan, bereikte de coronapandemie Nederland en moesten sportclubs in maart wegens de eerste lockdown hun deuren sluiten. Tegelijkertijd met de sportclubs gingen ook cafés en clubs dicht en werden feesten en festivals afgelast. Daardoor raakte een belangrijke doelgroep van Jellinek Preventie, namelijk uitgaanders, uit het zicht. Zouden zij bij gebrek aan uitgaansgelegenheden nuchter door het leven gaan? Of nu misschien juist meer behoefte hebben aan genotmiddelen? Ook niet-uitgaanders werden getroffen door ingrijpende maatregelen, waaronder thuiswerken, onderwijs op afstand en sociale isolatie. Hoe zouden mensen in het algemeen in die situatie omgaan met drinken, roken, blowen, gamen, gokken en drugs? Om zicht te houden op eventuele veranderingen in middelengebruik tijdens coronatijd is daarom in korte tijd de online *Antenne NL Corona Special* survey opgezet. Door een vinger aan de pols te houden, werden professionals in staat gesteld gerichte voorlichting en hulpverlening daarbij aan te sluiten.

1.1 Dataverzameling

De *Antenne NL Corona Special* survey werd op 12 mei 2020 gelanceerd en bleef tot en met 17 januari 2021 online. De survey was niet alleen toegankelijk voor Amsterdammers; iedereen van 16 jaar en ouder mocht de Nederlandstalige vragenlijst invullen. De link naar de survey werd in Amsterdam verspreid via de HvA en Jellinek Preventie, maar ook landelijk via koepelorganisatie Verslavingskunde Nederland (VKN) door diverse preventie-instellingen. Wervingsmethoden waren ondermeer gerichte advertenties op social media platforms (bijv. Instagram), berichten op websites, in nieuwsbrieven en online magazines (bijv. HvanA), en het delen van de link via communicatiekanalen van verschillende interventies en projecten (bijv. Unity). De werving kon gericht zijn op (wisselende) specifieke groepen of gebruikers (bijv. studenten of uitgaanders),

maar er was geen vooraf gedefinieerde doelgroep; ook mensen die geen genotmiddelen gebruiken konden meedoen en de link kon via-via breed verspreid worden.

1.2 Vragenlijst

De vragenlijst bevatte vragen over demografische gegevens en het gebruik van alcohol, tabak, cannabis, medicijnen, andere drugs, gamen en gokken. Frequentie en hoeveelheid van drinken, roken en blowen werd gevraagd over de huidige week, de maand daarvoor en de pre-corona maand (voor de eerste lockdown: 17 feb 2020 t/m 15 mrt 2020). Gebruik van medicijnen, andere drugs, gamen en gokken werd gevraagd over de huidige maand en het pre-corona jaar (15 mrt 2019 t/m 15 mrt 2020). Voor alcohol, tabak, cannabis en andere drugs werd ook gevraagd naar redenen voor huidig gebruik en eventuele redenen voor verminderd gebruik. En voor alcohol, cannabis en andere drugs tevens naar setting van huidig gebruik.⁸⁷

Voor het geval de vragenlijst emoties, vragen of zorgen oproep over het eigen of andermans middelengebruik, werd aan het einde van de vragenlijst verwezen naar diverse aanbieders van informatie, advies en hulp.

AVG

Voor dit onderzoek werden de richtlijnen van de algemene verordening gegevensbescherming (AVG) gevolgd. Deelname aan het onderzoek bestond uitsluitend uit het invullen van een online vragenlijst. Deelnemen was vrijwillig en stoppen kon op elk moment, zonder opgaaf van redenen en zonder enig gevolg. De vragenlijst was anoniem; naam of andere direct identificerende gegevens werden niet gevraagd en IP-adres werd niet geregistreerd. Deelnemers konden zich opgeven voor een mailinglijst om herinnerings- en nieuwsberichten over het onderzoek te ontvangen. Het e-mailadres werd opgeslagen in een afzonderlijk gegevensbestand en kon niet worden gekoppeld aan de antwoorden in de vragenlijst. Via een reply konden respondenten opdracht geven hun e-mailadres te verwijderen van de mailinglijst. Na afloop van het onderzoek werd het e-mailbestand vernietigd.

De verzamelde gegevens werden bewaard op beveiligde netwerken van Qualtrics (surveyprogramma) en HvA en waren alleen toegankelijk voor de onderzoekers. Gegevensbestanden werden niet gedeeld met derden. In (tussentijdse) rapportages werden uitsluitend geaggregeerde, niet tot individuele personen herleidbare resultaten gepresenteerd. Bij de start van de vragenlijst werd het onderzoek toegelicht, benadrukt dat deelname anoniem en vrijwillig was, en uitgelegd wat met de geleverde informatie werd gedaan. Door op OK te klikken gaven deelnemers toestemming hun antwoorden te gebruiken voor het onderzoek.

⁸⁷ Zie 2.1 *Surveymethode* (pag. 224) in *VIII Bijlagen* voor meer uitleg.

1.3 Rapportages

Om preventieprofessionals op de hoogte te houden van de actuele situatie, zodat het aanbod in kon spelen op veranderende behoefte, werden resultaten van de coronasurvey regelmatig intern gedeeld met alle deelnemende preventie-instellingen in het land. Dit gebeurde middels 'dashboards' waarin instellingen geaggregeerde cijfers van hun eigen regio per demografische groep konden inzien. Daarnaast werden geselecteerde resultaten via periodieke infographics (*Figuur IV.1*) landelijk openbaar gemaakt.

Een deel van de resultaten (tot oktober 2020) is tevens gebruikt in een wetenschappelijk artikel voor een speciale uitgave over *Drug and Behavioral Addictions During Social-Distancing for the COVID-19 Pandemic* van het internationale online tijdschrift *Frontiers in Psychiatry*.⁸⁸

⁸⁸ Benschop A, Van Bakkum F & Noijen J (2021) [Changing patterns of substance use during the coronavirus pandemic: self-reported use of tobacco, alcohol, cannabis, and other drugs](#). *Front. Psychiatry*, 12: 633551.

Figuur IV.1: Infographics

1.4 Amsterdamse deelnemers

In totaal werd de *Antenne NL Corona Special* vragenlijst 7.980 keer ingevuld, door mensen uit Texel tot Maastricht en uit Terneuzen tot Groningen.

Figuur IV.2: Aantal vragenlijsten per provincie

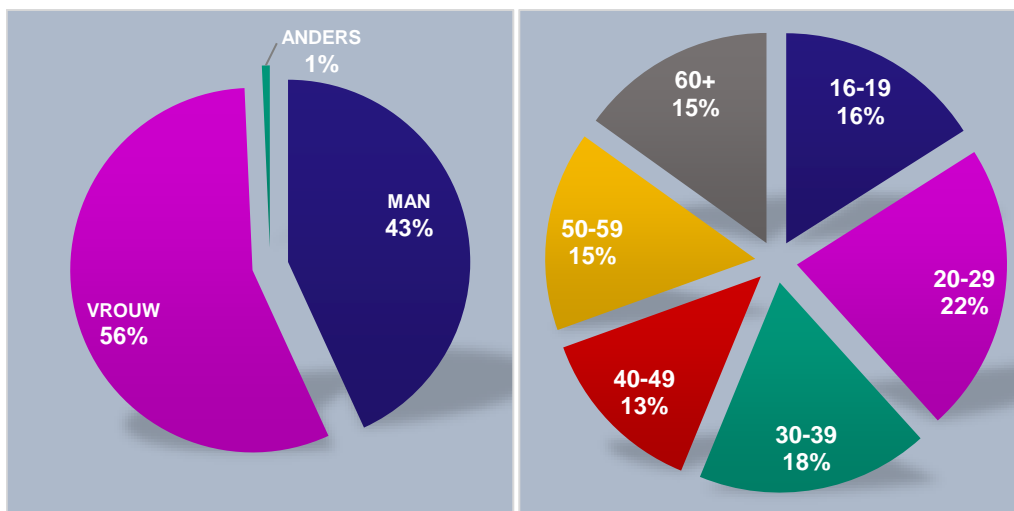
Voor dit rapport zijn hieruit de vragenlijsten geselecteerd van degenen uit de regio Amsterdam-Amstelland. De vragenlijst is 862 keer ingevuld door iemand die woont in de gemeente Amsterdam en 24 keer door iemand uit omliggende gemeenten in de regio (Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn): totaal 886 keer. Voor het gemak noemen we de totale groep 'Amsterdammers'.

Om de situatie langere tijd te kunnen volgen was herhaalde deelname mogelijk en werden mensen die zich hadden opgegeven voor de mailinglijst ook regelmatig uitgenodigd om weer

mee te doen. Deelnemers konden aangeven of ze voor de eerste keer meededen of de vragenlijst al eerder hadden ingevuld. Van de 886 vragenlijsten waren er 119 voor een tweede of volgende keer ingevuld. Voor zover we kunnen nagaan, bestaat de onderzoeksgroep voor dit rapport dus uit 767 unieke Amsterdamse deelnemers, waarvan we de kenmerken hier beschrijven.

Geslacht en leeftijd

De leeftijd van de Amsterdamse deelnemers loopt uiteen van 16 tot en met 84 jaar. Geen enkele leeftijdsgroep overheerst: jongeren onder de twintig, twintigers, dertigers, veertigers, vijftigers en zestigplussers zijn min of meer gelijk verdeeld. Vrouwen vormen een kleine meerderheid.

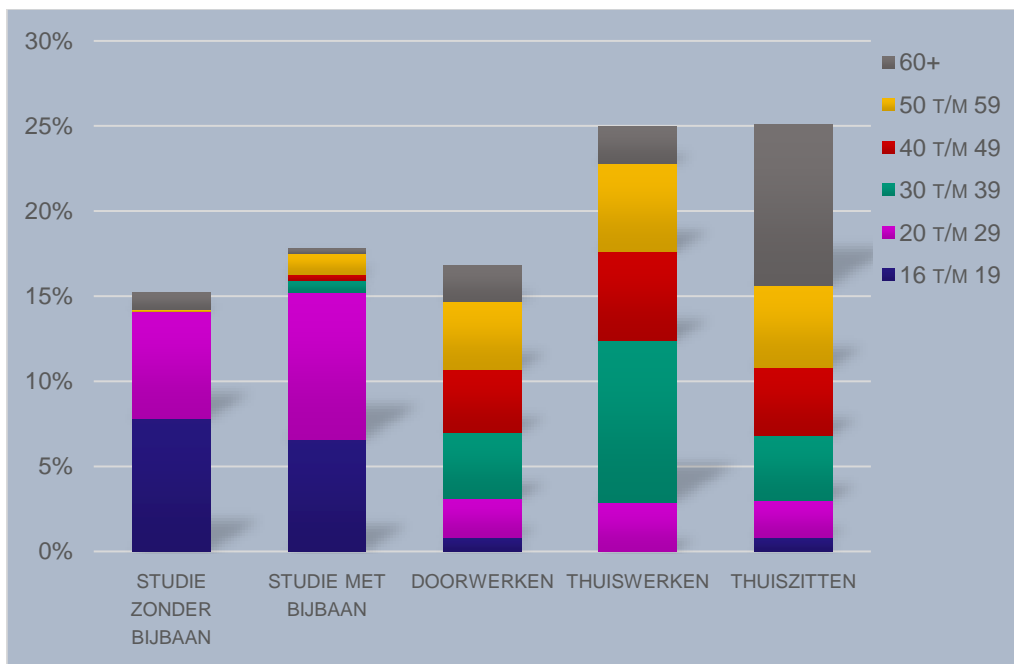
Figuur IV.3: Geslacht en leeftijd

Dagbesteding

Eén op de drie volgt een opleiding: 8% gaat naar de middelbare school, 5% naar mbo, en 21% naar hbo of universiteit. Op het moment van deelname had 28% geen baan of eigen bedrijf (meer). Eén op de acht (12%) had nog wel een baan of bedrijf, maar het (meeste) werk lag stil. Van degenen die wel werk hadden, werkte de helft op locatie (29%) en de andere helft vooral vanuit huis (30%). Opleiding en werk staan niet los van elkaar want veel scholieren en studenten hebben een bijbaan. Op basis van de combinatie van opleiding en werk kunnen grofweg vijf typen dagbesteding worden onderscheiden:

- Studie zonder bijbaan: volgt wel een opleiding en werkt niet (**15%**)
- Studie met bijbaan: volgt wel een opleiding en werkt daarnaast op locatie of thuis (**18%**)
- Doorwerker: volgt geen opleiding en werkt op locatie (**17%**)
- Thuiswerker: volgt geen opleiding en werkt vanuit huis (**25%**)
- Thuiszitter: volgt geen opleiding en heeft geen baan/bedrijf of het werk ligt stil (**25%**)

Tot welke van deze groepen iemand behoort hangt sterk samen met leeftijd. Dertigers werken relatief vaak thuis en zestigplussers hebben relatief vaak geen werk. Jonge scholieren of studenten (onder de twintig) hebben vaak geen bijbaan, oudere studenten (twintigers) vaak wel.

Figuur IV.4: Dagbesteding en leeftijd

Huishouden

Op de vraag “Met wie woon je samen?” konden mensen kiezen uit één of meer van de volgende personen: ouder(s) (en eventuele broers of zussen), partner, kind(eren) van 0 t/m 17 jaar, kind(eren) van 18 jaar en ouder, huisgenoten, anders, niemand. Op basis van de antwoorden is een indeling gemaakt in vijf typen huishouden:

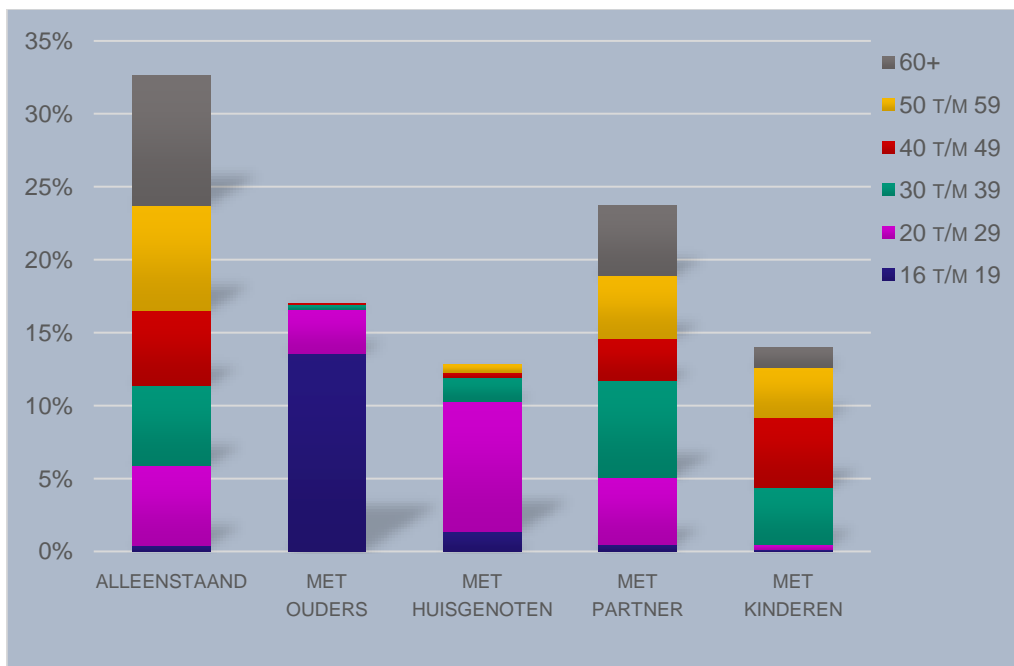
- Alleenstaand (**33%**)
- Met ouders (en evt. broers/zussen, partner, huisgenoten of anderen, maar geen kinderen) (**17%**)⁸⁹
- Met huisgenoten (geen ouders, partner, kinderen of anderen) (**13%**)⁹⁰
- Met partner (geen ouders, kinderen, huisgenoten of anderen) (**24%**)
- Met kinderen (en evt. ouders, partner, huisgenoten of anderen) (**14%**)⁹¹

Ook de woonsituatie hangt sterk samen met de leeftijd. Jongeren onder de twintig wonen vaak bij ouders, twintigers vaak met huisgenoten (bijv. studentenhuis), dertigers relatief vaak met partner, veertigers relatief vaak met kinderen, en vijftigers en zestigplussers relatief vaak alleen.

⁸⁹ Inclusief met oom/tante, opa/oma, andere familie (4x).

⁹⁰ Inclusief “parttime woongroep” (1x).

⁹¹ Voornamelijk (ook) minderjarige kinderen (81 van 109), inclusief co-ouderschap (3x).

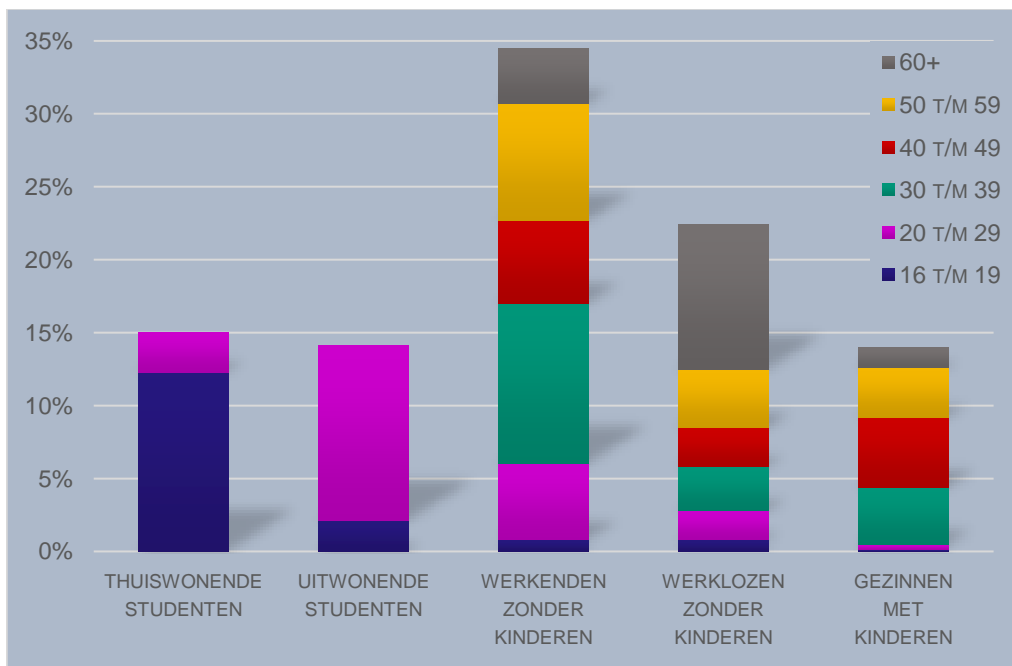
Figuur IV.5: Huishouden en leeftijd

Vijf groepen

Als zowel dagbesteding als huishouden samenhangen met de leeftijd, is het geen verrassing dat dagbesteding en huishouden onderling ook samenhangen. Het maken van vergelijkingen naar alle drie deze kenmerken is daarom weinig zinvol, want misschien meet je bij een vergelijking naar leeftijd wel het effect van woonsituatie of andersom. Daarom zijn voor het maken van vergelijkingen in het verdere hoofdstuk vijf groepen gemaakt op basis van een combinatie van deze kenmerken:

- **Thuiswonende studenten:** scholieren of studenten tot 30 jaar die bij hun ouders wonen (**15%**)
- **Uitwonende studenten:** scholieren of studenten tot 30 jaar die alleen, met huisgenoten of met partner wonen, maar zonder kinderen (**14%**)
- **Werkenden zonder kinderen:** mensen die op locatie of thuis werken, ongeacht leeftijd of woonsituatie, maar zonder (thuiswonende) kinderen (**34%**)
- **Werklozen zonder kinderen:** mensen die geen baan/bedrijf hebben of waarbij het werk stil ligt, ongeacht leeftijd of woonsituatie, maar zonder (thuiswonende) kinderen (**22%**)
- **Gezinnen met kinderen:** mensen die met kinderen wonen, ongeacht leeftijd of werksituatie (**14%**)

Er zijn veel meer verschillende groepen te bedenken, zoals bijvoorbeeld thuiswerkers met kinderen of alleenstaande werklozen, maar bij een verdere verfijning worden groepen te klein om nog vergelijkingen te kunnen maken.

Figuur IV.6: Vijf groepen en leeftijd

1.5 Focus op deelnemers die gebruiken

Aan alle internetsurveys kleven twee nadelen: onvoldoende dekking en zelfselectie.⁹² Door onvoldoende dekking zijn mensen met beperkte toegang tot internet ondervertegenwoordigd in onderzoek met online vragenlijsten. En door zelfselectie zijn mensen met interesse in onderzoek in het algemeen en het onderzoeksthema in het bijzonder oververtegenwoordigd. Voor deze coronasurvey betekent dat onder andere een ondervertegenwoordiging van ouderen en gemarginaliseerden, en een oververtegenwoordiging van gebruikers van genotmiddelen.

Prevalentiecijfers (het percentage deelnemers dat een bepaald middel gebruikt) in deze survey kunnen daardoor niet zomaar worden vertaald naar alle inwoners van Amsterdam, of zelfs maar naar subgroepen, zoals Amsterdamse studenten. Daarom laten we prevalentiecijfers achterwege en focussen we op deelnemers die drinken, roken, blowen, medicijnen of andere drugs gebruiken, gamen of gokken. Zijn deze mensen dat meer of minder gaan doen tijdens coronatijd? Of in andere settings en om andere redenen? Daartoe wordt telkens een selectie gemaakt van deelnemers die vóór het ingaan van de eerste lockdown op 15 maart 2020 dronken, rookten, enzovoorts en/of dat tijdens coronatijd deden. De cijfers in dit hoofdstuk gaan dus niet over *Wat deden Amsterdammers tijdens coronatijd?* maar over *Wat deden Amsterdammers die genotmiddelen gebruiken tijdens coronatijd?*

Voor het gebruik van alcohol, tabak en cannabis wordt gekeken naar de huidige week of de maand ervoor (tijdens coronatijd) en de pre-corona maand (vóór coronatijd). Onder de 767

⁹² Bron: Bethlehem J (2010) *Selection Bias in Web Surveys*. *International Statistical Review*, 78(2):161-188.

Amsterdamse deelnemers zijn er **682** die **alcohol** dronken op minimaal één van deze drie meetmomenten, **329** die **tabak** rookten, en **262** die **cannabis** blowden.

Voor medicijnen, andere drugs, gamen en gokken wordt gekeken naar de huidige maand (tijdens) en het pre-corona jaar (vóór). Van de Amsterdamse deelnemers gebruikten er **192 medicijnen** op minimaal één van deze twee meetmomenten en gebruikten er **377 andere drugs**, en bestaat de selectie uit **243** voor **gamen** en **50** voor **gokken**.

In de komende paragrafen worden dus telkens alleen vragenlijsten gebruikt van deze selecties van deelnemers en laten we deelnemers die niet drinken, roken, blowen, medicijnen of andere drugs gebruiken, gamen of gokken buiten beschouwing.

2 Tijdlijn

In de komende paragrafen maken we een tijdlijn waarin we metingen van Amsterdamse deelnemers die genotmiddelen gebruiken, gamen of gokken op een rij zetten.

Fasen

Het is niet haalbaar om een tijdlijn per dag, week of maand uit te zetten. Daarvoor is het aantal vragenlijsten te beperkt. De periode van dataverzameling is daarom opgedeeld in 4 fasen van coronatijd waarin verschillende (strengere en minder strenge) maatregelen van kracht waren (*Figuur IV.7*).⁹³

⁹³ Bron: RIVM, [Tijdlijn van maatregelen voor bestrijding COVID-19](#), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 21 mei 2021.

FASE I	16 MRT '20 T/M 31 MEI '20	De oproep op 12 maart om zoveel mogelijk thuis te werken, wordt op 15 maart om 18.00 gevolgd door sluiting van de horeca. Een dag later is sprake van een eerste lockdown , waarin ook de scholen dicht blijven en de uitoefening van contactberoepen verboden is. Op 23 maart volgen verdere beperkingen en wordt de term 'intelligente lockdown' geïntroduceerd.
FASE II	1 JUN '20 T/M 17 AUG '20	In de loop van mei worden contactberoepen weer mogelijk en gaan basisscholen deels open. Vanaf 1 juni is sprake van een echte versoepeling en kan de horeca (onder voorwaarden) weer open. In juli worden maatregelen nog verder versoepeld.
FASE III	18 AUG '20 T/M 13 OKT '20	Oplopende besmettingscijfers leiden in de loop van augustus tot vernieuwde aanscherping van maatregelen, met vanaf 18 augustus een beperking in het aantal te ontvangen bezoekers. In september wordt dat aantal verder beperkt, moet de horeca na 22.00 dicht en sportwedstrijden zonder publiek gespeeld.
FASE VI	14 OKT '20 T/M 17 JAN '21	Op 14 oktober wordt een tweede lockdown afgekondigd. In eerste instantie gaat het om een gedeeltelijke lockdown, desalniettemin met volledige sluiting van de horeca en een 'alcoholklok' (verkoopverbod na 20.00). In november worden maatregelen nog verder verzaamd, op 1 december wordt een mondkapjesplicht ingevoerd, en vanaf 14 december geldt zelfs een harde lockdown waarin ook niet-essentiële winkels, scholen en kinderopvang gesloten zijn.

Figuur IV.7: Vier fasen coronatijd

De fasen van gedeeltelijke lockdown (14 okt - 13 dec) en de harde lockdown (vanaf 14 dec) konden helaas niet afzonderlijk worden geanalyseerd omdat in de laatste fase te weinig vragenlijsten waren ingevuld. Op 23 januari 2021 volgden met de invoering van de avondklok nog verdere restricties, maar toen was de dataverzameling inmiddels afgerond en de *Antenne NL Corona Special survey* gesloten.

Nota bene

Zoals gezegd is de onderzoeksgroep van de survey niet representatief voor de Amsterdamse bevolking (zie *Focus op deelnemers die gebruiken*, pag. 115). Daarom worden in de komende paragrafen geen cijfers gerapporteerd over het percentage Amsterdammers dat een bepaald middel gebruikt, maar ligt de focus op *veranderingen in coronatijd bij Amsterdammers die genotmiddelen consumeren*.

Voor elke paragraaf is een selectie gemaakt van vragenlijsten van Amsterdamse deelnemers die het betreffende middel gebruiken. Een vragenlijst bevat meerdere metingen (gebruik vóór corona en gebruik tijdens corona) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld (herhaalde deelname). Daardoor is het aantal metingen groter dan het aantal deelnemers.

Let op de aantallen (N = ...) die onder de grafieken worden vermeld; mogelijk zijn resultaten gebaseerd op een klein aantal metingen. Om die reden worden de tijdlijnen per geslacht en groep ook in grijs gepresenteerd of weggelaten.⁹⁴

⁹⁴ Zie *Tijdlijn naar geslacht en groep* (pag. 247) in *VIII Bijlagen*.

2.1 Alcohol

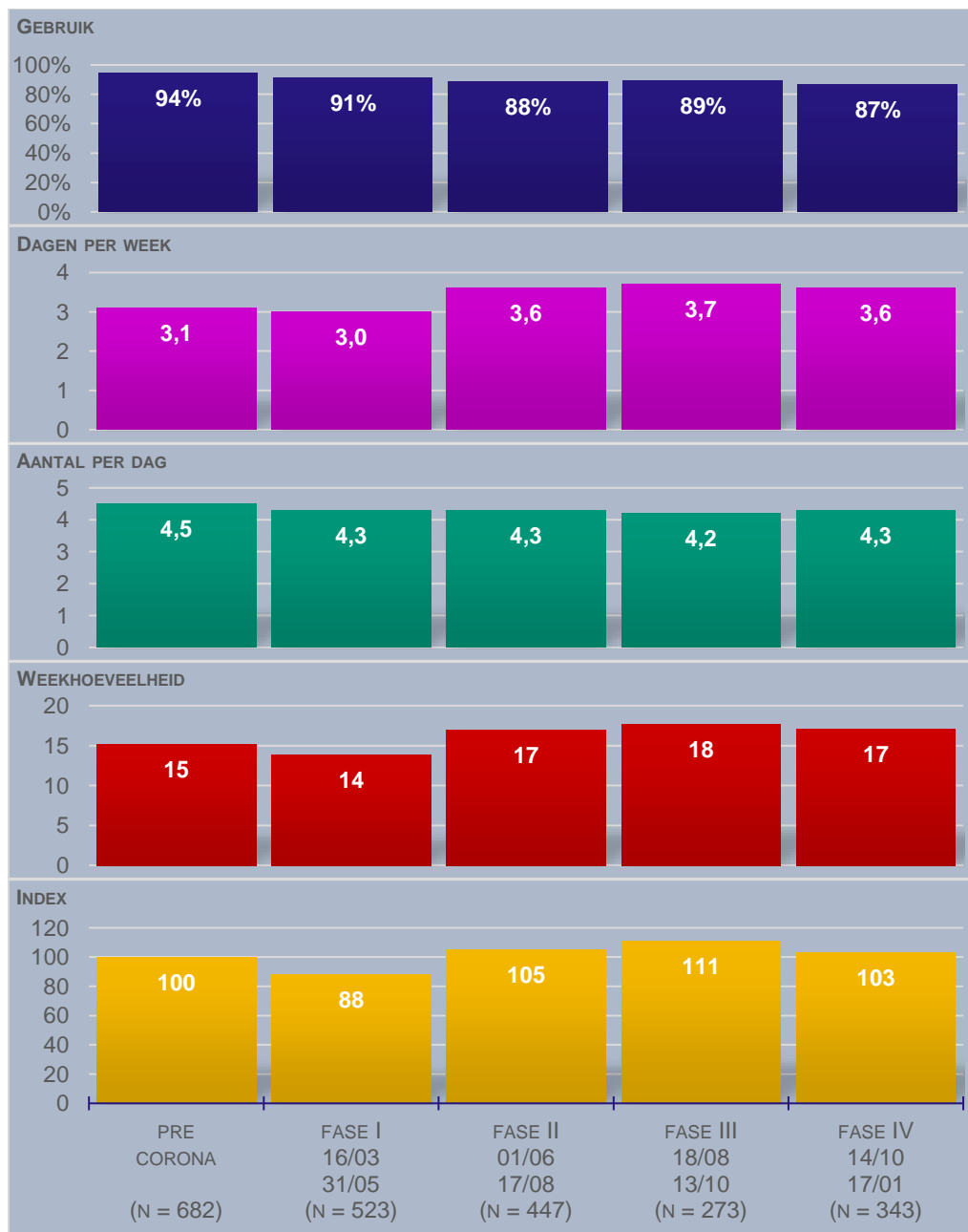
De survey heeft 2.268 metingen opgeleverd van 682 Amsterdamse deelnemers die alcohol drinken.⁹⁵ Een deel van die deelnemers dronk op sommige metingen niet; andere metingen wel. Het percentage deelnemers dat tijdens metingen alcohol dronk per fase, en de gemiddelde frequentie (dagen per week) en hoeveelheid (glazen per dag en per week) van degenen die alcohol dronken staan in *Figuur IV.8* weergegeven. Omdat de tijdlijnen per onderwerp kunnen verschillen (bijvoorbeeld omdat minder mensen drinken, maar degenen die dat wel doen meer dagen per week), worden ze onderaan de figuur 'samengevat' in een index.⁹⁶

In de eerste fase van coronatijd, tijdens de eerste lockdown van voorjaar 2020, onderbraken mensen die drinken hun alcoholconsumptie (gebruik van 94% naar 91%), of verminderden het aantal dagen en/of glazen (gemiddelde weekhoeveelheid van 15 naar 14).⁹⁷ Het drankgebruik onder mensen die drinken nam daardoor af (index van 100 naar 88). In daarop volgende fase van versoepeling gingen niet meer mensen drinken (88%), maar deden diegenen die dat wel deden het wel vaker waardoor de weekconsumptie (gem. 17) en het drankgebruik per saldo iets boven het pre-corona niveau uitkwam (index 105). Daarna nam het drankgebruik verder toe tijdens de fase van verscherpte maatregelen (index 111), maar tijdens de tweede lockdown nam het weer wat af (index 103).

⁹⁵ Een vragenlijst bevat meerdere metingen (huidige week, maand ervoor, pre-corona maand) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld. Vragenlijsten van deelnemers die bij geen enkele meting alcohol dronken buiten beschouwing gelaten. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in *VIII Bijlagen*.

⁹⁶ Zie 2.1.2 *Frequentie, hoeveelheid en index* (pag. 248) in *VIII Bijlagen*.

⁹⁷ Deze gemiddelde weekhoeveelheid is behoorlijk hoog. Verderop in 3.1 *Alcohol* (pag. 143) bij *Veranderpatronen* meer hierover.

Figuur IV.8: Alcohol per fase (metingen van mensen die drinken)

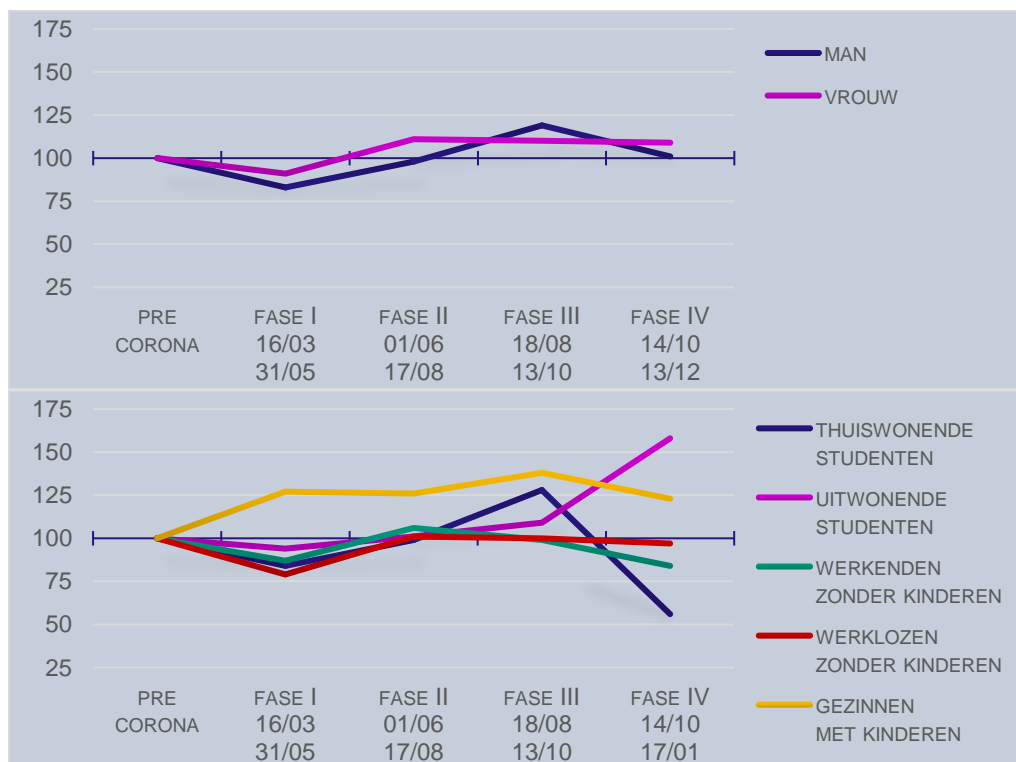
Deze trends van stijgingen en dalingen in verschillende fasen van coronatijd zijn gebaseerd op gemiddelden die beperkte verschuivingen laten zien van een paar glazen meer of minder per week. De 'gemiddelde drinker' bestaat echter niet en de variatie rond het gemiddelde is dusdanig groot dat er nauwelijks significante verschillen tussen fasen zijn. Alleen de stijging tussen fase I en fase II is significant. Het is daarmee moeilijk een duidelijk verband tussen coronamaatregelen en drankgebruik aan te tonen. Ook zijn seizoensinvloeden van bijvoorbeeld de zomervakantie niet uit te sluiten.⁹⁸ En was de pre-corona maand wegens *Dry February* en

⁹⁸ Al zeer lang is bekend dat alcoholgebruik varieert met de seizoenen: Lemmens PH & Knibbe RA. (1993) [Seasonal variation in survey and sales estimates of alcohol consumption](#). *J Stud Alcohol*, 54(2):157-163.

gebrek aan muziekfestivals misschien een 'atypische' drinkmaand voor een deel van de mensen die drinken.⁹⁹

Tijdljn naar geslacht en groep

De tijdljn van de index ziet er voor mannen en vrouwen die alcohol drinken min of meer hetzelfde uit. Bij de verschillende groepen vallen deelnemers met thuiswonende kinderen op omdat daar in de eerste lockdown sprake was van een toename in plaats van een afname van drankgebruik en ook in de daaropvolgende fasen de alcoholconsumptie hoger bleef dan voor coronatijd.¹⁰⁰ Tijdens de tweede lockdown laten de meeste groepen een (lichte) daling zien, maar dronken uitwonende studenten juist meer.

Figuur IV.9: Index alcohol per fase – naar geslacht en groep
NB mogelijk gebaseerd op klein aantal metingen (zie Nota bene, pag. 117)

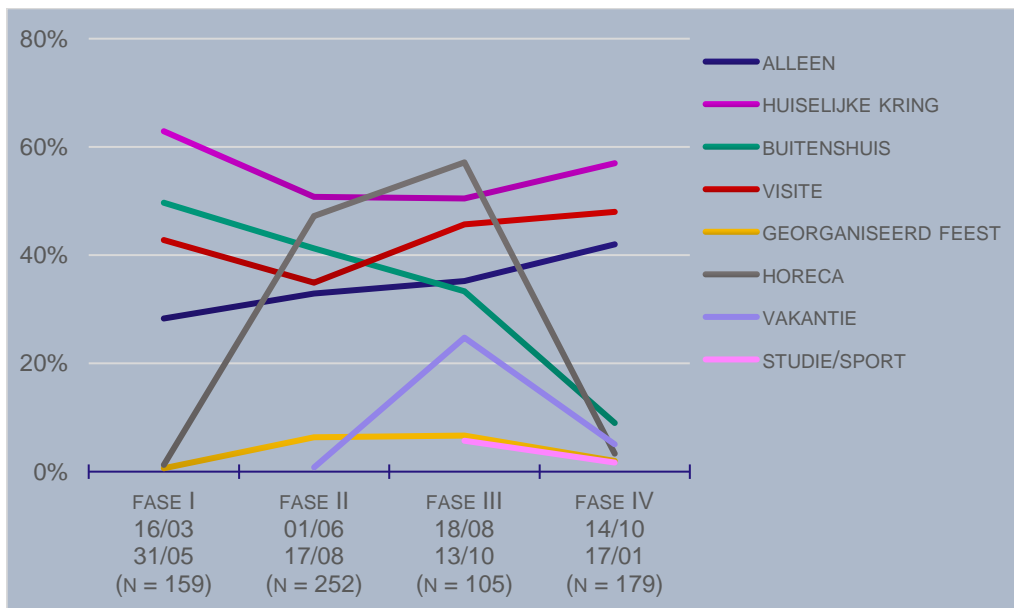
Setting van gebruik

De versoepeling in fase II van coronatijd laten een heel duidelijke verschuiving zien in setting waarin mensen alcohol drinken: van huiselijke kring (met uitsluitend huisgenoten), vrienden- of familievisite (borrel, bbq, verjaardag) of met vrienden buitenshuis, naar de heropende horeca. Nadat de horeca later in het jaar opnieuw dicht ging, nam drinken in huiselijke kring weer wat toe, maar drinken met visite nauwelijks en (vermoedelijk wegens het weer) drinken buitenshuis niet. Drinken van alcohol op georganiseerde feesten bleef beperkt tot een kleine groep

⁹⁹ Aantal festivals in 2019: 1^e kwartaal 127, 2^e kwartaal 441, 3^e kwartaal 458, 4^e kwartaal 217. Bron: Van Vliet H (2020) Festival Atlas. [Het Nederlandse Festivallandschap 2019 – Muziekfestivals](#). Deventer: Plan B publishers.

¹⁰⁰ Let op: het drankgebruik wordt vergeleken met de pre-corona consumptie binnen dezelfde groep. Het wil dus niet zeggen dat gezinnen met kinderen ook meer alcohol dronken dan andere groepen.

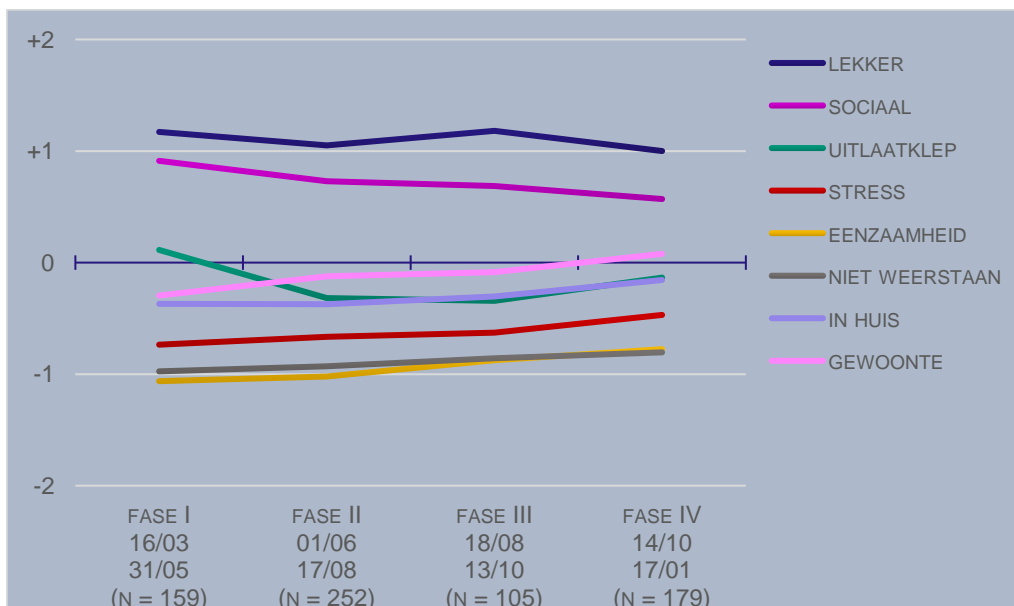
gedurende de zomermaanden. Drinken zonder gezelschap nam, onafhankelijk van fasen en seizoenen, gedurende de coronaperiode geleidelijk toe.

Figuur IV.10: Setting van alcohol drinken per fase (metingen van mensen die de huidige week dronken) ¹⁰¹

Redenen voor gebruik

Hoewel drinken omdat het lekker is en om sociale redenen in de coronaperiode de belangrijkste redenen bleven, werd dit naarmate de tijd verstreek wel wat minder. Tegelijkertijd werden stress, eenzaamheid en het niet kunnen weerstaan vaker genoemd. Ook drinken van alcohol uit gewoonte of omdat het in huis was kwam vaker voor.

Figuur IV.11: Redenen om alcohol te drinken per fase (metingen van mensen die de huidige week dronken) ¹⁰²

¹⁰¹ Zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

¹⁰² Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

2.2 Tabak

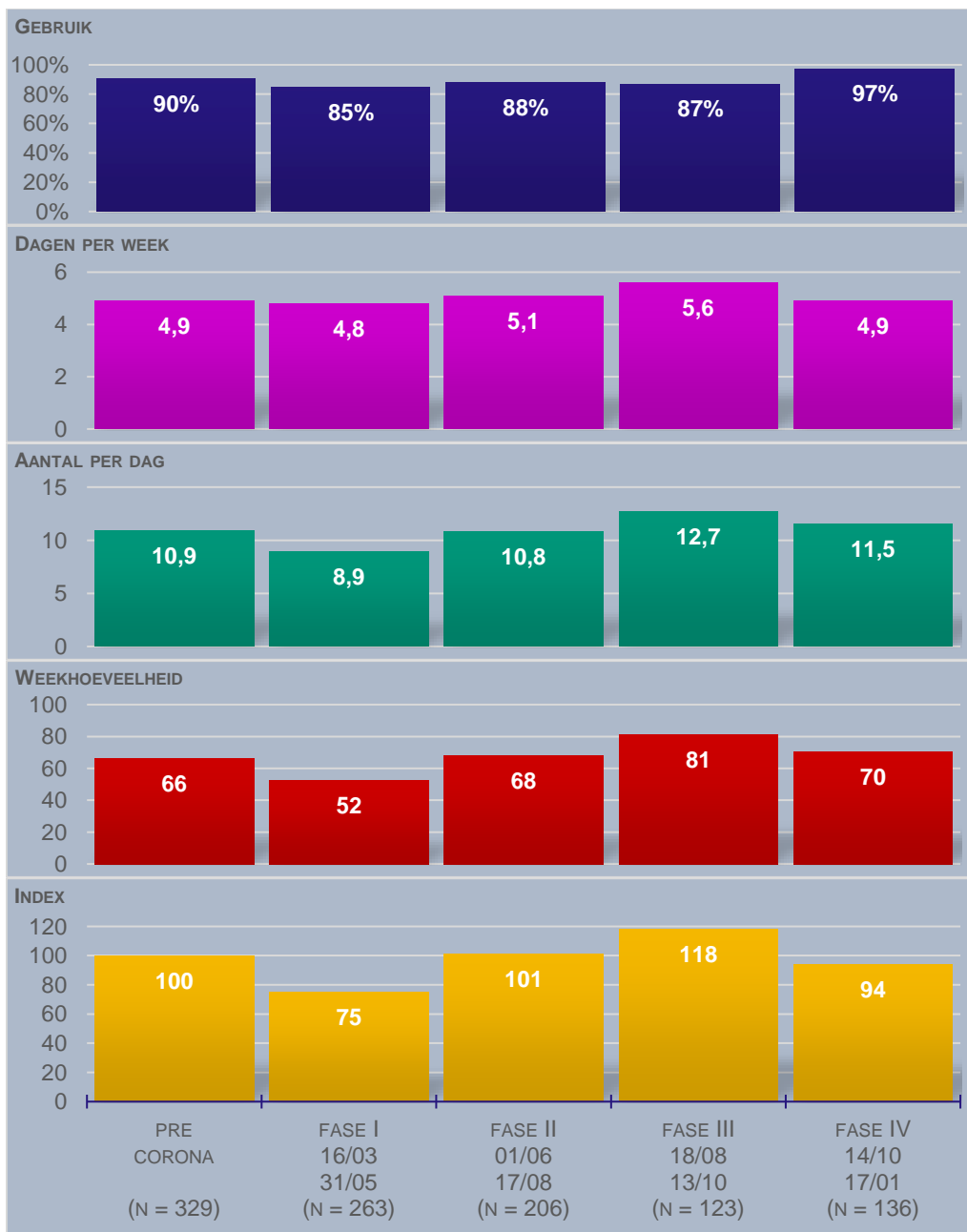
Er zijn 1.057 metingen beschikbaar van 329 Amsterdamse deelnemers die tabak roken.¹⁰³ Een deel van hen rookte op sommige metingen (tijdelijk) niet. Figuur IV.12 geeft per fase weer welk percentage wel rookte, en gemiddelde frequentie en hoeveelheid van degenen die rookten. Plus een index waarin deze dimensies samenkomen.¹⁰⁴

In de eerste fase van coronatijd stopten mensen met roken (gebruik van 90% naar 85%) of rookten minder sigaretten per dag (van 11 naar 9), waardoor het gebruik van tabak binnen de totale groep mensen die roken afnam (index van 100 naar 75). In de tweede fase was het effect van de eerste lockdown echter snel voorbij en werd weer net zoveel gerookt als voor coronatijd (index naar 101). Daarna nam het tabakgebruik verder toe in de fase van verscherpte maatregelen (index 118), om tijdens de tweede lockdown weer af te nemen (index 94).

In fase I werd significant minder gerookt dan pre-corona, en in fase II weer significant meer (in de daaropvolgende fasen waren veranderingen niet significant).

¹⁰³ Een vragenlijst bevat meerdere metingen (huidige week, maand ervoor, pre-corona maand) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld. Vragenlijsten van deelnemers die bij geen enkele meting tabak rookten buiten beschouwing gelaten. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in VIII *Bijlagen*.

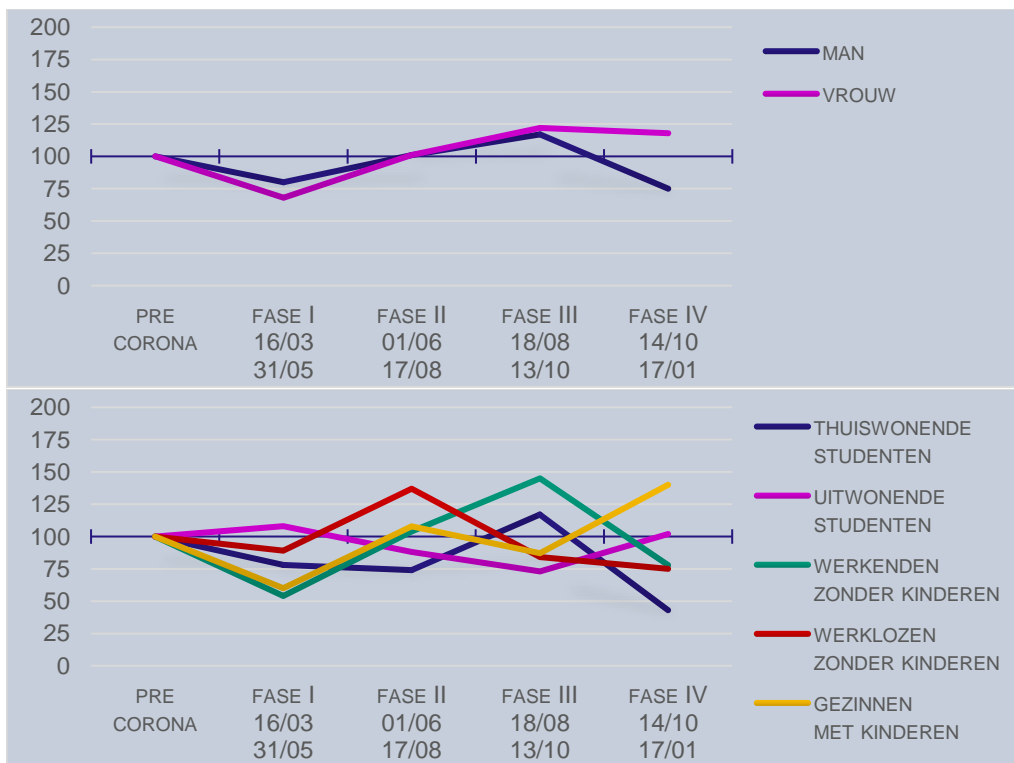
¹⁰⁴ Zie 2.1.2 *Frequentie, hoeveelheid en index* (pag. 248) in VIII *Bijlagen*.

Figuur IV.12: Tabak per fase (metingen van mensen die roken)

Tijdslijn naar geslacht en groep

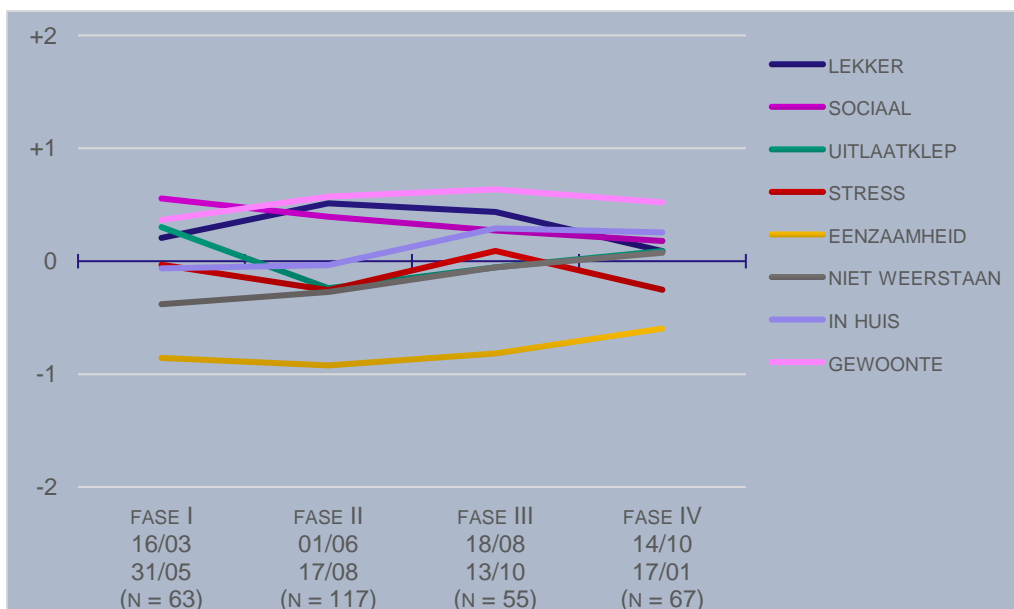
De tijdslijnen voor mannen en vrouwen die roken lopen vrijwel parallel, behalve tijdens de tweede lockdown waarin het tabakgebruik bij vrouwen gelijk bleef, maar bij mannen daalde. Bij de meeste groepen lopen de tijdslijnen in het begin van coronatijd ook min of meer parallel, met een daling in fase I, gevolgd door een stijging in fase II (daarna lopen de tijdslijnen uiteen, waarschijnlijk wegens kleine aantallen). Uitwonende studenten die roken laten echter een andere trend zien, waarbij tabakgebruik in fase I gelijk bleef en in fase II daalde.

Figuur IV.13: Index tabak per fase – naar geslacht en groep
 NB mogelijk gebaseerd op klein aantal metingen (zie Nota bene, pag. 117)

Redenen voor gebruik

Over het algemeen kwam roken uit gewoonte het vaakst voor. Roken om sociale redenen is in de loop van coronatijd minder belangrijk geworden, terwijl eenzaamheid en het niet kunnen weerstaan steeds vaker werden genoemd. Andere redenen laten een wisselend beeld zien.

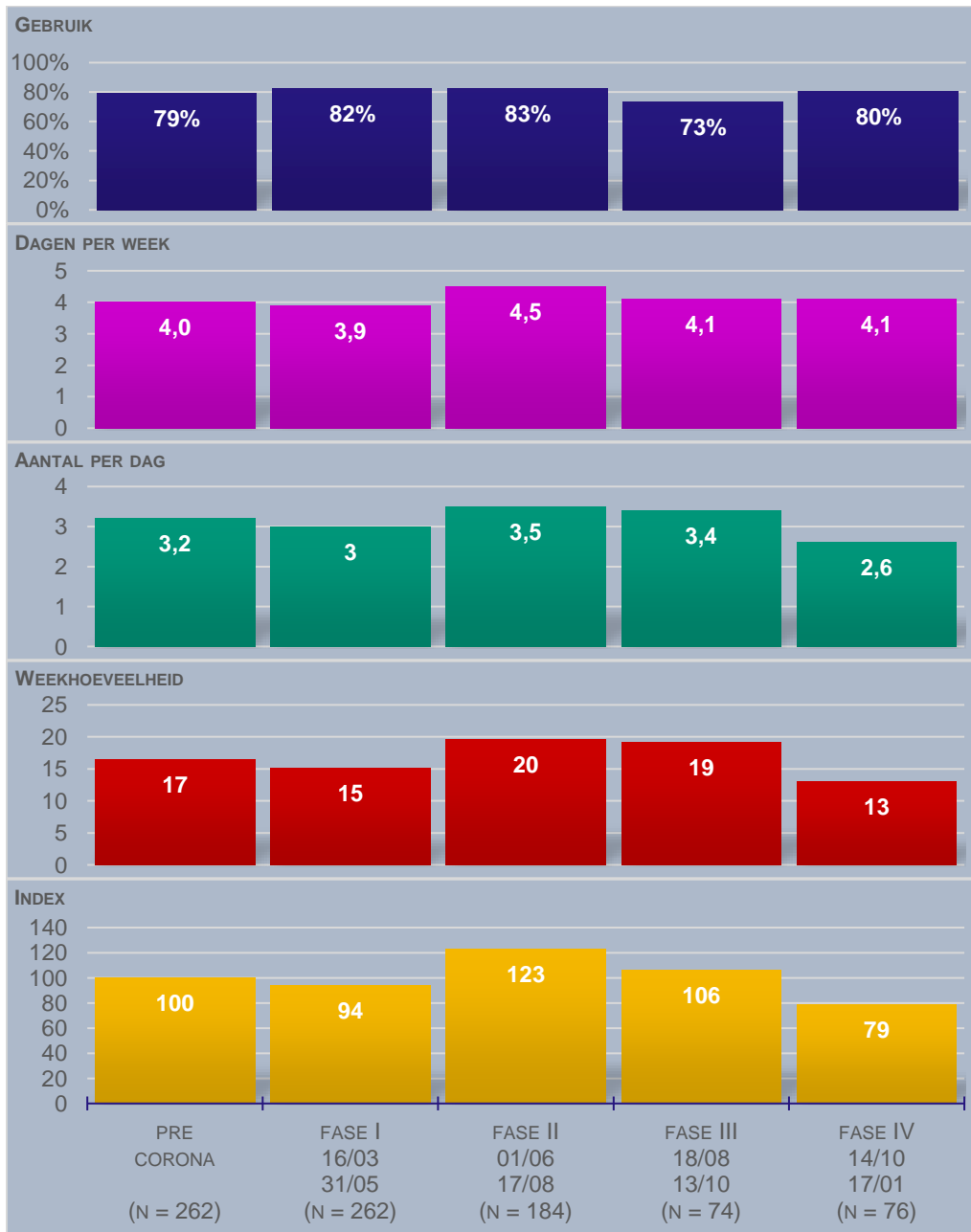

Figuur IV.14: Redenen om tabak te roken per fase (metingen van mensen die de huidige week rookten)¹⁰⁵

¹⁰⁵ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

2.3 Cannabis

De tijdlijnen in *Figuur IV.15* zijn gebaseerd op 858 metingen van 262 Amsterdamse deelnemers die cannabis blowen.¹⁰⁶ Deelnemers die blowen deden dat niet tijdens elke meting of fase. De figuur geeft weer welk percentage dat wel deed, hoe vaak zij dat gemiddeld deden en hoeveel zij gemiddeld blowden. De index vat de verschillende dimensies samen.¹⁰⁷

Figuur IV.15: Cannabis per fase (metingen van mensen die blowen)

In tegenstelling tot alcohol en tabak, laat cannabisgebruik in de eerste coronafase tijdens de eerste lockdown weinig verandering zien (index van 100 naar 94). Wel is er in fase II tijdens de

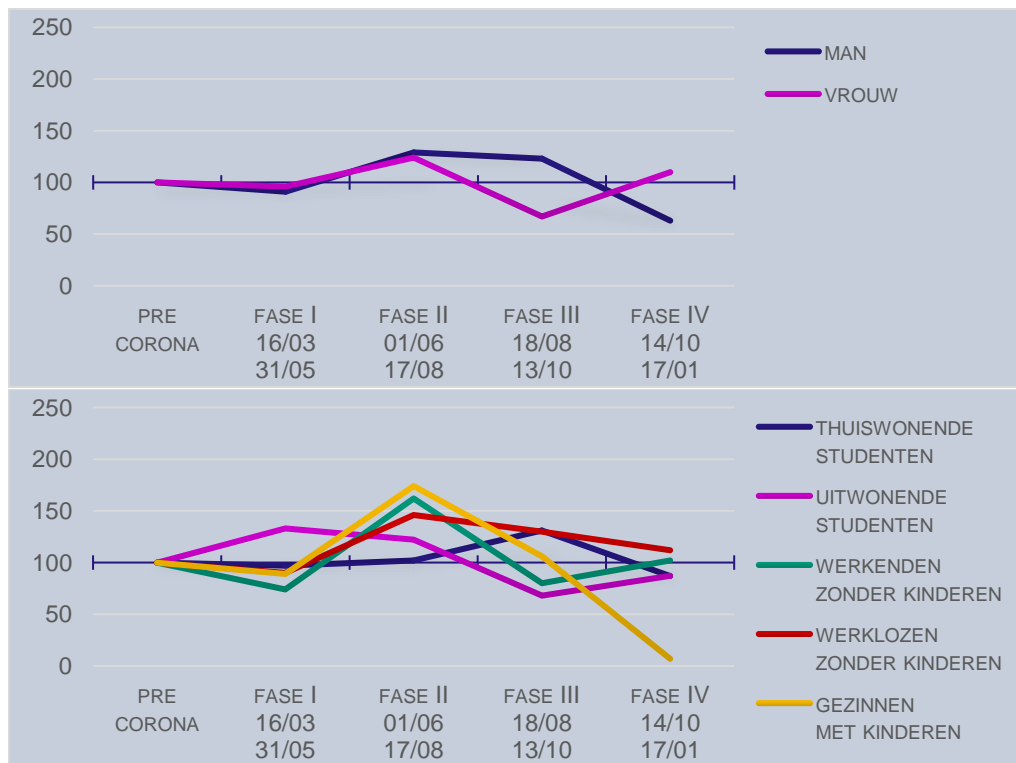
¹⁰⁶ Een vragenlijst bevat meerdere metingen (huidige week, maand ervoor, pre-corona maand) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld. Vragenlijsten van deelnemers die bij geen enkele meting cannabis blowden buiten beschouwing gelaten. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in VIII Bijlagen.

¹⁰⁷ Zie 2.1.2 *Frequentie, hoeveelheid en index* (pag. 248) in VIII Bijlagen.

zomermaanden sprake van een toename (index 123). Bij de aanscherping van coronamaatregelen in fase III (index 106) en tijdens de tweede lockdown in fase IV (index 79) daalde het cannabisgebruik weer. Geen van de stijgingen of dalingen zijn significant.

Tijdslijn naar geslacht en groep

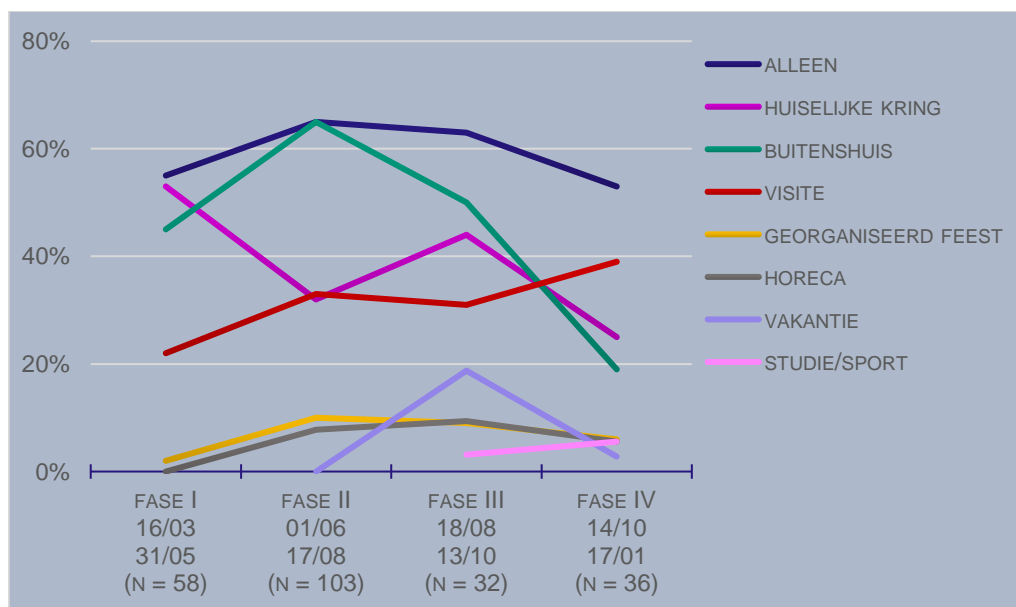
De lichte daling in fase I, gevolgd door de stijging in fase II zien we bij mannen, vrouwen, werkenden, werklozen en gezinnen. Uitwonende studenten die blowen lijken dat in de eerste fase echter juist meer te zijn gaan doen, terwijl thuiswonende studenten die blowen dat in de zomermaanden juist níet meer zijn gaan doen.

Figuur IV.16: Index cannabis per fase – naar geslacht en groep
NB mogelijk gebaseerd op klein aantal metingen (zie Nota bene, pag. 117)

Setting van gebruik

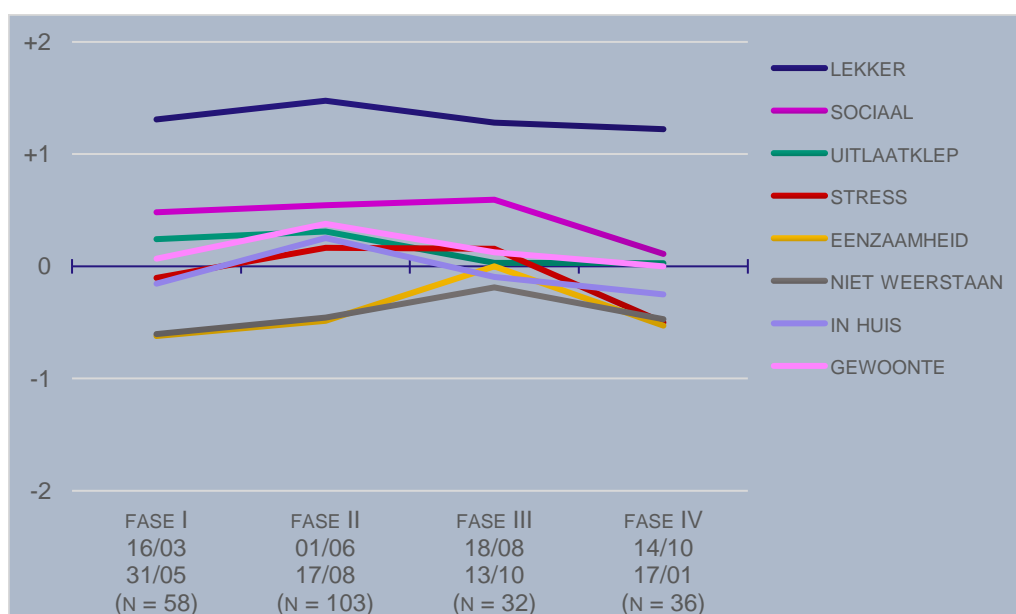
Wellicht was het bij de deelnemers aan de survey ook voor corona al het geval, maar blowen in je eentje kwam gedurende de gehele coronatijd vaak voor. Dat de trend in cannabisgebruik samenhangt met het weer, wordt onderschreven door de piek in blowen buitenshuis gedurende de zomermaanden. Verder lijkt in de loop der tijd blowen in huiselijke kring te zijn afgenomen en blowen met visite te zijn toegenomen.

Figuur IV.17: Setting van cannabis blowen per fase (metingen van mensen die de huidige week blowden) ¹⁰⁸

Redenen voor gebruik

Redenen om te blowen laten wisselende trends zien die niet lijken samen te hangen met coronamaatregelen, maar de belangrijkste reden was en bleef omdat het lekker is.

Figuur IV.18: Redenen om cannabis te blowen per fase (metingen van mensen die de huidige week blowden) ¹⁰⁹

2.4 Medicijnen

Deelnemers aan de survey zijn gevraagd naar het gebruik van slaap- of kalmeringsmiddelen (bijv. Valium, Seresta), zware pijnstillers (bijv. Oxycodon, Fentanyl, Tramadol) en/of

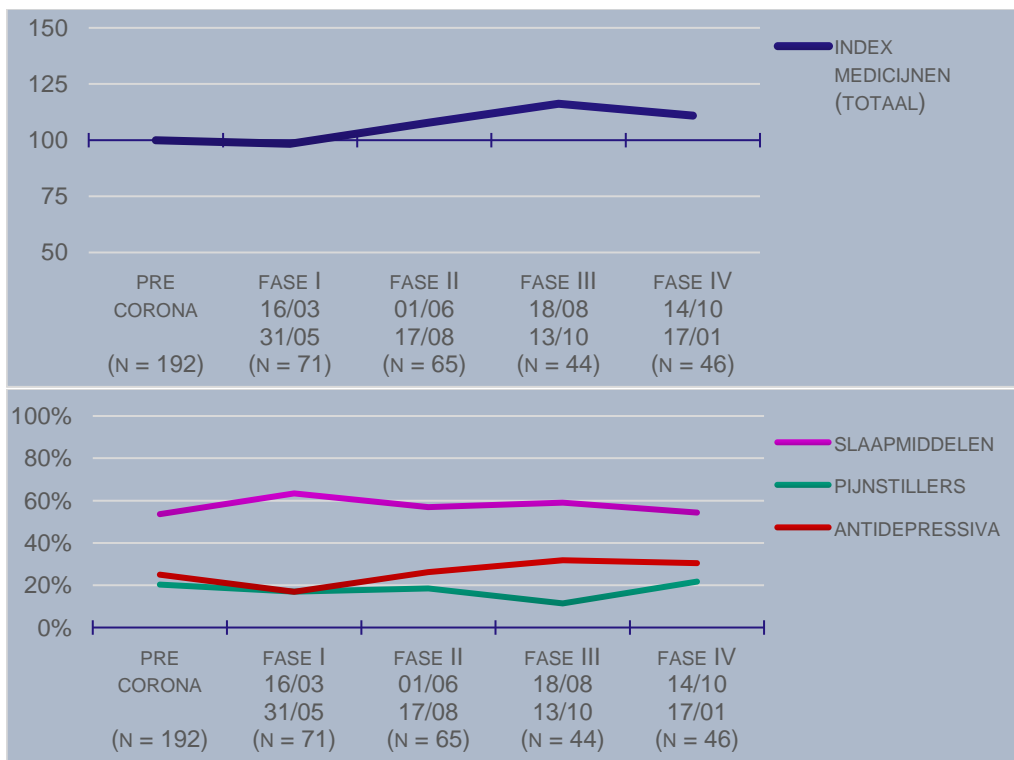
¹⁰⁸ Zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

¹⁰⁹ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

antidepressiva (bijv. Prozac, Seroxat). We noemen deze middelen hier ‘medicijnen’ omdat ze normaal gesproken alleen op recept verkrijgbaar zijn, maar er is niet specifiek gevraagd naar gebruik op doktersvoorschrift. Er zijn 418 metingen van 192 Amsterdamse deelnemers die medicijnen gebruiken: 192 over gebruik in het pre-corona jaar en 226 over gebruik in de huidige maand tijdens coronatijd.¹¹⁰ We kijken hier – binnen deze selectie – of mensen tijdens de verschillende fasen van coronatijd *wel of niet* medicijnen gebruikten, en niet naar hoe veel of hoe vaak zij gebruikten. Dat komt verderop in 3.4 *Medicijnen* (pag. 157) bij *Veranderpatronen* aan bod.

In *Figuur IV.19* staat de geïndexeerde tijdlijn van het totale percentage gebruik van medicijnen, met daaronder de tijdlijnen met gebruikpercentages voor de verschillende typen medicijnen binnen de selectie van mensen die medicijnen gebruiken. In de eerste fase tijdens de eerste lockdown, steeg binnen de groep van mensen die medicijnen nemen het gebruik van slaapmiddelen enigszins, maar nam het gebruik van antidepressiva iets af. In de daaropvolgende fase van versoepeling keerden deze trends om. Vanaf fase III en verder bleef het gebruik van slaapmiddelen min of meer hetzelfde, maar nam het gebruik van antidepressiva verder toe. Gebruik van zware pijnstillers laat gedurende coronatijd geen duidelijk trend zien. In totaal lijkt het medicijngebruik in de loop der tijd te zijn toegenomen, maar er is geen aantoonbare significante stijging.

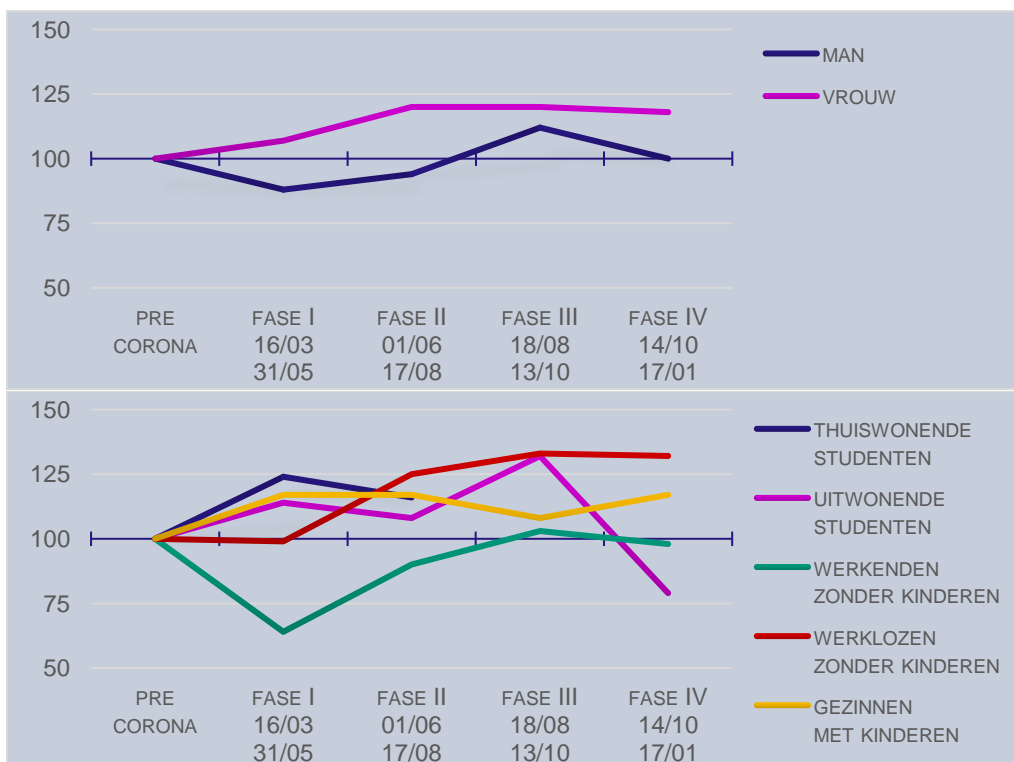
¹¹⁰ Een vragenlijst bevat meerdere metingen (huidige maand en pre-corona jaar) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld. Vragenlijsten van deelnemers die bij geen enkele meting medicijnen gebruikten buiten beschouwing gelaten. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in *VIII Bijlagen*.

Figuur IV.19: Medicijnen per fase (metingen van mensen die medicijnen gebruiken)

Tijdslijn naar geslacht en groep

De geïndexeerde tijdslijnen naar geslacht en groep lijken erop te wijzen dat vooral vrouwen die medicijnen gebruiken, werklozen zonder kinderen, en mensen met thuiswonende kinderen dat tijdens coronatijd vaker zijn gaan doen.

Figuur IV.20: Index medicijnen per fase – naar geslacht en groep

NB mogelijk gebaseerd op klein aantal metingen (zie Nota bene, pag. 117)

2.5 Andere drugs

Van tien andere drugs (plus een open categorie 'overig')¹¹¹ is het gebruik gemeten. De selectie van vragenlijsten van 377 deelnemers die een of meer van deze andere drugs gebruiken, telt 377 metingen over het pre-corona jaar en 446 metingen over huidige maand gebruik tijdens coronatijd.¹¹² We kijken hier – binnen deze selectie – of mensen tijdens de verschillende fasen van coronatijd *wel of niet* andere drugs gebruikten, en niet naar hoe veel of hoe vaak zij gebruikten. Dat komt verderop in 3.5 *Andere drugs* (pag. 159) bij *Veranderpatronen* aan bod.

Figuur IV.30 geeft de geïndexeerde tijdlijn weer van het totale percentage gebruik van andere drugs (een of meer van alle onderzochte middelen), met daaronder de tijdlijnen van gebruikpercentages per type andere drugs binnen de selectie van mensen die andere drugs gebruiken. Direct na de invoering van de eerste lockdown in fase I van coronatijd liepen gebruikpercentages flink terug. In de tweede fase van versoepeling gedurende de zomermaanden trok dat voor een aantal middelen weer wat bij, maar het pre-coronaniveau werd over het algemeen niet gehaald. Bij opnieuw aanscherpen van coronamaatregelen liepen gebruikscijfers weer terug. In de tweede lockdown bleef het gebruik van andere drugs over het geheel genomen gelijk, maar per middel lopen de lijnen uiteen. Opvallend is 3-MMC/4-MMC, het enige middel waarbij het gebruik uiteindelijk hoger uitpakte dan pre-corona. Iets dat ook in ander onderzoek onder uitgaanders naar voren kwam, maar misschien niet direct verband houdt met de coronapandemie.¹¹³

¹¹¹ Bij de categorie 'overig' zijn tabak, alcohol, cannabis en medicijnen niet meegeteld.

¹¹² Een vragenlijst bevat meerdere metingen (huidige maand en pre-corona jaar) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld. Vragenlijsten van deelnemers die bij geen enkele meting andere drugs gebruikten buiten beschouwing gelaten. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in *VIII Bijlagen*.

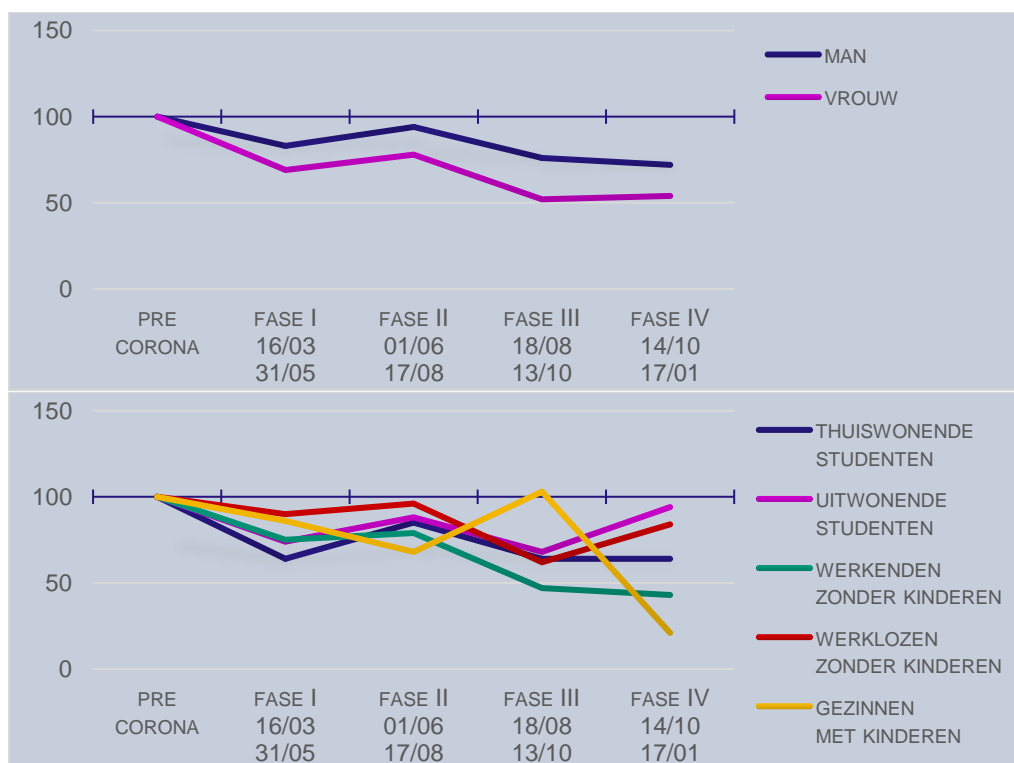
¹¹³ Bron: Van Beek R, Van Miltenburg C, Blankers M & Van Laar M (2021) [Uitgaansgedrag en middelengebruik tijdens de coronapandemie van maart tot september 2020](#). Trimbo-instituut.

Figuur IV.21: Andere drugs per fase (metingen van mensen die andere drugs gebruiken)

Tijddlijn naar geslacht en groep

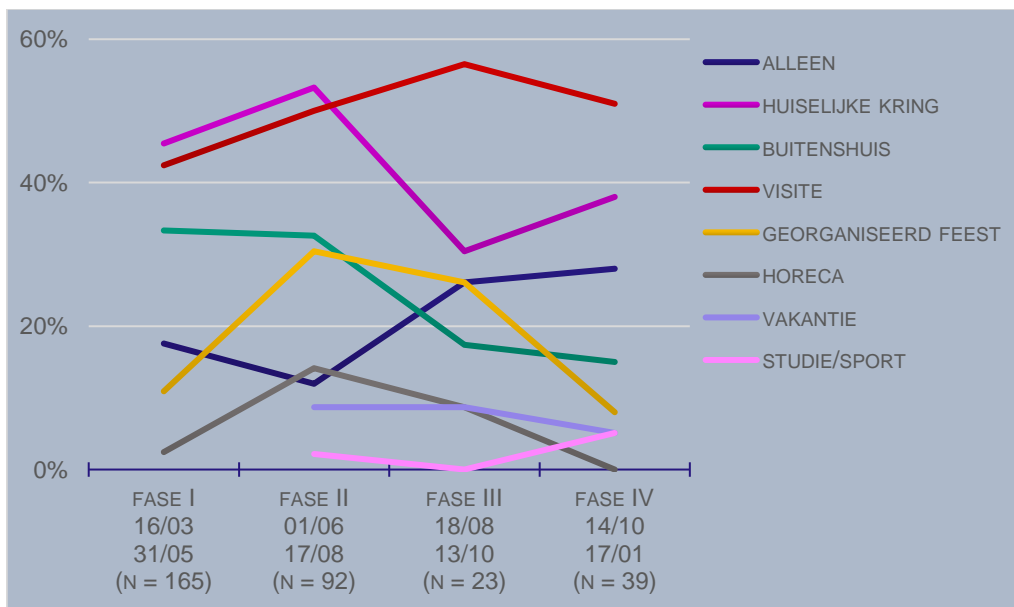
De tijddlijnen van het gebruik van andere drugs (totaal) voor mannen en vrouwen lopen wat uiteen omdat bij vrouwen het gebruik tijdens coronatijd verder afnam dan bij mannen. Bij de groepen lieten thuiswonende studenten die andere drugs gebruiken in de beginfase de sterkste daling zien en nam bij gezinnen met kinderen die andere drugs gebruiken het gebruik in de zomermaanden niet weer toe. In latere coronafasen lopen de tijddlijnen per groep (waarschijnlijk vooral door kleine aantallen) verder uiteen.

Figuur IV.22: Index andere drugs per fase – naar geslacht en groep
 NB mogelijk gebaseerd op klein aantal metingen (zie Nota bene, pag. 117)

Setting van gebruik

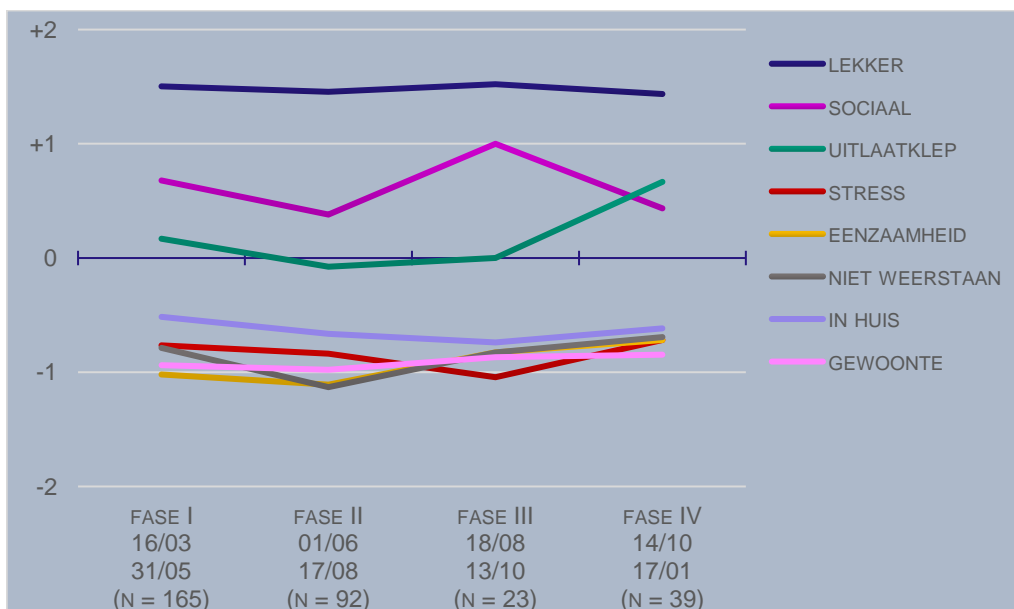
Gebruik van andere drugs gebeurde tijdens coronatijd voornamelijk met huisgenoten of met visite. In de beginfase (voorjaar en zomer) ook wel buitenshuis. Gebruik op georganiseerde (illegale) feesten lijkt beperkt te zijn gebleven tot de fasen waarin maatregelen (relatief) soepel waren (en werd bovendien door minder dan een derde gedaan). Ook toen de horeca (beperkt) open was, was dat voor weinigen een setting om andere drugs te gebruiken.

Figuur IV.23: Setting van gebruik andere drugs per fase (metingen van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten) ¹¹⁴

Redenen voor gebruik

De meest genoemde reden om tijdens coronatijd andere drugs te gebruiken was omdat het lekker/leuk/geestverruimend is. Ook sociale redenen werden vaak genoemd. Tijdens de tweede lockdown werden andere drugs ook vaak gebruikt uit de behoefte aan een uitlaatklep. Andere redenen speelden over het algemeen een beperkte rol en veranderden ook weinig gedurende coronatijd.

Figuur IV.24: Redenen om andere drugs te gebruiken per fase (metingen van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten) ¹¹⁵

¹¹⁴ Zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

¹¹⁵ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

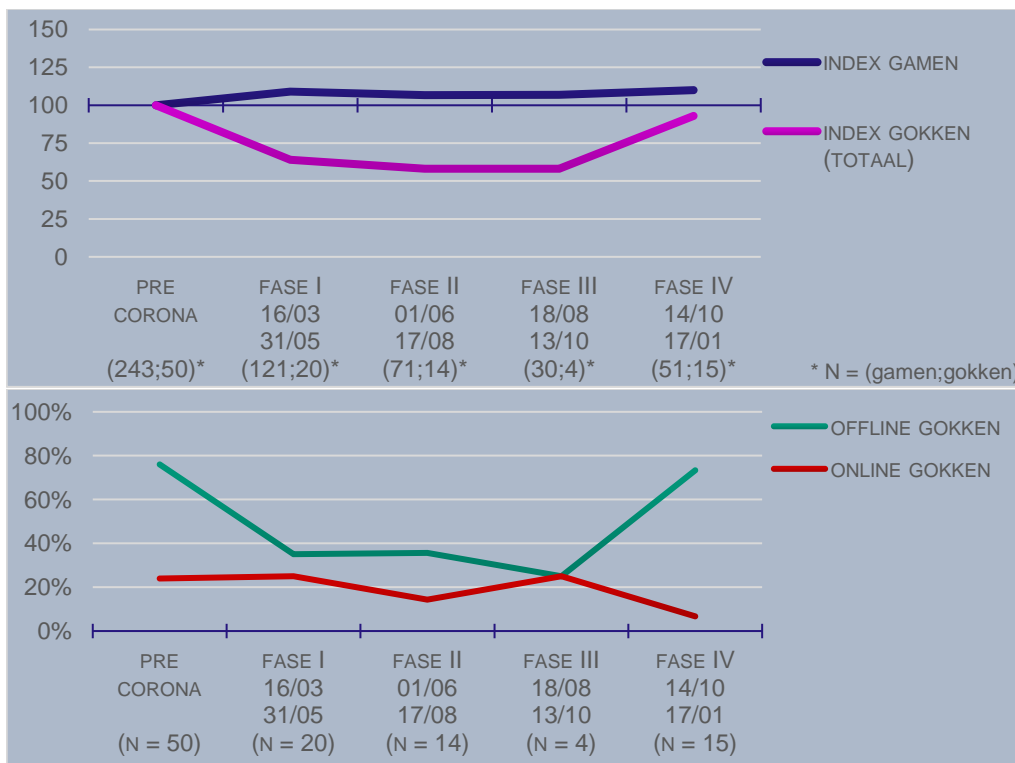
2.6 Gamen en gokken

De survey leverde 516 metingen op van 243 Amsterdamse deelnemers die games spelen (243 pre-corona en 273 tijdens corona).¹¹⁶ Er deden relatief weinig Amsterdammers mee die gokken, slechts 50, zodat daarvan in totaal slechts 103 metingen beschikbaar zijn.¹¹⁷ Net als in de voorgaande paragrafen kijken we hier of mensen tijdens de verschillende fasen van coronatijd *wel of niet* gameden of gokten, en niet naar hoe veel of hoe vaak zij dat deden. Dat komt verderop in 3.6 *Gamen* (pag. 167) en 3.7 *Gokken* (pag. 168) bij *Veranderpatronen* aan bod.

In *Figuur IV.19* staat de geïndexeerde tijdlijn van gamen en gokken, met daaronder tijdlijnen van het percentage mensen die gokken dat online gokspelletjes en gewone 'offline' gokspelen (bijv. kaarten, fruitautomaat, krasloten) speelde. Tijdens de eerste lockdown gingen meer deelnemers gamen en bleven dat ook de volgende fasen doen. Alleen in de laatste fase lijkt dat weer te zijn afgenomen. Vooral offline gokken nam vanaf het begin van coronatijd af. Online gokken daalde niet, maar nam ook niet toe. Binnen deze beperkte groep deelnemers was dus geen sprake van een verschuiving van offline naar online gokken.

¹¹⁶ Een vragenlijst bevat meerdere metingen (huidige maand en pre-corona jaar) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld. Vragenlijsten van deelnemers die bij geen enkele meting gameden buiten beschouwing gelaten. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in *VIII Bijlagen*.

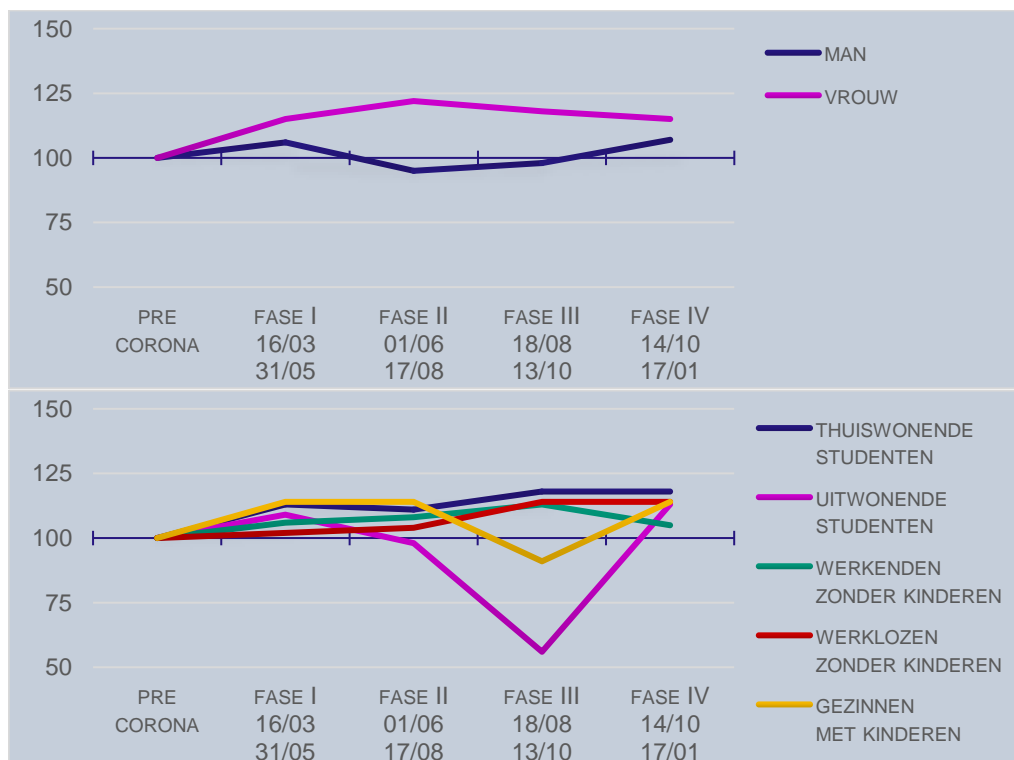
¹¹⁷ Een vragenlijst bevat meerdere metingen (huidige maand en pre-corona jaar) en deelnemers kunnen meerdere vragenlijsten hebben ingevuld. Vragenlijsten van deelnemers die bij geen enkele meting gokten buiten beschouwing gelaten. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in *VIII Bijlagen*.

Figuur IV.25: Gamen/gokken per fase (metingen van mensen die gamen/gokken)
 NB mogelijk gebaseerd op klein aantal metingen, let op (N = ...) in de grafiek (zie Nota bene, pag. 117)

Tijdljn naar geslacht en groep

Het lijkt erop dat tijdens coronatijd vrouwen meer zijn gaan gamen dan mannen. De tijdlijnen per groep ontlopen elkaar in de beginfasen van coronatijd nauwelijks (in latere fasen loopt het waarschijnlijk vooral door kleine aantallen uiteen). Het aantal beschikbare metingen van mensen die gokken is te klein voor zinvolle afzonderlijke tijdlijnen per geslacht en groep.

Figuur IV.26: Index gamen per fase – naar geslacht en groep
 NB mogelijk gebaseerd op klein aantal metingen (zie Nota bene, pag. 117)

2.7 Amsterdam vs. de rest van Nederland

Deze rapportage gaat over Amsterdam, maar zoals gezegd was de *Antenne NL Corona Special* een landelijke survey. Dat geeft de mogelijkheid de resultaten van de Amsterdamse deelnemers af te zetten tegen die van deelnemers uit de rest van Nederland. In *Figuur IV.27* (pag. 138) zijn de geïndexeerde tijdlijnen naast elkaar gezet.

Voor alcohol zijn de tijdlijnen van Amsterdam en de rest van Nederland vrijwel gelijk, maar voor tabak is er een duidelijk verschil. Bij Amsterdamse deelnemers die roken gingen de lockdowns samen met een daling van tabakgebruik, terwijl de tijdlijn voor de rest van Nederland tijdens coronatijd vrijwel vlak is, met zelfs een lichte toename van tabakgebruik bij de tweede lockdown. Ook voor cannabis is er een verschil in de zin dat het gebruik van Amsterdamse blowers eerder 'piekte' en daarna sneller daalde dan in de rest van Nederland.

De tijdlijnen voor het gebruik van medicijnen lopen parallel. In beide gevallen is sprake van een toename in de loop van coronatijd, maar bij Amsterdamse deelnemers die medicijnen gebruiken is de toename groter dan in de rest van Nederland. Het gebruik van andere drugs veranderde in de eerste fasen van coronatijd in Amsterdam op dezelfde wijze als in de rest van het land: een forse daling in de eerste lockdown, gevolgd door een lichte stijging in de versoepelingsfase (waarbij het oude gebruiksniveau bij lange na niet werd gehaald). Daarna daalde het gebruik van andere drugs bij Amsterdammers weer, terwijl dat in de rest van Nederland niet gebeurde.

Qua gamen is er geen verschil, maar de daling in het aandeel deelnemers dat gokt was in Amsterdam veel groter dan in de rest van Nederland.

Figuur IV.27: Geïndexeerde tijdlijnen per fase (metingen van mensen die drinken, roken, blowen, medicijnen of andere drugs gebruiken, gamen, respectievelijk gokken)

3 Veranderpatronen

In de komende paragrafen laten we de tijdlijn los om, door het samenvoegen van vragenlijsten uit verschillende fasen van coronatijd, beter in te kunnen zoomen op veranderingen in gebruik. Voor de tijdlijn keken we naar trends van stijgend of dalend gebruik op groepsniveau, nu onderzoeken we in hoeverre gebruik tijdens coronatijd op individueel niveau verschilde van dat voor het ingaan van de eerste lockdown. Op basis van de vragenlijsten van eerste deelnames van 767 Amsterdammers wordt een vergelijking gemaakt tussen pre-corona gebruik van genotmiddelen, gamen en gokken (*vóór* coronatijd) huidig gebruik (*tijdens* coronatijd).¹¹⁸ Telkens worden vijf veranderpatronen onderscheiden:

GESTOPT	deden het <i>vóór</i> coronatijd wel, maar <i>tijdens</i> coronatijd niet
MINDER	deden het <i>tijdens</i> coronatijd minder dan <i>vóór</i> coronatijd
ZELFDE	deden het <i>tijdens</i> coronatijd evenveel als <i>vóór</i> coronatijd
MEER	deden het <i>tijdens</i> coronatijd meer dan <i>vóór</i> coronatijd
GESTART	deden het <i>vóór</i> coronatijd niet, maar <i>tijdens</i> coronatijd wel

Figuur IV.28: Vijf veranderpatronen

Deze veranderpatronen staan los van de fase van coronatijd en geven weer of individuele deelnemers op enig moment in die periode minder of meer gebruikten dan pre-corona. Vervolgens wordt de samenhang onderzocht tussen veranderpatronen en demografische kenmerken, setting en redenen van gebruik, en willen stoppen of minderen.

Nota bene

Zoals gezegd is de onderzoeksgroep van de survey niet representatief voor de Amsterdamse bevolking (zie *Focus op deelnemers die gebruiken*, pag. 115). Daarom worden in de komende paragrafen geen cijfers gerapporteerd over het percentage Amsterdammers dat een bepaald middel gebruikt, maar ligt de focus op *veranderingen in coronatijd bij Amsterdammers die genotmiddelen consumeren*.

Voor elke paragraaf is een selectie gemaakt van vragenlijsten van Amsterdamse deelnemers die het betreffende middel gebruiken.

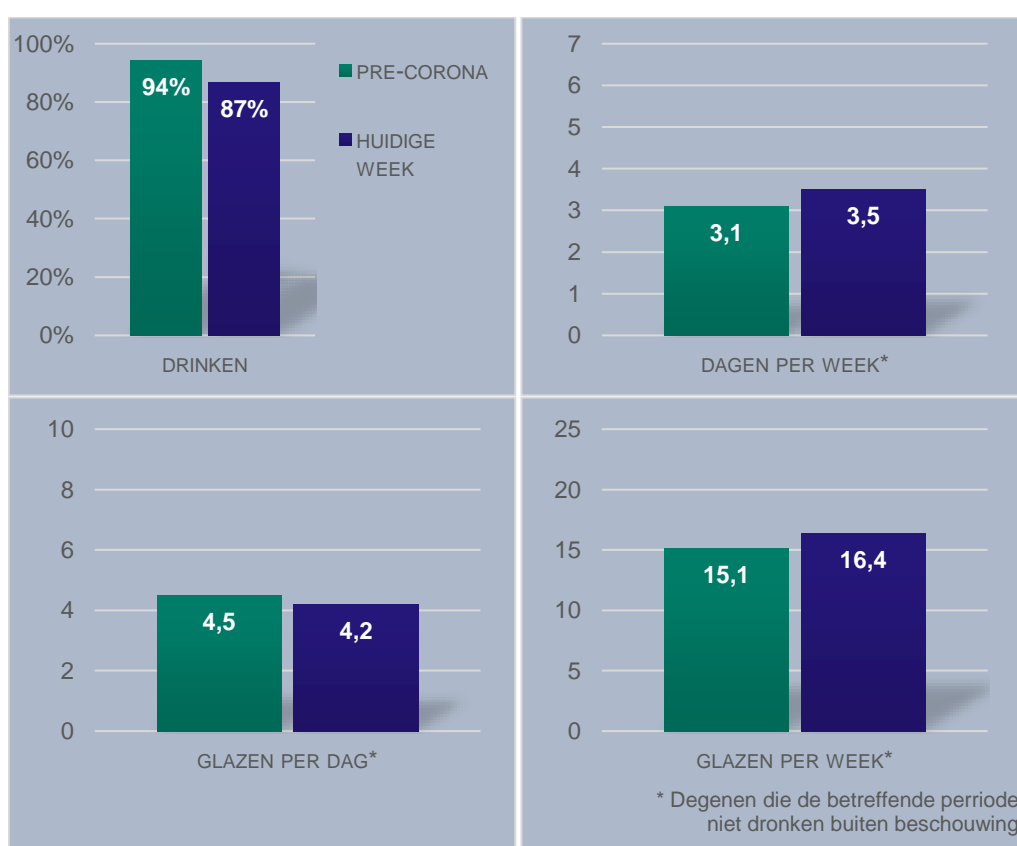
Let op de aantallen (N = ...) die onder de grafieken worden vermeld; mogelijk zijn resultaten gebaseerd op een klein aantal vragenlijsten.

Zie 2.1 *Surveymethode* (pag. 239) in VIII *Bijlagen* voor meer uitleg.

¹¹⁸ Alleen vragenlijsten van eerste deelnames worden meegenomen omdat bij herhaalde deelnames niet wordt gevraagd naar pre-corona gebruik. Huidig gebruik heeft voor verschillende deelnemers betrekking op verschillende specifieke weken/maanden in coronatijd. Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in VIII *Bijlagen*.

3.1 Alcohol

Binnen de selectie van 682 Amsterdamse deelnemers die alcohol drinken, dronk 94% in de maand voor de eerste lockdown, gemiddeld genomen 3 dagen per week 5 glazen per dag, wat neerkomt op 15 glazen alcohol per week.¹¹⁹ De huidige week dronk 87% gemiddeld 4 dagen per week en 4 glazen per dag, wat neerkomt op 16 glazen alcohol per week. Bij meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen per week spreken we van overmatig drinken.¹²⁰ Binnen de selectie van mensen die drinken voldeed 28% aan deze definitie in de periode voor de eerste lockdown, en eveneens 28% de huidige week. Daarmee waren de deelnemers aan de survey relatief stevige drinkers. Onder de algemene bevolking in Nederland voldoet namelijk circa 11% van degenen die drinken aan de definitie van overmatig drinken.¹²¹

Figuur IV.29: Alcohol huidige week t.o.v. pre-corona (selectie van mensen die drinken, n = 682)

¹¹⁹ Zie 2.1.2 Frequentie, hoeveelheid en index (pag. 248) in VIII Bijlagen.

¹²⁰ Bron: [Alcoholgebruik > Cijfers & Context > Huidige situatie v Definities](#), Volksgezondheidszorg.info.

¹²¹ In 2019 waren er in Nederland naar schatting 10.790.000 mensen die alcohol dronken (79.1% van de volwassen bevolking) en deden 1.160.000 daarvan dat overmatig (8.5% van de volwassen bevolking). Het landelijk percentage overmatige drinkers *onder mensen die drinken* komt daarmee neer op $1.160.000/10.790.000=10.8\%$. Bron: Van Laar M, Beenackers E, Cruts G, Ketelaars T, Kuin M, Meijer R, Van Miltenburg C, Mujcic A & Strada L (red.) (2020) [Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020](#). Trimbos-instituut/WODC, pag 384/388.

Veranderpatronen

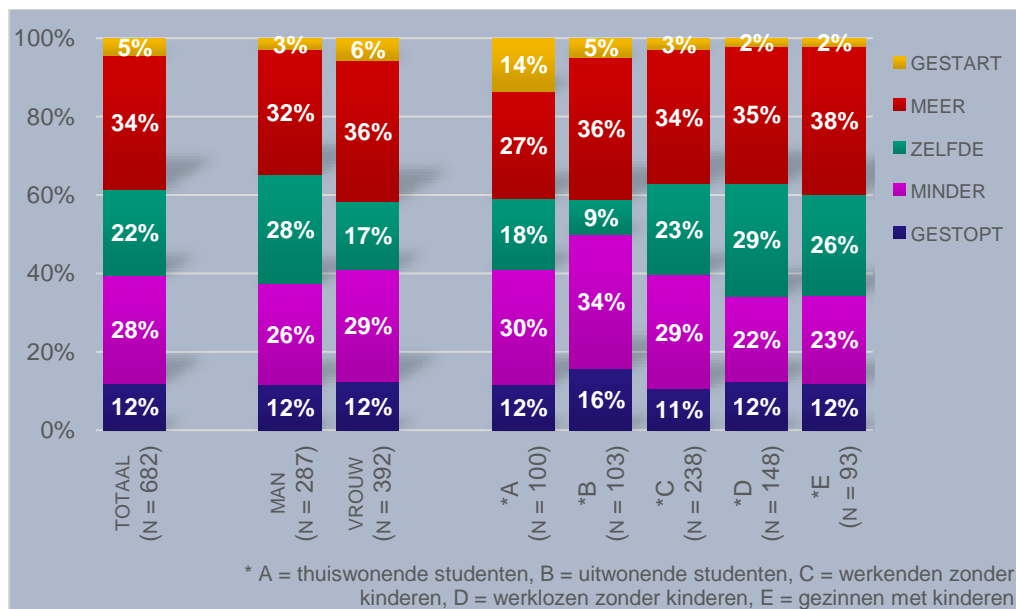
Op het eerste gezicht lijkt het dus alsof een klein deel van de mensen die pre-corona alcohol dronken daarmee is gestopt, en dat de rest meer dagen, maar minder glazen per dag is gaan drinken zodat de weekhoeveelheid vrijwel gelijk bleef. Achter de gemiddelden schuilt echter individuele variatie. Op basis van het verschil in weekhoeveelheid tussen de pre-corona maand en de huidige week, onderscheiden we vijf verschillende veranderpatronen:

- **Gestopt:** dronken in de pre-corona maand wel, maar de huidige week niet (**12%** van de mensen die drinken)
- **Minder:** dronken de huidige week minder glazen alcohol dan gemiddeld per week in de pre-corona maand (**28%**)
- **Zelfde:** dronken de huidige week evenveel glazen alcohol als gemiddeld per week in de pre-corona maand (**22%**)
- **Meer:** dronken de huidige week meer glazen alcohol dan gemiddeld per week in de pre-corona maand (**34%**)
- **Gestart:** dronken in de pre-corona maand niet, maar de huidige week wel (**5%**)

Er zijn dus inderdaad mensen tijdens coronatijd gestopt met drinken, en mensen die tijdens coronatijd net zoveel dronken als daarvoor. Maar evengoed ook mensen die minder gingen drinken en mensen die dat juist meer zijn gaan doen.

Vergeleken met vrouwen, bleef bij mannen het drinkgedrag tijdens coronatijd relatief vaak onveranderd, terwijl bij vrouwen het alcoholgebruik vaker zowel toe- als afnam. Thuiswonende studenten zijn tijdens coronatijd relatief vaak gestart met drinken.¹²² Uitwonende studenten zijn relatief vaak gestopt of geminderd, hoewel ruim een derde tijdens coronatijd juist meer alcohol dronk. In de overige drie groepen veranderde het drinkgedrag bij circa een kwart niet, maar als dat wel veranderde, dan werd eerder meer dan minder gedronken.

¹²² Dit is tot op zekere hoogte te verwachten omdat dit de jongste groep is, waarvan een deel voor de eerste lockdown nog minderjarig was. Bij tabak en cannabis zou echter hetzelfde moeten gelden, maar daar zien we in deze groep niet de meeste starters.

Figuur IV.30: Veranderpatronen drinken – naar geslacht en groep ¹²³

Degenen die tijdens coronatijd zijn gestopt met drinken, dronken pre-corona gemiddeld 13 glazen alcohol per week. Als we de weekhoeveelheid vertalen naar overmatig drinken dan was 20% van de stoppers voor de eerste lockdown een overmatige drinker.¹²⁴ Een even grote groep stoppers dronk voor de lockdown slechts incidenteel alcohol (1 á 2 glazen per week, 20%).

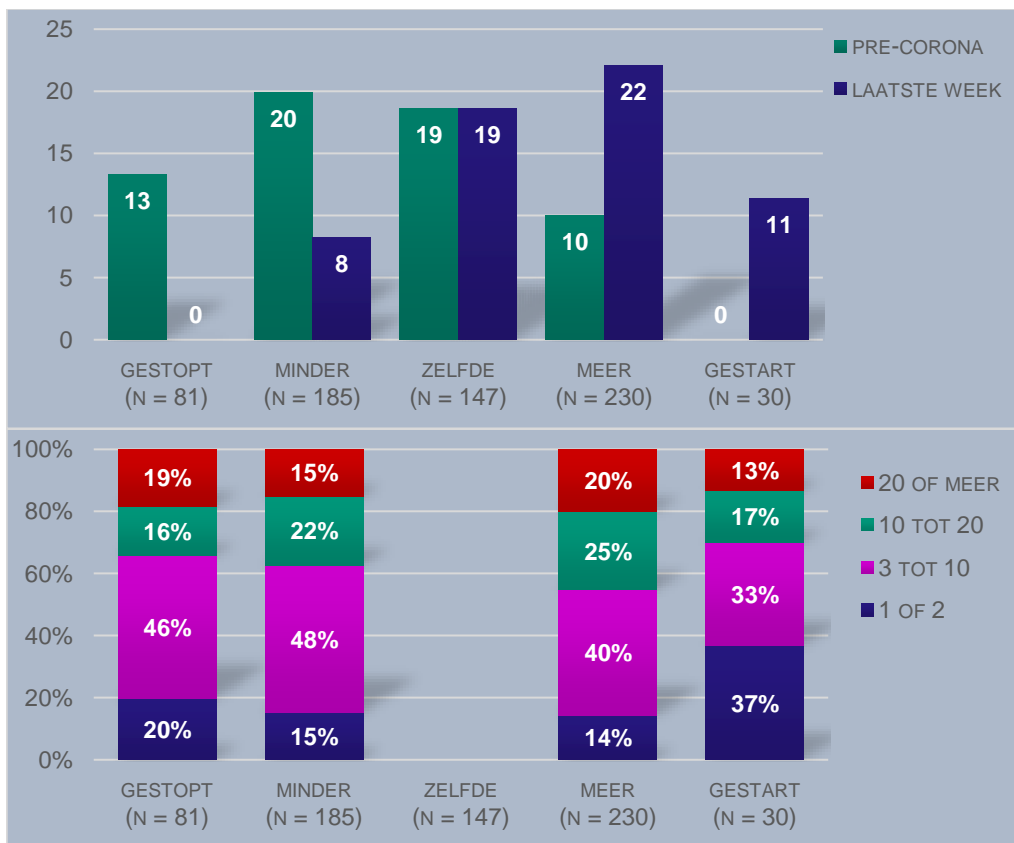
Bij degenen die minder gingen drinken halveerde de weekhoeveelheid (van gemiddeld 20 naar 8 glazen per week). En bij degenen die meer gingen drinken verdubbelde de weekhoeveelheid (van 10 naar 22 glazen). Er is bij deze groepen ook een flinke verschuiving in het percentage overmatige drinkers. Van de minderaars was 45% vóór corona nog een overmatige drinker, maar door minder te drinken daalde dat tijdens corona naar 9%. Van de meerderders was 19% vóór corona al een overmatige drinker; door toenemende alcoholconsumptie steeg dat tijdens corona naar 51%. Hoewel het verschil in weekhoeveelheid soms maar een paar glazen meer of minder betrof, betekende de verandering in drinkgedrag dus vaak het verschil tussen wel en niet overmatig drinken.

Onder degenen die tijdens coronatijd (weer) zijn gestart met het drinken van alcohol, dronk ruim een derde (37%) hooguit 2 glazen alcohol in de huidige week. Anderzijds dronk bijna een kwart (23%) de huidige week overmatig.

Van de mensen waarbij het aantal glazen alcohol per week hetzelfde bleef is een derde (33%) overmatige drinker.

¹²³ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

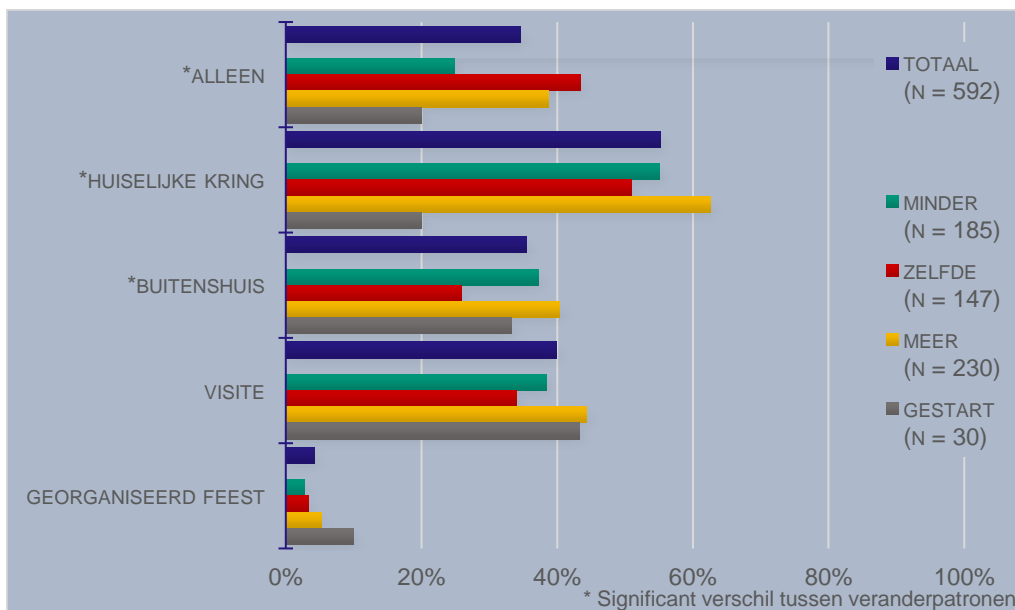
¹²⁴ Overmatig drinken is meer dan 21 (mannen) of 14 (vrouwen) glazen alcohol per week. Bron: [Alcoholgebruik > Cijfers & Context > Huidige situatie v Definities](#), Volksgezondheidszorg.info.

Figuur IV.31: Weekhoeveelheid (gem. aant. glazen per week) en verschil in weekhoeveelheid (tussen pre-corona en huidige week) – naar veranderpatroon

Setting van gebruik

Binnen de totale groep van mensen die de huidige week alcohol dronken was de huiselijke kring de meest gebruikelijke setting, gevolgd door met of bij vrienden- of familievisite. Maar weinigen dronken alcohol op een georganiseerd (illegaal) feest met een grote groep. Mensen waarbij het drinkgedrag niet veranderde tijdens coronatijd dronken relatief vaak in hun eentje. Mensen die meer alcohol gingen drinken dronken ook relatief vaak alleen, maar ook in huiselijke kring en buitenshuis met een paar vrienden.

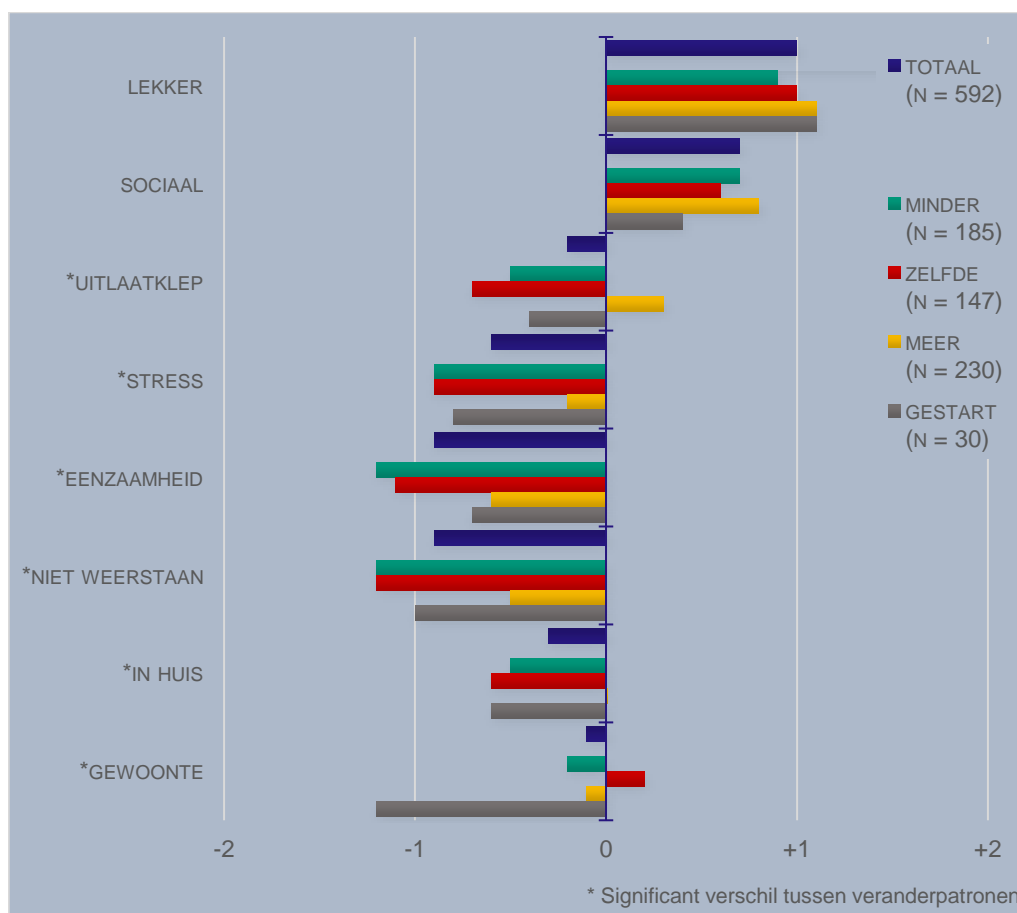

Figuur IV.32: Setting van alcohol drinken – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week dronken)¹²⁵

¹²⁵ Zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen voor gebruik

Mensen die de huidige week alcohol dronken, deden dat vooral omdat ze het lekker vonden en om sociale redenen, en gezien de negatieve gemiddelde score over het algemeen niet om andere redenen. Er zijn echter nogal wat verschillen tussen veranderpatronen, waarbij vooral degenen die tijdens coronatijd meer zijn gaan drinken opvallen. Ook zij dronken meestal omdat ze het lekker vonden en om sociale redenen, maar daarnaast ook relatief vaak als uitlaatklep, vanwege stress of eenzaamheid, omdat ze het niet konden weerstaan, of omdat ze alcohol in huis hadden gehaald. Mensen bij wie het drinkgedrag tijdens coronatijd niet veranderde, dronken vaak uit gewoonte.

Figuur IV.33: Redenen om alcohol te drinken – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week dronken)¹²⁶

¹²⁶ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen om te stoppen/minderen

Aan 151 van de 266 stoppers/minderaars is gevraagd naar redenen om te stoppen of minderen.

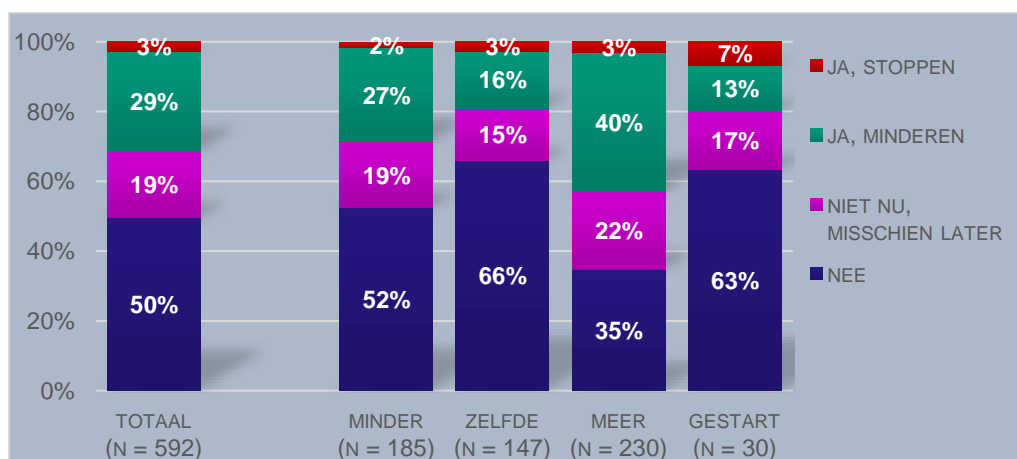
Gebrek aan sociale gelegenheden en gezondheid waren de belangrijkste redenen.

Ik ben gestopt met drinken	7%
Ik drink af en toe; toevallig afgelopen week niet	11%
Het is beter voor mijn gemoedstoestand	14%
Het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	37%
Ik had minder vrije tijd	13%
Ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	48%
Ik was minder vaak alleen thuis	1%
Iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	2%
Ik was ziek / voelde me niet lekker	9%

Figuur IV.34: Redenen om te stoppen/minderen met alcohol drinken (huidige week t.o.v. maand ervoor, n = 151) ¹²⁷

Willen stoppen of minderen

De helft van de mensen die de huidige week alcohol dronken wil wat veranderen aan zijn of haar drinkgedrag. Helemaal stoppen is daarbij meestal niet het doel; de meesten willen minderen. Mensen die tijdens coronatijd meer zijn gaan drinken willen het vaakst hun alcoholgebruik minderen. Degenen die tijdens coronatijd hetzelfde dronken als voor de eerste lockdown en degenen die tijdens coronatijd waren gestart met drinken zijn meestal niet van plan te veranderen.

Figuur IV.35: Willen stoppen of minderen met alcohol drinken – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week dronken) ¹²⁸

¹²⁷ Zie 2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

¹²⁸ Zie 2.1.7 Willen stoppen of minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

3.2 Tabak

Van de 329 Amsterdamse deelnemers die tabak roken, deed 83% dat de huidige week, gemiddeld 5 dagen per week en gemiddeld 10 sigaretten per dag, per persoon opgeteld gemiddeld 65 sigaretten per week.¹²⁹ Pre-corona rookte 90%, gemiddeld 5 dagen per week en gemiddeld 11 sigaretten per dag, opgeteld gemiddeld 66 sigaretten per week.

Figuur IV.36: Tabak huidige week t.o.v. pre-corona (selectie van mensen die roken, n = 329)

Veranderpatronen

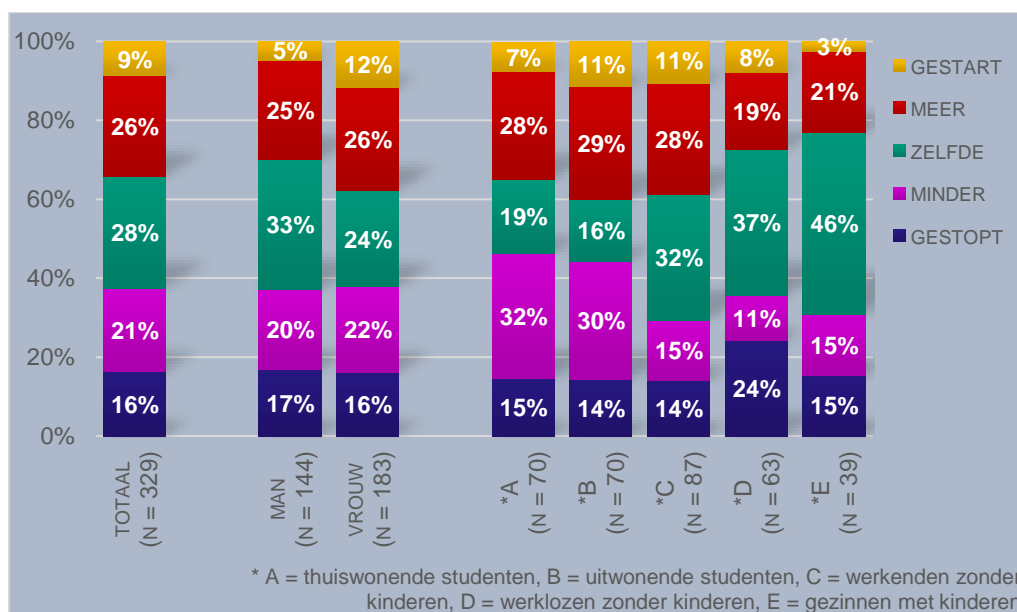
Net als bij alcohol lijkt het dus alsof een deel is gestopt tijdens coronatijd, maar de rest zijn/haar rookgedrag niet heeft aangepast. Ook hier blijkt echter sprake van meer individuele variatie als we op basis van de weekhoeveelheid vijf veranderpatronen onderscheiden:

- **Gestopt:** rookten in de pre-corona maand wel, maar de huidige week niet (**16%** van de mensen die roken)
- **Minder:** rookten de huidige week minder sigaretten dan gemiddeld per week in de pre-corona maand (**21%**)
- **Zelfde:** rookten de huidige week evenveel sigaretten als gemiddeld per week in de pre-corona maand (**28%**)

¹²⁹ Zie 2.1.2 Frequentie, hoeveelheid en index (pag. 248) in VIII Bijlagen.

- **Meer:** rookten de huidige week meer sigaretten dan gemiddeld per week in de pre-corona maand (**26%**)
- **Gestart:** rookten in de pre-corona maand niet, maar de huidige week wel (**9%**)

De vrijwel gelijkblijvende gemiddelde weekhoeveelheid binnen de groep mensen die roken verhuut dus dat er ook mensen zijn die meer en minder gingen roken tijdens coronatijd. Er zijn geen significante verschillen tussen mannen en vrouwen, maar wel een duidelijk verschil naar groep. Zowel uitwonende als thuiswonende studenten die roken zijn relatief vaak geminderd, hoewel ook bij hen een forse groep juist meer is gaan roken. In de andere drie groepen werd eerder meer dan minder gerookt. Onder werklozen zonder kinderen en mensen met een gezin die roken bleef het rookgedrag vaak onveranderd.

Figuur IV.37: Veranderpatronen roken – naar geslacht en groep ¹³⁰

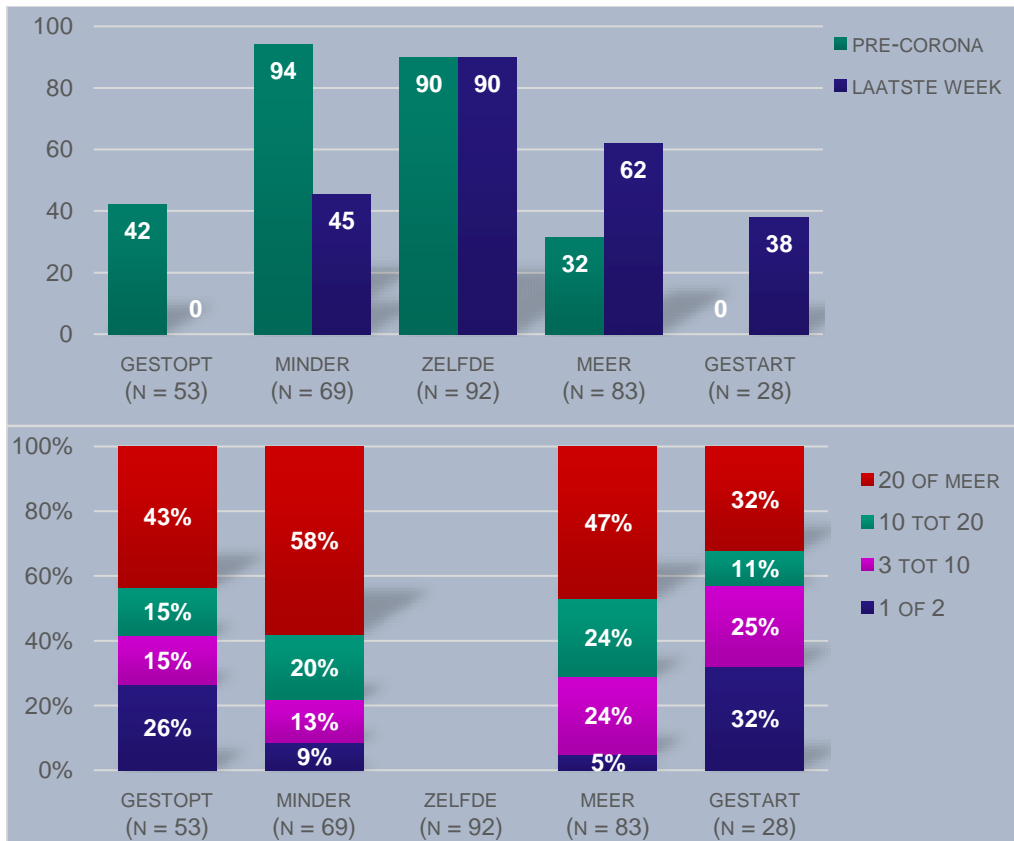
Mensen die stopten met roken, rookten voor de eerste lockdown gemiddeld 42 sigaretten per week. Een deel (26% van deze groep) was een incidentele pre-corona roker en rookte niet meer dan 1 of 2 sigaretten per week, maar er waren ook stoppers (43%) die voor de eerste lockdown nog minstens een pakje (20 sigaretten) per week rookten.

Minderaars halveerden hun weekhoeveelheid; van gemiddeld 94 sigaretten per week naar gemiddeld 45 sigaretten. Andersom rookten degenen die meer waren gaan roken gemiddeld de huidige week twee keer zoveel als pre-corona; van 32 naar 62 sigaretten per week. Soms was het verschil heel klein en rookten mensen slechts 1 of 2 sigaretten per week meer of minder, maar vaak scheelde het minimaal een pakje per week (58% van de minderaars, 47% van de meerderaars).

¹³⁰ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

Degenen die waren gestart met roken deden dat deels incidenteel (32% van hen rookte de huidige week niet meer dan 2 sigaretten), maar soms ook fors (32% minstens een pakje per week).

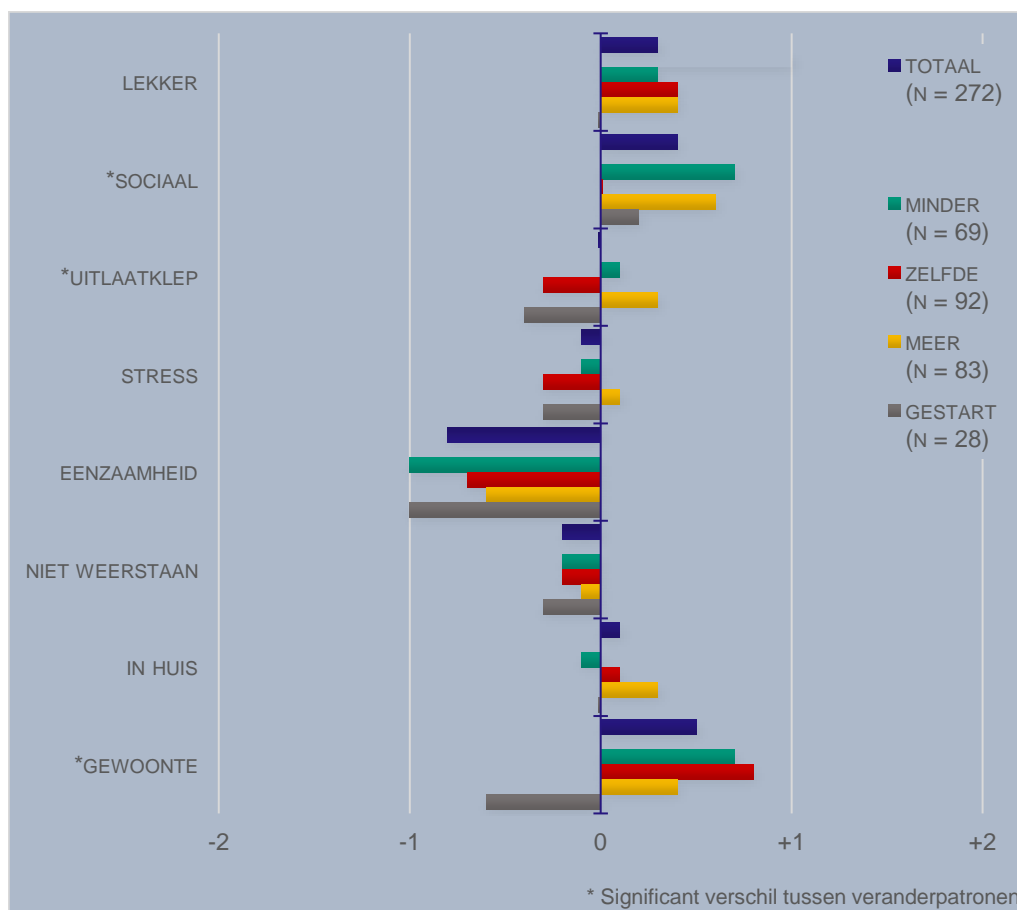
Mensen die hun rookgedrag niet aanpasten tijdens coronatijd, waren vaak stevige dagelijkse rokers.

Figuur IV.38: Weekhoeveelheid (gem. aant. sigaretten per week) en verschil in weekhoeveelheid (huidige week t.o.v. pre-corona) – naar veranderpatroon

Redenen voor gebruik

Mensen die de huidige week rookten, deden dat het meest uit gewoonte en daarnaast ook wel om sociale redenen en omdat ze het lekker vinden. Eenzaamheid was meestal geen reden om te roken. Drie van de acht redenen laten duidelijke verschillen zien tussen mensen met verschillende veranderpatronen. Mensen die hun rookgedrag niet aanpasten, rookten minder om sociale redenen en als uitlaatklep, maar vooral uit gewoonte. En mensen die tijdens coronatijd waren gestart met roken deden dat nadrukkelijk niet als uitlaatklep of uit gewoonte.

Figuur IV.39: Redenen om tabak te roken – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week rookten) ¹³¹

¹³¹ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen om te stoppen/minderen

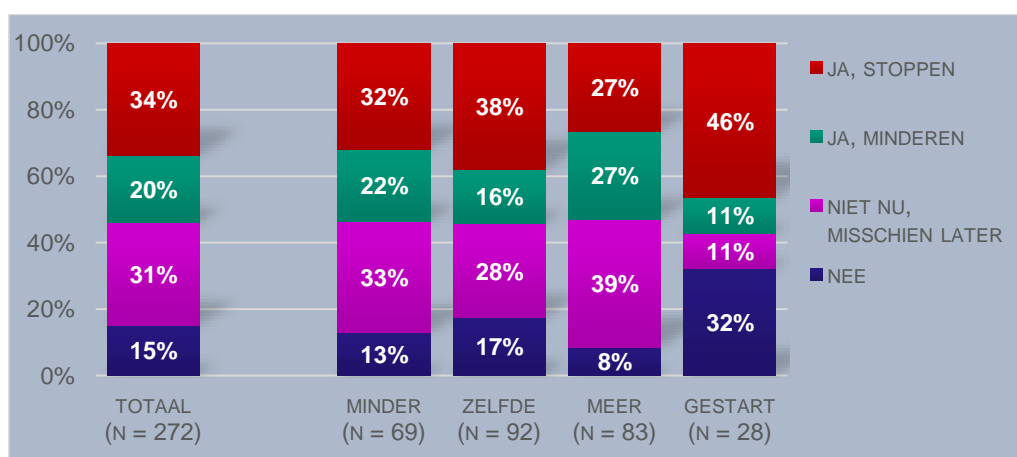
Aan 70 van de in totaal 122 stoppers/minderaars is gevraagd naar redenen om te stoppen/minderen. Gebrek aan sociale gelegenheden en gezondheid waren de belangrijkste redenen.

Ik ben gestopt met roken	14%
Ik rook af en toe; toevallig afgelopen week niet	19%
Het is beter voor mijn gemoedstoestand	13%
Het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	34%
Ik had minder vrije tijd	7%
Ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	37%
Ik was minder vaak alleen thuis	7%
Iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	7%
Ik was ziek / voelde me niet lekker	6%

*Figuur IV.40: Redenen om te stoppen/minderen met tabak roken (huidige week t.o.v. maand ervoor, n = 70)*¹³²

Willen stoppen of minderen

De meeste mensen die roken (85%) wil daarmee stoppen of minderen, hoewel een deel (31%) dat nog even voor zich uit schuift en zegt dat niet nu, maar misschien later eens te willen doen. Opvallend is dat relatief veel starters willen stoppen met roken, maar dat hieronder ook relatief veel mensen helemaal niet willen stoppen.

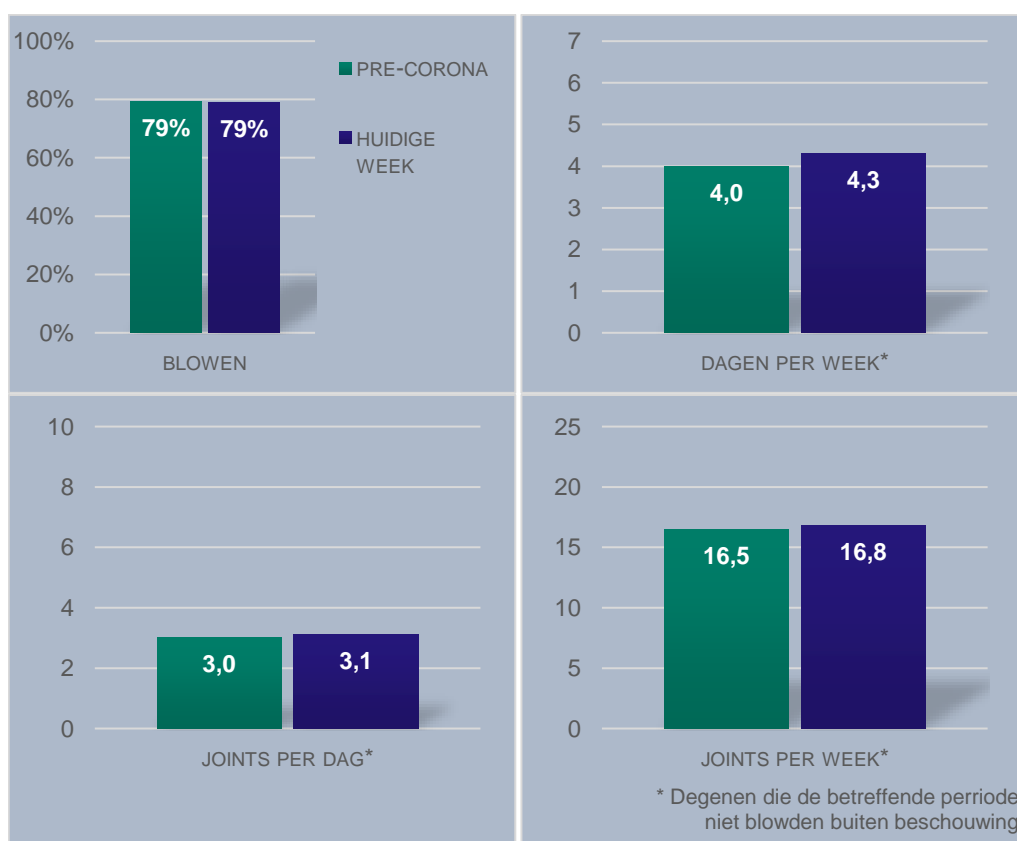
*Figuur IV.41: Willen stoppen of minderen met tabak roken – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week rookten)*¹³³

¹³² Zie 2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

¹³³ Zie 2.1.7 Willen stoppen of minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

3.3 Cannabis

Gegevens van 262 Amsterdamse deelnemers die blowen suggereren dat cannabisgebruik niet veranderde: zowel voor als tijdens coronatijd blowde 79%, gemiddeld 17 joints per week.¹³⁴

Figuur IV.42: Cannabis huidige week t.o.v. pre-corona (selectie van mensen die blowen, n =262)

Veranderpatronen

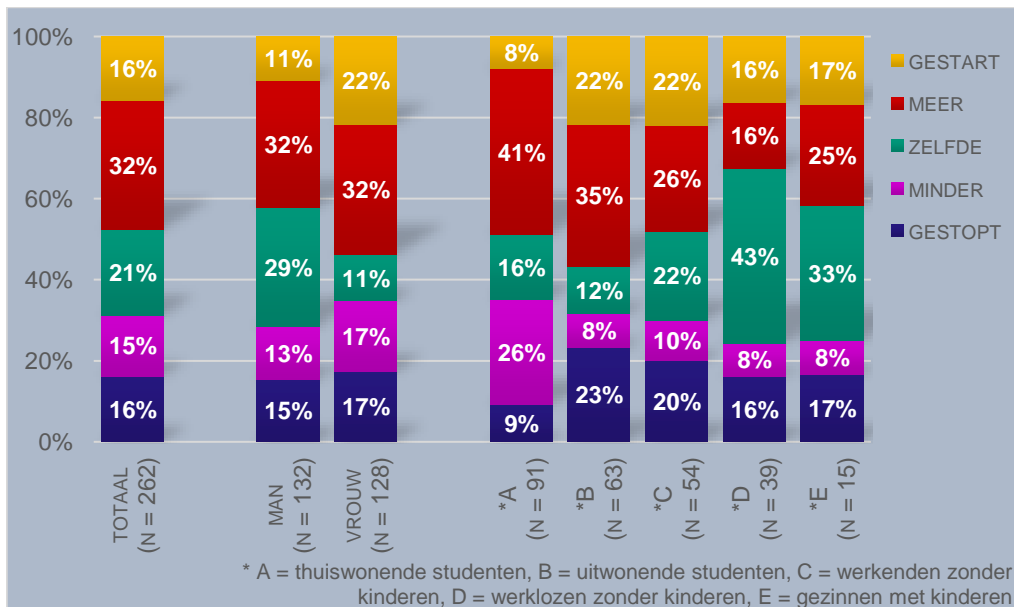
De veranderpatronen (op basis van de weekhoeveelheid) laten zien dat onveranderd cannabisgebruik voor de meeste mensen die blowen juist niet van toepassing is:

- **Gestopt:** blowden in de pre-corona maand wel, maar de huidige week niet (**16%** van de mensen die blowen)
- **Minder:** blowden de huidige week minder joints dan gemiddeld per week in de pre-corona maand (**15%**)
- **Zelfde:** blowden de huidige week evenveel joints als gemiddeld per week in de pre-corona maand (**21%**)
- **Meer:** blowden de huidige week meer joints dan gemiddeld per week in de pre-corona maand (**32%**)
- **Gestart:** blowden in de pre-corona maand niet, maar de huidige week wel (**16%**)

Afgezet naar geslacht en groep is het beeld wisselend. Vrouwen die blowen zijn tijdens coronatijd vaker gestopt of geminderd dan mannen, maar ze zijn er ook vaker mee gestart.

¹³⁴ Zie 2.1.2 Frequentie, hoeveelheid en index (pag. 248) in VIII Bijlagen.

Thuiswonende studenten gingen tijdens coronatijd het vaakst meer blowen, maar gingen in vergelijking met de andere groepen ook vaker juist minder blowen. Uitwonenden studenten en werkenden zonder kinderen stopten relatief vaak, maar begonnen ook relatief vaak met blowen tijdens coronatijd. Bij werklozen zonder kinderen bleef het blowgedrag het vaakst onveranderd.¹³⁵ Algemeen geldt echter dat de huidige week eerder meer dan minder werd geblowd dan pre-corona.

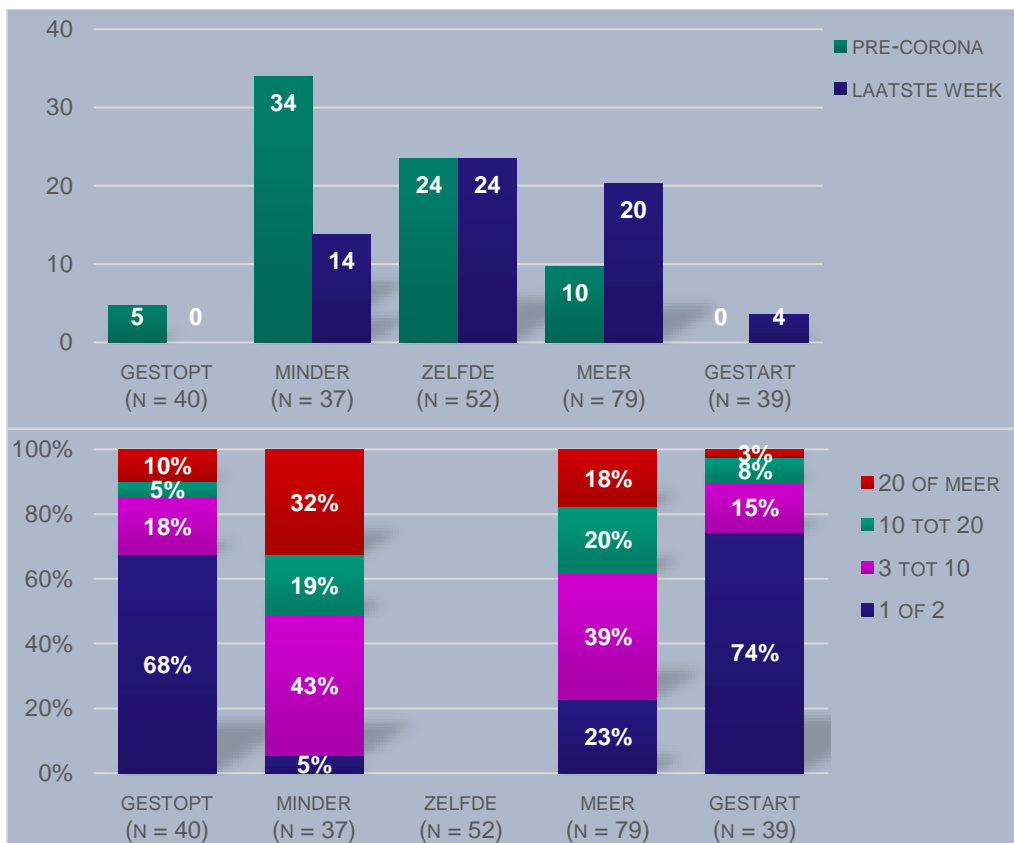
Figuur IV.43: Veranderpatronen blowen – naar geslacht en groep¹³⁶

NB mogelijk gebaseerd op klein aantal vragenlijsten, let op (N = ...) in de grafiek (zie Nota bene, pag. 139)

Stoppers waren pre-corona over het algemeen geen stevige cannabisgebruikers: 68% blowde hooguit 2 joints per week. Starters tijdens coronatijd zijn over het algemeen ook niet stevig gaan blowen: 74% blowde de huidige week 1 of 2 joints. Minderaars waren voor de lockdown wel stevige blowers (gemiddeld 6 dagen per week, 6 joints per dag), maar schroefden hun gebruik behoorlijk terug en halveerden het aantal joints per week (van 34 naar 14). Meerderaars verdubbelden hun weekhoeveelheid van 10 naar 20 joints per week.

¹³⁵ Let op: ook bij gezinnen met kinderen lijkt het blowgedrag vaak onveranderd, maar in de selectie van mensen die blowen zitten slechts 15 mensen met kinderen.

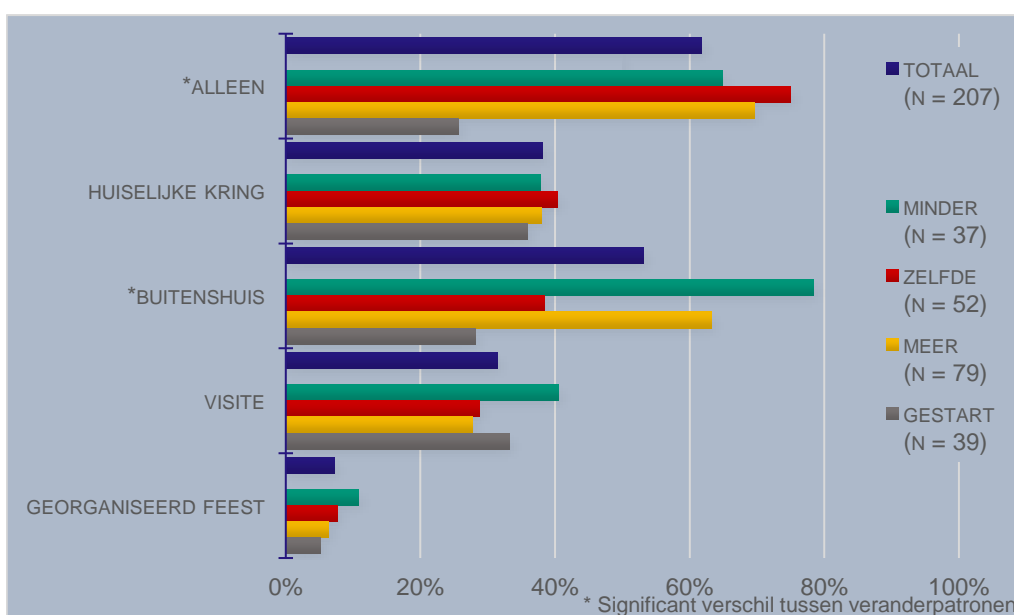
¹³⁶ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

Figuur IV.44: Weekhoeveelheid (gem. aant. joints per week) en verschil in weekhoeveelheid (tussen pre-corona en huidige week) – naar veranderpatroon

Setting van gebruik

Mensen die de huidige week blowden, deden dat meestal alleen of met een paar vrienden buitenshuis (in een park, op een plein, etc.). Dat geldt echter niet voor degenen die tijdens coronatijd zijn gestart met blowen.

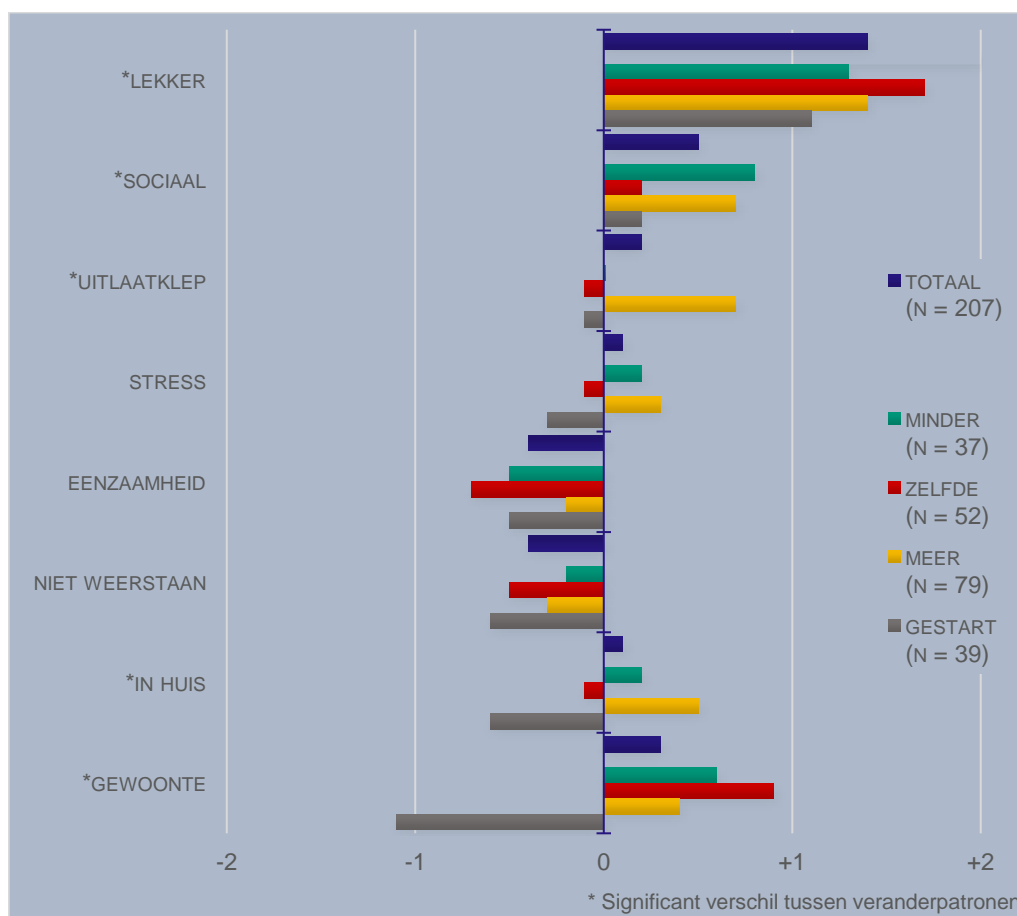
Figuur IV.45: Setting van cannabis blowen – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week blowden)¹³⁷

¹³⁷ Zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen voor gebruik

De meest genoemde reden om te blowen, is omdat het lekker/leuk/geestverruimend is. Daarnaast ook wel om sociale redenen of uit gewoonte, maar over het algemeen niet uit eenzaamheid of omdat men het niet kon weerstaan.

Bij vijf van de acht redenen zijn er verschillen naar veranderpatroon. Mensen die tijdens coronatijd zijn gestart met blowen deden dat verhoudingsgewijs minder vaak omdat ze het lekker vinden, om sociale redenen of als uitlaatklep, en zeker niet omdat ze het in huis hadden of uit gewoonte. Minderaars blowden (als ze dat nog deden de huidige week) het vaakst sociale redenen. Meerdermaars blowden opvallend vaak als uitlaatklep of omdat ze het in huis hadden. Mensen waarbij het blowgedrag tijdens coronatijd niet veranderde blowden vaak uit gewoonte.

Figuur IV.46: Redenen om cannabis te blowen – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week blowden) ¹³⁸

¹³⁸ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen om te stoppen/minderen

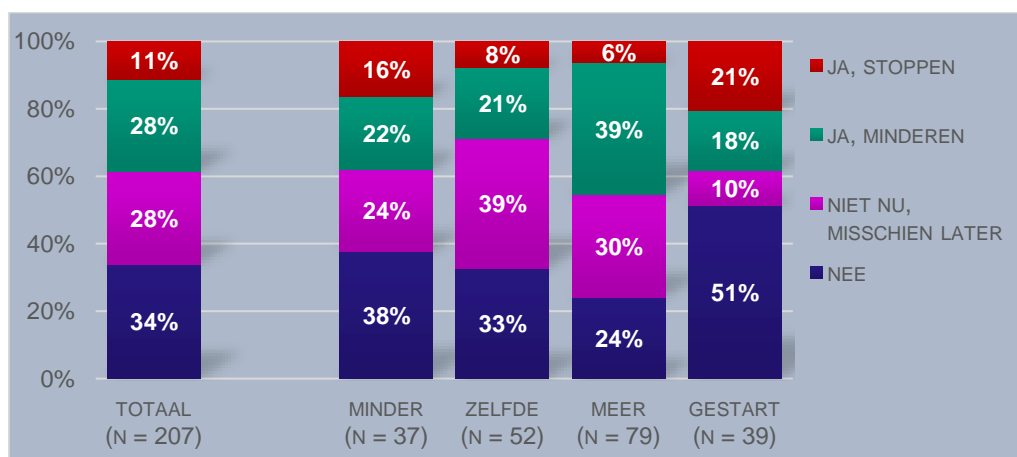
Aan 47 van de 77 stoppers/minderaars is gevraagd naar redenen om te stoppen of minderen. Mentale gezondheid was de belangrijkste reden. Daarnaast was het voor een deel 'toeval' dat zij niet blowden de huidige week (de term 'stoppers' is op hen dus niet echt van toepassing).

Ik ben gestopt met blowen	2%
Ik blow af en toe; toevallig afgelopen week niet	28%
Het is beter voor mijn gemoedstoestand	30%
Het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	21%
Ik had minder vrije tijd	21%
Ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	19%
Ik was minder vaak alleen thuis	9%
Iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	13%
Ik was ziek / voelde me niet lekker	9%

Figuur IV.47: Redenen om te stoppen/minderen met cannabis blowen (huidige week t.o.v. maand ervoor, n = 47) ¹³⁹

Willen stoppen of minderen

Twee derde van degenen die de huidige week blowden, wil iets doen aan zijn of haar cannabisgebruik, maar niet iedereen wil dat meteen doen en niet iedereen wil er helemaal mee stoppen. Vooral degenen die meer zijn gaan blowen tijdens coronatijd zouden (op den duur) willen minderen. Degenen die tijdens coronatijd zijn gestart met blowen willen relatief vaak stoppen, maar de helft is juist niet van plan iets aan het blowen te veranderen.

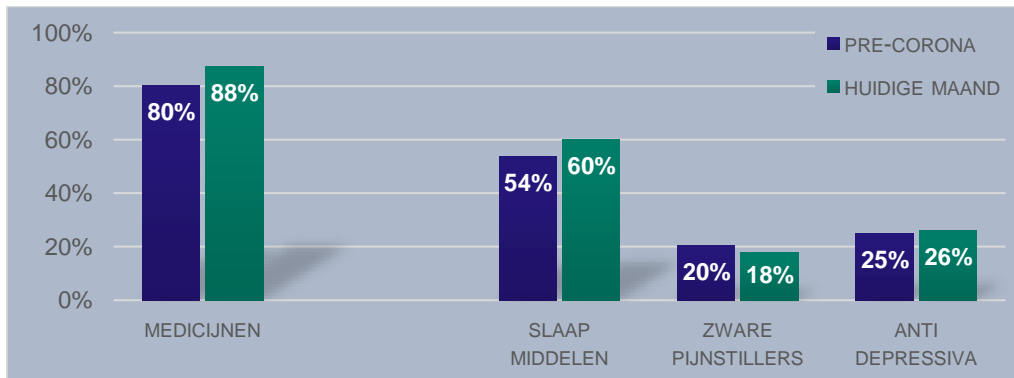
Figuur IV.48: Willen stoppen of minderen met blowen – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige week cannabis blowden) ¹⁴⁰

¹³⁹ Zie 2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

¹⁴⁰ Zie 2.1.7 Willen stoppen of minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

3.4 Medicijnen

Onder de Amsterdamse deelnemers waren 192 mensen die slaap- of kalmeringsmiddelen, zware pijnstillers en/of antidepressiva gebruiken. Over het algemeen werd één type medicijn gebruikt. Binnen deze selectie lijkt het gebruik van slaapmiddelen tijdens coronatijd te zijn toegenomen, maar het verschil is niet significant.

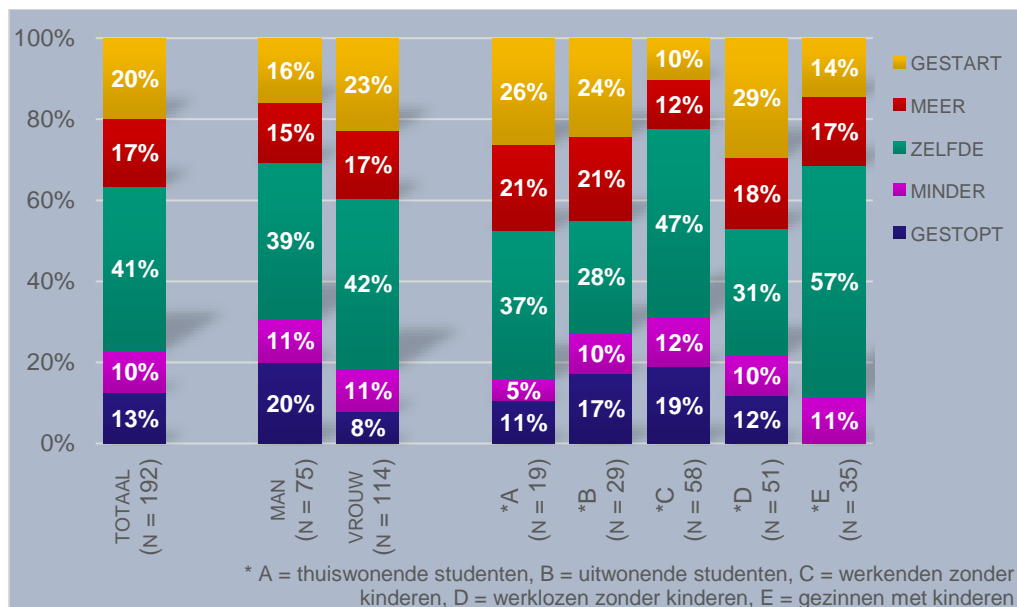
Figuur IV.49: Medicijnen huidige maand t.o.v. pre-corona (selectie van mensen die medicijnen gebruiken, n = 192)

Veranderpatronen

Bij medicijnen zijn veranderpatronen gebaseerd op zelfrapportage (mensen konden aangeven of ze de huidige maand meer (of vaker) of minder (of minder vaak) gebruikten dan voor de invoering van de corona-maatregelen):

- **Gestopt:** gebruikten in het pre-corona jaar wel, maar de huidige maand niet (**13%** van de mensen die medicijnen gebruiken)
- **Minder:** gebruikten de huidige maand (veel) minder (vaak) medicijnen dan het pre-corona jaar (**10%**)
- **Zelfde:** gebruikten de huidige maand evenveel medicijnen als het pre-corona jaar (**41%**)
- **Meer:** gebruikten de huidige maand (veel) meer of vaker medicijnen dan het pre-corona jaar (**17%**)
- **Gestart:** gebruikten de huidige maand wel, maar het pro-corona jaar niet (**20%**)

Mannen zijn tijdens coronatijd vaker gestopt met medicijnen, terwijl vrouwen er vaker mee begonnen zijn. Tussen de verschillende groepen zijn (wegens beperkte aantallen) geen significante verschillen gevonden, maar het valt wel op dat studenten en werklozen zonder kinderen relatief vaak zijn gestart met medicijnen of meer/vaker zijn gaan gebruiken.

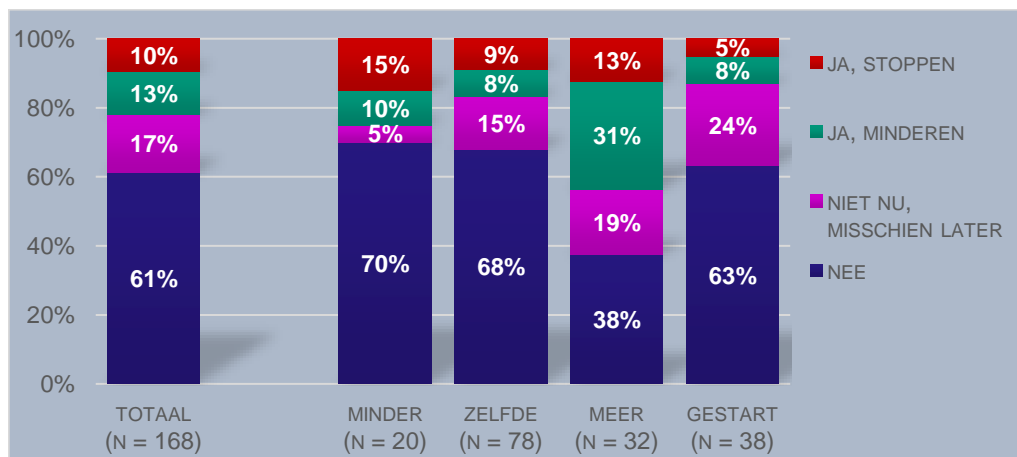

Figuur IV.50: Veranderpatronen medicijnen – naar geslacht en groep ¹⁴¹

NB mogelijk gebaseerd op klein aantal vragenlijsten, let op (N = ...) in de grafiek (zie Nota bene, pag. 139)

Willen stoppen of minderen

De meeste mensen die de huidige maand medicijnen gebruikten, hadden niet de behoefte daarmee te stoppen of te minderen. Uitzondering daarop waren degenen waarbij het medicijngebruik tijdens coronatijd was toegenomen. Van hen zou 62% hun medicijngebruik (op termijn) willen afbouwen. Daarbij ging het vooral om het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen (die ook het meest gebruikt zijn).

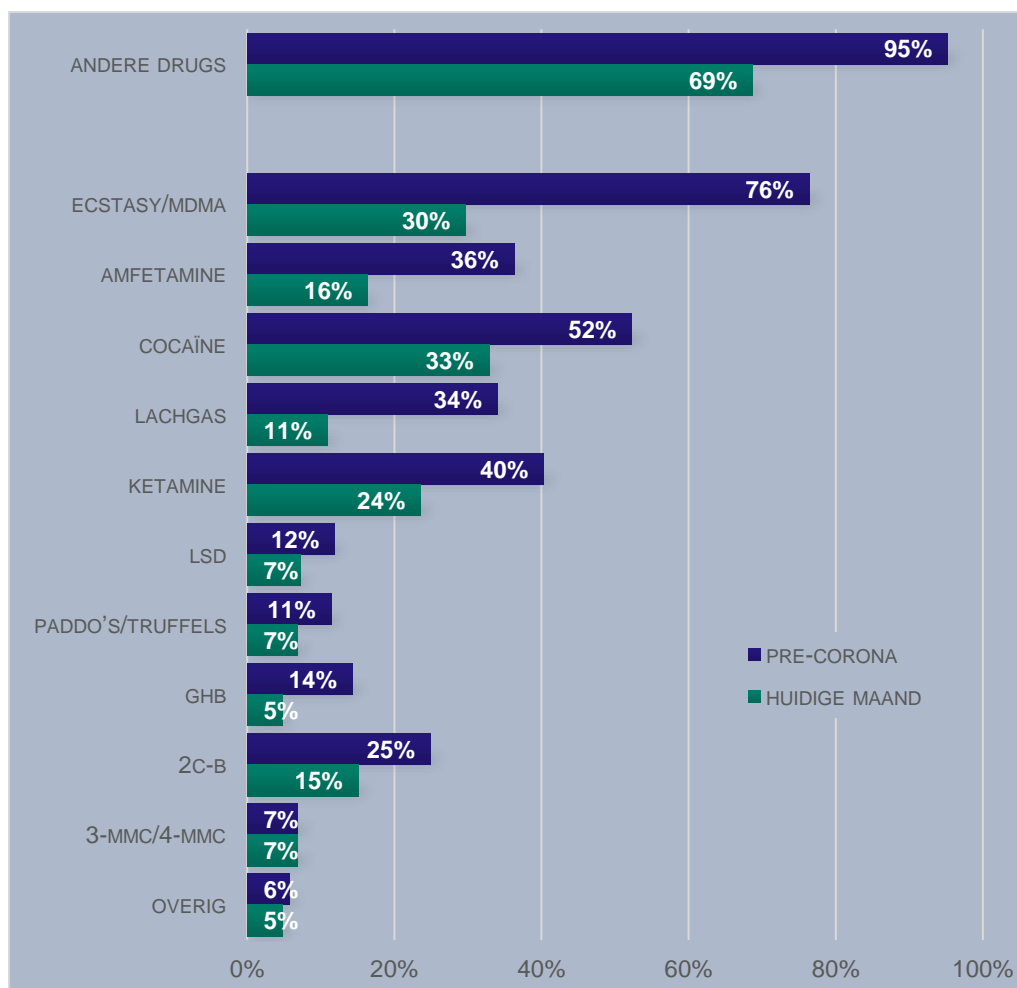
Figuur IV.51: Willen stoppen of minderen met medicijnen (selectie van mensen die de huidige maand medicijnen gebruikten) ¹⁴²

¹⁴¹ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

¹⁴² Zie 2.1.7 Willen stoppen of minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

3.5 Andere drugs

Van alle Amsterdamse deelnemers gebruikten er 377 een of meer andere drugs. De meest gebruikte andere drugs in het pre-corona jaar was ecstasy (76% van de mensen die andere drugs gebruiken), gevolgd door cocaïne (52%) en ketamine (40%). Deze drugs vormen ook de top drie van de huidige maand, zij het met veel lagere gebruikspercentages: respectievelijk 30%, 33% en 24%. Vrijwel alle middelen werden minder gebruikt, met uitzondering van 3-MMC en overige drugs. Ook het gemiddeld aantal verschillende soorten drugs die werden gebruikt nam af van 3 naar 2.

Figuur IV.52: Andere drugs huidige maand t.o.v. pre-corona (selectie van mensen die andere drugs gebruiken, n = 377)

Veranderpatronen

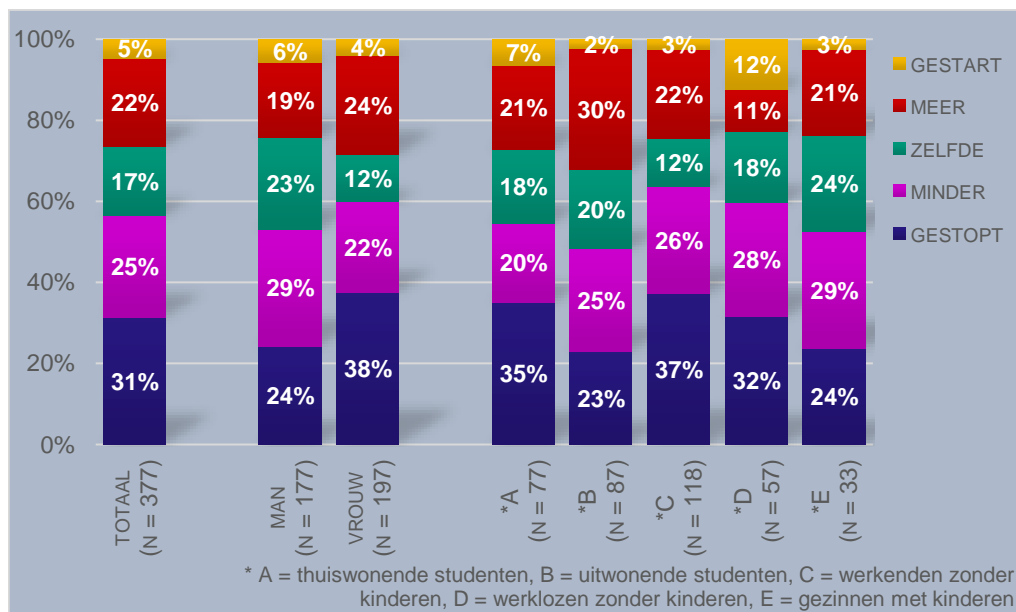
Op basis van zelf gerapporteerde veranderingen in het gebruik van andere drugs worden de gebruikelijke vijf veranderpatronen onderscheiden:

- **Gestopt:** gebruikten in het pre-corona jaar wel, maar de huidige maand niet (**31%** van de mensen die andere drugs gebruiken)
- **Minder:** gebruikten de huidige maand (veel) minder (vaak) andere drugs dan het pre-corona jaar (**25%**)

- **Zelfde:** gebruikten de huidige maand evenveel andere drugs als het pre-corona jaar (**17%**)
- **Meer:** gebruikten de huidige maand (veel) meer of vaker andere drugs dan het pre-corona jaar (**22%**)
- **Gestart:** gebruikten de huidige maand wel, maar het pre-corona jaar niet (**5%**)

Vrouwen zijn vaker dan mannen gestopt met andere drugs tijdens coronatijd, maar zijn ook vaker juist meer gaan gebruiken. Er zijn geen significante verschillen tussen de groepen.

Algemeen geldt dat mensen die andere drugs gebruiken vanaf de eerste lockdown eerder zijn geminderd of gestopt dan dat zij meer drugs gingen gebruiken.

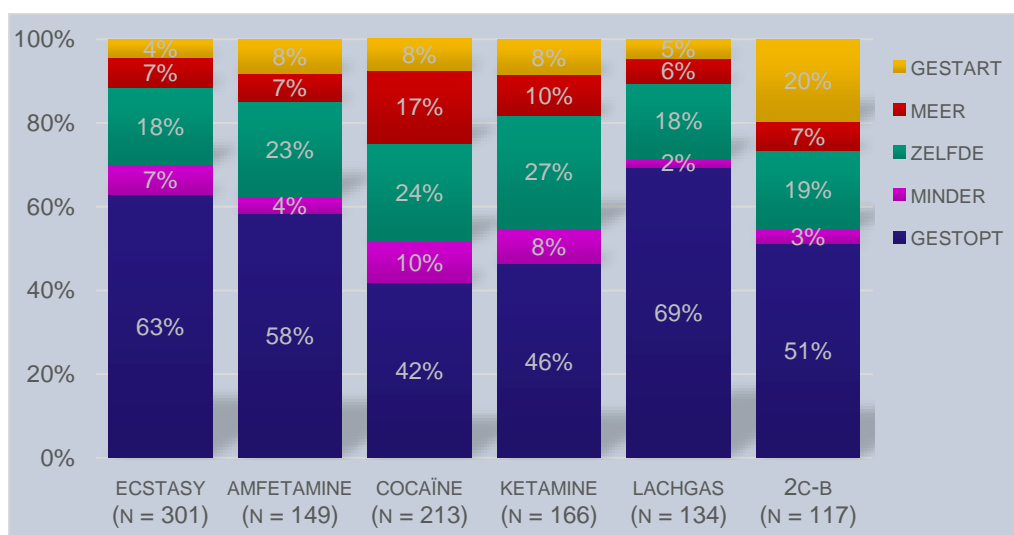

Figuur IV.53: Veranderpatronen andere drugs – naar geslacht en groep ¹⁴³

¹⁴³ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

Veranderpatronen per soort andere drugs

De vraag of meer of minder (vaak) drugs werden gebruikt is niet gesteld voor alle afzonderlijke middelen, maar voor andere drugs in het algemeen. Wel is mensen die een verandering rapporteerden gevraagd welke drugs zij meer of minder gebruikten dan voor corona. Tot op zekere hoogte kunnen de vijf veranderpatronen dus voor afzonderlijke andere drugs worden onderscheiden.¹⁴⁴ We doen dit voor de zes belangrijkste middelen: ecstasy, amfetamine, cocaïne, ketamine, lachgas en 2c-b. Mensen die zowel het pre-corona jaar als de huidige maand het betreffende middel niet gebruikt hebben, laten we daarbij weer buiten beschouwing. De meeste mensen die lachgas, ecstasy of amfetamine gebruiken zijn daar tijdens coronatijd mee gestopt. Met cocaïne en ketamine zijn ook veel mensen gestopt, maar er is ook een kleine (maar vergeleken met andere middelen iets grotere) groep mensen die tijdens coronatijd meer van deze middelen is gaan gebruiken. Eén op de vijf mensen die 2c-b gebruiken deed dat voor het eerst tijdens coronatijd (ze namen althans het jaar voor de eerste lockdown dit middel niet).

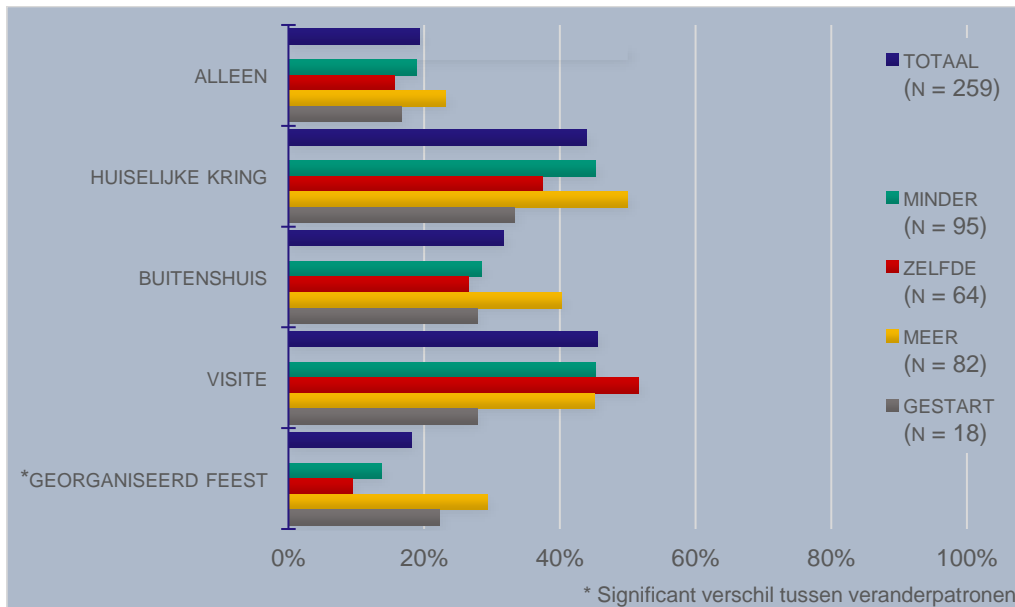
Figuur IV.54: Veranderpatronen andere drugs – naar soort andere drugs ¹⁴⁵

¹⁴⁴ Tot op zekere hoogte, want mensen die meerdere drugs namen konden niet aangeven dat gebruik van het ene middel toenam terwijl dat van het andere middel afnam. Als iemand toename of afname van andere drugs in het algemeen rapporteerde en een specifiek middel níet noemde, gaan we ervan uit dat het gebruik van dat middel hetzelfde bleef (voor zover dat middel überhaupt werd gebruikt).

¹⁴⁵ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

Setting van gebruik

Met of bij visite en binnen het eigen huishouden waren de belangrijkste settings voor het gebruik van andere drugs. Gebruik op georganiseerde (illegale) feesten kwam het minst voor. Voor zover dat wel voorkwam, dan vooral onder degenen die tijdens coronatijd meer andere drugs gingen gebruiken of daar (weer) mee begonnen.

Figuur IV.55: Setting van gebruik andere drugs – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten)¹⁴⁶

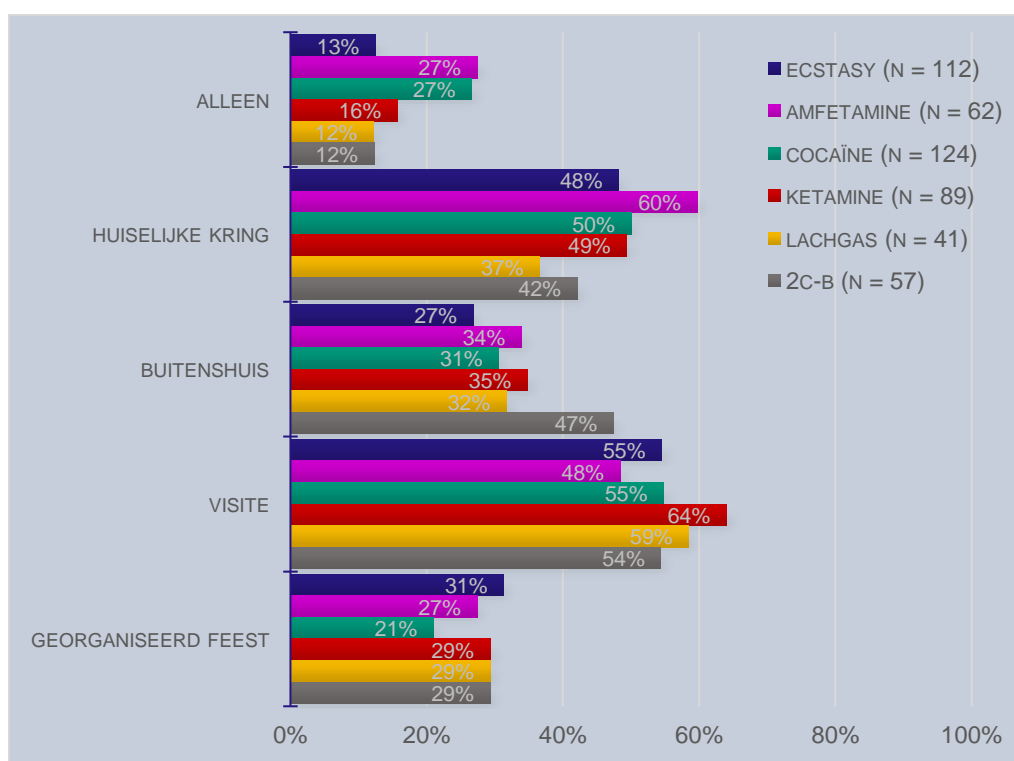
NB mogelijk gebaseerd op klein aantal vragenlijsten, let op (N = ...) in de grafiek (zie Nota bene, pag. 139)

¹⁴⁶ Zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Setting per soort andere drugs

De setting van gebruik van mensen die de huidige maand de belangrijkste zes soorten andere drugs gebruikten staat in onderstaande figuur weergegeven. Maar let op: er is gevraagd naar setting van druggebruik in het algemeen, niet naar het gebruik van specifieke middelen.

Wanneer iemand meerdere soorten andere drugs gebruikt, kan hij/zij in een bepaalde setting het ene middel wel en een ander middel niet hebben gebruikt.¹⁴⁷ Cijfers moeten dus met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, maar het lijkt erop dat in verhouding tot andere soorten drugs amfetamine en cocaïne tijdens coronatijd vaker alleen werden gebruikt, amfetamine vaker in huiselijke kring, 2c-b vaker buitenshuis met een paar vrienden, ketamine vaker met visite, en ecstasy vaker op een georganiseerd feest.

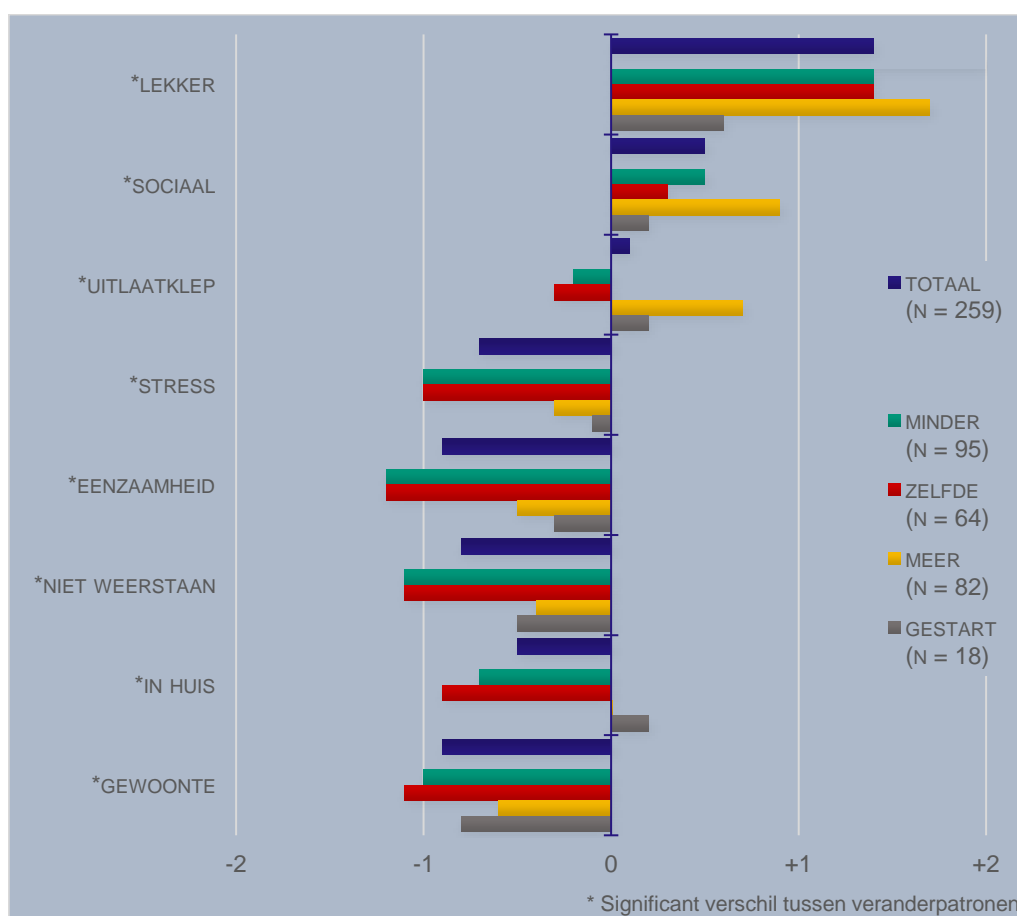
Figuur IV.56: Setting van gebruik andere drugs (huidige maand) – naar soort andere drugs¹⁴⁸

¹⁴⁷ De meesten gebruikten meerdere soorten andere drugs. Het aantal mensen per soort andere drug dat de huidige maand alleen dat middel gebruikte: ecstasy/MDMA 26, amfetamine 6, cocaïne 31, ketamine 4, lachgas 8, 2c-b 10.

¹⁴⁸ Zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen voor gebruik

Andere drugs werden de huidige maand over het algemeen vooral gebruikt omdat het lekker/leuk/geestverruimend was en op sociale momenten leuker/gezelliger maakte. Afgezien van gewoonte, is er bij alle redenen verschil naar veranderpatroon. Dit komt op het conto van degenen die tijdens coronatijd meer andere drugs gingen gebruiken. Zij gebruikten vaker omdat het lekker of sociaal is, maar ook vaker als uitlaatklep en (hoewel gemiddeld gesproken niet belangrijk) uit stress of eenzaamheid, of omdat ze het niet konden weerstaan. Ook bij degenen die tijdens coronatijd zijn gestart met het gebruik van andere drugs speelden stress, eenzaamheid en geen weerstand kunnen bieden een rol. Zij namen daarnaast ook relatief vaak (weer) andere drugs omdat ze het in huis hadden.

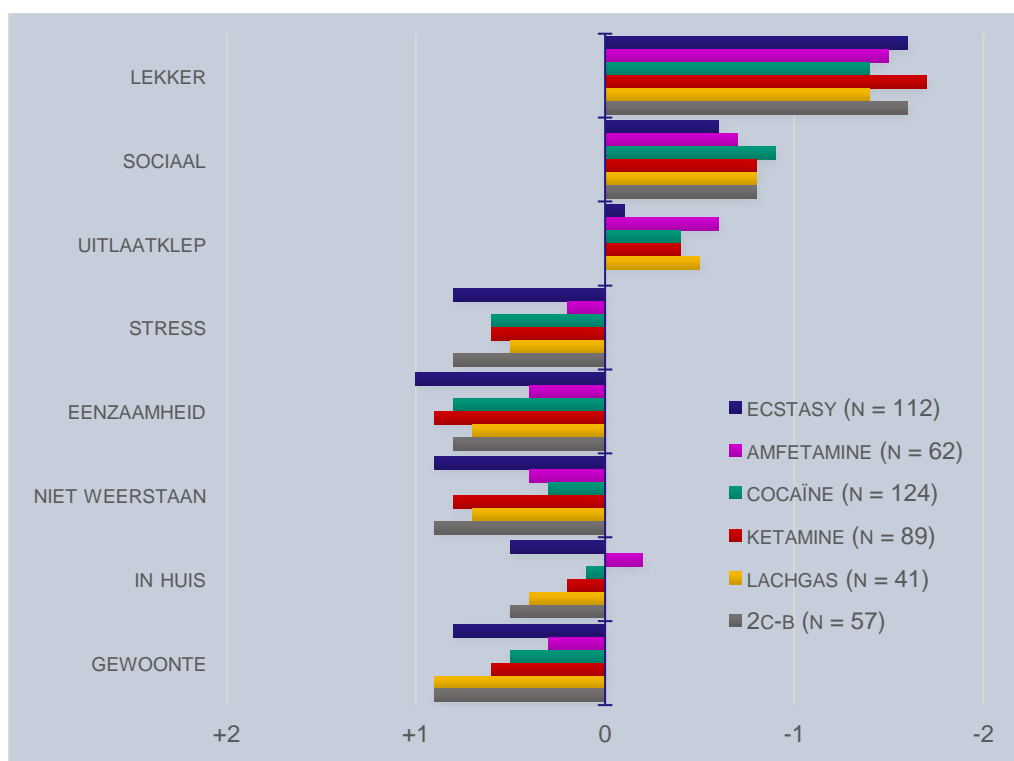
Figuur IV.57: Redenen van gebruik andere drugs – naar veranderpatroon (selectie van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten)¹⁴⁹

NB mogelijk gebaseerd op klein aantal vragenlijsten, let op (N = ...) in de grafiek (zie Nota bene, pag. 139)

¹⁴⁹ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen per soort andere drugs

Net als bij de settings van gebruik, moeten cijfers over redenen voor gebruik de huidige maand naar soort drugs voorzichtig worden geïnterpreteerd. Er is namelijk gevraagd naar redenen voor gebruik in het algemeen en niet per specifiek middel. Wanneer iemand meerdere soorten andere drugs gebruikt, kan iemand dat om verschillende redenen doen.¹⁵⁰ In onderstaande figuur valt amfetamine op. Dit middel lijkt tijdens coronatijd relatief vaak om negatieve redenen te zijn gebruikt (uitlaatklep, stress, eenzaamheid, niet kunnen weerstaan) en omdat het in huis was of uit gewoonte.

Figuur IV.58: Redenen van gebruik andere drugs (huidige maand) – naar soort andere drugs)¹⁵¹

¹⁵⁰ De meesten gebruikten meerdere soorten andere drugs. Het aantal mensen per soort andere drug dat de huidige maand alleen dat middel gebruikte: ecstasy/MDMA 26, amfetamine 6, cocaïne 31, ketamine 4, lachgas 8, 2C-B 10.

¹⁵¹ Gemiddelde score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

Redenen om te stoppen/minderen

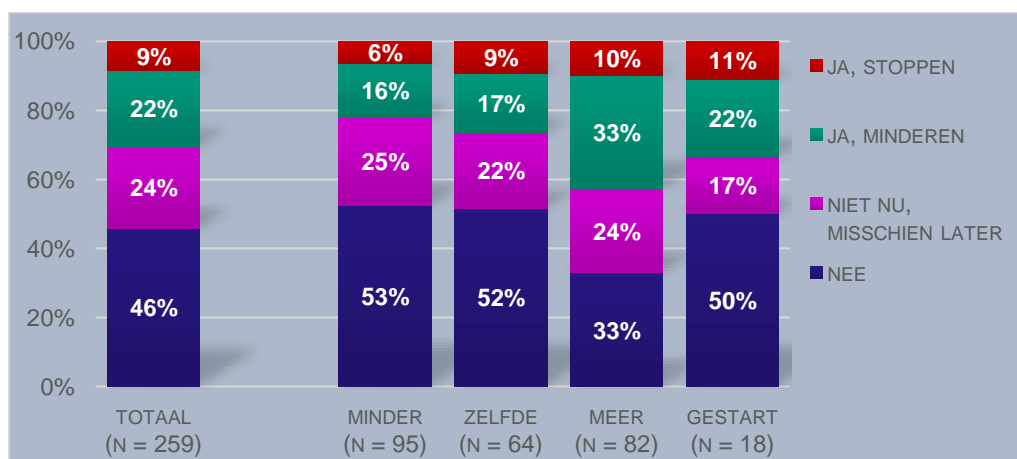
In tegenstelling tot alcohol, tabak en cannabis, is bij andere drugs wel aan iedereen die tijdens coronatijd was gestopt of geminderd gevraagd naar de redenen daarvoor. Eén reden steekt er met kop en schouders bovenuit: gebrek aan sociale gelegenheden (door een aantal geëxpliceerd als “geen festivals”). Mentale en fysieke gezondheid werd door ongeveer een kwart genoemd. Hoewel wij in deze rapportage de term ‘stoppers’ hanteren voor degenen die de huidige maand geen andere drugs gebruikten, heeft vrijwel niemand zelf aangegeven te zijn gestopt. Het feit dat zij de huidige maand niet gebruikten, was eerder ‘toeval’.

Ik ben gestopt met andere drugs	1%
Ik gebruik af en toe; toevallig afgelopen maand niet	10%
Het is beter voor mijn gemoedstoestand	22%
Het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	28%
Ik had minder vrije tijd	10%
Ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	76%
Ik was minder vaak alleen thuis	5%
Iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	1%
Ik was ziek / voelde me niet lekker	4%
Anders	11%

Figuur IV.59: Redenen om te stoppen/minderen met andere drugs (selectie van mensen die zijn gestopt/geminderd met andere drugs, n = 213)¹⁵²

Willen stoppen of minderen

Ongeveer de helft van degenen die de huidige maand andere drugs gebruikten zou zijn/haar gebruik willen stoppen of minderen; vooral degenen die tijdens coronatijd meer zijn gaan gebruiken. Gevraagd naar welk specifiek middel ze zouden willen afbouwen, werd cocaïne het vaakst genoemd (28x), gevolgd door amfetamine (8x) en ecstasy (8x). In verreweg de meeste gevallen werd het middel echter niet gespecificeerd (93x).

Figuur IV.60: Willen stoppen of minderen met andere drugs (selectie van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten)¹⁵³

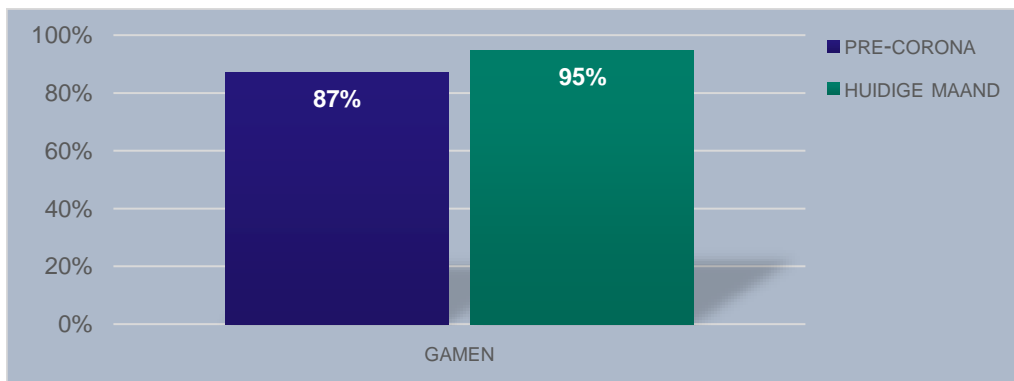
NB mogelijk gebaseerd op klein aantal vragenlijsten, let op (N = ...) in de grafiek (zie Nota bene, pag. 139)

¹⁵² Zie 2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

¹⁵³ Zie 2.1.7 Willen stoppen of minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

3.6 Gamen

Binnen de selectie van 243 mensen die gamen, deed 87% dat in het pre-corona jaar en 95% in de huidige maand. Het aantal mensen dat games speelde nam dus toe tijdens coronatijd.

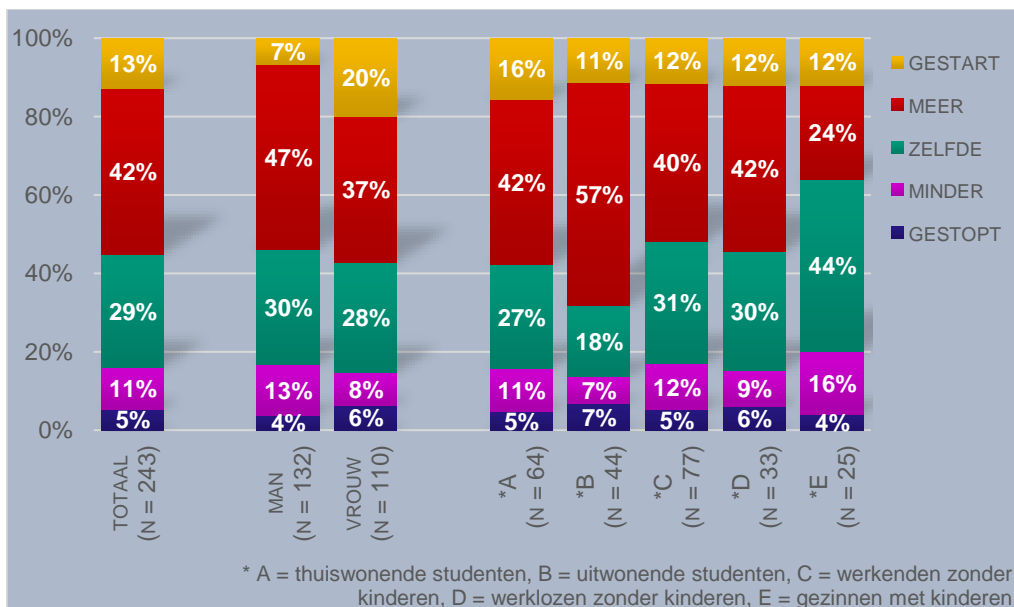
Figuur IV.61: Gamen huidige maand t.o.v. pre-corona (selectie van mensen die gamen, n = 243)

Veranderpatronen

Op basis van door de mensen zelf gerapporteerde veranderingen in gamegedrag, zijn de vijf veranderpatronen:

- **Gestopt:** gameden in het pre-corona jaar wel, maar de huidige maand niet (**5%** van de mensen die gamen)
- **Minder:** gameden de huidige maand (veel) minder (vaak) dan het pre-corona jaar (**11%**)
- **Zelfde:** gameden de huidige maand evenveel als het pre-corona jaar (**29%**)
- **Meer:** gameden de huidige maand (veel) meer of vaker dan het pre-corona jaar (**42%**)
- **Gestart:** gameden de huidige maand wel, maar het pro-corona jaar niet (**13%**)

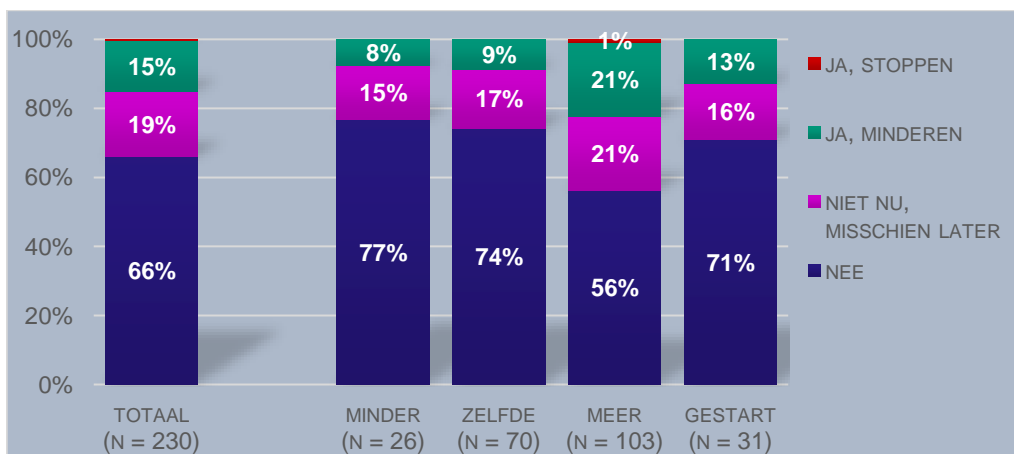
Bij zowel mannen als vrouwen die gamen was tijdens coronatijd sprake van een toename in gamen. Mannen zijn vaker meer gaan gamen, vrouwen zijn er wat vaker mee begonnen. Tussen de verschillende groepen zijn geen significante verschillen.

Figuur IV.62: Veranderpatronen gamen – naar geslacht en groep ¹⁵⁴

Willen stoppen of minderen

Op een enkeling na, wilde geen enkele deelnemer die de huidige maand gamede daarmee stoppen. De meeste mensen die tijdens coronatijd gameden hadden überhaupt niet de wens of intentie om hun gamegedrag te veranderen. Er zijn geen significante verschillen naar veranderpatronen, maar degenen die meer zijn gaan gamen lijken wel iets vaker te willen minderen.

Figuur IV.63: Willen stoppen of minderen met gamen (selectie van mensen die de huidige maand gameden) ¹⁵⁵

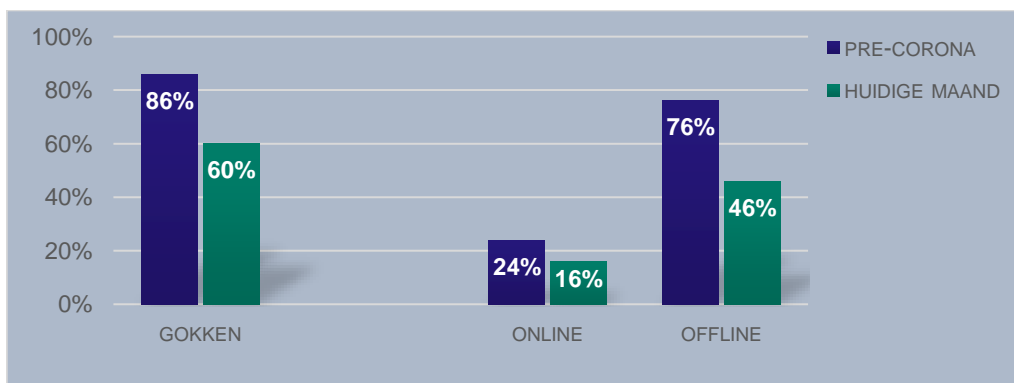
3.7 Gokken

Van de 50 mensen die gokken deed een kwart dat voor coronatijd online en driekwart 'offline' (bijv. kaarten, fruitautomaat, krasloten). Vrijwel niemand speelde beide typen. Tijdens coronatijd

¹⁵⁴ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

¹⁵⁵ Zie 2.1.7 Willen stoppen of minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

werd vooral minder offline gegokt, wat meestal niet werd vervangen door online gokspelen, want ook dat werd iets minder gedaan.

Figuur IV.64: Gokken huidige maand t.o.v. pre-corona (selectie van mensen die gamen, n = 50)

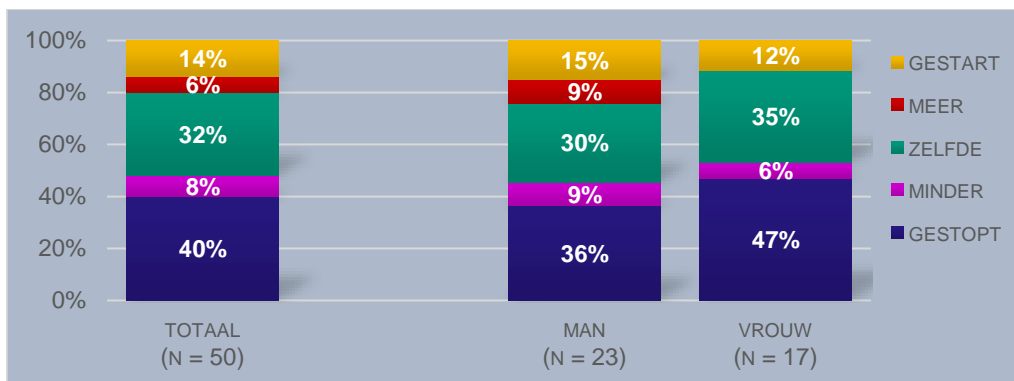
Veranderpatronen

Ook bij gokken zijn vijf veranderpatronen te onderscheiden op basis van zelfrapportage:

- **Gestopt:** gokten in het pre-corona jaar wel, maar de huidige maand niet (**40%** van de mensen die gokken)
- **Minder:** gokten de huidige maand (veel) minder (vaak) dan het pre-corona jaar (**8%**)
- **Zelfde:** gokten de huidige maand evenveel als het pre-corona jaar (**32%**)
- **Meer:** gokten de huidige maand (veel) meer of vaker dan het pre-corona jaar (**6%**)
- **Gestart:** gokten de huidige maand wel, maar het pre-corona jaar niet (**14%**)

Zowel mannen als vrouwen die gokken zijn tijdens coronatijd ofwel gestopt vaker gestopt met gokken dan dat hun gokken toenam; er zijn geen significante verschillen naar geslacht.

Vanwege de beperkte aantallen is een vergelijking tussen de vijf groepen deelnemers weinig zinvol.

Figuur IV.65: Veranderpatronen gokken – naar geslacht ¹⁵⁶

NB mogelijk gebaseerd op klein aantal vragenlijsten, let op (N = ...) in de grafiek (zie Nota bene, pag. 139)

Willen stoppen of minderen

Vrijwel geen enkele van de 30 mensen die de huidige maand gokten wil daar iets aan veranderen: 3% zou willen stoppen en 13% zou dat wellicht in de toekomst willen doen, maar de resterende 83% wil niet stoppen of minderen.¹⁵⁷ We maken daarom geen verdere vergelijkingen tussen veranderpatronen.

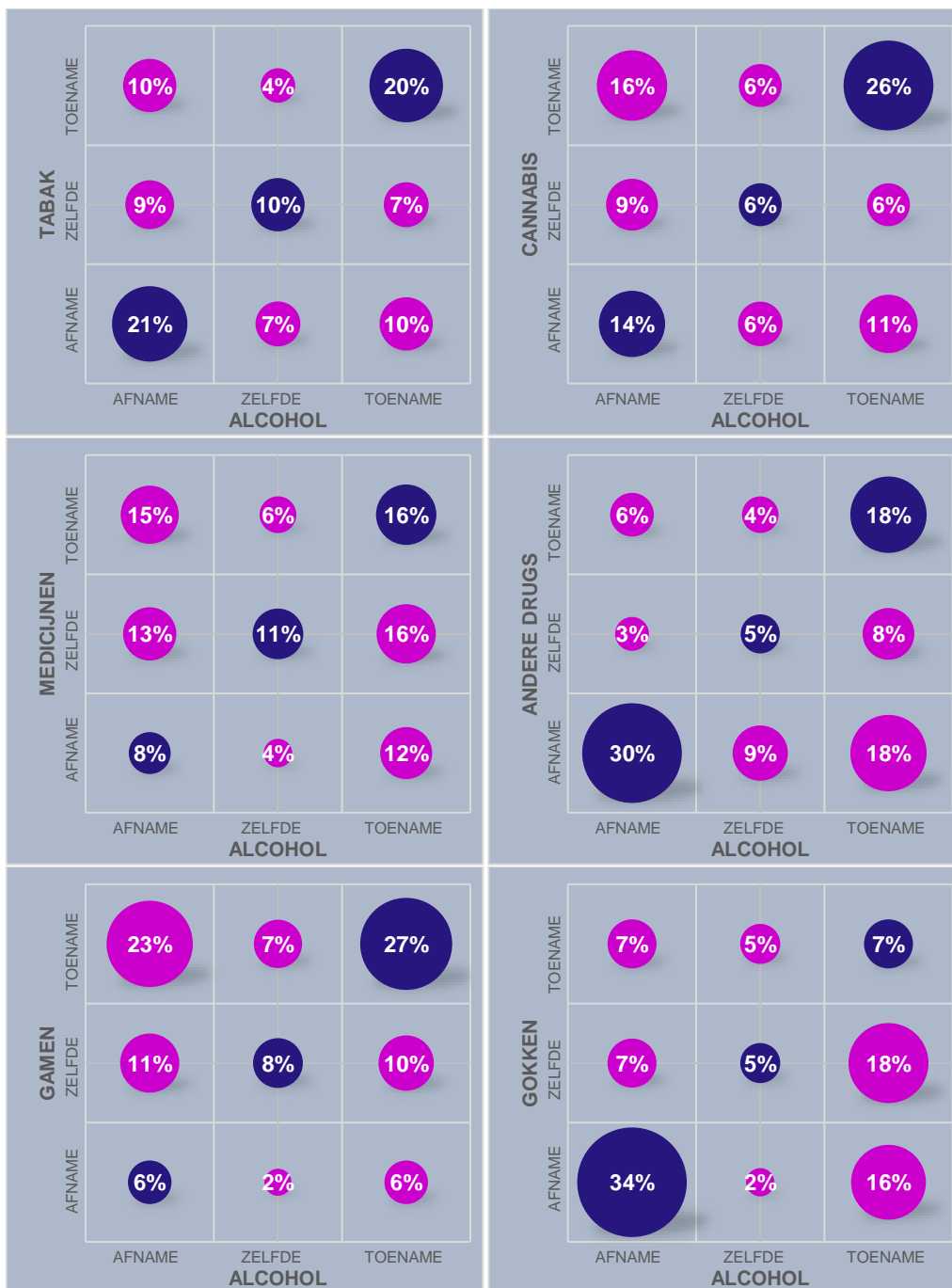
3.8 Combinaties

In de voorgaande paragrafen is telkens per type genotmiddel onderzocht in hoeverre het gebruik ervan is veranderd tijdens coronatijd. Maar hoe zit het met mensen die een combinatie van verschillende middelen gebruiken? Zijn mensen die minder zijn gaan drinken ook minder gaan roken, of gingen zij juist meer roken? In *Figuur IV.66* (pag. 171) zijn veranderpatronen weergegeven van mensen die zowel alcohol als tabak, cannabis of andere drugs gebruiken, gamen en/of gokken. Daarbij zijn de veranderpatronen 'meer' en 'gestart' samengenomen onder 'toename', en de veranderpatronen 'minder' en 'gestopt' samengenomen onder 'afname'. De blauwe cirkels geven aan dat het gebruik in dezelfde richting veranderde; de roze cirkels wijzen op verschillende veranderpatronen (bijvoorbeeld toename van het ene middel en afname van het andere middel).

Uit de grafiek linksboven blijkt dat één of de vijf mensen die zowel roken als drinken beide meer gaan doen (20%), eveneens één op de vijf is beide minder gaan doen (21%) en bij één op de tien bleef zowel rook- als drinkgedrag hetzelfde (10%). Bij tabak zien we dus in totaal bij 51% (de blauwe cirkels opgeteld) hetzelfde veranderpatroon als bij alcohol. Ook bij cannabis en alcohol (46%) en andere drugs en alcohol (53%) overheersen de blauwe cirkels en zien we dus vaak hetzelfde veranderpatroon.

¹⁵⁶ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

¹⁵⁷ Zie 2.1.7 Willen stoppen of minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

Figuur IV.66: Combinaties van veranderpatronen alcohol met tabak (n = 297), cannabis (n = 219), medicijnen (n = 167), andere drugs (n = 348), gamen (n = 218) en gokken (n = 44)

Bij medicijnen, gamen en gokken is het beeld diffuser en zien we ook wat grotere roze cirkels. Toch is het hier ook weer niet zo dat veranderpatronen meestal tegengesteld zijn. Bij 15% van de mensen die zowel drinken als medicijnen slikken ging een afname van alcoholgebruik samen met een toename van medicijngebruik; en bij 12% was dat andersom. Dit kan duiden op substitutie van het ene middel met het andere middel.¹⁵⁸ Dit komt wel voor, maar dus zeker niet bij de meerderheid van de mensen die zowel alcohol als medicijnen gebruiken.

¹⁵⁸ Dat kan, maar het hoeft niet. Afname van het een en toename van het ander kunnen ook los van elkaar gebeuren. Evenzogoed als een afname in het gebruik van twee middelen ook twee onafhankelijke oorzaken kan hebben.

Grafieken zoals die in *Figuur IV.66* kunnen in principe voor elke combinatie van middelen worden gemaakt.¹⁵⁹ Elke grafiek is echter ook uit te drukken in een enkele maat: de correlatiecoëfficiënt. Bij een positieve correlatie hebben veranderingen dezelfde richting (de blauwe bollen zijn groter); bij een negatieve correlatie is sprake van tegengestelde veranderingen (de roze bollen zijn groter). De onderlinge correlaties tussen alcohol, tabak, cannabis en andere drugs zijn alle significant positief (*Figuur IV.67*). Als het ene genotmiddel minder wordt gebruikt, dan wordt meestal ook het andere middel minder gebruikt. En vice versa.

	ALCOHOL	TABAK	CANNABIS	DRUGS
ALCOHOL		+ 0.26	+ 0.16	+ 0.32
TABAK	+ 0.26		+ 0.20	+ 0.24
CANNABIS	+ 0.16	+ 0.20		+ 0.16
DRUGS	+ 0.32	+ 0.24	+ 0.16	

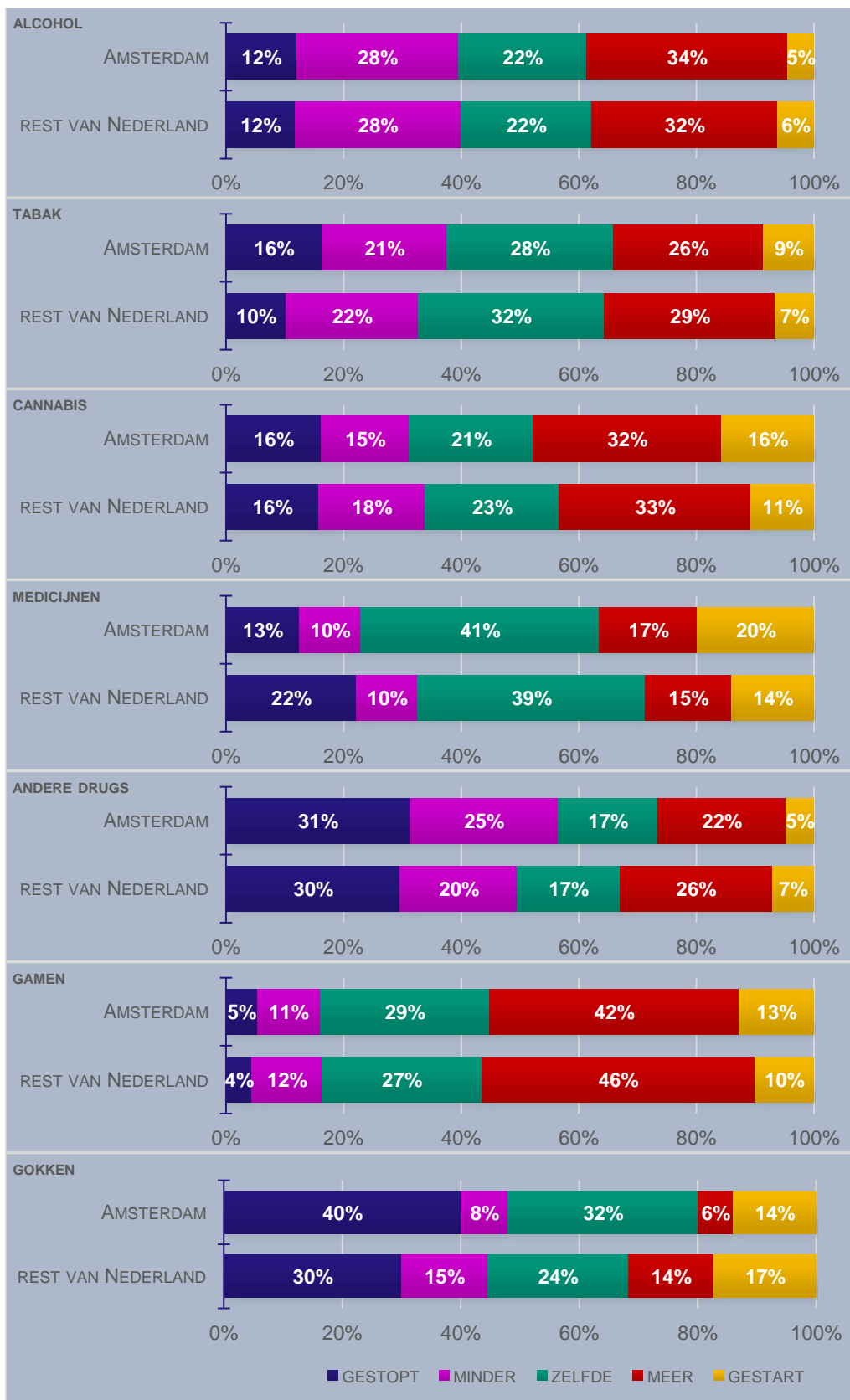
Figuur IV.67: Correlaties tussen veranderpatronen

3.9 Amsterdam vs. de rest van Nederland

In *Figuur IV.68* zijn de veranderpatronen van de Amsterdamse deelnemers afgezet tegen die van deelnemers uit de rest van het land.

Wat betreft alcohol en gamen zijn de verhoudingen tussen minderaars (of stoppers) en meerderaars (of starters) vergelijkbaar en de schijnbare verschillen bij blowen en gokken zijn niet significant. Maar Amsterdammers zijn tijdens coronatijd wel vaker gestopt met roken, en vaker geminderd met andere drugs. Aan de andere kant zijn de Amsterdamse deelnemers ook vaker (weer) begonnen met medicijnen.

¹⁵⁹ De percentages voor dergelijke grafieken zijn te vinden onder 2.2.16 *Veranderpatronen combinaties* (pag. 273) in *VIII Bijlagen*.

Figuur IV.68: Veranderpatronen (selectie van mensen die drinken, roken, blowen, medicijnen of andere drugs gebruiken, gamen, respectievelijk gokken)

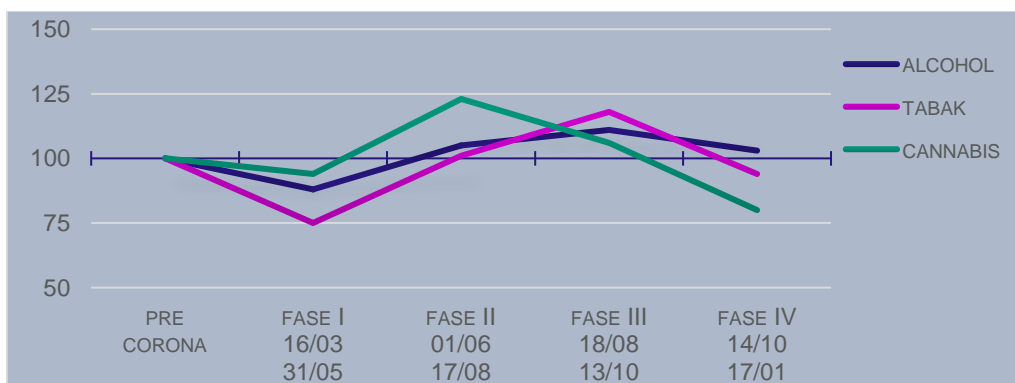
4 Samenvatting

Tussen 12 mei 2020 en 17 januari 2021 is via de landelijke online *Antenne NL Corona Special* survey doorlopend informatie verzameld over veranderingen in het gebruik van genotmiddelen, gamen en gokken tijdens coronatijd. De vragenlijst werd 886 keer ingevuld door Amsterdamse deelnemers. Dit waren mannen (43%) en vrouwen (56%) van zeer uiteenlopende leeftijden, die op basis van dagbesteding en samenstelling van het huishouden onder te verdelen zijn in vijf groepen: thuiswonende studenten (15%), uitwonende studenten (14%), werkenden zonder kinderen (34%), werklozen zonder kinderen (22%), en gezinnen met kinderen (14%). Omdat de Amsterdamse deelnemers niet representatief zijn voor de hele Amsterdamse bevolking, zeggen prevalentiecijfers op zich niet veel en focussen we op *veranderingen* binnen selecties van mensen die drinken (682), roken (329), blowen (262), medicijnen (192) of andere drugs gebruiken (377), gamen (243) of gokken (50).

4.1 Tijdlijnen

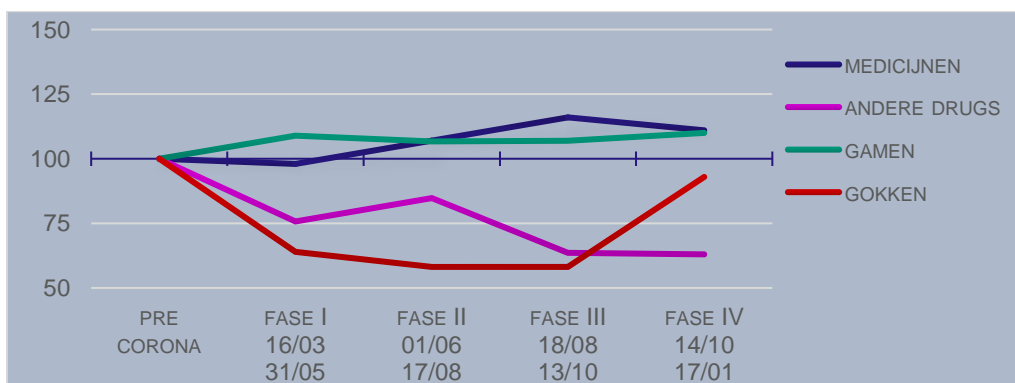
Op basis van de weekconsumptie van alcohol, tabak en cannabis, en het al dan niet gebruiken van medicijnen en andere drugs, gamen en gokken, zijn tijdlijnen per fase van coronatijd uitgezet: eerste lockdown (16 mrt – 31 mei), versoepeling (1 jun – 17 aug), aanscherping (18 aug – 13 okt), en tweede lockdown (vanaf 14 okt). Het aantal verzamelde vragenlijsten is te klein om de harde lockdown (vanaf 14 dec) afzonderlijk te onderzoeken en de avondklok (vanaf 23 jan) viel buiten de dataverzameling.

De (geïndexeerde) tijdlijnen voor de gemiddelde weekconsumptie van alcohol, tabak en cannabis vertonen opvallende gelijkenis, met een daling in de beginfase van coronatijd tijdens de eerste lockdown, gevolgd door een stijging in de tweede fase van versoepeling in de zomer van 2020. In de fase waarin maatregelen weer werden aangescherpt wisselt het beeld, maar bij de invoering van de tweede lockdown zien we overal weer een daling. Coronamaatregelen lijken dus nogal impact te hebben gehad op mensen die drinken, roken of blowen: tijdens lockdowns daalde het gebruik. De stijgingen en dalingen in gemiddelden zijn echter beperkt (een paar glazen, sigaretten of joints per week meer of minder) en de variatie rond de gemiddelden groot. Daardoor zijn niet alle trends significant en is het lastig harde conclusies te trekken over het effect van de maatregelen. Ook seizoensinvloeden van de zomer(vakantie) kunnen meespelen.

Figuur IV.69: Index alcohol, tabak en cannabis per fase (selectie van mensen die drinken, roken of blowen)

Tijdens coronatijd slikten meer Amsterdamse deelnemers medicijnen en gameden er meer dan daarvoor. Gebruikpercentages van andere drugs liepen direct na de invoering van de eerste lockdown echter flink terug: veel mensen die drugs gebruiken stopten daar (tijdelijk) mee. In de tweede fase van versoepeling gedurende de zomermaanden trok dat voor een aantal middelen weer wat bij, maar het pre-coronaniveau werd over het algemeen niet gehaald. Daarna nam het gebruik van andere drugs verder af. De opvallende uitzondering was 3-MMC/4-MMC, waarvan het gebruik uiteindelijk hoger uitpakte dan pre-corona. Hoewel het aantal deelnemers dat gokt beperkt was, wijzen resultaten erop dat tijdens coronatijd gestopt werd met 'offline' gokspelletjes en dat online gokken daar níet voor in de plaats kwam.

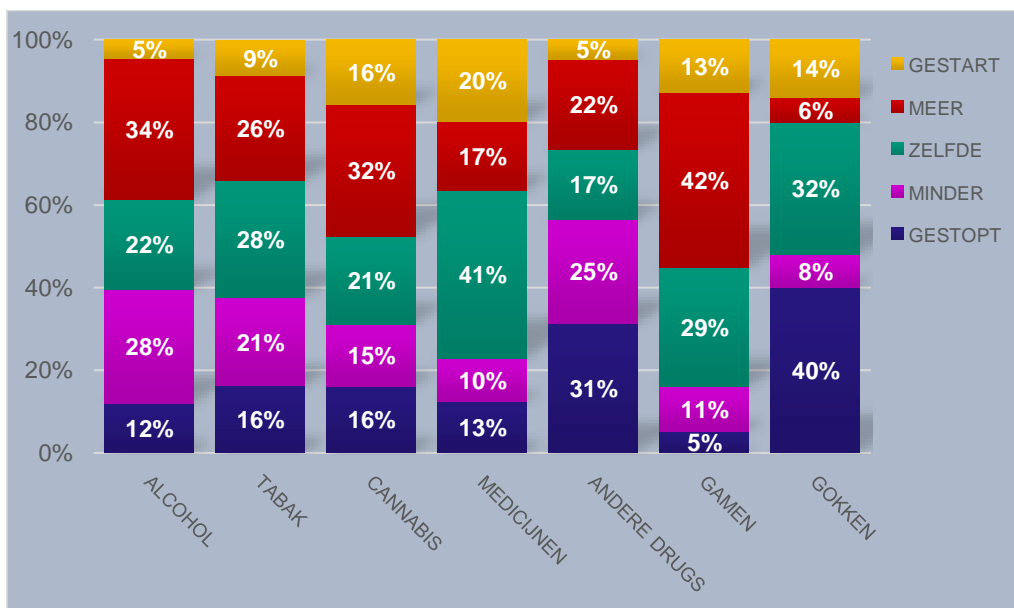
Figuur IV.70: Index medicijnen, andere drugs en gamen (selectie van mensen die medicijnen of andere drugs gebruiken, gamen of gokken)

Tijdens coronatijd werden alcohol en andere drugs vooral geconsumeerd in huiselijke kring met huisgenoten of vrienden-/familiebezoek. In de fasen waarin dat mogelijk was, werd alcohol ook wel in de horeca gedronken, maar andere drugs werden daar nauwelijks gebruikt. Georganiseerde (illegale) feesten waren wel settings waar andere drugs werden gebruikt, maar voor slechts een klein deel en alleen in de fasen waarin maatregelen (relatief) soepel waren. Cannabis werd vooral alleen gebruikt en in de zomermaanden ook wel met een paar vrienden buitenshuis.

Genotmiddelen werden tijdens coronatijd vooral gebruikt omdat mensen het lekker vonden en om sociale redenen (en tabak ook uit gewoonte), maar naarmate de coronasituatie langer aanhield werden ook motieven als de behoefte aan een uitlaatklep, eenzaamheid en het niet kunnen weerstaan vaker genoemd.

4.2 Veranderpatronen

Achter de tijdlijnen van trends in stijgend of dalend gebruik op groepsniveau schuilt variatie in veranderpatronen op individueel niveau. Los van de fase, waren er mensen die tijdens coronatijd op enig moment minder gebruikten dan pre-corona of zelfs (tijdelijk) waren gestopt, maar ook die meer gebruikten of (weer) waren begonnen. En mensen bij wie het gebruik onveranderd bleef. Bij drinken en roken kwam een individuele toename (meer of gestart) even vaak voor als een afname (minder of gestopt). Blowen en gamen nam vaker toe dan af, medicijngebruik bleef vaak hetzelfde, en het gebruik van andere drugs en gokken werd vaak opgeschort. Vooral met lachgas, ecstasy en amfetamine werd gestopt tijdens coronatijd, en iets minder vaak met cocaïne, ketamine en 2C-B.

Figuur IV.71: Veranderpatronen

Hoewel de tijdlijnen beperkte verschuivingen lieten zien in drinken, roken en blowen, zijn de veranderingen op individueel niveau vaak fors. Bij de minderaars was sprake van een halvering van de gemiddelde weekconsumptie (van 20 naar 8 glazen alcohol, van 94 naar 45 sigaretten, en van 34 naar 14 joints per week). Andersom dronken, rookten en blowden de meerderders tijdens coronatijd gemiddeld dubbel zo veel (van 10 naar 22 glazen alcohol, van 32 naar 62 sigaretten, en van 10 naar 20 joints per week).

Degenen die tijdens coronatijd meer alcohol, tabak, cannabis of andere drugs gebruikten dan daarvoor, deden dat vaak uit behoefte aan een uitlaatklep. En (hoewel niet altijd significant) ook

vaker dan anderen vanwege stress en eenzaamheid of het niet kunnen weerstaan. Setting van gebruik hield geen eenduidig verband met meer veranderpatronen.

Veranderingen in het gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs gingen meestal gelijk op. Mensen die meerdere genotmiddelen gebruiken, consumeerden tijdens coronatijd in het algemeen ofwel meer ofwel minder van alle middelen die ze gebruiken; en niet meer van het een en minder van het ander. Dat duidt erop dat substitutie (het ene middel vervangen door het andere middel) weinig voorkwam.

4.3 Verschillen naar geslacht en groep

Mannen en vrouwen vertoonden meer overeenkomsten dan verschillen in zowel tijdlijnen als veranderpatronen. De vijf groepen laten wel uiteenlopende de tijdlijnen zien, maar er is niet één groep aan te wijzen waarbij het gebruik van genotmiddelen tijdens coronatijd afwijkt van de rest. In alle groepen komen alle veranderpatronen voor en zijn er dus zowel mensen die meer zijn gaan gebruiken als mensen die dat minder zijn gaan doen.

4.4 Amsterdam vs. de rest van Nederland

Doordat *Antenne NL Corona Special* een landelijke survey was, kunnen resultaten van de Amsterdamse deelnemers worden afgezet tegen die van deelnemers uit de rest van Nederland. Uit de tijdlijnen en veranderpatronen blijkt dat Amsterdammers die medicijnen gebruiken dat tijdens coronatijd verhoudingsgewijs meer zijn gaan doen dan mensen elders in het land. Roken en het gebruik van andere drugs nam onder Amsterdammers juist vaker af. Qua veranderingen in alcoholgebruik, blowen, gamen en gokken is er geen verschil tussen Amsterdam en de rest van het land.

V MARKT

1	Panelstudie	179
1.1	Cannabismarkt	180
1.2	Dealers en diensten	182
1.3	Cocaïnemarkt	183
1.4	Ecstasymarkt	186
1.5	Amfetaminemarkt	188
1.6	Narcosemarkt	189
1.7	Nieuwe psychoactieve stoffen	190
1.8	Psychedelica en overige markten	191
2	Testservice	192
2.1	Aangeboden monsters	193
2.2	Ecstasy	194
2.3	Cocaïne	198
2.4	Amfetamine	201
2.5	Ketamine	203
2.6	GHB	205
2.7	LSD	206
2.8	2C-B	208
2.9	Overige monsters	210
3	Samenvatting	211

Antenne focust primair op gebruikers van genotmiddelen, maar verzamelt daarnaast ook informatie over de marktzijde van middelengebruik. In de **(1) panelstudie** in het uitgaansleven wordt de Amsterdamse drugsmarkt kwalitatief belicht. Testuitslagen van de **(2) testservice** geven een beeld van de zuiverheid en dosering van drugs. Beide bronnen leveren informatie over de prijzen van drugs.

1 Panelstudie

Uit de panelstudie komt naar voren dat de Amsterdamse drugsmarkt wat betreft uitgaanders in grote lijnen kan worden onderverdeeld in vier 'branches'. In volgorde van omvang:

- 1 **Cannabis:** hasj, marihuana (wiet) en bewerkte producten zoals 'spacecake'.
- 2 **Stimulantia:** ecstasy(-achtigen), cocaïne en (meth)amfetamine.
- 3 **Narcosemiddelen:** GHB, ketamine en lachgas.
- 4 **Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS):** vaak stimulerend of psychedelisch van aard en vaak aangeboden op internet of door bezorgdiensten.

Deze indeling sluit grotendeels aan bij de segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten.¹⁶⁰ Derhalve is op dit niveau van de 'detailhandel' wel enige overlap tussen de synthetische stimulantiamarkt (met name ecstasy, amfetamine en soms chrysal meth) en de narcosemarkt (GHB en ketamine). Lachgas (of slagroompatronen) valt sinds juli 2016 onder de Warenwet; voorheen viel het onder de Geneesmiddelenwet. Bezorgdiensten bieden ook de bekendere NPS aan (o.a. 3-MMC, 4-FA). De cannabismarkt kent een duidelijke scheiding in aanbod: naast de gedoogde coffeeshops is er ook een (veel) kleinere niet-gedoogde cannabismarkt, onder andere bestaande uit illegale verkooppunten, thuisverkopers, straathandelaren en bezorgdiensten. Naast de van oudsher gespecialiseerde cocaïnedealer zit cocaïne de laatste jaren ook in het drugsmenu van bezorgdiensten. De synthetische stimulantiamarkt (met name ecstasy en amfetamine) bestaat voornamelijk uit bezorgdiensten die soms ook narcose-, slaap- en kalmeringsmiddelen (en soms anabolen) verkopen. De meeste bezorgdiensten komen pas in actie als er vanaf 25 en soms 50 euro wordt besteld. De klant maakt van tevoren een keuze van een of meer middelen en geeft ook aan hoeveel. Vervolgens moet hij het adres doorgeven en de juiste deurbel en aangeven op welk tijdstip hij de bestelling wil ontvangen.

¹⁶⁰ Legale middelen (alcohol/tabak) en 'straatdrugs' (heroïne/crack) zijn buiten beschouwing gelaten. Naast de vier genoemde branches zijn er nog kleine markten, waaronder: (1) Smartmiddelen: voornamelijk natuurlijke, stimulerende en (lust)opwekkende middelen, die vaak in een bewerkte vorm aangeboden worden, en (mild) psychedelische middelen zoals de triptruffel; (2) Trippers: LSD, DMT, mescaline, ayahuasca en ecstasy-achtigen met voornamelijk psychedelische werking; (3) Erectogenen: poppers en Viagra(-achtigen); en (4) Exotische middelen: cocabladd, khat, opium, ibogaïne, peyote en san pedro; en (5) Slaap- en kalmeringsmiddelen. De beschreven segmentering zegt overigens niets over segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons.

1.1 Cannabismarkt

Volgens opgave van de gemeente is het aantal coffeeshops in Amsterdam gedaald van 173 in 2016 naar 166 in 2020.¹⁶¹ De Amsterdamse coffeeshops vormen bijna een derde van alle Nederlandse coffeeshops. Amsterdam telt één coffeeshop per ruim 5.000 inwoners, terwijl het landelijk gemiddelde één coffeeshop per ruim 30.000 inwoners is.¹⁶² Overigens zijn hier niet de binnen- en buitenlandse coffeeshoptoeristen in verdisconteerd die normaliter – tenminste tot het coronajaar 2020 – een substantieel deel vormen van het totale aantal bezoekers in de hoofdstad.

Keuze voor I-criterium

Als gevolg van onder andere de gebiedsgerichte aanpak ‘Project 1012’ en de handhaving van een afstandscriterium, zijn de afgelopen jaren veel coffeeshops in het centrum verdwenen. Daardoor is de druk van coffeeshoptoeristen deels verplaatst naar het westelijk deel van de binnenstad (Haarlemmerbuurt), met een groeiende straathandel in drugs als gevolg (waterbedeffect).¹⁶³ Op verzoek van de gemeente berekenden onderzoekers dat een aantal van 68 coffeeshops zou volstaan alleen voor lokale gebruikers, plus klanten in de agglomeratie en overige klanten in de Metropool-regio. Voor de drie miljoen coffeeshopbezoekende jonge toeristen zouden nog ten minste 93 coffeeshop nodig zijn.¹⁶⁴ Met de invoering van het zogenoemde I-criterium hoopt de burgemeester in haar visie toeristen te ontmoedigen om naar Amsterdam te komen.¹⁶⁵

In een rapportage van bureau OIS over coffeeshops en toerisme in het Wallengebied wordt onderzocht welke rol de aanwezigheid van coffeeshops speelt bij de komst naar de stad.¹⁶⁶ Wat gaan toeristen doen die nu in coffeeshops te vinden zijn als zij daar niet meer mogen komen? De meest genoemde belangrijkste reden bij buitenlandse bezoekers (18-35 jaar) om naar Amsterdam te komen is wandelen of fietsen door de stad (32%). Coffeeshops worden door 22% als hoofdreden genoemd, gevolgd door musea (7%), een goedkope reis (6%), etc. Er wordt in de

¹⁶¹ Snippe J, Mennes R & Bieleman B (2020) *De markt voor coffeeshops in de gemeente Amsterdam: 2020-2025*. Breuer & IntraVal.

¹⁶² Mennes R, Schoonbeek I, Van der Molen J & Bieleman B (2019) *Coffeeshops in Nederland 2018*. Breuer & IntraVal.

¹⁶³ Korf DJ, Liebrechts N & Nabben T (2016) *Waterbed, drukte en overlast*. Rozenberg Publishers.

¹⁶⁴ Snippe J, Mennes R & Bieleman B (2020) *De markt voor coffeeshops in de gemeente Amsterdam: 2020-2025*. Breuer & IntraVal.

¹⁶⁵ Halsema, F, *Discussienotitie: naar een beheersbare cannabismarkt in Amsterdam*. Het I-criterium houdt in dat alleen ingezetenen (inwoners van Nederland) toegang krijgen tot de coffeeshop.

¹⁶⁶ Sleutjes B & Bosvelt W (2019) *Coffeeshops, prostitutie en toerisme in het Singel/Wallengebied*. Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek (OIS). Het onderzoek is alleen verricht in het Wallengebied en de respondenten zijn niet alleen coffeeshopbezoekers. De benaderde respondenten vormen geen stadsbrede dwarsdoorsnede van alle bezoekers in de hele stad.

rapportage onder andere gekeken naar de effectiviteit van beleidsopties zoals het invoeren van het I-criterium. Het rapport concludeert dat de invoering van een I-criterium weinig indruk zal maken, ofschoon er in zekere zin in absolute aantallen verwacht wordt dat een forse groep waarschijnlijk niet meer zal komen. Het betreft de groep die coffeeshops als een belangrijk bezoeks-motief noemt. Een meerderheid geeft aan dat de maatregel 'geen enkel effect' heeft op de bereidheid Amsterdam te bezoeken; zelfs onder de actieve gebruikers die coffeeshops bezoeken geldt dit voor bijna de helft. Van de cannabisgebruikers die ook coffeeshops bezoeken, en ook van de groep die coffeeshops belangrijk vinden als bezoeks-motief, geeft een substantiële minderheid aan bij een eventueel vervolgbesuch niet meer te zullen gebruiken als zij coffeeshops niet meer binnen mogen. De rest zal mogelijk 'via andere wegen' (waaronder straathandel) op zoek gaan naar cannabis.

Met deze bevindingen in het achterhoofd ziet de gemeente, bij het realiseren van de plannen voor de invoering een I-criterium – ter 'beteugeling van de *urban jungle* in de binnenstad' – het als een uitdaging de verwachte straathandel te bestrijden met een adequate handhaving.¹⁶⁷

Coronarijen voor de shops

En toen kwam de coronacrisis en bleven de toeristen sowieso massaal weg. Het was een historisch moment om te zien wat er gebeurde toen de overheid bekendmaakte dat in navolging van clubs en cafés ook coffeeshops hun deuren moeten sluiten. Veel blowers probeerden op het laatste moment nog een bezoekje te brengen aan de coffeshop, met lange rijen als gevolg. De straatmarkt speelde hier direct op in door coffeshopklanten in de rij aan te spreken. Raffa (164a) laat ons een WhatsApp-reclame zien die hij nog op dezelfde dag van zijn bezorgdienst kreeg: *Coffeshops gaan snel dicht. Wees snel want op=op. 100 gram 320 euro Amnesia hasj (topkwaliteit blond en zacht) 100 gram - kilo's afname mogelijk. 1000 gram = 3000 Amnesia hasj.*

Na een dag werd de maatregel teruggedraaid en konden consumenten bij het afhaaloket terecht voor hun cannabis. Vooral de coffeshops in het centrum merken de afwezigheid van toeristen. "De prijzen zijn flink gestegen", zegt Stas (166a). "De straatprijs prijs van hasj voor bezorgers en dealers is tijdens de coronapandemie verdubbeld van 220 euro naar 430 euro per 100 gram." Ook in de coffeshop gingen de prijzen omhoog. Jamie (113a) spreekt eind 2020 zelfs van een verdrievoudiging van de inkooprijzen van 300 euro naar 900 euro per 100 gram. De prijsstijging zou vooral komen door de gesloten grenzen en verscherpte coronacontroles van de politie.

¹⁶⁷ Tops P & Tromp J (2019) *De achterkant van Amsterdam*. Gemeente Amsterdam.

1.2 Dealers en diensten

Via de panelleden krijgen we meer zicht op de vraagkant en sommigen (o.a. social dealers, contacten met dealers) kunnen ook iets zeggen over de aanbodkant. In de vorige Antennes hebben we al vaak verteld over bezorgdiensten, het grote personeelsverloop en de keur aan bezorgers, vaak twintigers en etnisch gemêleerd. Daarnaast zijn er ook nog thuisdealers actief bij wie je kunt aankloppen. In bijna elk panelnetwerk is er wel iemand die drugs kan fixen en als een soort tussenpersoon voor vrienden inkoopt (social dealer, werkt meestal zonder winstoogmerk). In ons panel zitten ook een paar dealers. De een verkoopt GHB, ecstasy en methamfetamine en de ander levert cocaïne en verkoopt ecstasypillen aan toeristen op festivals. Wat dat laatste betreft waren er in 2020 geen inkomsten. Volgens panelleden werd veel minder gebeld en drugs 'geregeld' omdat de hele feestindustrie geen doorgang vond en daarbuiten samenscholing van grote groepen sowieso uit den boze was.

Voor Jamie (113a) is het sappelen omdat er alleen nog 'gezelligheidsklanten' bellen en slechts een enkele keer voor op een thuisfeestje. Het zijn vaak snuivers die, corona of niet, altijd al thuis gebruikten. Jamie moet het normaal gesproken (zonder de coronamaatregelen) hebben van die andere driekwart die gaan bellen als de alcohol rijkelijk vloeit, de weekendkriebels beginnen of een copieuze maaltijd bezegeld moet worden met lijntjes coke. De koks in de keuken hebben in 2020 geen stress meer, dus die bellen ook niet meer. Net zo min als het horecapersoneel dat anders na sluitingstijd soms nog even door wil drinken en snuiven. Ook geen afters meer van feestgangers die met cocaïne de slaap proberen te verjagen. Geen verjaardagen en studentenborrels. Nee, Jamie (113a) vindt het niet zo vreemd dat de telefoon niet meer roodgloeiend staat in het weekend. Nu de stad op zijn gat ligt zijn de inkomsten tot een kwart gedaald. Ze kent dealers die door corona zijn gestopt. Nu het economische verkeer door strengere grenscontroles is gestokt ondervindt ook het illegale distributieverkeer meer hinder, weet Jamie. De hasj uit Marokko is schaarser met prijsverhogingen als gevolg. De synthetische handel is afhankelijk van precursoren die moeilijker beschikbaar zouden zijn. Anderzijds is de wereldwijde vraag naar ecstasy drastisch afgenomen. Een reden, denken sommigen, dat de handel zich meer gaat richten op de productie van chrysal meth omdat het in het buitenland meer opbrengt.

Verschillende mensen vinden dat corona een killer is voor de handel. Een ander contact (geen panellid) heeft zicht op de cocaïnehandel en zegt dat het kraken door de politie van EncroChat de onderwereld flink zenuwachtig heeft gemaakt. Sommigen zijn op de vlucht of houden zich voorlopig gedeisd. Er is angst dat alles (handelsconnecties, opslagplaatsen, etc.) 'weggespeeld' is. Zeker als in de lente van 2020 de kiloprijzen beginnen te stijgen en naar verwachting de 40.000 euro per kilo gaat aantikken. Zo ver komt het niet. De markt stabiliseert zich weer en in

het illegale circuit komen er weer 'platen' en 'tegels' langs van mindere, maar ook van betere kwaliteit.

EncroChat gekraakt

De Frans-Nederlandse opsporingsdiensten maken in de zomer van 2020 wereldkundig dat zij de bij misdadagroepen populaire en versleutelde berichtendienst EncroChat met succes hebben kunnen kraken. De ontmanteling van EncroChat leverde met 100 miljoen berichten een 'kolossale hoeveelheid aan versleutelde data' op. Een 'goudmijn' waar rechercheurs konden meekijken met chatgesprekken van loopjongens tot bendeleiders o.a. over deals, de vorm van transport, de afgesproken prijs of geplande aanslagen. Van de 50.000 aangepaste telefoons zonder microfoon, camera of gps-chip zijn er ruim 10.000 in omloop in Nederland. De chats geven een unieke inkijk in de wereld van de drugsriminaliteit, zegt Justitie, en kunnen relevant zijn in een groot aantal lopende strafrechtelijke onderzoeken.

1.3 Cocainemarkt

HOEEVELHEID	PRIJSRANGE	MEEST GANGBARE PRIJS
0,50 gram	€30-35	€30-35
0,80 gram	€50	€50
1 gram	€50-70	€50-60

Figuur V.1: Prijzen cocaïne op consumentenniveau¹⁶⁸

Van cocaplanten uit voornamelijk Colombia, Peru en Bolivia werd in 2018 wereldwijd naar schatting ruim 1.700 ton cocaïne geproduceerd; een verdubbeling ten opzichte van 2014.¹⁶⁹ De toename in de afgelopen jaren van recordvangsten in Nederlandse en Belgische havens zouden een direct verband houden met de groeiende cocaïneproductie. Ook de Amsterdamse politie rolt elk jaar een of meer netwerken op van drugshandelaren. In 2019 werd een Nigeriaanse drugsbende in Amsterdam Zuidoost opgerold.¹⁷⁰ In 2020 is de politie een onderzoek gestart na het aantreffen van 4.200 kilo cocaïne in de haven van Antwerpen, waarbij veertien verdachten zijn aangehouden, grotendeels afkomstig uit Amsterdam Zuidoost. Het is de derde keer in drie maanden dat een groep jonge mannen in een buitenlandse haven gearresteerd wordt voor het 'uithalen' van partijen cocaïne.¹⁷¹ Deze berichten onderstrepen de conclusies in het onderzoeksrapport 'De achterkant van Amsterdam'.¹⁷² Hierin wordt beschreven dat Amsterdam een draaipunt is van de Europese cocaïnehandel en dat drugscriminelen met ondermijning in

¹⁶⁸ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijsrange worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁶⁹ UNODC (2019) *World Drug Report 2019*. United Nations.

¹⁷⁰ Veertien verdachten hebben al straffen gekregen van twee maanden tot vier jaar. De bende opereerde in sociale huurwoningen waar de cocaïne werd versneden en verpakt om verder Europa in te worden gevoerd. Bron: Vugts P, *Nigeriaanse bendes verhandelen volop cocaïne vanuit Zuidoost*, Het Parool, 7 september 2019.

¹⁷¹ Vugts P, *In Zuidoost staan honderden jongeren klaar voor rol in cocaïnehandel*, Het Parool, 7 augustus 2020.

¹⁷² Tops P & Tromp J (2019) *De achterkant van Amsterdam*. Gemeente Amsterdam.

verschillende sectoren (huizen, diensten, financiën etc.) een groeiende invloed hebben op het openbare leven, maar ook op kwetsbare jongeren. Als er niet stevig wordt ingegrepen, zo waarschuwt het rapport, dan dreigen de autoriteiten hun greep op het veelkoppige monster dat 'ondermijning' heet voorgoed te verliezen. Volgens het rapport loopt de schatting in de Amsterdamse cocaïnehandel in de honderden miljoenen, zo niet miljarden per jaar. Vooral nog proberen de politiediensten met extra financiële steun uit Den Haag extra barrières op te werpen om het criminelen zo moeilijk mogelijk te maken hun criminele vermogen te investeren in de legale markt. Al eerder deden politiechefs al een dringend appél op kopers van cocaïne vanwege hun 'medeplichtigheid' bij het in standhouden van het criminele drugsmilieu.¹⁷³

Recordvangsten cocaïne

Dit laat onverlet dat Nederlandse criminele organisaties nog steeds grote partijen vanuit de bronlanden via de havens van Rotterdam en Antwerpen verder Europa in proberen te smokkelen. De voorlopige cijfers over 2020 van het Openbaar Ministerie laten opnieuw recordvangsten zien van cocaïne.¹⁷⁴ De douane onderschepte ruim 115.000 kilo cocaïne met bestemming Nederland; 48 ton werd gevonden in (lucht)havens en 67 ton in postpakketten.¹⁷⁵ Opsporingsdiensten zien deze toename als een gevolg van meer intensievere samenwerking met controle- en opsporingspartners elders in de wereld, waardoor smokkelnetwerken vanuit Zuid-Amerika in een vroeger stadium kunnen worden ontmanteld.

Tijdelijke stijging kiloprijzen?

De kiloprijzen van cocaïne zakten een paar jaar van €35.000 in 2014 naar gemiddeld €25.000 in 2017, maar begonnen vanaf 2018 weer te stijgen van €28.000 naar ca. €32.000 per kilo in 2019 en nog verder omhoog naar 35.000-37.000 in 2020.¹⁷⁶ Een informant met connecties in het middensegment (geen panellid) weet dat inkopers (van grotere partijen) onderlinge afspraken proberen te maken over de kiloprijzen in periodes van overschot. In 2020 zijn vanwege de EncroChat-actie een paar handelaren een poosje uit beeld. De contacten verlopen nu stroever volgens de informant, en de verwachting is dat de kiloprijzen verder omhooggaan. "Iedereen doet zuinig met zijn cocaïne en verkoopt in kleinere partijen door naar de inkoopende bezorgdiensten." Hij denkt dat de bezorgdiensten (voorjaar 2020) hun hogere inkoopprijs op

¹⁷³ NOS, [Korpschef Akerboom wil af van idee dat drugs erbij horen](#), 10 april 2018.

¹⁷⁴ De hoeveelheid inbeslaggenomen cocaïne in de eerste helft van 2020 was al meer dan de helft van heel 2019. Bron: Van Laar M, Beenackers E, Cruts G, Ketelaars T, Kuin M, Meijer R, Van Miltenburg C, Mujcic A & Strada L (red.) (2020) [Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020](#). Trimbos-instituut/WODC.

¹⁷⁵ Redactie, [Douane onderschepte in 2020 ruim 115 ton cocaïne met bestemming Nederland](#), De Volkskrant, 13 januari 2021.

¹⁷⁶ Deze informatie komt van een extern deskundige (geen panellid) die goed op de hoogte is van de Nederlandse cocaïnemarkt (middensegment). De kiloprijzen van Peruaanse en Boliviaanse cocaïne liggen doorgaans een paar duizend euro per kilo hoger.

verschillende manieren gaan compenseren: klanten krijgen minder cocaïne per pakje, de cocaïne wordt meer versneden, de prijs van een pakje coke gaat omhoog of de dealer stopt er tijdelijk mee. Dit laatste hebben een paar panelleden meegemaakt. Als we onze informant eind 2020 weer spreken lijkt de kou enigszins uit de lucht. De kiloprijs is niet verder gestegen en er is weer meer aanbod in het middensegment. Van bezorgers hoort hij dat er minder vraag is sinds de coronacrisis.

Ofschoon de kiloprijzen blijven fluctueren betaalt de consument nog steeds tussen €50 en €70 (soms €80) voor een gram. De testservice is een poos gesloten geweest, maar de coronacrisis lijkt geen invloed te hebben op de zuiverheid van cocaïne in Nederland, die vergeleken met andere Europese landen nog steeds aan de hoge kant is.¹⁷⁷ Een ontwikkeling van de laatste jaren is dat bezorgdiensten in hun reclameboodschap vaker vermelden uit welk bronland cocaïne komt en hoe zuiver deze is (voor wat het waard is). De smaak van cocaïne is niet alleen een twistpunt onder gebruikers, maar ook bij onze informant, die altijd eerst verschillende samples wil proeven alvorens hij tot aankoop besluit. Hij let op geur, zuiverheid en structuur en neemt een proefsnuif. Over dat laatste moet hij eerlijk bekennen dat zijn neus na jaren gebruik niet meer zo betrouwbaar is. Met een speciale *hot box* test hij het smeltpunt van de cocaïne. De klanten hebben verschillende voorkeuren. Sommigen zijn op zoek naar Boliviaanse en Peruviaanse cocaïne, die vaak iets prijziger per kilo zijn dan de wat rauwere Colombiaanse coke die weer andere klanten heeft. Toen we hem eind 2020 bezochten was hij opgewonden omdat hij beslag had weten te leggen op cocaïne van 89%. “Zuiverder dan dit kun je niet krijgen”, zei hij trots.

Hoewel er volgens panelleden minder gebeld wordt, blijven de prijzen bij de bezorgdiensten op hetzelfde niveau als in voorgaande jaren. Consumenten kunnen kiezen uit pakjes van 50, 60 of 70 euro. Sommigen hebben meerdere nummers die actief zijn op verschillende tijdstippen. De verschillen in gewicht (per pakje), zuiverheid (puur of versneden) of herkomst van bronland verklaren mede het verschil in prijs.

Een bezorger die anoniem wil blijven verkocht voor de coronacrisis gemiddeld 60-80 gram per week. Met een winst van 15 euro per pakje verdiende hij ongeveer 1.000 euro per week. Hij heeft een gevarieerde klantenkring die elk moment van de dag kunnen bellen. Sommigen wel drie keer op een avond. Maandag en dinsdag is het rustig maar vanaf woensdag komen er meer bestellingen. Hij rijdt ongeveer 80 km per dag en werkt van 14.00 uur 's middags tot 02.00 uur 's nachts. “Ik rij met weinig drugs rond voor het geval ik preventief gefouilleerd wordt op mijn pakjes coke, een beetje MDMA en ketamine.” Maar sinds de coronacrisis zit de klad erin en zijn de inkomsten fors teruggelopen. “Het is overleven dit jaar voor de kleine dealers”, zegt hij met

¹⁷⁷ Vrolijk R & Smit Rigter L (2021) *DIMS Jaarbericht 2020*. Trimbos-instituut.

enige bezorgdheid. De fluctuerende inkooprij van cocaïne verdisconteert hij met de hoeveelheid. Hij vraagt 50 euro voor 0.8 gram. Omdat zijn klanten geen 60 euro willen betalen, doet hij minder in een pakje.

1.4 Ecstasymarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJSRANGE	MEEST GANGBARE PRIJS
xtc-pillen (140-300 mg)			
	1 pil	€3-5	€4
	10 pillen		€25
	100 pillen	€70-200	
	1.000 pillen	€500	
	5.000 pillen	€2.000	
MDMA-poeder/kristallen			
	1 gram	€10-20	€15
	5 gram		€75
	100 gram		€180
	500 gram		€750

Figuur V.2: Prijzen ecstasy op consumentenniveau¹⁷⁸

Ecstasyprijzen dalen

Over de zuiverheid van **xtc-pillen** wordt in 2020 net als in voorgaande jaren niet of nauwelijks geklaagd, maar is de animo voor ecstasy wel fors is gedaald. Panelleden denken dat het ecstasygebruik in 2020 bij verre niet kan wedijveren met de uitbundige jaren daarvoor, simpelweg omdat de grote bulk aan festivals en raves werd afgeblazen en clubs gesloten bleven. Geen feesten, dus ook geen dealers, zegt Stefanie (162a). Als portier in een grote club had ze het voor corona flink druk met ecstasydealers die het op toeristen hadden gemunt. Volgens sommige panelleden raken dealers hun pillen aan de straatstenen niet kwijt. Als we Jamie (113a) hierover doorvragen roept ze demonstratief: "Wie maakt me los?!" Ze heeft nog een zak met 10.000 pillen liggen. Voor 35 cent per stuk biedt zij ze aan. "Alles ligt op zijn gat", zegt ze berustend. Ze kijkt ons aan: "Zeg nou eerlijk, wie gebruikt er nog pillen?" Ze is er behoorlijk ziek van. De hele feestscene is naar de ratsmodee. "Het is vooral leuk voor politici die drugs de wereld uit willen hebben en braafheid propageren." Geen feesten, geen ecstasy, geen gekkigheid. Het moet volgens sommigen de natte droom zijn van minister Grapperhaus die voor de coronacrisis nog flink fulmineerde over de vele festivals en dito ecstasygebruik. Maar er zijn ook panelleden die vertellen dat de bezorgers gewoon komen als je ze belt. Ook voor ecstasy. Wat dat betreft lijkt er weinig veranderd, behalve dan dat de prijzen flink gedaald zijn als we een paar pushberichten met ecstasyprijzen vergelijken met de jaren daarvoor. Een trend die in 2019 al opviel was dat sommige bezorgdiensten steeds grotere aantallen aanbieden en zich als een soort tussenhandel leken te ontpoppen. Bij aankoop van duizend pillen schommelde de prijs tussen €1,10 en €1,30 per stuk, terwijl één bezorgdienst al duizend pillen

¹⁷⁸ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. We hebben over 2020 minder gegevens over prijzen weten te bemachtigen omdat er minder ecstasy werd gekocht en we ook minder WhatsApp berichten te zien kregen. Bij de prijsrange worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

voor 900 euro aanbod. Dat beeld zien we ook in 2020, met de constatering dat de bulkprijs bij aankoop van duizend pillen verder is gezakt naar 500 euro, een halvering bijna met het jaar ervoor. Ook de prijsrange van één pil is ruimer (3-5 euro). Aangezien bezorgdiensten niet meer voor een enkele kil komen en je al korting krijgt vanaf vijf pillen, betaalt niemand meer 5 euro per pil. Een vriendengroep die tien pillen voor 25 euro inkoopt, betaalt omgerekend €2,50 per stuk. Ook opvallend is het soms forse prijsverschil. De ene bezorgdienst vraagt 70 euro voor honderd pillen, terwijl je bij een ander nog 200 euro moet betalen.

Voor **MDMA-poeder** of **-kristallen** geldt dezelfde 'bultrend' als bij de pillen. Ook bieden sommigen naast een gram (€20-25) ook partijen van een halve kilo (€750) aan.

1.5 Amfetaminemarkt

	HOEEVEELHEID	PRIJSRANGE	MEEST GANGBARE PRIJS
AMFETAMINE (DROOG)			
	1 gram	€5-15	€10
	10 gram	€50-75	€25
METHAMFETAMINE			
	0,50 gram		€50
	1 gram	€60-80	€60-70
RITALIN (5 MG)			
	1 pil		€5
	10 pillen	€30-60	
	30 pillen	€60-75	
DEXEDRINE (2,5 MG)			
	30 pillen		€30

Figuur V.3: Prijzen amfetamine op consumentenniveau¹⁷⁹

Het aanbod van **amfetamine** lijkt na een groei in de afgelopen gestabiliseerd. Net zoals bij veel andere middelen kopen de gebruikers hun amfetamine vooral bij een bezorgdienst (die ook andere drugs levert). Soms wordt er gehaald bij iemand thuis of heeft iemand voor zijn vriendenkring een zakje pep elders uit het land meegenomen. De prijzen liggen tussen 5 en 15 euro per gram. In natte vorm is de amfetamine goedkoper omdat het na indrogen ca. 40% vocht verliest en alleen poeder overblijft. Van 10 gram blijft ongeveer 6 gram over. Sommigen lossen hun natte speed op in een drankje. Omdat er nauwelijks winstmarge op een gram zit, moeten kopers vaak meer (bijvoorbeeld 5 gram) afnemen. De kiloprijs van droge amfetamine bedraagt ongeveer 2.000 euro.

De markt van **methamfetamine** (ice, crystal meth, tina) werd in 2019 in één klap bekend toen de politie verschillende laboratoria oprolde.¹⁸⁰ In 2020 ontmantelde de politie 108 laboratoria waar synthetische drugs als ecstasy en methamfetamine wordt geproduceerd; 18 meer dan in 2019 (+20%). Daaronder was vooral de toename van productielocaties van methamfetamine opvallend: van 9 ontmantelde locaties in 2019 naar 32 in 2020.¹⁸¹

Methamfetamine wordt vooral in kringen gebruikt waar chemsex bedreven wordt door homo- en bi-mannen onder invloed van drugs. De prijs was jarenlang 100 tot 150 euro per gram, maar begon vanaf 2018 te dalen naar nu 60-70 euro per gram. De inkoopprijs van Tommy (152a) zakte van 40 naar 35 euro per gram; hij verkoopt het voor 70 euro per gram. Sommige dealers in zijn segment vragen 60 euro per gram. Sinds 2018 wordt crystal meth ook via WhatsApp-menu's van bezorgdiensten aangeboden voor ca 80 euro per gram. Op de cryptomarkt liggen de prijzen, sinds enkele aanbieders offline zijn gegaan, nog iets lager op 20-60 euro per gram.

¹⁷⁹ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijsrange worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁸⁰ O.a. in Rotterdam: *Enorme hoeveelheid methamfetamine aangetroffen in bedrijfspand Rotterdam*, Politie, 26 juni 2009.

¹⁸¹ Politie (2021) *ERISSP Landelijk overzicht Synthetische Drugs 2020*. Politie: Cluster Synthetische Drugs Intel & Expertise.

Voor Tommy (152a, thuisdealer) is crystal meth de belangrijkste inkomstenbron. De invallen in methlaboratoria hebben hem nieuwsgierig gemaakt naar waarom de handel zich verplaatst naar Nederland. Toen de coronamaatregelen werden aangekondigd, in het voorjaar van 2020, was er even paniek omdat zijn achterban voor schaarste vreesde en – in eenzelfde reflex als met de wc-rollen – extra voorraad inkochten. Of dat een goed idee was, betwijfelt hij omdat sommigen (nu er meer in huis was) ook meer gingen gebruiken. Tommy koestert zijn kleine klantenkring van tien mannen die hij soms al jaren thuis ontvangt. Om zijn burens niet achterdochtig te maken, mogen er niet meer dan twee klanten per dag op bezoek komen. Klanten die zich niet aan de afspraken houden, omdat ze zeven uur 's ochtends al voor zijn deur staan en dwingend blijven aanbellen en roepen, schrapt hij uit zijn bestand. “De burens zijn ook niet gek.”

Bezorgdiensten verkopen ook geneesmiddelen die tot de brede amfetaminegroep behoren.

Study pills **Ritalin** (5 mg) of **Dexedrine** (2,5 mg): 30 stuks voor 30 euro.

1.6 Narcosemarkt

	HOEVEELHEID	PRIJSRANGE	MEEST GANGBARE PRIJS
LACHGAS			
	1 ballon	€3-5	€3
	2-litertank		€60
	4-litertank		€150
GHB			
	¼ liter	€35-50	€40
	½ liter	€50-80	€60
	1 liter	€100-150	€100-125
KETAMINE			
	1 gram	€20-40	€25-30
	5 gram	€100	
	10 gram	€200	

Figuur V.4: Prijzen narcosemiddelen op consumentenniveau¹⁸²

De verkoop van **lachgas** (kleine slagroompatronen en grote kilotanks) blijft onverminderd groot; van webwinkels tot en met speciale 'lachgaslijnen' (bezorgdiensten). De groothandel verkoopt doosjes met 50 patronen vanaf 10 euro, terwijl een lachgaskoerier (24/7) al snel 30 euro voor 25 patronen rekent, met dan wel een cracker en extra ballonnen. De indruk is dat groothandels vergeleken met enige jaren geleden minder vaak stunten met slagroompatronen.¹⁸³ Een nieuwe ontwikkeling sinds 2017 is de groeiende handel (o.a. Marktplaats, Instagram, garagebedrijven en avondwinkels) van kleine (1-3 kilo) en grote (4-14 kilo) tanks. Een verkoper van ballonnen maakt €750 winst op een fles van 4 kilo (300 ballonnen maal €3, minus de kostprijs van €150). De dealer van Nuri's (118a) groepje bezorgt een nieuwe tank (inkoop 20 en verkoop 60 euro) en neemt de oude weer mee. De borg van 50 euro gaat over naar de nieuwe fles. Het APV-verbod

¹⁸² De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijsrange worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁸³ Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017) *Roes met een luchtje*. Rozenberg Publishers.

in 2019 heeft de verkoop van ballonnen op de horecapleinen (Leidse- en Rembrandtplein) aan banden gelegd. Sinds de coronacrisis is ook de straatverkoop elders nagenoeg verdwenen. Prijzen variëren van 3 tot 5 euro per ballon.

Lachgas is een lucratieve handel, zeker na de komst van de grote lachgastanks. Het is een paar keer gebeurd in 2020 dat lachgaskoeriers werden overvallen om hun geld en tanks. In april werd in het Westelijk Havengebied 's nachts een koerier overvallen door drie gewapende mannen, die er met de buit vandoor gingen en later in de buurt van Antwerpen werden onderschept door de politie.¹⁸⁴ Een maand later was het raak in Buitenveldert.¹⁸⁵ En de maand daarna raakte een koerier in Zuidoost lichtgewond nadat hij door meerdere personen werd overvallen.¹⁸⁶

De prijzen van **GHB** blijven stabiel. Bezorgdiensten en thuisdealers vragen voor een kwart liter GHB 25-40 euro en voor een halve liter wordt 50-80 euro betaald. Een liter kost 100-125 euro. De grondstof **GBL** wordt via webwinkels aangeboden, hoewel gebruikers er enige moeite voor moeten doen.¹⁸⁷ Een reden waarom er vaker kant-en-klare GHB wordt besteld bij een bezorgdienst. Een thuisdealer (Tommy, 152a) koopt 10 liter GBL in voor 800 euro. Van 1 liter GBL maakt hij thuis 2 liter GHB, die hij voor 150 euro per liter of als flesje (100 ml) voor 15 euro verkoopt. Zijn inkomsten zijn bij literverkoop $20 \times 150 = 3.000$ euro (en bij flesjes 6.000 euro). Minus 800 euro inkoop verdient hij netto 2.200 euro. De GBL-prijs is in 2020 met een paar tientjes per liter gestegen van 50 naar 80 euro. Hij is zelf GHB gaan maken omdat een deel van zijn klanten eerst GBL puur gebruikten, maar daarmee vanwege maagproblemen zijn gestopt.

De **ketaminemarkt** (in poeder- en kristalvorm) is het laatste decennium fors gegroeid en van schaarste is geen sprake meer, nu ook veel thuisdealers en bezorgdiensten ketamine standaard in hun menulijst aanbieden. Ze adverteren met ketamine als 'suiker', 'naaldjes' of 'staafjes' met prijzen van 25-40 euro per gram. Tommy (152a) koopt ketamine in voor 9 euro per gram en verkoopt het voor 25 euro.

1.7 Nieuwe psychoactieve stoffen

Er zijn nog legio webwinkels die adverteren met allerlei nieuwe psychoactieve stoffen (NPS). Maar insiders zien een daling van websites die 'designer drugs' aanprijzen. Dit is mogelijk een gevolg van een toekomstig generiek verbod van een brede groep NPS, waardoor synthetische cathinonen, fenetylamines en cannabinoïden zal worden verboden. Een deel van de middelen

¹⁸⁴ [Drie Belgen aangehouden na overval op lachgaskoerier in West](#), Het Parool, 4 april 2020.

¹⁸⁵ [Twee mannen gearresteerd na overval op lachgaskoerier in Buitenveldert](#), Het Parool, 22 mei 2020.

¹⁸⁶ [Lachgaskoerier lichtgewond bij overval in Zuidoost](#), Het Parool, 27 juni 2020.

¹⁸⁷ Een Belgische webshop die nog wel levert (GBL, BASF- kwaliteit), maar niet in Nederland, vraagt €50 voor een halve liter; €80 voor een liter en €200 voor 2,5 liter.

zal verdwijnen of naar de illegale markt gaan, zoals met 4-MMC is gebeurd, dat volgens sommigen bezig is met een comeback.

	HOEEVEELHEID	PRIJSRANGE	MEEST GANGBARE PRIJS
3-MMC			
	1 gram		€10
	100 gram		€500
4-FA			
	10 pillen	€60-80	
2C-B			
	1 pil	€4-10	€5-6
	10 pillen	€25-40	

Figuur V.5: Prijzen nieuwe psychoactieve stoffen op consumentenniveau¹⁸⁸

4-FA/4-FMP (verbod in 2017) was een poosje moeilijker verkrijgbaar, maar wordt sinds 2019 door enkele bezorgdiensten aangeboden in pilvorm (zakjes van 4 voor 30 euro). Bij aankoop van 10 pillen variëren de prijzen bij de bezorgdiensten tussen 60 en 80 euro. Een bezorgdienst verkoopt 20 pillen voor 120 euro. Een bezorgdienst adverteert met **4-FMA** (10 euro per stuk) en door webwinkels wordt ook **3-FA** verkocht (20 euro per gram en 10 euro bij 75 gram).

Webwinkels, (sommige) smartshops en bezorgdiensten bieden **3-MMC** momenteel aan in vloeibare vorm (party, pride of seks shots), in capsules, poeders en kristallen. Poeders zijn het meest populair en kost 10 euro per gram (5 euro per gram bij aankoop van 100 gram). Volgens een webwinkel die 3-MMC aanprijst, veroorzaakt het middel "een euforisch gevoel waarbij prikkels intensiever worden ervaren. Deze research chemical wordt daardoor veel gebruikt op feesten waar stevige muziek wordt gedraaid. De basnoten penetreren tot in de diepe vezels van het lichaam Dit geeft de gebruiker een heerlijk gevoel wat wel zes uur aan kan houden."

De markt van **2C-B** blijft stabiel. Een pil (15-18 mg) kost 5-6 euro. **MAPB** is een nieuwkomer en zou hetzelfde merkbare effect als MDMA hebben. De prijs is wel hoger (40-50 euro per gram). Bij **5- en 6-APB** vangen we verschillende geruchten op over feestjes waar het vaker tevoorschijn komt en van gebruikers die merken dat middel moeilijk te krijgen is op internet.

1.8 Psychedelica en overige markten

	HOEEVEELHEID	PRIJSRANGE	MEEST GANGBARE PRIJS
LSD			
	1 papertrip	€3-10	€4-5
	10 papertrips		€40
	1 druppel		€2-3
	100 druppels (flesje)	€125-150	
PADDO'S			
	1 portie		€40

Figuur V.6: Prijzen psychedelica op consumentenniveau¹⁸⁹

¹⁸⁸ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijsrange worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁸⁹ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijsrange worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

Smartwinkels (uitgezonderd toeristenwinkels) verkopen **truffelvarianten** van paddo's (o.a. Tampanensis, Atlantis, Mexicana en Galindoi).¹⁹⁰ Een bezorgdienst verkoopt paddo's per portie voor 40 euro. **LSD** (150-220 microgram) wordt verkocht als papertrip (€4-5) of in vloeibare vorm (€125-150 per flesje van 100 druppels). Een bezorgdienst verkoopt LSD per zegel: zegels van 250 microgram voor 10 euro en zegels van 100 microgram voor 5 euro. Tripdealers bieden **DMT** aan (een halve gram voor 50 euro; 100 euro per gram).

Overige middelen

Poppers zijn in (web)winkels te koop in verschillende sterktes en voor uiteenlopende prijzen (5-15 euro). **Viagra** en **Kamagra** worden in tabletvorm, bruistablet of als *oral jelly* (in verschillende smaken; 7 jelly's voor 12-20 euro) verkocht in verschillende doseringen. Een strip met vier Kamagra-tabletten van elk 100 mg kost ongeveer 10 euro (€2,50 per stuk), een blauwe pil kost €5 per stuk. Het aantal bezorgdiensten dat **benzodiazepinen** verkoopt groeit. Sommige hebben meer dan tien verschillende soorten op het menu staan (o.a. Temazepam, Oxazepam, Xanax, Clonazepam en Zopiclon). Een bezorgdienst verkoopt ook flesjes **wietolie** (40% THC) voor 150 euro.

2 Testservice

De drugstestservices van Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam zijn onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Consumenten kunnen er anoniem hun drugs laten testen op de samenstelling en zuiverheid. Eerst wordt een zuurtest gedaan, die een eerste indicatie geeft over de drug die er in zit.

Pillen worden opgemeten en alle kenmerken van de pil worden in kaart gebracht en vergeleken met een lijst van reeds in het laboratorium geanalyseerde pillen. Wordt de pil herkend, dan krijgt de gebruiker meteen een uitslag. Wordt de pil niet herkend, dan krijgt de gebruiker de mogelijkheid de pil naar het laboratorium door te laten sturen. Een week later volgt dan alsnog de uitslag. Niet alle gebruikers kiezen voor deze optie en bij het DIMS kunnen ook niet altijd alle doorgestuurde monsters worden geanalyseerd vanwege beperkte capaciteit.

De testservice van de Jellinek beschikt daarnaast sinds 2018 over een infrarood spectrometer (FT-IR). Hiermee kunnen MDMA-, speed- en ketaminapoeders ter plekke geanalyseerd worden en krijgt de gebruiker meteen een uitslag over de samenstelling en zuiverheid. De testservice van de GGD is in 2019 ook gestart met de FT-IR-analyses.

¹⁹⁰ Het stadsdeel Centrum ziet er door middel van controles op toe dat souvenirwinkels en minisupermarkten geen truffels of andere hallucinerende producten verkopen.

Alle overig poeders, vloeistoffen en zegels, worden na de zuurtest opgestuurd naar het DIMS-lab.

De testresultaten van drugs die door consumenten bij de testservices worden aangeboden zijn op zich niet representatief voor de gehele Amsterdamse drugsmarkt omdat niet alle consumenten hun drugs laten testen. Bij de laatste Antenne cafésurvey bleek slechts 8% van de kopers van XTC-pillen hun koopwaar bij de testservice te laten testen en voor amfetamine en cocaïne was dat slechts 2%.¹⁹¹ Toch kunnen de testresultaten wel aanwijzingen verschaffen over (ontwikkelingen op) de drugsmarkt. Gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in de bijlagen.

Testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) worden in verschillende categorieën gerapporteerd:

- Het monster bevat **uitsluitend de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
- Het monster bevat **voornamelijk de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
- Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend een **ander hoofdbestanddeel**.
- Het monster bevat (1) geen enkele werkzame stof, (2) niet-gekwantificeerde andere werkzame stoffen, waardoor niet is vast te stellen wat het hoofdbestanddeel is of (3) de testuitslag is niet geregistreerd. Dit is de categorie **overig**. Vanwege de diverse samenstelling van deze restcategorie, wordt hier in de tekst geen aandacht aan besteed.
- Het monster is **niet geanalyseerd**. Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.

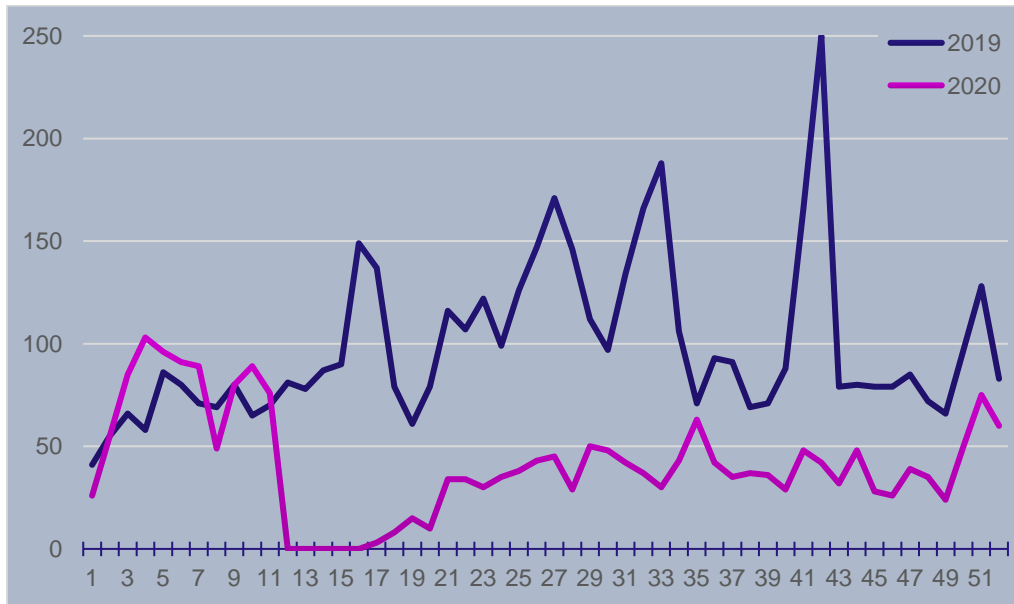
Zie 3.1 *Analysemethode* (pag. 275) in *VIII Bijlagen* voor meer informatie over deze indeling. Ook voor een nadere toelichting over de gehanteerde begrippen *Werkzame stof*, *Zuiverheid*, *Vervuilende stoffen*, *Dosering* en *Prijs*.

2.1 Aangeboden monsters

De laatste jaren was er sprake van een flinke toename van het aantal drugsmonsters aangeboden bij de testservices in Amsterdam, van 3.553 in 2016 naar 5.166 in 2019. Door de coronapandemie werden dergelijke aantallen in 2020 niet gehaald. Dat wordt duidelijk in *Figuur V.7* (pag. 194) waarin de aantallen per week voor 2020 zijn afgezet tegen die van 2019. Toen medio maart de eerste lockdown van kracht werd, kelderde het aantal aangeboden monsters naar nul omdat de testservices moesten sluiten. Nadat de testservices (beperkt en op afspraak in plaats van inloop) weer openen keerden klanten terug, maar de gebruikelijke 'zomerse'

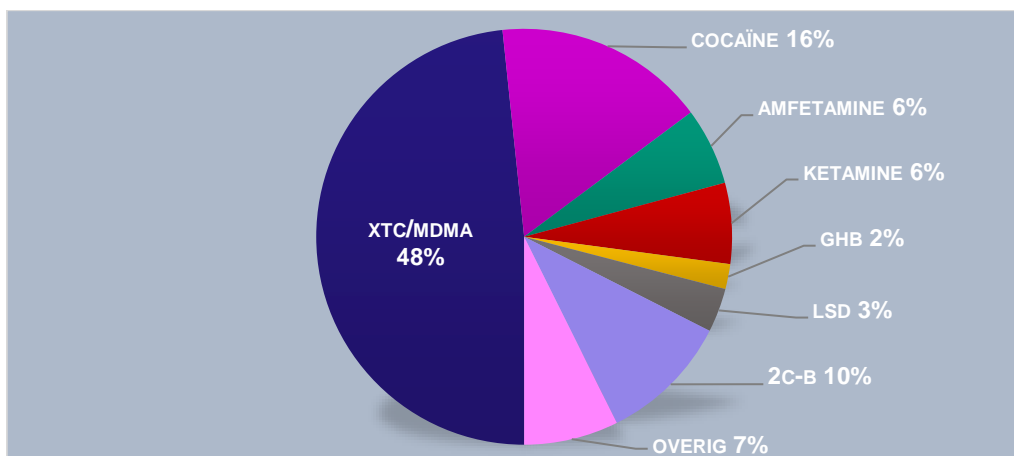
¹⁹¹ Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019) *Antenne 2018: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.

wekelijkse aantallen van meer dan 100 aangeboden monsters werden bij lange na niet gehaald en ook de herfstpiek rond ADE bleef uiteraard uit. Uiteindelijk werden in 2020 in totaal **2.162** drugsmonsters aangeboden.

Figuur V.7: Aantal bij Amsterdamse testservices aangeboden drugsmonsters per week

Normaal gesproken bestaat meer dan de helft van bij de testservices aangeboden monsters uit ecstasy. In 2020 was dat met 48% iets minder dan de helft, maar nog werden monsters gekocht XTC of MDMA met afstand het vaakst aangeboden.

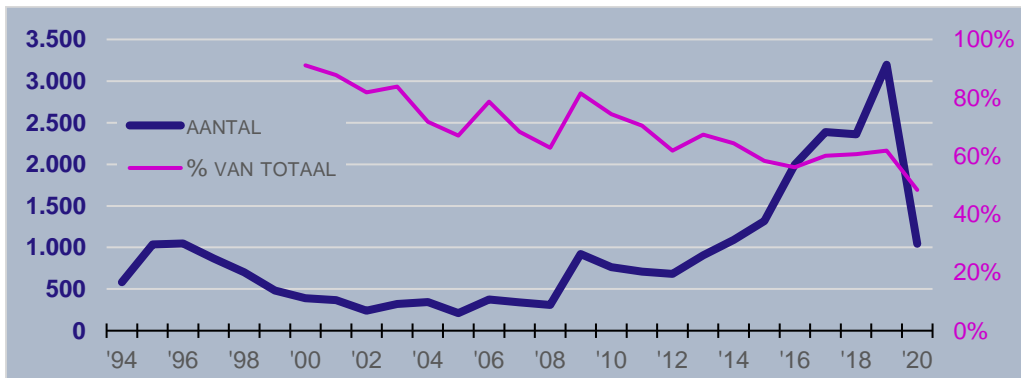

Figuur V.8: Aangeboden drugsmonsters gekocht als

2.2 Ecstasy

Na een piek eind jaren negentig, werden na de eeuwwisseling jarenlang zo'n 300 ecstasymonsters (XTC of MDMA) per jaar aangeboden bij de testservice van Jellinek. In 2009 was er een korte stijging, waarna het aantal weer daalde. Vanaf 2012 was vrijwel continu sprake van een forse toename. Tot 2020 dus, want in het coronajaar werden slechts **1.045** ecstasymonsters aangeboden.

In de loop der tijd werden bij de testservice ook steeds meer andere drugsmonsters aangeboden, waardoor het aandeel ecstasymonsters ten opzichte van het totaal afnam. De coronapandemie van 2020 lijkt een extra grote impact te hebben gehad op het aanbod van ecstasymonsters, want het aandeel daalde flink, van 62% naar 48%.

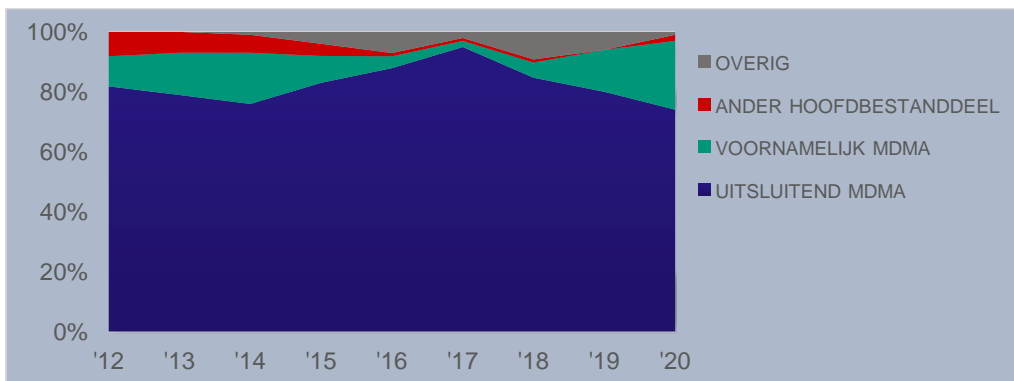

Figuur V.9: Aangeboden ecstasymonsters

Veruit de meeste ecstasymonsters waren XTC-pillen (83%). De rest bestond voornamelijk uit MDMA-poeders (inclusief kristallen, 16%). Van de 869 aangeboden XTC-pillen werden er 808 direct herkend of in het laboratorium geanalyseerd. Van de 171 aangeboden MDMA-poeders werden er 168 geanalyseerd. De testresultaten van deze pillen en poeders worden in de komende paragrafen afzonderlijk gepresenteerd.

2.2.1 Testresultaten XTC-pillen

De testuitslag wees uit dat **74%** van de XTC-pillen zuiver was. MDMA was in die pillen de enige werkzame stof. Dit percentage neemt de laatste paar jaar af omdat meer pillen voornamelijk MDMA bevatten, met daarnaast een beperkte hoeveelheid andere stoffen. In 2020 was dit **23%**. In de meeste gevallen zijn de andere stoffen in deze pillen overigens relatief onschuldige bijproducten. XTC-pillen die voornamelijk of uitsluitend andere werkzame stoffen bevatten werden – net als voorgaande jaren – nauwelijks aangetroffen (**2%**).

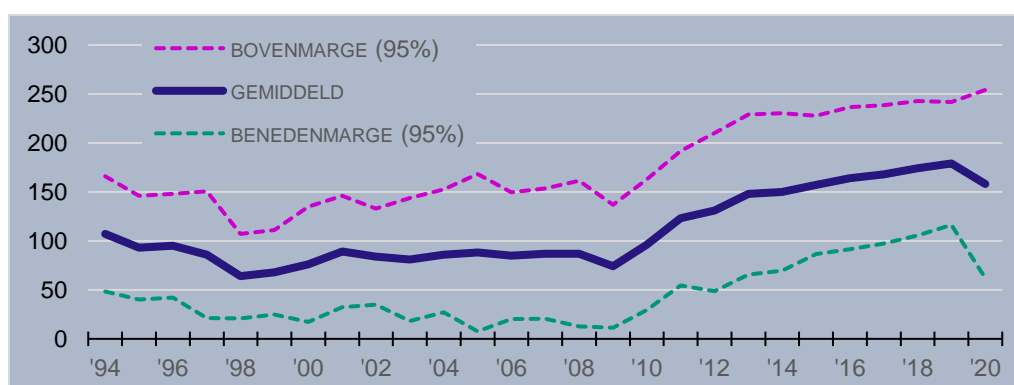

Figuur V.10: Werkzame stof in XTC-pillen

Naast eventuele bijproducten, waren de vervuilende werkzame stoffen die in 2020 meermaals voorkwamen in XTC-pillen: 2,5-dimethoxyfenethylamine (2x), 2C-B (2x), alfa-methoxy-MDMA (2x), amfetamine (7x), cafeïne (10x), en ketamine (2x).¹⁹²

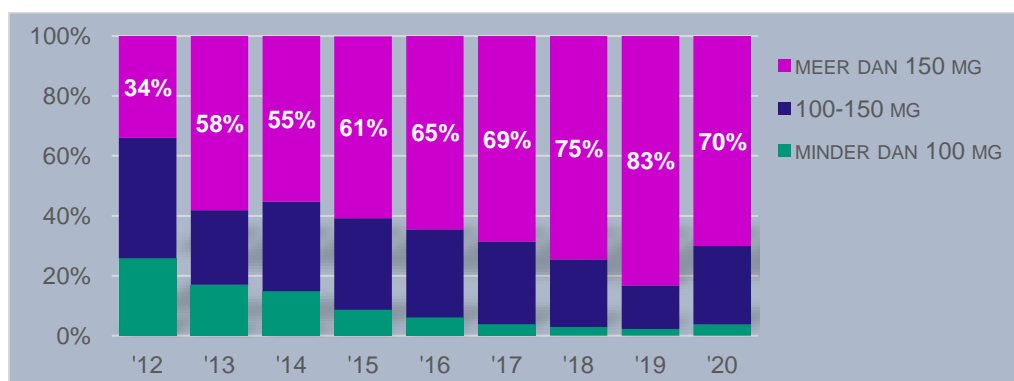
Dosering

XTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA bevatten in 2020 gemiddeld **158 mg** MDMA. Er is veel variatie in dosering, van 2 tot maar liefst 314 mg MDMA. Ook als je de uitschieters niet meetelt is er een forse range: 95% van de pillen bevat tussen de 62 en 254 mg MDMA, een marge van bijna 200 mg. Het jaar daarvoor, in 2019, lag de gemiddelde sterkte van XTC-pillen duidelijk hoger (179 mg), maar was de marge kleiner (125 mg).

Figuur V.11: Dosering (milligrammen) XTC-pillen

Hoewel de gemiddelde dosering lager ligt dan voorgaande jaren, zijn er nog steeds veel hooggedoseerde XTC-pillen op de markt. Meer dan twee derde van de XTC-pillen bevatte meer dan 150 mg MDMA en ruim één op de vijf (21%) bevatte zelfs meer dan 200 mg MDMA.

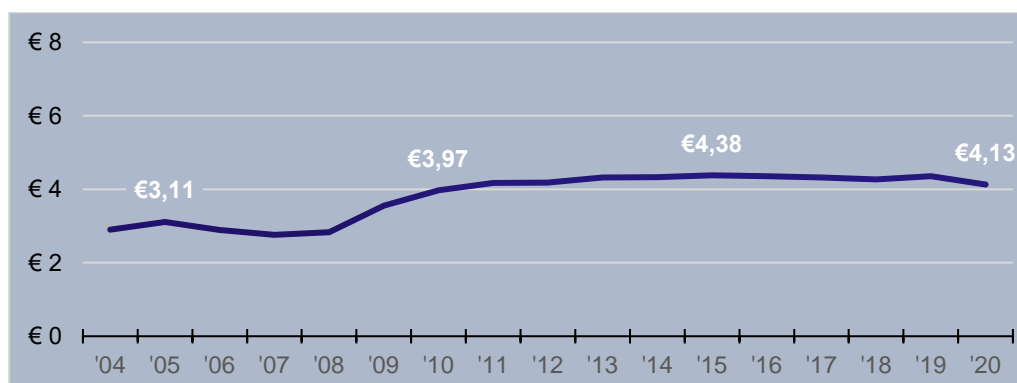
Figuur V.12: Hooggedoseerde XTC-pillen

Prijs

Vijftien jaar geleden schommelde de gemiddelde prijs van een bij de testservice aangeboden XTC-pil rond de 3 euro, maar sinds 2013 kostte een gemiddelde XTC-pil met MDMA als

¹⁹² De volgende stoffen werden eenmalig aangetroffen: 1-methoxy-4-(1-propenyl)-benzeen, 2-broom-4,5-dimethoxyfenethylamine, 4-FA, alfa-methyl-benzeenpropanamine, diazepam, levamisol, lidocaïne, M-alpha, MDA, MDB, MDEA, mefedron, menthol, pentylon, en vitamine-E-acetaat.

hoofdbestanddeel circa €4,30. In 2020 betaalden aanleveraars tussen de 50 eurocent en 10 euro voor hun xTC-pil. De gemiddelde prijs was met **€4,13** wat lager dan voorgaande jaren.

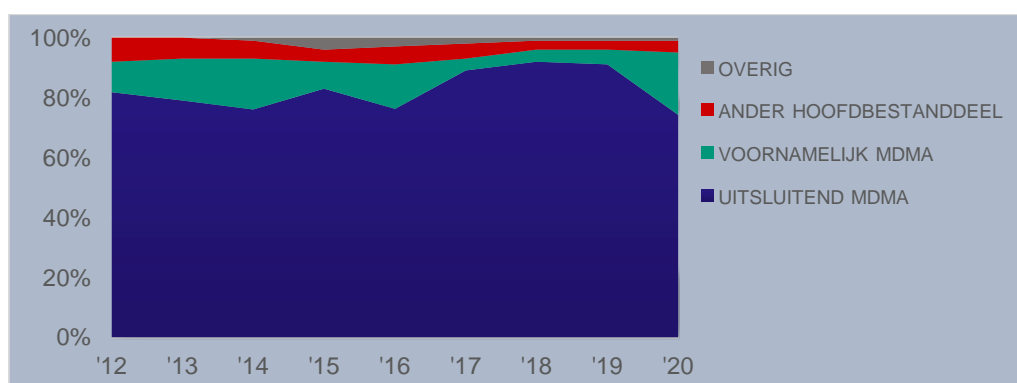

Figuur V.13: Gemiddelde prijs per xTC-pil

Wanneer zowel de gemiddelde dosering als de gemiddelde prijs daalt, lijkt het voor de hand te liggen dat dosering en prijs samenhangen. Voorgaande jaren zagen we echter een toenemende sterkte en gelijkblijvende prijs. De prijs van een xTC-pil blijkt dan ook in 2020 geen verband te houden met het aantal milligrammen MDMA.¹⁹³ Ter controle is tevens gekeken naar de (13) pillen waarin MDMA niet het hoofdbestanddeel was. Ook deze waren gemiddeld even duur: €4,19.¹⁹⁴ De prijs van een xTC-pil is dus geen indicatie voor sterkte of kwaliteit.

2.2.2 Testresultaten MDMA-poeders

In **75%** van de MDMA-poeders (en -kristallen) was uitsluitend MDMA aanwezig. Dit is minder dan voorgaande jaren, toen zo'n 90% uitsluitend MDMA bevatte. Wat in 2020 vaker werd aangetroffen waren poeders waarin MDMA wel het voornaamste bestanddeel was, met daarnaast andere stoffen (**21%**). Deze andere stoffen waren meestal relatief onschuldige bijproducten. In **4%** van de gevallen bleek het poeder helemaal geen MDMA te bevatten, maar een ander hoofdbestanddeel.

Figuur V.14: Werkzame stof in MDMA-poeders

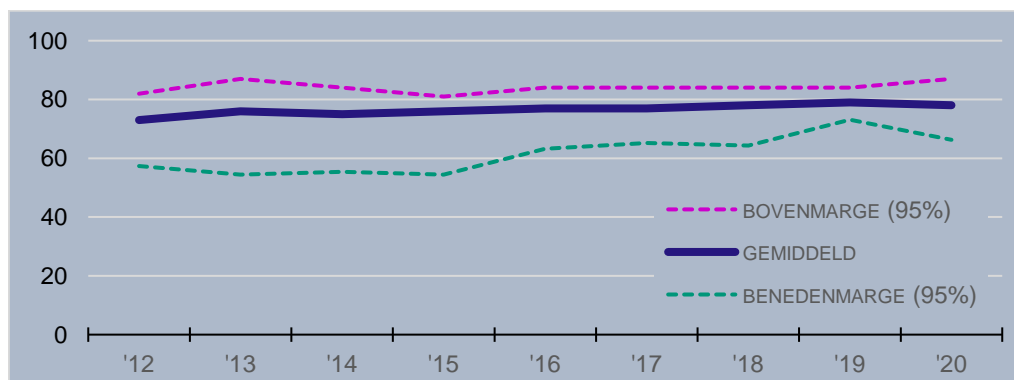
¹⁹³ Regressiecoëfficiënt B = .001 (p=.390).

¹⁹⁴ T = -.112 (p=.912).

Naast eventuele bijproducten, werden in 2020 de volgende vervuilingen aangetroffen (alle eenmalig): 6-acetylcodeïne, codeïne, fenacitine, heroïne, lidocaïne, MDA, mefedron, methamfetamine, noscapine, papaverine, paracetamol, en piperonal.

Dosering

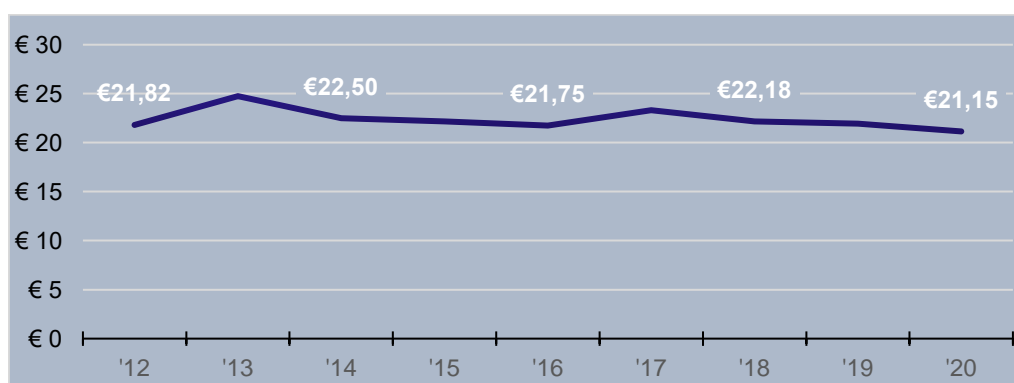
Poeders met MDMA als hoofdbestanddeel bevatten in 2020 gemiddeld **78%** MDMA. De gemiddelde zuiverheid van MDMA-poeders is al jaren onveranderd hoog; het maximale haalbare volumepercentage is namelijk 84%. Ook zijn de marges in doseringen relatief smal. In 2020 bevatte 95% van de poeders minimaal 66% MDMA.

Figuur V.15: Dosering (volumepercentage) MDMA-poeders

Prijs

De prijs van de aangeboden poeders met MDMA als hoofdbestanddeel varieerde van 3 tot 50 euro per gram, maar meestal werd 20 of 25 euro betaald. De gemiddelde prijs van de aangeboden poeders met MDMA als hoofdbestanddeel was sinds 2014 stabiel rond de €22, maar lag in 2020 met gemiddeld **€21** iets lager. De prijs van MDMA-poeders hangt niet samen met de sterkte.¹⁹⁵

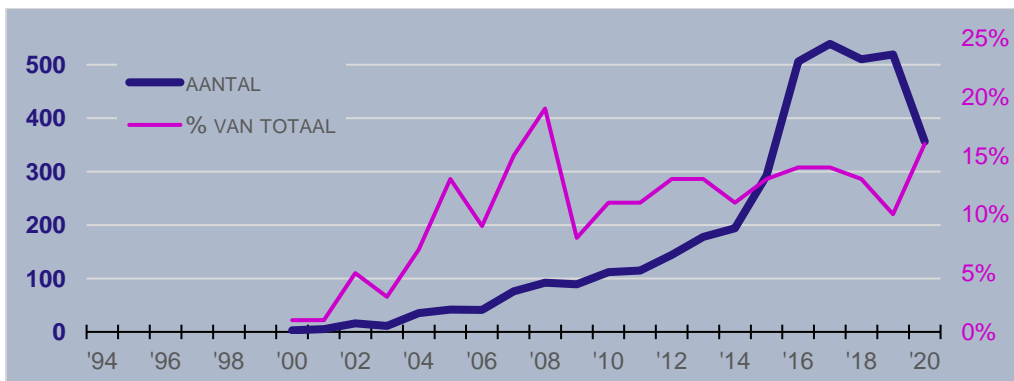
Figuur V.16: Gemiddelde prijs per gram MDMA-poeder

2.3 Cocaïne

Sinds 2000 werd in toenemende mate cocaïne aangeboden bij de testservice, met vanaf 2014 een sterke stijging naar aanleiding van de 'coke alert' campagne wegens dodelijke ongelukken

¹⁹⁵ Regressiecoëfficiënt B = -.004 (p=.969).

door als cocaïne verkochte witte heroïne. Vanaf 2016 stabiliseerde het aantal aangeboden cocaïnemonsters. In 2020 werden weliswaar minder cocaïnemonsters aangeleverd (**356**), maar procentueel steeg het aandeel cocaïnemonsters 10% naar meer dan 15% van het totale aanbod. De invloed van de coronapandemie op het aanbod bij de testservices was dus minder sterk voor cocaïne dan voor andere drugs.

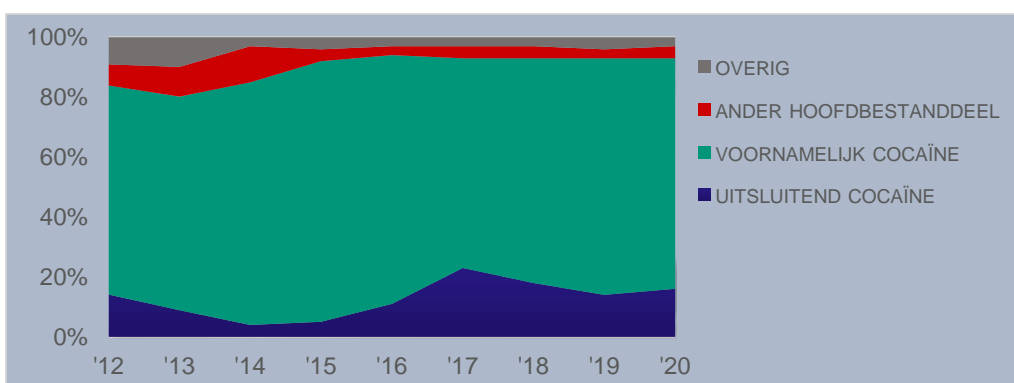

Figuur V.17: Aangeboden cocaïnemonsters

Alle cocaïnemonsters werden in de vorm van poeders (meestal) of kristallen (soms) aangeboden. Voor het gemak noemen we al deze monsters cocaïnepoeders. Van de 356 aangeboden cocaïnepoeders werden er 337 geanalyseerd.

2.3.1 Testresultaten cocaïnepoeders

Ongeveer één op de zes monsters bleek volledig zuiver (**16%**). Net als in voorgaande jaren was cocaïne meestal wel het hoofdbestanddeel, met daarnaast beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten (**77%**). Een klein deel van de cocaïnepoeders bestond uitsluitend of voornamelijk uit andere stoffen (4%).

Figuur V.18: Werkzame stof in cocaïnepoeders

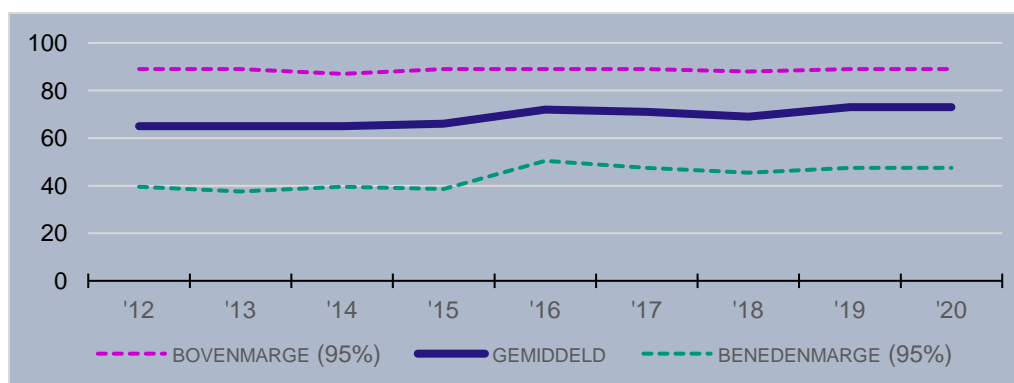
Levamisol was de belangrijkste cocaïnevervuiler. In totaal bevatte 33% van de cocaïnemonsters levamisol (112x), waaronder 16% minimaal tien volumepercent. Tot vijf jaar geleden kwamen

dergelijke versnijdingen veel vaker voor, maar levamisol-vervuiling is zeker nog niet van de cocaïnemarkt verdwenen en lijkt zelfs weer wat toe te nemen.¹⁹⁶

Andere vervuilende stoffen (naast eventuele bijproducten) die meermaals werden aangetroffen in de geanalyseerde cocaïnemonsters waren: cafeïne (15x), fenacitine (11x), lidocaïne (8x), paracetamol (7x), en procaïne (11x).¹⁹⁷

Dosering

De gemiddelde zuiverheid van monsters waarin cocaïne het hoofdbestanddeel vormt lag in 2020 op **73%**. Er is nogal wat variatie: 95% bevatte tussen de 48 en de maximaal haalbare 89 volumepercent. De laatste vijf jaar lieten vergelijkbare gemiddelde doseringen en marges zien.

Figuur V.19: Dosering (volumepercentage) cocaïnepoeders

Prijs

Aanlevers betaalden meestal 50 of 60 euro per gram cocaïne.¹⁹⁸ De gemiddelde prijs voor cocaïnepoeders met cocaïne als hoofdbestanddeel was, evenals de twee voorgaande jaren, **€54** per gram. Bij cocaïne hangt de prijs wel samen met de zuiverheid.¹⁹⁹ De prijsverschillen zijn echter beperkt. Gemiddeld gesproken kost cocaïne van 80% zuiverheid nog geen drie euro meer dan cocaïne van 60% zuiverheid. De (13) poeders waarin cocaïne niet het hoofdbestanddeel vormde waren wel duidelijk goedkoper (gemiddeld 47 euro per gram).²⁰⁰

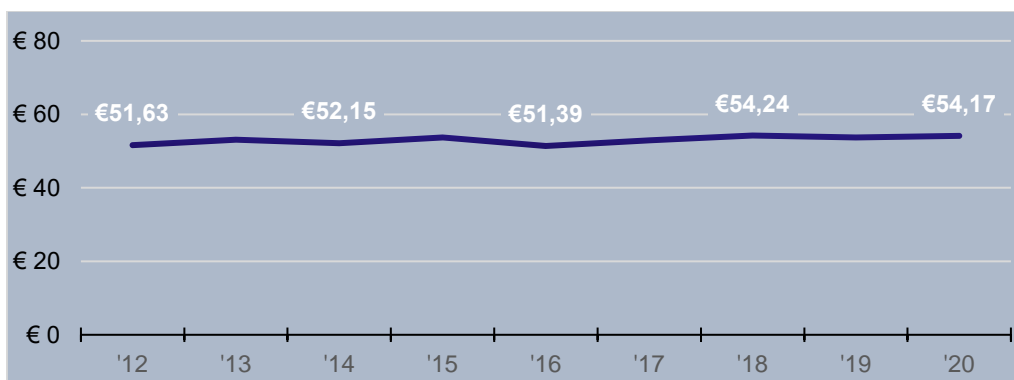
¹⁹⁶ Percentages uit voorgaande jaren (tussen haakjes het percentage monsters met minimaal tien volumepercent): 2012 44% (18%), 2013 46% (27%), 2014 67% (31%), 2015 70% (37%), 2016 50% (17%), 2017 36% (16%), 2018 29% (7%), 2019 36% (12%).

¹⁹⁷ Eenmalig aangetroffen vervuilingen: amfetamine, ketamine, methamfetamine, N-fenyl-acetamide, en tetracaïne.

¹⁹⁸ Uit de panelstudie blijkt echter dan een pakje cocaïne vaak minder dan een gram bevat (zie 1.3 Cocaïnemarkt, pag. 174).

¹⁹⁹ Regressiecoëfficiënt B = .133 (p=.001).

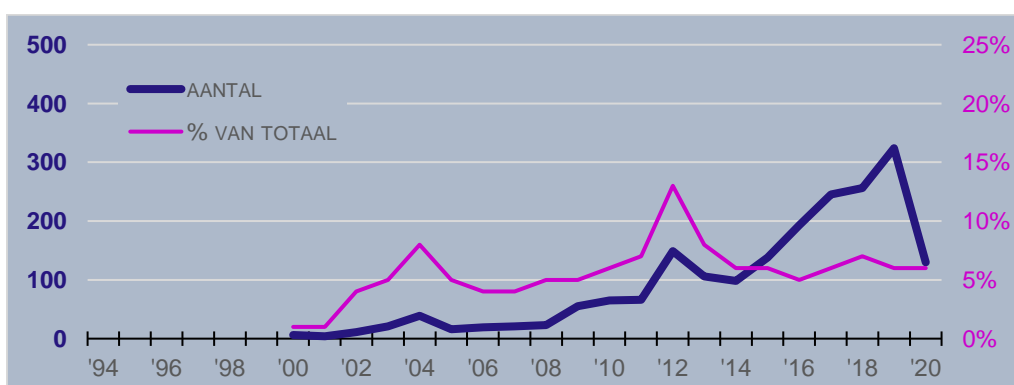
²⁰⁰ T = 2.535 (p=.012).

Figuur V.20: Gemiddelde prijs per gram cocaïnepoeder

2.4 Amfetamine

Het aantal aangeboden amfetaminemonsters neemt sinds 2000 gestaag toe, met een piek in 2012. In 2020 werd ruim de helft minder amfetamine aangeboden: **130** monsters. Ten opzichte van het totaal aantal aangeboden monsters, bleef het aandeel amfetaminemonsters stabiel.

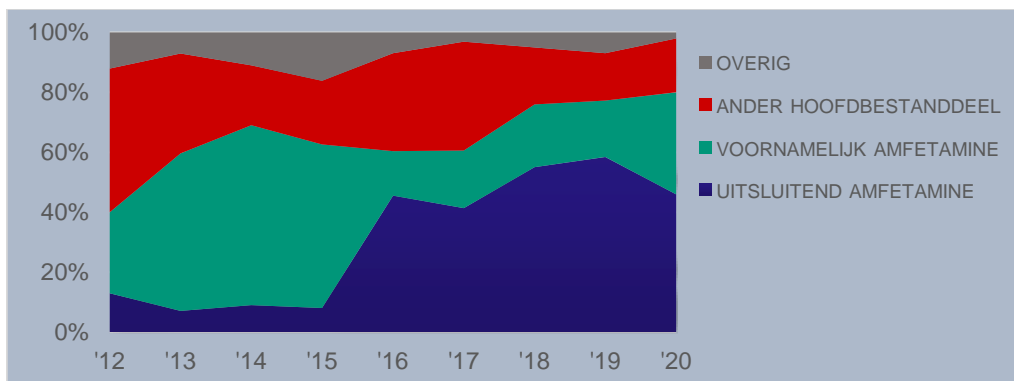

Figuur V.21: Aangeboden amfetaminemonsters

Een enkele keer werden amfetaminepillen aangeboden, maar verreweg de meeste monsters waren poeders (inclusief enkele kistallen, 98%). Van 125 aangeboden amfetaminepoeders zijn testresultaten bekend.

2.4.1 Testresultaten amfetaminepoeders

Tot 2016 waren aangeboden amfetaminemonsters zelden volledig zuiver, maar sindsdien komt het vaker voor. In 2020 bevatte **46%** uitsluitend amfetamine. Eén op de drie bevatte voornamelijk amfetamine met bijproducten of kleine hoeveelheden andere stoffen (**34%**). Ondanks de verbeterde kwaliteit, was het niet ongebruikelijk dat een amfetaminemonster voornamelijk of uitsluitend uit andere stoffen bestond (**18%**).

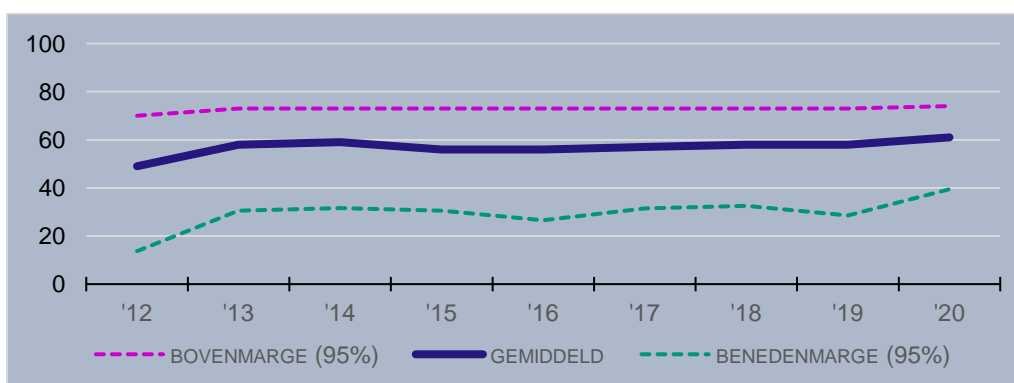

Figuur V.22: Werkzame stof in amfetaminepoeders

Cafeïne was de belangrijkste versnijding in amfetaminepoeders. In 35% van de geanalyseerde monsters werd dit aangetroffen (44x). Wanneer amfetamine niet het hoofdbestanddeel vormde, bestond het monster vaak voornamelijk uit cafeïne.²⁰¹

Dosering

De gemiddelde dosering van amfetaminepoeders die uitsluitend of voornamelijk amfetamine bevatten, lag in 2020 op **61%**. Sinds 2013 is dit percentage vrij stabiel, maar is wel een grote variatie aan doseringen in omloop. Ook wanneer we de uitschieters niet meetellen blijft de range groot: van 39% tot het maximaal haalbare 73%.

Figuur V.23: Dosering (volumepercentage) amfetaminepoeders

Prijs

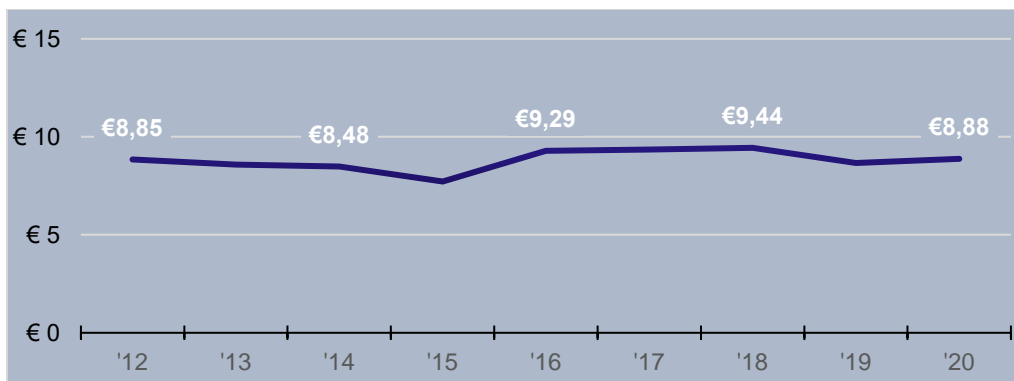
Klanten die poeders met amfetamine als hoofdbestanddeel lieten testen, betaalden daar gemiddeld **€9** per gram voor. Kleine schommelingen daargelaten is de amfetamineprijs sinds 2012 vrijwel hetzelfde gebleven. Er is bij amfetamine geen verband tussen prijs en sterkte.²⁰²

Poeders waarin amfetamine niet het hoofdbestanddeel vormt zijn ongeveer even duur als 'echte' amfetamine.²⁰³

²⁰¹ Behalve cafeïne en bijproducten werd eenmalig aangetroffen: 3-MMC, alfa-methoxy-MDMA, ketamine, MDMA, methamfetamine, en paracetamol.

²⁰² Regressiecoëfficiënt B = -.040 (p=.387).

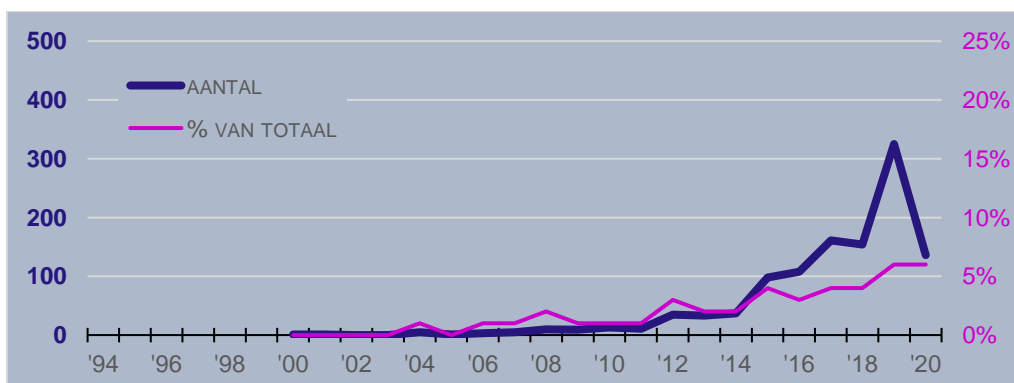
²⁰³ Gemiddeld €8,26, T = .528 (p = .599).

Figuur V.24: Gemiddelde prijs per gram amfetaminepoeder

2.5 Ketamine

Tot 2008 werd ketamine nauwelijks aangeboden bij de testservice. In de jaren daarna ging het om enkele tientallen monsters per jaar, totdat vanaf 2015 een forse toename inzette. Net als bij andere middelen, werd in het coronajaar ook minder ketamine aangeboden. In totaal ging het in 2020 om **136** ketaminemonsters. Ten opzichte van het totaal aantal aangeboden monsters bleef het aandeel ketamine echter gelijk.

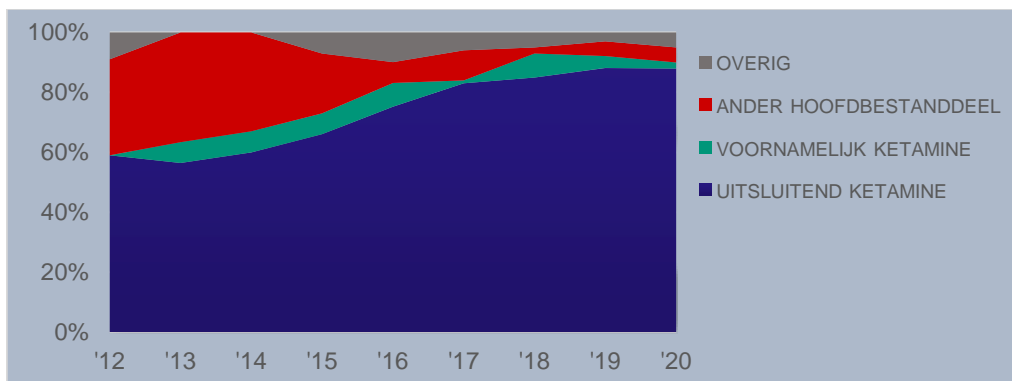

Figuur V.25: Aangeboden ketaminemonsters

Alle ketamine wordt aangeleverd als poeder of kristallen, waarvan er 133 werden geanalyseerd.

2.5.1 Testresultaten ketaminepoeders

Van de geanalyseerde ketaminepoeders (en -kristallen) bleek **88%** volledig zuiver en bevatte **2%** naast ketamine alleen kleine hoeveelheden andere stoffen of bijproducten. Tot vijf jaar terug was in tot een derde van de aangeleverde monsters ketamine niet het hoofdbestanddeel, maar dat komt tegenwoordig minder vaak voor. In 2020 bevatte **5%** een ander hoofdbestanddeel.

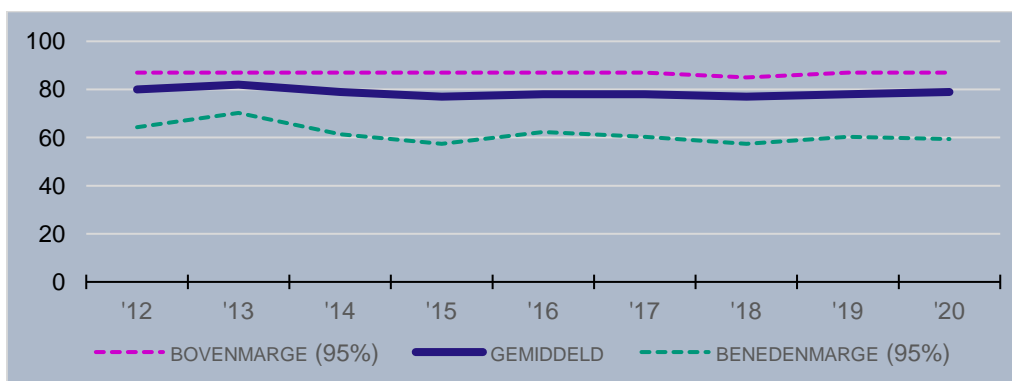

Figuur V.26: Werkzame stof in ketaminepoeders

Naast eventuele bijproducten werden cafeïne (2x), levamisol (2x) en MDMA (2x) meermaals aangetroffen in ketaminepoeders.²⁰⁴

Dosering

In 2020 was de gemiddelde dosering van ketaminepoeders die uitsluitend of voornamelijk ketamine bevatten **79%**, vergelijkbaar met voorgaande jaren. Er is relatief smalle marge in dosering: de meeste ketaminepoeders bevatten tussen de 59% en het maximaal haalbare 87% ketamine.

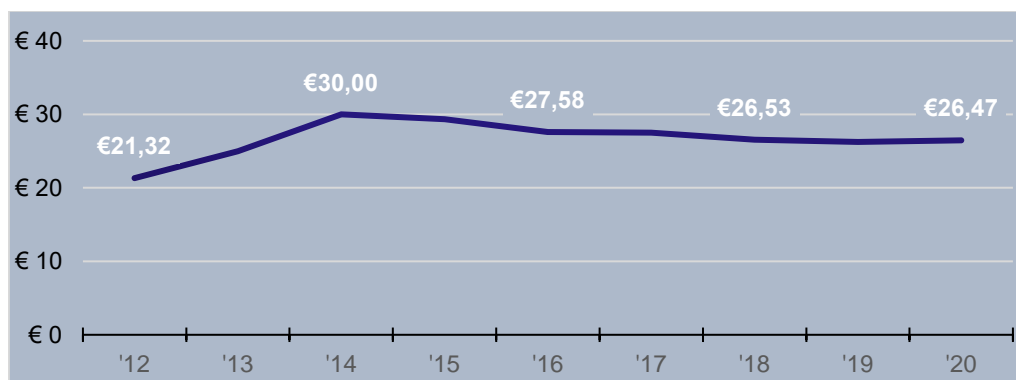
Figuur V.27: Dosering (volumepercentage) ketaminepoeders

Prijs

Na een prijsdaling enkele jaren geleden, is de prijs van bij de testservice aangeboden poeders met ketamine als hoofdbestanddeel stabiel. In 2020 was de gemiddelde prijs **€26** per gram. Prijs en dosering van ketaminepoeders hangen niet samen.²⁰⁵

²⁰⁴ Daarnaast werd eenmalig aangetroffen: 2-fluor-deschloorketamine, amfetamine, deschloorketamine, GHB, lidocaine, en methadon.

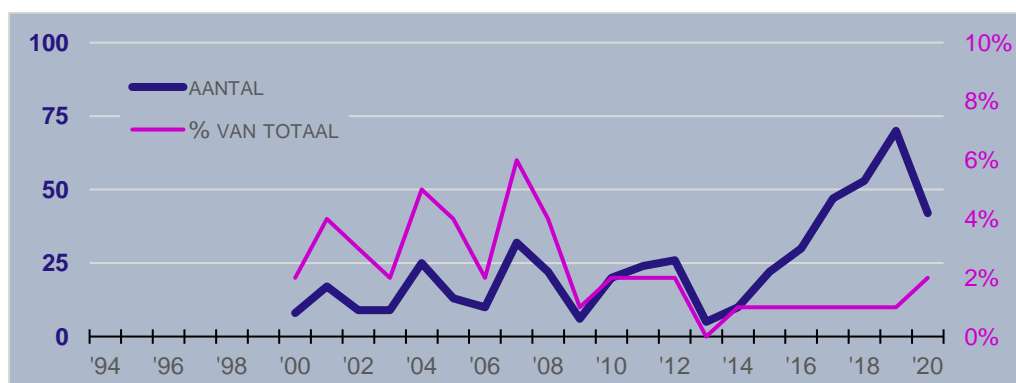
²⁰⁵ Regressiecoëfficiënt $B = -.075$ ($p = .227$).

Figuur V.28: Gemiddelde prijs per gram ketaminepoeder

2.6 GHB

Het aanbod van GHB-monsters verliep in het begin grillig: sommige jaren tientallen, andere jaren slechts enkele. Dit had onder meer te maken met beperkte laboratoriumcapaciteit waardoor er met enige regelmaat een stop op de analyse van GHB-monsters was. Hoewel de aantallen relatief beperkt bleven, was er de laatste jaren sprake van een gestage toename. In 2020 viel het aantal aangeleverde GHB-monsters terug naar **42** stuks. Procentueel gezien is er echter een stijging. Ten opzichte van andere middelen was de impact van de coronapandemie op het GHB-aanbod bij de testservices dus minder groot.

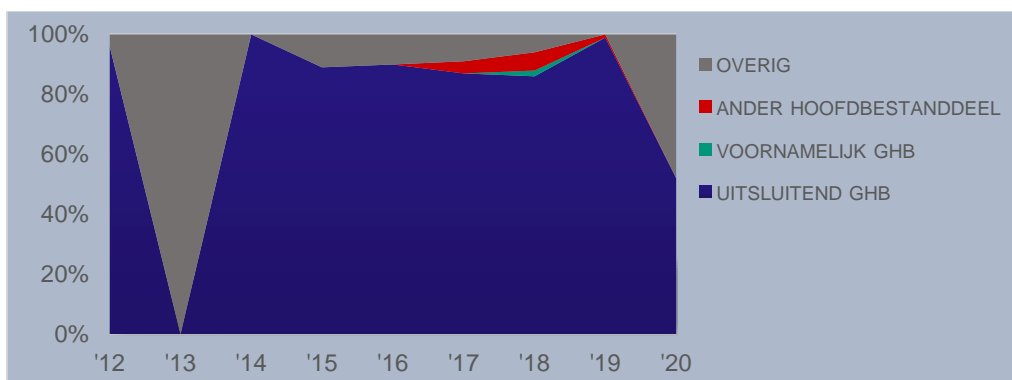

Figuur V.29: Aangeboden GHB-monsters

Van alle 42 GHB-monsters (alle vloeistoffen) zijn testresultaten bekend.

2.6.1 Testresultaten GHB-vloeistoffen

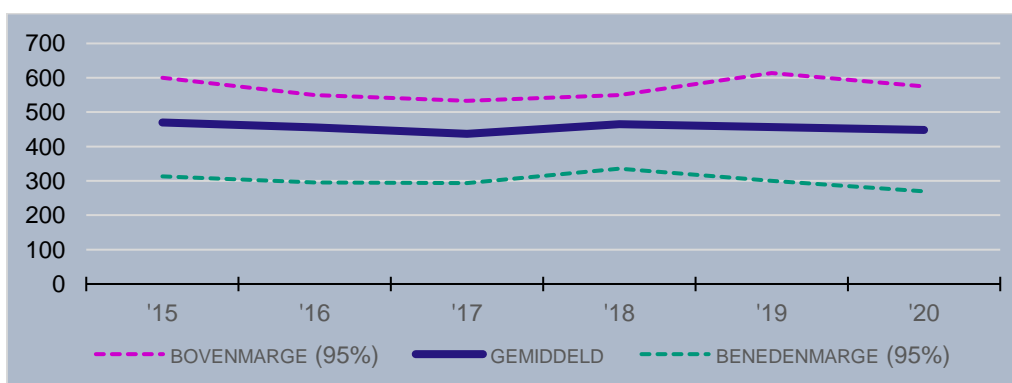
Over het algemeen wordt zelden een andere bestanddeel aangetroffen en blijkt de aangeboden GHB volledig zuiver. In 2020 was dat echter in de helft van de gevallen zo (**52%**). De ander helft bevatte geen enkele werkzame stof.

Figuur V.30: Werkzame stof in GHB-vloeistoffen

Dosering

De gemiddelde sterkte van de geanalyseerde GHB-vloeistoffen veranderde nauwelijks de afgelopen jaren. In 2020 was dat **448 mg/ml** GHB. De meeste GHB-monsters bevatten tussen de 270 en 575 mg/ml. GHB is lastig te doseren, wat deze spreiding nogal riskant maakt.

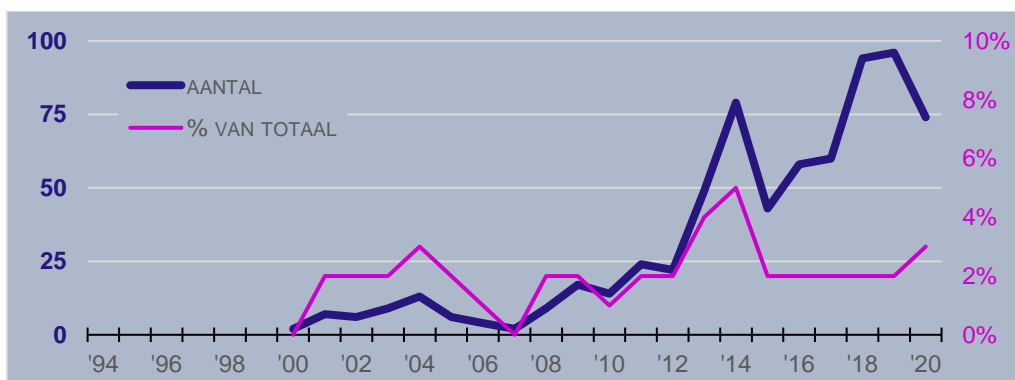
Figuur V.31: Dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen

Prijs

GHB wordt in verschillende volumes aangeboden, van 5ml-buisjes tot liters, en ook wel zelf gebrouwen uit GBL. De door de aanleveraars opgegeven prijzen voor GHB lopen daardoor zo ver uiteen dat analyse ervan weinig zinvol is.

2.7 LSD

Vanaf 2007 stijgt het aantal aangeboden LSD-monsters, met een plotselinge piek in 2014. In 2020 werden **74** LSD-monsters aangeboden bij de testservices. Dat waren er weliswaar minder dan een jaar eerder, maar ten opzichte van het totale aanbod iets meer. Ook voor LSD geldt dus dat het effect van coronapandemie op het aanbod bij de testservices relatief gesproken wat minder sterk was.

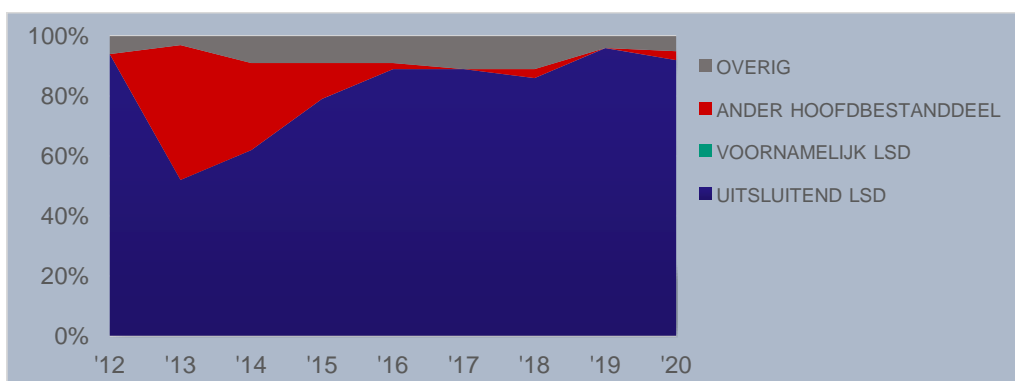

Figuur V.32: Aangeboden LSD-monsters

Tot zo'n vijf jaar geleden werd LSD weleens aangeleverd in de vorm van pillen, poeders of vloeistoffen, maar sindsdien worden deze alternatieve verschijningsvormen nauwelijks meer gezien. In 2020 waren alle aangeboden LSD-monsters papertrips, waarvan er 64 werden geanalyseerd.

2.7.1 Testresultaten LSD-papertrips

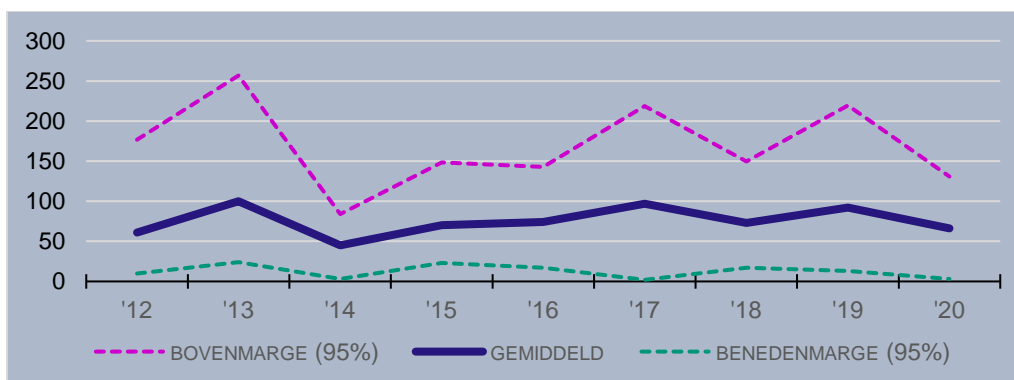
In de periode 2013-2016 werden regelmatig NBOMe's aangetroffen, maar in 2020 bleken de meeste papertrips uitsluitend LSD te bevatten (**92%**). Bij twee papertrips was dat niet het geval; deze bevatten DOC (**3%**).

Figuur V.33: Werkzame stof in LSD-papertrips

Dosering

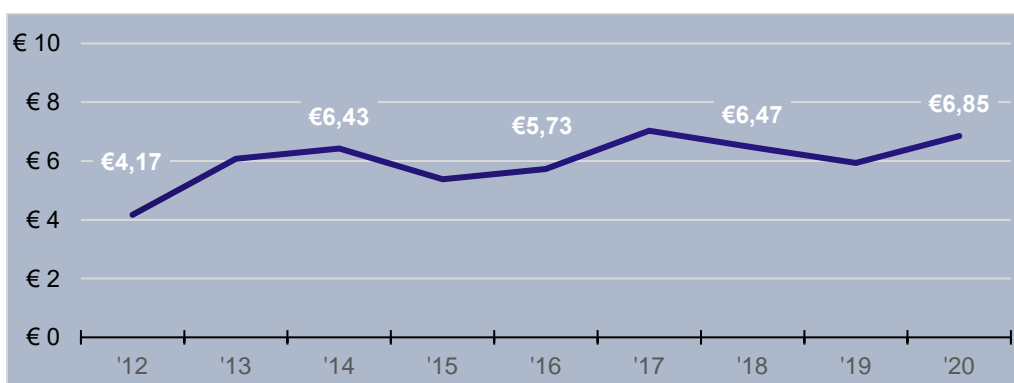
Voor zover een dosering werd gerapporteerd, bevatten de geanalyseerd papertrips met LSD als hoofdbestanddeel gemiddeld **66** microgram LSD. Dit gemiddelde schommelt wat over de loop der jaren. Ook is er nogal wat variatie rond het gemiddelde, zelfs als uitschieters buiten beschouwing worden gelaten. De meeste in 2020 aangeboden papertrips bevatten tussen de 3 en 131 microgram LSD.

Figuur V.34: Dosering (microgram) LSD-papertrips

Prijs

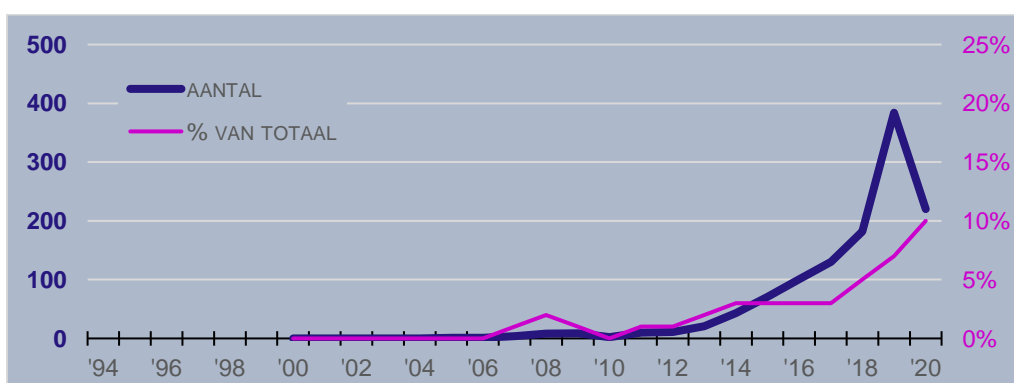
De prijs van papertrips met LSD als hoofdbestanddeel schommelt zo'n beetje tussen de vijf en zeven euro. In 2020 betaalden aanleversers gemiddeld **€7** per stuk. Prijs en dosering hangen niet samen.²⁰⁶

Figuur V.35: Gemiddelde prijs per LSD-papertrip

2.8 2C-B

Sinds enkele jaren is er een forse stijging in het aantal aangeboden monsters die als 2C-B waren gekocht. In 2020 werden in absolute aantallen minder 2C-B-monsters aangeleverd (**220**), maar de procentuele stijging zette door. In twee jaar tijd verdubbelde het aandeel 2C-B ten opzichte van het totale aanbod van drugsmonsters.

Figuur V.36: Aangeboden 2C-B-monsters

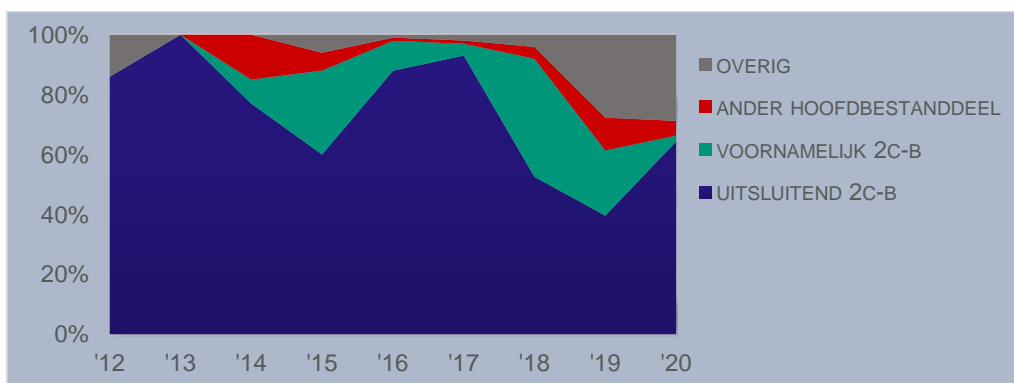
²⁰⁶ Regressiecoëfficiënt B=-.008 (p=.505).

De aangeboden 2C-B-monsters waren meestal pillen (89%), waarvan er 184 werden herkend of geanalyseerd. De testresultaten van deze pillen worden in de volgende paragrafen besproken. Daarnaast werd 2C-B ook wel als poeder of in een andere vorm aangeboden (11%).

2.8.1 Testresultaten 2C-B-pillen

De kwaliteit van 2C-B-pillen wisselt per jaar. In 2020 was twee derde volledig zuiver (**65%**) of bevatte naast 2C-B beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten (**2%**). In **5%** vormde een andere stof het hoofdbestanddeel.

De categorie 'overig' is bij 2C-B pillen relatief groot (29%) omdat veel pillen, naast 2C-B, andere (onbekende) stoffen bevatten die niet worden gekwantificeerd. Daardoor kan niet worden bepaald welke het hoofdbestanddeel is.

Figuur V.37: Werkzame stof in 2C-B-pillen

Vervuilingen die in 2C-B-pillen voorkwamen waren 2,5-dimethoxyfenethylamine (8x), 2-broom-4,5-dimethoxyfenethylamine (14x) en 3,4-dimethoxyfenethylamine (3x). In de meest gevallen ging het echter om onbekende stoffen (45x). Dergelijke vervuilingen waren aanleiding voor een Red Alert waarschuwing.²⁰⁷

Dosering

Pillen met 2C-B-pillen als hoofdbestanddeel bevatten gemiddeld **11 mg** 2C-B. De laatste jaren ligt de gemiddelde dosering stabiel rond dit getal. De range lijkt relatief klein (95% van de pillen bevat tussen de 7 en 15 mg), maar de dosering luistert nauw bij 2C-B – onder de 10 mg werkt het middel stimulerend en euforiserend; boven de 10 mg is het een hallucinogeen.

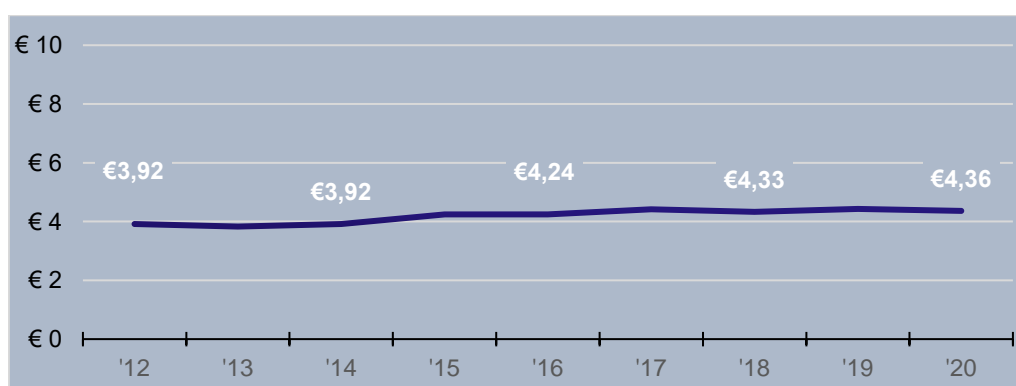
²⁰⁷ Bron: www.drugsredalert.nl/let-op-met-2c-b.

Figuur V.38: Dosering (mg) 2C-B-pillen

Prijs

De door de klanten betaalde prijs voor 2C-B-pillen ligt al een aantal jaar stabiel rond de **€4**. Er is geen verband tussen prijs en dosering.²⁰⁸

Figuur V.39: Gemiddelde prijs per 2C-B-pil

2.9 Overige monsters

Tot slot werden 159 monsters van andere middelen aangeboden bij de testservice. In *Figuur V.40* staat een overzicht van testresultaten van monsters die meermaals werden aangeboden en waarvan ten minste drie testuitslagen beschikbaar zijn.²⁰⁹

²⁰⁸ Regressiecoëfficiënt $B = -.010$ ($p = .835$). Ter controle is tevens gekeken naar de 2C-B-pillen met onbekende vervuilingen (categorie 'overig'). De gemiddelde prijs van dergelijke pillen was vergelijkbaar (€4,53, $T = -.813$, $p = .417$).

²⁰⁹ Monsters waarvan slechts één of twee exemplaren werd aangeboden of getest, werden gekocht als: 1B-LSD, 1P-LSD, 2-FMA, 2C, 2C-B-FLY, 4-CMC, 4-FMPH, 4-HO-MET, 4-HO-MIPT, 5-APB, 5-EAPB, 5-MAPB, 5-MEO-DMT, 5-MEO-MIPT, 5F-MDMB-2201, ALD-52, alegria, basecoke, cannabis, clonazolam, DOC, efedrine, etizolam, lean, liquid mushrooms, liquid seks, MDA, mescaline, ODMST, en pregabaline. Van 6 monsters is niet bekend onder welke naam zij werden gekocht.

AANGEBODEN ALS	TESTRESULTATEN
mefedron (21x)	mefedron (8x) mefedron + 4-FA (1x) 3-MMC (5x) CMC + 3-chloor-n-methyl-benzamide (1x) lidocaine (1x) MDMA (1x) MDP2P ethylglycidaat (1x) MDP2P methylglycidaat (1x) geen testresultaat (2x)
3-MMC (17x)	3-MMC (15x) ketamine (1x) niets (1x)
methamfetamine (14x)	methamfetamine (14x)
4-FA (13x)	4-FA (1x) 4-FA + 4-FMA (1x) 2C-B (1x) 4-FMA (5x) 4-fma + 4-FEA (3x) 4-FMA + 4-FEA + 4-fluorfenylaceton (1x) 4-FMA + cafeïne (1x)
heroïne (13x)	heroïne + 3 tot 6 andere stoffen (12x) cafeïne + PCM (1x)
6-APB (12x)	5-APB + 6-APB (8x) 2 fluor-deschloorketamine + achminaca (1x) 3,4-methyleendioxy-pv8 (1x) niets (2x)
DMT (10x)	DMT + n-methyltryptamine (2x) DMT + n-methyltryptamine + 2-methyltetrahydro-b-carboline (7x) 3-MMC (1x)
tucibi (7x) ²¹⁰	MDMA + ketamine + 1 tot 3 andere stoffen (3x) ketamine + 2C-B + 1 tot 3 andere stoffen (3x) MDMA + ketamine + 2C-B + 4 andere stoffen (1x)
blue 69 (5x) ²¹¹	MDMA + GHB (1x) MDMA + amfetamine (2x) MDMA + amfetamine + cafeïne (2x) MDMA + amfetamine + cafeïne + GHB (2x)
4-FMA (4x)	4-FMA (2x) 4-FMA + 2-FMA (1x) 4-FMA + 4-FEA (1x)

Figuur V.40: Testresultaten overige monsters

3 Samenvatting

Dit hoofdstuk focust op de marktzijde van de Amsterdamse drugsmarkt, vanuit de panelstudie waarin vooral de verkopers kwalitatief worden belicht, en vanuit de testservice die informatie levert over de zuiverheid, dosering en prijs van drugs.

De Amsterdamse drugsmarkt is in beroering anno 2020. Door het wegvallen van uitgaansleven en toerisme kunnen dealers hun pillen 'aan de straatstenen niet kwijt'. De coronapandemie stakte de internationale distributie. Politie en Justitie pakken flink door met meer drugsvangsten en aanhoudingen in het criminele milieu. Het oprollen van communicatielijnen (EncroChat) verstoort de slagkracht van criminele organisaties en smokkelnetwerken. Een groeiend aantal

²¹⁰ Ook wel 'Roze Panter' of 'Pjnk Panther'.

²¹¹ Ook wel 'Blue Curacao'.

methamfetaminelabs wordt opgerold in Nederland. En de gemeente Amsterdam overweegt invoering van het I-criterium, dat gepaard zal gaan met een ruime halvering van het aantal coffeeshops.

Toch lijkt de markt op consumentenniveau nog redelijk stabiel. Het aantal bij de testservices aangeboden drugsmonsters kelderde van meer dan 5.000 naar 2.162 (vooral het aanbod van ecstasy viel terug), maar wat nog wel werd aangeboden was qua kwaliteit niet of nauwelijks anders dan voorgaande jaren. De meeste geteste XTC-pillen (74%), MDMA-poeders (75%), ketaminepoeders (88%), LSD-papertrips (92%) en 2C-B-pillen (65%) waren zuiver; dat wil zeggen dat geen andere werkzame stoffen werden aangetroffen. Minder zuiver waren amfetamine-poeders (46%), waarbij cafeïne zoals gebruikelijk de belangrijkste vervuiler was. De geteste cocaïne-monsters waren meestal niet volledig zuiver en vaak vervuild met levamisol, maar cocaïne vormde meestal wel het hoofdbestanddeel (77%). Sinds 2009 is sprake van een continue stijging in de sterkte van XTC-pillen, maar met een gemiddelde dosering van 158 mg MDMA waren XTC-pillen in 2020 iets minder sterk. De zuiverheid van MDMA-poeders (gem. 78%) bleef gelijk. Dat geldt ook voor cocaïne (73%), amfetamine (61%), ketamine (79%), en 2C-B-(11 mg). Ook de prijzen bleven op consumentenniveau op ongeveer hetzelfde niveau. Een XTC-pil kost circa 4 euro, een pakje cocaïne 50 á 60 euro, MDMA-poeder 20 euro, ketamine 25 euro en amfetamine een tientje. Het verschil is wel dat XTC-pillen nog vaker dan voorheen werden aangeboden in bulkhoeveelheden met een veel lagere stuksprijs. En dat een pakje cocaïne vaker minder dan een gram bevat.

VI SAMENVATTING

In Antenne Amsterdam wordt sinds 1993 jaarlijks het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. Dit gebeurt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens: interviews met een **uitgaanspanel** van insiders die vertellen over het trendsettende uitgaansleven, interviews met een **panel kwetsbare jeugd** waarin professionals zijn vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken, een **survey** (vragenlijsten) over middelengebruik bij wisselende groepen, en analyse van **testuitslagen** van de Amsterdamse drugstestservices.

Een bijzonder jaar

Het is nog te vroeg om te weten hoe het coronajaar 2020 uiteindelijk de geschiedenisboeken ingaat, maar voor de Antenne monitor was het een uniek jaar. Clubs gingen dicht, festivals vonden geen doorgang meer, en cafés waren tussen twee lockdowns in het voor- en najaar slechts beperkt open. Het Amsterdamse nachtleven was oorverdovend stil. Hoe is het de Amsterdammers vergaan met een afwezig uitgaansleven, in de wetenschap dat normaliter een aanzienlijk deel van het middelengebruik hier plaatsvindt? Verschoof het gebruik naar andere settings? Werd er minder of juist meer gebruikt? Deze vragen zijn voorgelegd aan de panelleden. En in plaats van de gebruikelijke Antenne survey, waarbij vragenlijsten op locatie worden uitgezet, is in 2020 gekozen voor een speciale online versie.

Antenne NL Corona Special survey

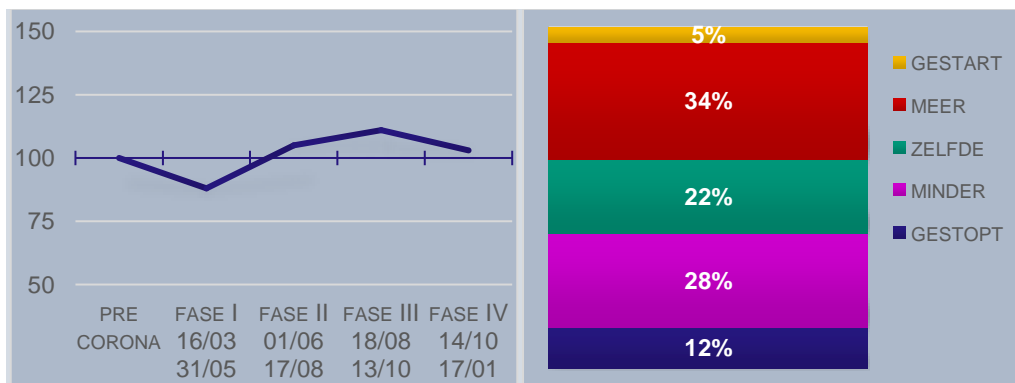
Van mei 2020 tot januari 2021 is via een landelijke online *Antenne NL Corona Special survey* doorlopend informatie verzameld over veranderingen in het gebruik van genotmiddelen, gamen en gokken tijdens coronatijd. De vragenlijst werd 886 keer ingevuld door Amsterdamse deelnemers. Dit is een gemengde groep mannen en vrouwen van zeer uiteenlopende leeftijden, studenten, werkenden, alleenstaanden, gezinnen met kinderen, etc. Iedereen van 16 jaar of ouder kon de vragenlijst anoniem invullen, maar er zijn zeker ook groepen die niet werden bereikt. En mensen die geen genotmiddelen gebruiken zullen minder geneigd zijn geweest om mee te doen. Omdat niet iedere inwoner evenredig wordt vertegenwoordigd, is de onderzoeksgroep niet representatief voor de Amsterdamse bevolking. Daarom worden in deze Antenne geen gebruikscijfers gerapporteerd die gelden voor alle Amsterdammers, maar ligt de focus op *veranderingen in coronatijd bij Amsterdammers die genotmiddelen gebruiken*.

Feestmentaliteit in tijden van corona

In de eerste golf in het voorjaar van 2020 vertelt het uitgaanspanel nog over grote eensgezindheid. Iedereen probeert er het beste van te maken, maar thuis feesten blijft toch behelpen. In de tweede golf tijdens het najaar is de stemming somberder. De discussie over de besmettelijkheid van het virus loopt soms hoog op in vriendengroepen. De consensus over de aanpak daalt. De onderlinge solidariteit raakt uitgehold en de tegenstellingen worden scherper. De *preciezen* (degenen die zich streng aan de maatregelen houden) blijven zichzelf beperkingen opleggen en vermijden feestjes. De pragmatische *rekkelijken* (voor wie de maatregelen wat rekbaar zijn) zijn minder terughoudend en houden thuisfeestjes met eigen regels. De *ontkenners* (ontkennen de ernst van het virus) zijn het minst kritisch over feesten met grotere groepen. Maar zelfs de vrijzinnige ravecultuur bevond zich, met uitzondering van een paar zomerfeesten, grotendeels in sluimerstand. De animo om te feesten was laag; uit angst voor besmettingen, boetes en een negatieve publieke opinie. De survey laat ook beperkt middelengebruik op georganiseerde (illegale) feesten zien.

Met drooglegging van de horeca niet per se minder alcohol

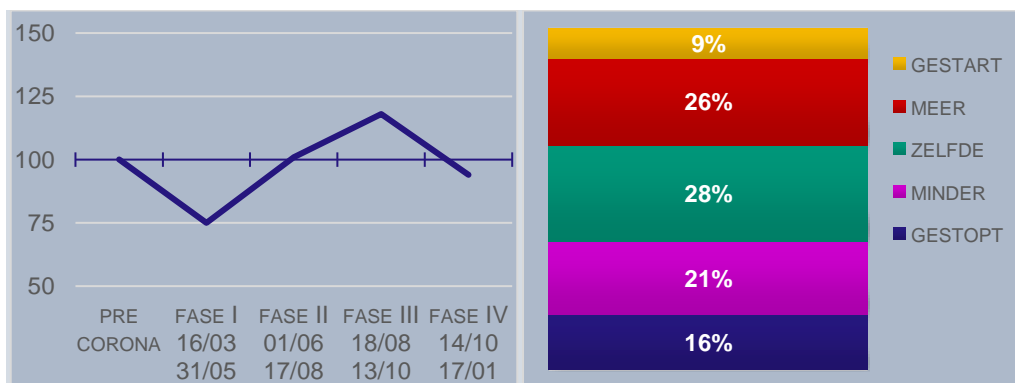
Door corona gaat Antenne 2020 niet over hippe cocktails in trendy clubs, maar over bier en wijn in parken, op grachten, langs kades, op thuisfeestjes, en online borrels. De lockdowns en de 'alcoholklok' (verkoopverbod na 20:00) waren van grote invloed op het alcoholgebruik van Amsterdammers. Gemiddeld gesproken daalde het alcoholgebruik tijdens de eerste lockdown, liep het tijdens het zomerseizoen weer op, en daalde het weer in de tweede lockdown (*Figuur VI.1*). Achter de gemiddelden gaan echter veel individuele verschillen schuil. Een deel dronk tijdens de coronacrisis evenveel alcohol, maar het drinkpatroon en de -momenten veranderde wel. Anderen dronken bij gebrek aan sociale gelegenheden minder of zijn (tijdelijk) gestopt. Weer anderen (een wat grotere groep) dronken juist (fors) meer uit behoefte aan een uitlaatklep.

Figuur VI.1: Tijdslijn index en veranderpatronen alcohol (surveygegevens van 682 mensen die drinken) ²¹²

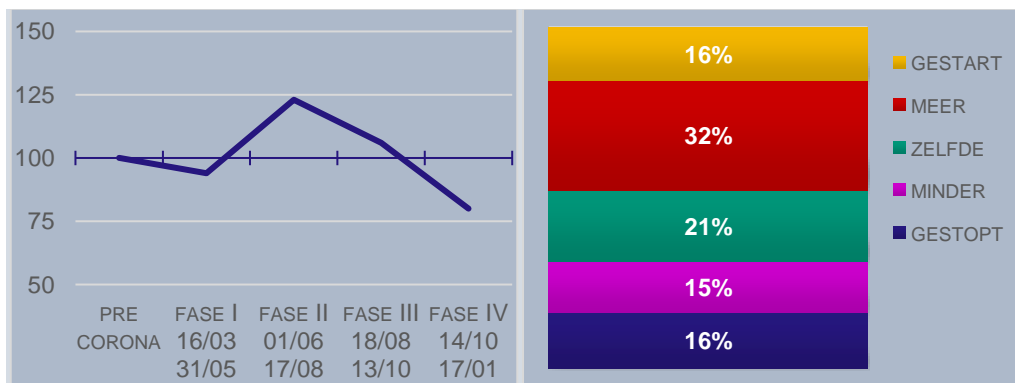
Doorpaffen uit gewoonte, zelfs tijdens een pandemie

De tijdlijnen van tabak (Figuur VI.2) en cannabis (Figuur VI.3) lopen parallel aan die van alcohol, met een daling tijdens de eerste lockdown, een toename tijdens de versoepelde zomerperiode, en wederom een daling tijdens de tweede lockdown. De tijdgeest en het denken over roken is behoorlijk veranderd. Ook veel jongvolwassenen zijn voor een rookvrije omgeving. Maar voor de verstokte dagelijkse roker is zelfs een coronapandemie geen reden om van gewoonte te veranderen; zij rookten evenveel als voorheen. Dat geldt ook voor veel dagelijkse blowers. Voor vooral gelegenhedsrokers en meeblowers (die niet regelmatig gebruiken) gaf de coronacrisis aanleiding om te minderen of te stoppen. Anderen zijn eerder meer gaan roken en blowen omdat ze thuis meer in de verleiding kwamen. Deels uit stress of verveling, maar ook ter ontspanning in een zee van vrije tijd.

Figuur VI.2: Tijdslijn index en veranderpatronen tabak (surveygegevens van 329 mensen die roken) ²¹²

²¹² Voor de tijdlijn is de gemiddelde weekhoeveelheid (aantal gebruiksdagen per week maal aantal glazen/sigaretten/joints per dag) geïndexeerd met de pre-corona maand als referentiewaarde (100). Voor de veranderpatronen is de individuele weekhoeveelheid in de huidige week vergeleken met die in de pre-corona maand.

Figuur VI.3: Tijdslijn index en veranderpatronen cannabis (surveygegevens van 262 mensen die blowen) ²¹²

Geen nachtleven, geen ecstasy en speed

Het ecstasygebruik is aanzienlijk verminderd sinds het uitgaansleven voor onbepaalde tijd is opgeschort. Er blijven wel groepjes die ecstasy gebruiken, maar qua volume kan het niet tippen aan de chemische zomerzothed op grootschalige pre-corona festivals. En met de ravecultuur op een waakvlammetje is er ook voor amfetamine weinig animo. Thuisgebruik van deze middelen is voor de meesten niet aantrekkelijk. In het uitgaanspanel beleefde ecstasy in 2020 een historisch dieptepunt, met zelfs enkele 'zero ecstasy' netwerken (groepen waar tijdelijk helemaal geen ecstasy werd gebruikt). Ook het amfetaminegebruik scoorde zelden zo laag. De surveygegevens geven een soortgelijk beeld: de meeste deelnemers die ecstasy of amfetamine gebruiken zijn daar in coronatijd mee gestopt. Ook bij de testservices kelderde het aantal ecstasy- en amfetaminemonsters dat werd aangeleverd. Dealers konden hun pillen 'aan de straatstenen niet kwijt'.

Snuiven op thuisfeesten

Cocaïne is minder afhankelijk van de setting, waardoor de sluiting van het nachtleven minder effect heeft op gebruik. In sommige vriendengroepen en op thuisfeesten lijkt het cocaïnegebruik eerder wat toegenomen. De surveygegevens en het aanbod van de testservice wijzen weliswaar op een afname in cocaïnegebruik, maar minder sterk dan bij ecstasy en amfetamine. Aan de aanbodzijde heeft de door opsporing (het kraken van EncroChat) en coronapandemie verstoorde distributie de kiloprijzen (tijdelijk) opgedreven. Op consumentenniveau werd dit gecompenseerd door een kleinere hoeveelheid per pakje; de kwaliteit bleef gelijk.

Geen nieuwe ketaminegebruikers

De narcosemiddelen ketamine en GHB worden vergeleken met stimulantia minder in uitgaanssettings gebruikt, maar eerder op privéfeesten en afterparty's. Ook lachgas is minder een feestdrug, sinds een APV-verbod eind 2019 de openbare ballonnenverkoop in Amsterdam aan banden legde. Deelnemers aan de survey rapporteerden flink minder gebruik van lachgas tijdens corona; de daling in ketamine gebruik was iets minder groot. Onder trendsettende uitgaanders in de panelstudie was lachgasgebruik al dalende en die trend zet in het coronajaar

2020 door. Er zijn weliswaar lachgasfeestjes thuis, in hotels en op stille plekjes in de stad, maar die waren er ook al vóór corona. Het ketaminegebruik op afterparty's werd deels gecompenseerd door thuisfeestjes, door de afwezigheid van clubavonden en festivals heeft ketamine zich niet verspreid onder nieuwe gebruikersgroepen.

Tegen dalende trends in toename van 3-MMC

Over de breedte is de belangstelling voor nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) dalende. Toch is er telkens een blikvanger die de plaats inneemt van de vorige populaire stof die door een verbod en voorlichting over ernstige gezondheidsrisico's van de markt is gedrukt. De opvolger van 4-FA (verboden in 2016) is 3-MMC, dat in het coronajaar tegen alle dalende trends in eerder populairder is geworden, en op zijn beurt in de loop van 2021 onder de Opiumwet wordt gebracht. In het uitgaanspanel werden meer netwerken met groeiende groepen gebruikers gesignaleerd en in de survey was 3-MMC het enige middel waarvan het gebruik tijdens corona hoger uitpakte dan pre-corona.

Corona-overpeinzingen met psychedelica

Psychedelica (o.a. LSD en paddo's/truffels) blijven een bescheiden rol spelen op de drugsmarkt. Maar corona heeft in sommige kringen van het uitgaanspanel de belangstelling aangewakkerd om onder invloed van tripmiddelen te zoeken naar antwoorden op existentiële vragen over jezelf en de wereld. Ook het psychedelische 2C-B – een oudgediende NPS dat ondanks een verbod in 1997 niet van de markt is verdwenen – liet in de survey en bij de testservice een relatief beperkte daling zien en in de panelstudie zelf een kleine opleving.

Onwillige behoefte aan een uitlaatklep

Het algemene beeld dat uit deze Antenne 2020 naar voren komt, is hoe meer het middel of het gebruik gebonden is aan sociale (uitgaans)gelegenheden, des te groter het effect van de coronamaatregelen. Bij middelen die (ook) als thuismiddel gelden is het corona-effect (veel) minder groot. Voor de een is een verminderde consumptie of onthouding een onbedoelde pauze, voor de ander een weloverwogen detox. Verminderd gebruik van het ene middel wordt meestal niet gecompenseerd door een ander middel (substitutie). Toenemend gebruik is soms ter ontspanning of introspectie, maar werd vaker gesignaleerd uit coronaverveling, stress en behoefte aan een uitlaatklep. Man, vrouw, jong, oud, student, thuiswerker, alleenstaand, gezin ... het komt onder alle groepen voor. Er zijn vooral zorgen over toenemend solistisch gebruik buiten beeld van het weggefallen sociale vangnet. Veel van degenen die in coronatijd meer genotmiddelen gingen gebruiken willen minderen of stoppen.

Boa's en drillrap

De coronacrisis mag dan een dreun zijn geweest voor het Amsterdamse uitgaansleven, de maatregelen hebben volgens de professionals in het panel kwetsbare jeugd ook een zware wissel getrokken op jongeren in aandachtswijken. Grote gezinnen, weinig privacy, spanningen

thuis, online onderwijs, depressieve ouders (soms ontslagen vanwege corona) en dichte sportscholen dreven veel jongeren de straat op waar sommigen vervolgens in conflict raakten met buurtboa's. Door het ontbreken van een dagelijks ritme en meer samenshopping van groepen op straat en/of in thuissituaties wordt er meer en op andere tijdstippen alcohol gedronken (vooral Nederlandse jongeren) en cannabis gebruikt. Sommige professionals uiten hun bezorgdheid over de groeiende invloed van drillrap bij jongeren in hun wijk. Uitsluiting, media-exposure en opgefokte straattaal vormen een giftige cocktail bij kwetsbare jongeren. Vooral de jongste lichting lijkt bevangen door de gewelddadige drillclips.

Antenne 2021

Als 2020 al een bijzonder jaar was, wat zal 2021 ons dan brengen? Het jaar startte midden in een harde lockdown met de invoering van een avondklok. Maar een halfjaar later waren winkels en horeca weer geopend en verdwenen de mondkapjes grotendeels uit het straatbeeld. Voor festivals gloorde er hoop aan de horizon toen ze weer mochten opstarten. Dit bleek echter te vroeg. Vanwege een plotselinge toename aan besmettingen werden versoepelingen weer teruggedraaid en breken er voor het uitgaansleven onzekere tijden aan. Veel jongvolwassenen staan echter nog steeds te popelen om te feesten tot diep in de nacht. Laten deze mensen zich nog langer tegenhouden door de maatregelen? Wat gaat dat betekenen voor het middelengebruik? Wie weet rapporteren we in Antenne 2021 over het begin van de *roaring twenties*...

VII SUMMARY

Amsterdam Antenna is an annual research study that documents the use of recreational substances by adolescents and young adults in Amsterdam. It has done so every year since 1993. Findings are based on a combination of qualitative and quantitative data from a variety of sources: interviews in a **nightlife panel** of insiders who report on trendsetting scenes; interviews in a **vulnerable youth panel**, which includes professionals who work with neighbourhood youth; an annual **survey** using questionnaires to gather quantitative data about substance use in specific groups, which vary from year to year; and analyses of **testing results** from the Amsterdam drug checking services.

A year without equal

It is still too early to know how the COVID year 2020 will ultimately go down in the history books, but it was a unique year for the Antenna monitoring scheme. Nightclubs shut down, festivals were banned, and pubs and cafés opened for just a limited period between the spring and autumn lockdowns. A deafening silence descended over Amsterdam nightlife. How did people cope with the absence of nightlife, given that a large share of the recreational substances are normally consumed in nightlife scenes? Did substance use shift to other settings? Did consumption decrease or increase? Those are questions we put to our panel members. And instead of the usual Antenna survey, with questionnaires handed out on site, we collected our 2020 data in a specially devised online query.

The Antenne NL Corona Special survey

In cooperation with a Dutch addiction expertise network, a nationwide online survey entitled *Antenne NL Corona Special* was launched to gather ongoing information on the use of recreational substances (as well as on gambling and computer gaming) during the pandemic. From May 2020 up to year's end, the online questionnaire was completed 886 times by participants in Amsterdam. These were a mixed group of males and females of highly varied age, including students, working people, singles and parents. Anyone aged 16 or older was eligible to complete the anonymous questionnaire. It is clear, however, that some groups of people were not reached; moreover, non-consumers of recreational substances would have been less likely to take part. Since not all Amsterdam residents could be evenly represented, our sample is not representative of the city's population. Hence, the statistics we report do not reflect the *levels* of substance use in the general public. We focus instead on *changes* that took place during the pandemic amongst *Amsterdam residents that use recreational substances*.

Partying mentalities in times of COVID-19

As our nightlife panel members reported, widespread consensus still prevailed among nightlifers during the first wave of COVID in the spring of 2020. Everyone tried to make the best of the situation, but partying at home just wouldn't take off. The mood became grimmer in the second, autumn wave. Heated disputes arose among friends about the contagiousness of the virus. Consensus about the COVID measures eroded, solidarity weakened and antagonisms sharpened. The *sticklers* (who kept strictly to the rules) continued to exercise self-restraint and avoided get-togethers. The pragmatically inclined *rule-benders* (with an elastic view of the restrictions) were less cautious and organised small home parties with self-made rules. The *deniers* (who disputed the dangers of the virus altogether) showed the fewest qualms about larger get-togethers. But even the libertarian rave culture lay dormant, save the occasional summer party. Zest for partying remained dampened, for fear of infection, fines or negative public opinion. Our survey revealed that the consumption of recreational substances was relatively limited, even at illicitly organised parties.

Pub and club closure did not always mean less alcohol

Due to the pandemic, our 2020 Antenna relates no stories about chic cocktails in trendy clubs. We report instead on beer and wine in parks, in small boats, at canalsides, at private parties and in online happy hours. The lockdowns and curfews (with alcohol sales banned after 8 in the evening) had a strong impact on the drinking levels of Amsterdam residents. Average alcohol consumption dipped during the first lockdown, made an upturn in the summer months, and declined once again during the autumn and winter lockdown (*Figure VII.1*). Yet these average consumption figures obscured many individual differences. Some people kept up their usual alcohol levels during the COVID crisis, whilst often modifying their drinking patterns and drinking times. Others drank less for want of social occasions, or they stopped drinking altogether, at least for the time being. A third, rather larger group reported higher levels of alcohol consumption as a release.

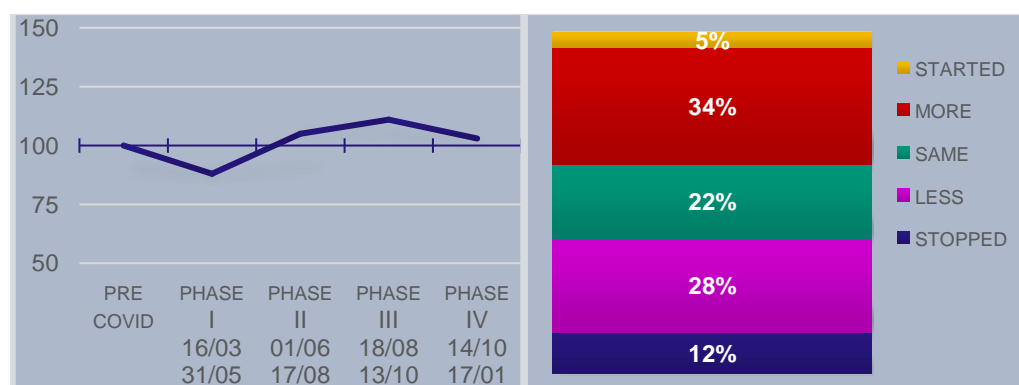

Figure VII.1: Timeline index and patterns of change in alcohol use (survey data for 682 alcohol users) ²¹³

Puffing away out of habit, even during a pandemic

The timelines we observed for the use of tobacco (Figure VII.2) and cannabis (Figure VII.3) paralleled the timelines for alcohol. They declined during the first lockdown, rose during the summer easing, and declined anew in the second lockdown. Times have changed, and so have attitudes towards smoking. Many young adults now also favour smoke-free environments. But for many died-in-the-wool daily tobacco smokers, even a COVID-19 pandemic gave no cause to alter their habits; they smoked as much as before, as did many daily pot smokers. Especially for people who smoked cannabis or tobacco only on occasion, the pandemic offered an opportunity to cut back or quit. Some, however, were inclined to smoke more due to temptations at home. This was prompted by stress or boredom, or by a desire to relax in an abundance of leisure time.

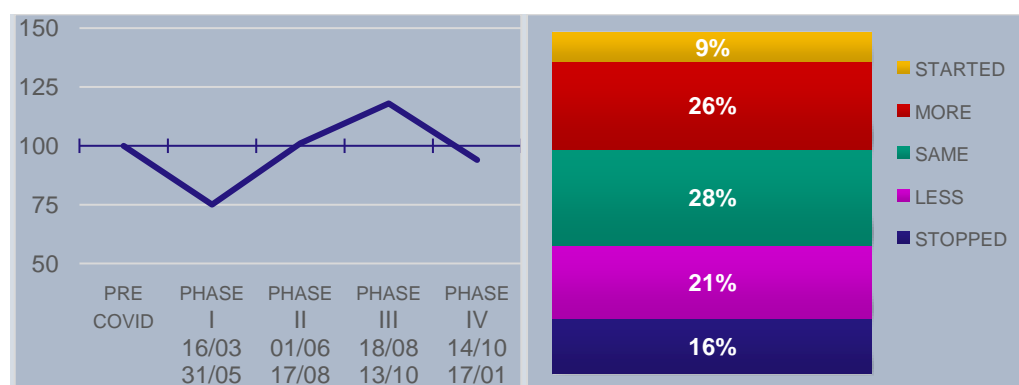

Figure VII.2: Timeline index and patterns of change in tobacco use (survey data for 329 tobacco users) ²¹²

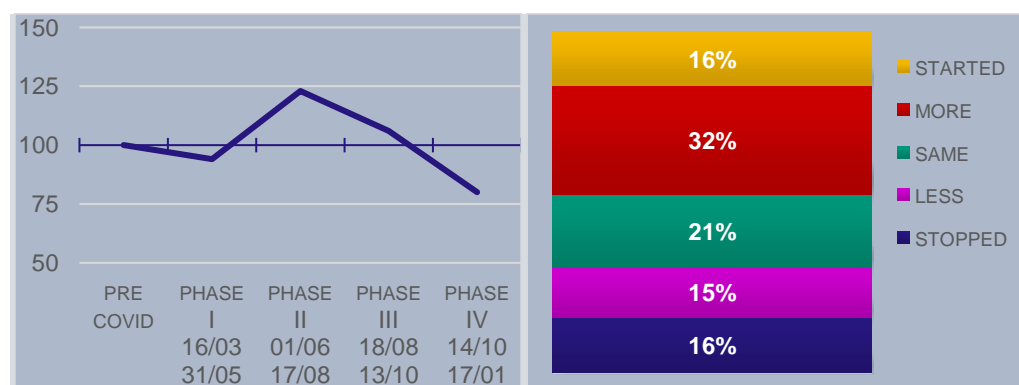

Figure VII.3: Timeline index and patterns of change in cannabis use (survey data for 262 cannabis users) ²¹²

²¹³ In creating the timelines, we indexed the average weekly amounts consumed (number of days of use per week times the number of alcohol units, cigarettes or joints per day), using the pre-COVID month's values as the reference value (100). To calculate the patterns of change, we compared the individual weekly amounts in the current week with those in the pre-COVID month.

No nightlife, no ecstasy, no speed

The use of ecstasy sharply declined after the indefinite suspension of Amsterdam nightlife activities. Though small groups of ecstasy users did remain, the amounts consumed came nowhere near those in the chemical summer madness at the grand pre-COVID festivals. Nor could we detect much enthusiasm for amphetamine after the rave culture was put on a pilot light. The use of such drugs at home has no appeal to most people. Ecstasy experienced a historic all-time low in 2020, according to the nightlife panel, which even reported a number of 'zero ecstasy' networks (groups that had temporarily stopped taking the drug altogether). The use of amphetamine seldom scored so low either. Our survey results yielded a similar picture, with most relevant participants reporting that they had completely stopped taking ecstasy or speed during the pandemic. The numbers of ecstasy and amphetamine samples submitted to drug checking services likewise plummeted. Drug dealers 'couldn't even give their pills away'.

Sniffing at home parties

Cocaine use is less dependent on setting in comparison with many other drugs. As a result, the shutdown of nightlife had fewer effects on cocaine consumption. Rates of use may have even increased in some circles of friends and at some home parties. Although the data from both the survey and the drug checking services indicated a decline in cocaine use, this was not as strong as that for ecstasy and amphetamine. On the supply side, disruptions in bulk distribution caused by police crackdowns (including the EncroChat hack), as well as by the COVID pandemic itself, drove up kilo prices, at least temporarily. That was compensated for at the consumer level by decreased amounts of powder per wrap, although the quality of the drug itself remained stable.

No new ketamine users

In normal times, the anaesthetics ketamine and GHB are less likely than stimulants to be taken in nightlife venues; they are more common at private parties and afterparties. Nitrous oxide (laughing gas), too, became less of a party drug after the public sale of the balloons was banned by an Amsterdam local bylaw in late 2019. Survey participants reported substantially less use of nitrous oxide during the COVID pandemic. The decrease in ketamine use was rather less pronounced. A declining use of nitrous oxide by trendsetting nightlifers had been observed earlier in the panel study, and the downward trend continued in the COVID year 2020. Although some nitrous parties were reported in homes, hotels and secluded niches of the city, those existed before COVID-19 as well. To an extent, the pre-COVID use of ketamine at afterparties was compensated for at private parties, but the shutdown of club and festival life prevented any further spread to new groups of users.

Increase in 3-MMC contrasts with other drug trends

Across the board, interest in novel psychoactive substances (NPS) is receding. Yet there is always at least one eye-catching drug that assumes the place of a previously popular drug, once the latter has been forced off the market by government bans or health risk campaigns. The

successor to 4-FA (banned since 2016) is 3-MMC. Bucking all the downward trends in substance use that were otherwise seen in the COVID year, 3-MMC gained popularity; in turn it is set to be banned under the Dutch Opium Act in the course of 2021. Our nightlife panel detected more networks with growing groups of 3-MMC users. In our survey results, it was the only substance whose consumption rate came out higher in the COVID year than in previous years.

Musing about COVID on psychedelics

Psychedelic drugs (which include LSD and magic mushrooms and truffles) continue to play a modest role in the Amsterdam drug market. However, in some circles reflected in the nightlife panel, the coronavirus pandemic has spawned an interest in getting high on hallucinogens to seek answers to existential questions about yourself and the world around you. The use of another old-timer psychedelic drug, 2C-B (an NPS that never disappeared from the market despite a 1997 ban) showed a relatively weaker decrease, compared to other drugs, in our data from the survey and from the drug checking services; the nightlife panel even discerned a slight revival.

Unwelcome need for release

One general picture emerges from this Antenna 2020: the more a particular recreational substance, or the use of it, is tied to social events or to nightlife experiences, the greater the effect the COVID measures have had. The effect was less, or much less, pronounced for substances that tend to be taken in home settings. For some people, the reduced consumption or full abstinence has formed an unintended interruption; for others, a deliberate detox. In our observations, a decreased consumption of one substance was not usually recompensed by substituting another. Where we observed increased consumption, there was sometimes a reported desire for relaxation or introspection; more often we noted motives such as COVID boredom, stress or a need for release. People who increased their substance use were found in all groups – male, female, young, old, students, home workers, singles, families. The nightlife panel saw particular evidence of higher consumption when people drank, smoked or took drugs alone, outside the view of a missing social safety net. Many respondents who upped their substance use during the pandemic also reported a desire to cut down or abstain.

Cops and drill rappers

For all the havoc wrought by the pandemic in Amsterdam nightlife, the restrictive measures also dealt a heavy blow to the young people living in deprived neighbourhoods. This was reported by the youth work professionals in our vulnerable youth panel. Many young people were forced to hang about on the streets by factors such as large families, lack of privacy, family tensions, online teaching, parents with depression (some made jobless by the pandemic), and the shutdown of sport facilities. Conflicts with street enforcement teams were waiting to happen. Lacking a daily routine, groups tended to gather in public places or private homes. That could

prompt more drinking (particularly by ethnic Dutch youth) and more pot smoking, often at unusual times of the day. Some professionals also expressed concerns about the growing influence of drill music on neighbourhood youth. Social exclusion, media exposure and agitated street language form a noxious cocktail for vulnerable youth. Especially the youngest generation seemed hooked on the violent drill music clips.

Antenna 2021

So if 2020 was an extraordinary year, what will 2021 bring? The year 2021 began with the imposition of an evening curfew in the midst of an already drastic lockdown. Half a year later, the shops, restaurants and pubs were open again and masks were vanishing from the Dutch streetscape. An additional glimmer of hope arose when the first music festivals were permitted. But that turned out to be too early. A prompt upsurge in infections put an end to the easing of restrictions and triggered new times of uncertainty. Many young adults, however, are still itching to start partying again deep into the night. How long can COVID restrictions keep such young people in check? And what will that mean for recreational substance use? In our next Antenna 2021, we may well be reporting on the dawn of a new Roaring Twenties....

VIII BIJLAGEN

1	Panel	226
1.1	Panelmethode	227
1.2	Tabellen panel uitgaanders	232
2	Coronasurvey	237
2.1	Surveymethode	239
2.2	Tabellen coronasurvey	246
3	Markt	274
3.1	Analysemethode	275
3.2	Tabellen testservice	277

1 Panel

1.1	Panelmethode	227
1.1.1	Geruchten, signalen en trends	228
1.1.2	Panelnetwerken en panelmutaties	229
1.2	Tabellen panel uitgaanders	232
Tabel 1	panelnetwerken uitgaanders	232
Tabel 2	top 3 middelen	233
Tabel 3	regelmatig middelengebruik – alcohol en cannabis	233
Tabel 4	regelmatig middelengebruik – stimulantia	234
Tabel 5	regelmatig middelengebruik – narcosemiddelen	234
Tabel 6	regelmatig middelengebruik – 2C-B, 4-FA en 3-MMC	235
Tabel 7	regelmatig middelengebruik – psychedelica	235
Tabel 8	regelmatig middelengebruik – crack, heroïne, methamfetamine	236
Tabel 9	regelmatig middelengebruik – poppers, erectogenen, slaapmiddelen	236

1.1 Panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scènes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en drugsgebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen. Dit doen we door de trendsetters en de vroege trendvolgers in de gaten te houden. Zij experimenteren meer dan gemiddeld met drugs en zijn vaak voortrekkers van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: *maven*, *connectors* en *salesmen*.²¹⁴

De *maven* (bollebozen) hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn uit te leggen hoe de vork in de steel steekt als het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyisme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben niet de behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms sijpelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders* (evangelisten)²¹⁵ is hun vermogen om te overtuigen en zo een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, clubavond of mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesman* spelen.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs

²¹⁴ Gladwell M (2000) *The Tipping point. How little things can make a big difference*. Little Brown & Company.

²¹⁵ Cohen H (1975) *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Uitgeverij Samson.

of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen drugsgebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stappers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, etc. te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met drugsgebruik of -handel. Deze voorzichtige benadering is een bewuste keuze om panelleden en locaties niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld, aangezien we dan niet ingaan op het middelengebruik. Aangezien sommige panelleden twee verschillende netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

1.1.1 Geruchten, signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat, waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om *hypes* te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scènes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.²¹⁶ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de

²¹⁶ Leland J (2004) *Hip: the history*. Harper Collins.

dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen voor zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om op speciale voorlichtingssites specifieke informatie over drugs te zoeken of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede door nieuwe communicatievormen als Facebook, Instagram en YouTube – snel bekend in de scene.

1.1.2 Panelnetwerken en panelmutaties

De set variabelen (leeftijd, etniciteit en sekse) zeggen iets over de uitgaansnetwerken in de panelstudie. De groepen en scenes zijn heterogeen, van jong tot ouder, homo en/of hetero en soms wit, zwart of etnisch gemixt.

Leeftijd

De leeftijdsspreiding in uitgaansnetwerken is tussen de 20 en 35 jaar, met een gemiddelde rond de 25 jaar. Het hoge opleidingsniveau komt overeen met die van de clubgangers in het Amsterdamse uitgaansleven.²¹⁷ De laatste jaren is er sprake van een verjonging door de forse aanwas van staggroepen die vaak in het kielzog van nieuwe feestcollectieven het uitgaansleven ontdekken. De nieuwe lichter is een mix van scholieren en/of studenten die in Amsterdam en omgeving wonen en zich met groot feestelan in de kijker spelen. Naast de bekendere festivals zijn er veel nieuwe zomerfestivals bij gekomen waar de leeftijd (18-22 jaar) een stuk lager ligt. Het middensegment van 25+ domineert vooral het reguliere clubcircuit. Oudere staggroepen gaan minder frequent naar clubs maar willen de zomerfestivals niet missen.

Etniciteit

Het dancepubliek is in meerderheid van westerse afkomst (75%-100%). Bezoekers van techno, hardcore en hardstyle zijn praktisch allemaal wit. Op hiphop en latin feesten voeren Surinaamse en Caribische bezoekers (60%-70%) de boventoon. Bezoekers van dancehall en reggaeton zijn overwegend zwart. De etnofeesten binnen het urbansegment richten zich vaak op één etnische groep. De etnische mix is het grootst op clubavonden waar trendsetters juist geïnteresseerd zijn in crossovers tussen stijlen.

Sekse

Mannen zijn vaker in de meerderheid op feesten, maar de percentages zijn steeds meer naar elkaar toegegroeid. De vrouw-man verhouding is op veel feesten nagenoeg gelijk. De voortschrijdende participatie van jonge vrouwen in het uitgaansleven (sinds 1995) is volgens sommigen te wijten aan het feit dat er meer vrouwen in Amsterdam zijn gaan studeren en wonen. Het komt vaker voor dat vrouwen op urban en dancefeesten in de meerderheid zijn. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn actiever in het nachtleven dan Marokkaanse en Turkse vrouwen. Homomannen voelen zich minder gebonden aan de klassieke homolocaties (vergeleken met de jaren negentig van de vorige eeuw) en mengen vaker met anderen in het uitgaansleven.

Opleiding en werk

De deelnemers in de panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende sociaaleconomische categorieën. De jongste groepen stromen vers van de middelbare school door naar de arbeidsmarkt of het middelbare en hogere (beroeps)onderwijs. Een grote groep 20-plussers zit in het hoger onderwijs en heeft vaak een tijdelijke baan naast de studie. De derde groep werkt inmiddels of is op zoek naar een baan. Een aanzienlijk deel rekent zichzelf tot de creatieven (o.a. koks, journalisten, designers) of is zelf werkzaam in het nachtleven (o.a. dj's, bookers,

²¹⁷ Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018) *Antenne 2017*. Rozenberg Publishers.

decorbouwers, barpersoneel). Nu er weer sprake is van een economische opleving floreert ook de banenmarkt. Daarnaast horen panelleden verhalen van vrienden die in innovatieve *startups* zijn gestapt.

Wie hypes en trends van drugsgebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in drugsgebruik door de tijd te volgen. Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het noodzakelijk om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden. De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uittredende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

Nieuwe panelleden

Er zijn zes nieuwe personen in het panel geworven na tips van panelleden of op basis van veldwerk benaderd:

- Bo (161a) stapper
- Stefanie (162a) portier club
- Christian (163a) dj urban scene
- Raffa (164a) underground techno
- Ava (165a/b) kinky/fetish en underground
- Stas (166a) urban & house

Uittredende panelleden

In totaal zijn er twee personen uit het panel getreden wegens teruglopende uitgaansfrequentie, die niet zijn vervangen:

- Lulu (156a)
- Sophie (133a)

Vervangen panelleden

Er waren in 2020 geen vervangende panelleden.

1.2 Tabellen panel uitgaanders

Tabel 1 *panelnetwerken uitgaanders*

naam	functie	code	T ²¹⁸	setting/scene	leeftijd (gem.)	aantal	vrouw	etniciteit ²¹⁹
Ava	stapper	165a	53 54	fetish/kinky	25-35 (26)	15	50%	80% nl 20% mix
Ava	stapper	165b	53 54	club underground	20-30 (26)	35	25%	90% nl 10% mix
Beveiligers	4 beveiligers	153a	53 54	clubcircuit	n.v.t.			
Bo	stapper	161a	53 54	clubs festivals	22-26 (23)	10	70%	100% mix
Bram	trendwatcher	94a	- 54	millennials	n.v.t.			
Camille	stapper	141a	53 -	alternatief underground	28-35 (30)	125	50%	85% nl 15% mix
Chris	dj	163a	53 -	urban	20-30		40%	50% nl 50% mix
Dré	stapper	149a	53 -	hardcore cafégangers	18-25 (23)	25	35%	100% nl
Ed	stapper moderator	126a	53 54	psytrance psychonauten	20-30 (26)	40	30%	90% nl 10% mix
Jamie	dealer	113a	53 54	snuivers thuis/uit	18-40 (26)	200	40%	100% nl
Jan	raver	144a	53 54	ravers studenten	20-28 (24)	30	40%	90% nl 10% mix
Jesse	clubmanager	147a	53 (54)	ravers	25-45 (30)	50	20%	90% nl 10% mix
Jesse	clubmanager	147b	53 (54)	clubbers	21-50 (24)	1.100	40%	60% nl 40% toe
Jort	organisator	135a	- 54	raves	20-35 (24)	150-450	50%	90% nl 10% mix
Keesje	stapper	160a	53 54	thuis	20-25	30	80%	90% nl 10% mix
Kofi	partyfotograaf	132a	53 (54)	dancehall afrobeat	17-35 (25)	500	50%	50% nl 50% mix
Kofi	partyfotograaf	132b	53 (54)	reggae	16-50 (30)	500	50%	50% nl 50% mix
Lex	stapper	145a	53 54	gay/raves clubs/thuis	22-35 (25)	100		100% nl
Melissa	stapper	150a	53 -	hiphop urban	18-25 (25)	50	30%	20% nl 80% mix
MJ	clubmanager	146a	53 (54)	homo underground	25-45 (wisselt)	330	20%	70% nl 30% toe
Nicole	stapper	155a	53 54	clubs gay	25-30 (27)	200	30%	90% nl 10% eur
Nuri	stapper	118a	53 -	urban	20-30 (22)	400	50%	15% nl 85% mig
Raffa	stapper	164a	53 -	techno underground	20-32 (26)	75	50%	85% nl 15% mix
Sara-Lee	stapper	159a	53 54	cafés clubs	16-23 (18)	40	40%	50% nl 50% mix
Soraya	stapper	151a	53 54	muziek kunst	20-40 (25)	50 (200)	40%	80% nl 20% mix
Stas	stapper	166a	- 54	urban house	20-25 (23)	50	0%	50% nl 50% mix
Tommy	dealer	152a	53 54	chemsex	30-50	15		100% nl
Valentin	stapper	58a	- 54	gay	27-38 (31)	150 (75)	25%	75% nl 25% mix

²¹⁸ - = niet deelgenomen aan meting, () = club gesloten en/of onvoldoende contact met netwerk

²¹⁹ nl = geen migratieachtergrond, mix = gemengd, toe = toeristen, mig = migratieachtergrond, eur = Europees.

Tabel 2 top 3 middelen

naam	code	middel 1		middel 2		middel 3	
		T53	T54	T53	T54	T53	T54
Ava	165a	cocaïne	cocaïne	ketamine	ketamine	3mmc	3mmc
Ava	165b	cocaïne	cocaïne	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine
Bo	161a	cocaïne	cocaïne	ecstasy	ketamine	ketamine	lachgas
Camille	141a	cocaïne		ketamine		GHB	
Chris	163a	cannabis		alcohol		ecstasy	
Dré	149a	amfetamine		ketamine		cocaïne	
Ed	126a	ecstasy	LSD	amfetamine	ketamine	ketamine	ecstasy
Jamie	113a	cocaïne	cocaïne	lachgas	GHB	ketamine	ketamine
Jan	144a	3-MMC	3-MMC	GHB	GHB	ketamine	LSD
Jesse	147a	amfetamine	?	ecstasy	?	GHB	?
Jesse	147b	cocaïne	?	ecstasy	?	ketamine	?
Jort	135a		3-MMC		GHB		ketamine
Keesje	160a	cocaïne	cocaïne	ecstasy	ecstasy	amfetamine	ketamine
Kofi	132a	alcohol	?	cannabis	?	ecstasy	?
Kofi	132b	cannabis	?	alcohol	?	ecstasy	?
Lex	145a	3-MMC	3-MMC	GHB	cocaïne	cocaïne	GHB
Melissa	150a	XTC		lachgas			
MJ	146a	XTC	?	poppers	?	cocaïne	?
Nicole	155a	speed	3-MMC	GHB	GHB	3-MMC	speed
Nuri	118a	lachgas		alcohol		cannabis	
Raffa	164a	amfetamine		coke		GHB	
Sara-Lee	159a	amfetamine	alcohol	ecstasy	cannabis	lachgas	LSD
Soraya	151a	cocaïne	ketamine	ketamine	cocaïne	ecstasy	ecstasy
Stas	166a		cannabis		lachgas		ecstasy
Tommy	152a	methamf.	methamf.	GHB	GHB	ketamine	ketamine
Valentijn	158a		ecstasy		GHB		ketamine

? = geen zicht op middelengebruik wegens gesloten club en/of onvoldoende contact met netwerk

Tabel 3 regelmatig middelengebruik – alcohol en cannabis

naam	code	alcohol		cannabis	
		T53	T54	T53	T54
Ava	165a	*****	*****	***	****
Ava	165b	*****	****	***	***
Bo	161a	*****	*****	*****	*****
Camille	141a	*****		***	
Chris	163a	***		***	
Dré	149a	*****		*****	
Ed	126a	*****	**	****	*
Jamie	113a	*****	*****	****	****
Jan	144a	****	****	****	****
Jesse	147a	****	?	****	?
Jesse	147b	*****	?	****	?
Jort	135a		*****		**
Keesje	160a	*****	***	*	*
Kofi	132a	*****	?	*****	?
Kofi	132b	****	?	****	?
Lex	145a	*****	*****	***	***
Melissa	150a	****		****	
MJ	146a	*****	?	*	?
Nicole	155a	****	****	***	***
Nuri	118a	*****		*****	
Raffa	164a	*****		***	
Sara-Lee	159a	****	*****	*****	****
Soraya	151a	*****	****	****	***
Stas	166a		*****		*****
Tommy	152a		**		*
Valentin	58a		*****		-

Tabel 4 regelmatig middelengebruik – stimulantia

naam	code	xtc		cocaine		amfetamine	
		T53	T54	T53	T54	T53	T54
Ava	165a	-	-	*****	*****	*	-
Ava	165b	*****	**	*****	*****	****	**
Bo	161a	*****	**	****	****	-	-
Camille	141a	**		****		**	
Chris	163a	***		**		-	
Dré	149a	*		*		**	
Ed	126a	****	**	*	-	*	*
Jamie	113a	*	-	*****	*****	*	-
Jan	144a	**	**	*	*	*	*
Jesse	147a	***	?	***	?	***	?
Jesse	147b	***	?	***	?	*	?
Jort	135a		*		*		**
Keesje	160a	***	*	***	*****	***	*
Kofi	132a	***	?	**	?	*	?
Kofi	132b	**	?	*	?	-	?
Lex	145a	**	-	*****	*****	**	-
Melissa	150a	-		-		-	
MJ	146a	**	?	**	?	*	?
Nicole	155a	*	*	***	***	*	*
Nuri	118a	****		***		**	
Raffa	164a	*		****		**	
Sara-Lee	159a	*	-	-	*	-	-
Soraya	151a	**	**	**	**	*	*
Stas	166a		*		*		-
Tommy	152a		**		**		-
Valentin	58a		*****		**		*

Tabel 5 regelmatig middelengebruik – narcosemiddelen

naam	code	lachgas		ketamine		ghb	
		T53	T54	T53	T54	T53	T54
Ava	165a	***	-	***	**	**	***
Ava	165b	****	*	****	***	***	***
Bo	161a	*****	***	****	-	-	*
Camille	141a	*		****		***	
Chris	163a	***		***		-	
Dré	149a	*		**		-	
Ed	126a	***	****	**	***	*	-
Jamie	113a	*****	*	***	**	***	***
Jan	144a	-	-	**	*	****	****
Jesse	147a	-	?	**	?	**	?
Jesse	147b	-	?	*	?	-	?
Jort	135a		*		*		**
Keesje	160a	*	-	**	**	-	-
Kofi	132a	-	?	*	?	-	?
Kofi	132b	-	?	-	?	-	?
Lex	145a	****	-	***	-	*****	**
Melissa	150a	**		-		-	
MJ	146a	-	?	**	?	**	?
Nicole	155a	**	-	****	***	****	***
Nuri	118a	*****		*		***	
Raffa	164a	*		***		***	
Sara-Lee	159a	*	-	-	*	-	-
Soraya	151a	-	*	*	**	*	-
Stas	166a		****		-		-
Tommy	152a		-		**		*****
Valentin	58a		-		****		***

Tabel 6 *regelmatig middelengebruik – 2C-B, 4-FA en 3-MMC*

naam	code	2c-b		4-fa		3-mmc	
		T53	T54	T53	T54	T53	T54
Ava	165a	****	**	***	*	***	***
Ava	165b	****	***	***	*	***	**
Bo	161a	-	-	-	-	-	-
Camille	141a	*	-	-	-	-	-
Chris	163a	-	-	-	-	-	-
Dré	149a	-	-	-	-	**	-
Ed	126a	*	*	-	-	*	*
Jamie	113a	-	-	-	-	-	-
Jan	144a	*	*	-	-	*****	****
Jesse	147a	*	?	-	?	-	?
Jesse	147b	*	?	-	?	-	?
Jort	135a	-	*	-	-	-	***
Keesje	160a	-	-	-	-	-	-
Kofi	132a	-	?	-	?	-	?
Kofi	132b	-	?	-	?	-	?
Lex	145a	**	-	-	-	*****	***
Melissa	150a	-	-	-	-	-	-
MJ	146a	-	?	-	?	-	?
Nicole	155a	*	*	-	-	***	***
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Raffa	164a	*	-	-	-	***	-
Sara-Lee	159a	-	-	-	-	*	-
Soraya	151a	*	-	-	-	-	-
Stas	166a	-	*	-	-	-	-
Tommy	152a	-	-	-	-	-	*
Valentin	58a	-	-	-	-	-	-

Tabel 7 *regelmatig middelengebruik – psychedelica*

naam	code	paddo's		lsd		ecotrip	
		T53	T54	T53	T54	T53	T54
Ava	165a	*	*	***	***	*	-
Ava	165b	*	*	***	***	*	-
Bo	161a	-	-	-	-	-	-
Camille	141a	-	-	*	-	-	-
Chris	163a	**	-	*	-	-	-
Dré	149a	-	-	-	-	-	-
Ed	126a	*****	*	*****	*	-	**
Jamie	113a	-	-	-	-	-	-
Jan	144a	-	*	**	**	*	-
Jesse	147a	-	?	-	?	-	?
Jesse	147b	-	?	-	?	-	?
Jort	135a	-	*	-	*	-	-
Keesje	160a	*	-	-	-	-	-
Kofi	132a	-	?	-	?	-	?
Kofi	132b	-	?	-	?	-	?
Lex	145a	-	-	-	-	-	-
Melissa	150a	-	-	-	-	-	-
MJ	146a	*	?	-	?	-	?
Nicole	155a	-	-	**	*	-	-
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Raffa	164a	*	-	*	-	*	-
Sara-Lee	159a	-	-	**	-	-	-
Soraya	151a	*	**	*	*	*	*
Stas	166a	-	-	-	-	-	-
Tommy	152a	-	-	-	*	-	-
Valentin	58a	-	-	-	-	-	-

Tabel 8 *regelmatig middelengebruik – crack, heroïne, methamfetamine*

naam	code	crack		heroïne		methamfetamine	
		T53	T54	T53	T54	T53	T54
Ava	165a	-	-	-	-	-	-
Ava	165b	-	-	-	-	-	-
Bo	161a	-	-	-	-	-	-
Camille	141a	-	-	-	-	-	-
Chris	163a	-	-	-	-	-	-
Dré	149a	-	-	-	-	-	-
Ed	126a	-	-	-	-	*	-
Jamie	113a	-	-	-	-	-	-
Jan	144a	-	-	-	-	-	-
Jesse	147a	-	?	-	?	-	?
Jesse	147b	-	?	-	?	-	?
Jort	135a	-	-	-	-	-	-
Keesje	160a	-	-	-	-	-	-
Kofi	132a	-	?	-	?	-	?
Kofi	132b	-	?	-	?	-	?
Lex	145a	-	-	-	-	*	*
Melissa	150a	-	-	-	-	-	-
MJ	146a	-	?	-	?	*	?
Nicole	155a	-	-	-	-	-	-
Nuri	118a	-	-	-	-	-	-
Raffa	164a	-	-	-	-	*	-
Sara-Lee	159a	-	-	-	-	-	-
Soraya	151a	-	-	-	-	-	-
Stas	166a	-	-	-	-	-	-
Tommy	152a	-	-	-	-	-	*****
Valentin	58a	-	-	-	-	-	-

Tabel 9 *regelmatig middelengebruik – poppers, erectogenen, slaapmiddelen*

naam	code	poppers		erectogenen		slaapmiddelen	
		T53	T54	T53	T54	T53	T54
Ava	165a	*	*	****	****	*****	***
Ava	165b	*	*	****	****	*****	**
Bo	161a	*	*	-	-	-	*
Camille	141a	*	-	-	-	*	-
Chris	163a	-	-	-	-	-	-
Dré	149a	-	-	-	-	-	-
Ed	126a	-	-	-	-	**	*
Jamie	113a	-	-	-	-	**	**
Jan	144a	-	-	-	-	***	***
Jesse	147a	**	?	*	?	*	?
Jesse	147b	-	?	-	?	-	?
Jort	135a	-	-	-	*	-	*
Keesje	160a	-	-	-	-	-	-
Kofi	132a	-	?	-	?	-	?
Kofi	132b	-	?	-	?	-	?
Lex	145a	-	*	**	*	*	-
Melissa	150a	-	-	-	-	-	-
MJ	146a	***	?	***	?	*	?
Nicole	155a	**	*	**	*	**	***
Nuri	118a	-	-	**	-	***	-
Raffa	164a	*	-	*	-	*	-
Sara-Lee	159a	-	-	-	-	-	-
Soraya	151a	*	*	-	-	-	-
Stas	166a	-	-	-	-	-	-
Tommy	152a	-	-	-	*****	-	****
Valentin	58a	-	-	-	*	-	**

2 Coronasurvey

2.1	Surveymethode	239
2.1.1	Vragenlijsten en metingen	239
2.1.2	Frequentie, hoeveelheid en index	242
2.1.3	Veranderpatronen	243
2.1.4	Setting van gebruik	244
2.1.5	Redenen voor gebruik	244
2.1.6	Redenen om te stoppen/minderen	245
2.1.7	Willen stoppen of minder	245
2.1.8	Analyse	245
2.2	Tabellen coronasurvey	246
2.2.1	Amsterdamse deelnemers	246
Tabel 2.1	geslacht en leeftijd	246
Tabel 2.2	opleiding en werk	246
Tabel 2.3	huishouden	246
Tabel 2.4	dagbesteding en huishouden – naar leeftijd	247
Tabel 2.5	vijf groepen	247
2.2.2	Tijdelijk alcohol	247
Tabel 2.6	metingen per fase	247
Tabel 2.7	frequentie en hoeveelheid per fase	248
Tabel 2.8	index per fase – naar geslacht en groep	248
Tabel 2.9	setting van gebruik huidige week per fase	248
Tabel 2.10	redenen voor gebruik huidige week per fase	248
2.2.3	Tijdelijk tabak	249
Tabel 2.11	metingen per fase	249
Tabel 2.12	frequentie en hoeveelheid per fase	249
Tabel 2.13	index per fase – naar geslacht en groep	249
Tabel 2.14	redenen voor gebruik huidige week per fase	250
2.2.4	Tijdelijk cannabis	250
Tabel 2.15	metingen per fase	250
Tabel 2.16	frequentie en hoeveelheid per fase	250
Tabel 2.17	index per fase – naar geslacht en groep	251
Tabel 2.18	setting van gebruik huidige week per fase	251
Tabel 2.19	redenen voor gebruik huidige week per fase	251
2.2.5	Tijdelijk medicijnen	252
Tabel 2.20	metingen per fase	252
Tabel 2.21	type medicijnen per fase	252
Tabel 2.22	index per fase – naar geslacht en groep	252
2.2.6	Tijdelijk andere drugs	253
Tabel 2.23	metingen per fase	253
Tabel 2.24	type andere drugs per fase	253
Tabel 2.25	index per fase – naar geslacht en groep	254
Tabel 2.26	setting van gebruik huidige maand per fase	254
Tabel 2.27	redenen voor gebruik huidige maand per fase	254
2.2.7	Tijdelijk gamen en gokken	255
Tabel 2.28	metingen per fase	255
Tabel 2.29	gamen/gokken per fase	255
Tabel 2.30	index gamen per fase – naar geslacht en groep	255
2.2.8	Tijdelijk Amsterdam vs. de rest van Nederland	256
Tabel 2.31	index per fase	256
2.2.9	Veranderpatronen alcohol	257
Tabel 2.32	frequentie en hoeveelheid huidige week en pre-corona	257
Tabel 2.33	veranderpatronen – naar geslacht	257
Tabel 2.34	veranderpatronen – naar groep	257
Tabel 2.35	gebruik huidige week en pre-corona – naar veranderpatroon	258
Tabel 2.36	setting van gebruik huidige week – naar veranderpatroon	258
Tabel 2.37	redenen voor gebruik huidige week – naar veranderpatroon	258
Tabel 2.38	redenen voor gestopt/geminderd gebruik	259
Tabel 2.39	willen stoppen of minder – naar veranderpatroon	259

2.2.10	Veranderpatronen tabak	259
Tabel 2.40	frequentie en hoeveelheid huidige week en pre-corona	259
Tabel 2.41	veranderpatronen – naar geslacht	259
Tabel 2.42	veranderpatronen – naar groep	260
Tabel 2.43	gebruik huidige week en pre-corona – naar veranderpatroon	260
Tabel 2.44	redenen voor gebruik huidige week – naar veranderpatroon	260
Tabel 2.45	redenen voor gestopt/geminderd gebruik	261
Tabel 2.46	willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon	261
2.2.11	Veranderpatronen cannabis	261
Tabel 2.47	frequentie en hoeveelheid huidige week en pre-corona	261
Tabel 2.48	veranderpatronen – naar geslacht	261
Tabel 2.49	veranderpatronen – naar groep	261
Tabel 2.50	gebruik huidige week en pre-corona – naar veranderpatroon	262
Tabel 2.51	setting van gebruik huidige week – naar veranderpatroon	262
Tabel 2.52	redenen voor gebruik huidige week – naar veranderpatroon	262
Tabel 2.53	redenen voor gestopt/geminderd gebruik	263
Tabel 2.54	willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon	263
2.2.12	Veranderpatronen medicijnen	263
Tabel 2.55	medicijnen huidige maand en pre-corona	263
Tabel 2.56	veranderpatronen – naar geslacht	263
Tabel 2.57	veranderpatronen – naar groep	263
Tabel 2.58	willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon	264
2.2.13	Veranderpatronen andere drugs	264
Tabel 2.59	andere drugs huidige maand en pre-corona	264
Tabel 2.60	veranderpatronen – naar geslacht	264
Tabel 2.61	veranderpatronen – naar groep	264
Tabel 2.62	veranderpatronen – naar soort andere drugs	265
Tabel 2.63	setting van gebruik huidige maand – naar veranderpatroon	265
Tabel 2.64	setting van gebruik huidige maand – naar soort andere drugs	265
Tabel 2.65	redenen voor gebruik huidige maand – naar veranderpatroon	265
Tabel 2.66	redenen voor gebruik huidige maand – naar soort andere drugs	265
Tabel 2.67	redenen voor gestopt/geminderd gebruik	266
Tabel 2.68	setting van gebruik huidige maand – naar veranderpatroon	266
2.2.14	Veranderpatronen gamen	267
Tabel 2.69	gamen huidige maand en pre-corona	267
Tabel 2.70	veranderpatronen – naar geslacht	267
Tabel 2.71	veranderpatronen – naar groep	267
Tabel 2.72	willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon	267
2.2.15	Veranderpatronen gokken	268
Tabel 2.73	gokken huidige maand en pre-corona	268
Tabel 2.74	veranderpatronen – naar geslacht	268
Tabel 2.75	willen stoppen of minderen	268
2.2.16	Veranderpatronen combinaties	269
Tabel 2.76	combinaties veranderpatronen alcohol	269
Tabel 2.77	combinaties veranderpatronen tabak	269
Tabel 2.78	combinaties veranderpatronen cannabis	270
Tabel 2.79	combinaties veranderpatronen medicijnen	270
Tabel 2.80	combinaties veranderpatronen andere drugs	271
Tabel 2.81	combinaties veranderpatronen gamen	271
Tabel 2.82	combinaties veranderpatronen gokken	272
Tabel 2.83	correlaties tussen veranderpatronen	272
2.2.17	Veranderpatronen Amsterdam vs. de rest van Nederland	273
Tabel 2.84	veranderpatronen	273

2.1 Surveymethode

Per middel, en afhankelijk van al dan niet herhaalde deelname, werden in de survey verschillende vragen gesteld met betrekking tot gebruik, setting, redenen en stoppen/minderen. Resultaten zijn daarom gebaseerd op verschillende metingen, die in deze bijlage worden uitgelegd.

2.1.1 Vragenlijsten en metingen

Vragenlijsten voor eerste deelname (n = 767) bevatten 3 metingen voor het gebruik (frequentie en hoeveelheid) van alcohol, tabak en cannabis: de huidige week, de maand ervoor en de pre-corona maand (17 feb 2020 t/m 15 mrt 2020). Bij herhaalde deelname (n = 119) werden geen vragen gesteld over de pre-corona maand en zijn er dus 2 metingen voor deze middelen. Voor het gebruik van medicijnen en andere drugs, gamen en gokken bevatten vragenlijsten voor zowel eerste als herhaalde deelname 2 metingen: de huidige maand en het pre-corona jaar (15 mrt 2019 t/m 15 mrt 2020). Overige vragen – over setting, redenen en stoppen/minderen (zie verderop voor meer uitleg) – werden alleen over de huidige week of maand gesteld en ook niet voor alle middelen. Voor deze onderwerpen bevat elke vragenlijst (van zowel eerste als herhaalde deelname) dus hooguit 1 meting.

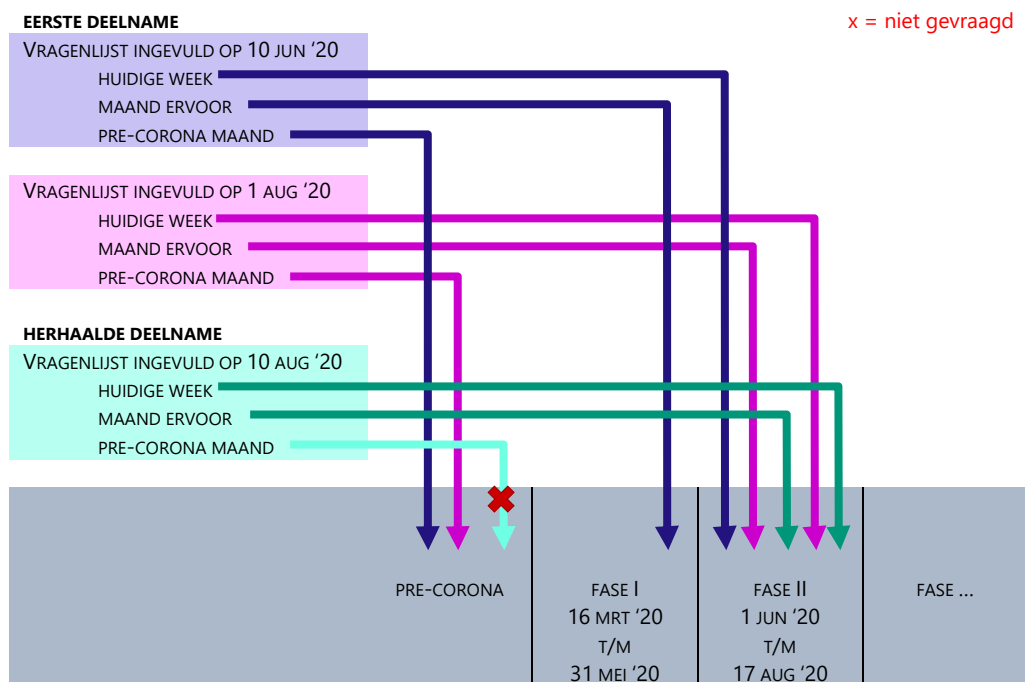
	ALCOHOL CANNABIS	TABAK	ANDERE DRUGS	MEDICIJNEN GAMEN GOKKEN
GEBRUIK	HUDIGE WEEK MAAND ERVOOR PRE-CORONA MAAND*	HUDIGE WEEK MAAND ERVOOR PRE-CORONA MAAND*	HUDIGE MAAND PRE-CORONA JAAR	HUDIGE MAAND PRE-CORONA JAAR
SETTING			HUDIGE MAAND	
REDENEN	HUDIGE WEEK	HUDIGE WEEK	HUDIGE MAAND	
STOPPEN/MINDEREN	HUDIGE WEEK	HUDIGE WEEK	HUDIGE MAAND	HUDIGE MAAND

* niet bij herhaalde deelname

Figuur VIII.1: Verschillende metingen in vragenlijsten

Verdeling van metingen over fasen

Voor de **Tijdljn** (pag. 116) maken we gebruik van zoveel mogelijk metingen, die wat betreft alcohol, tabak en cannabis volgens onderstaande voorbeelden worden verdeeld over de verschillende fasen.²²⁰

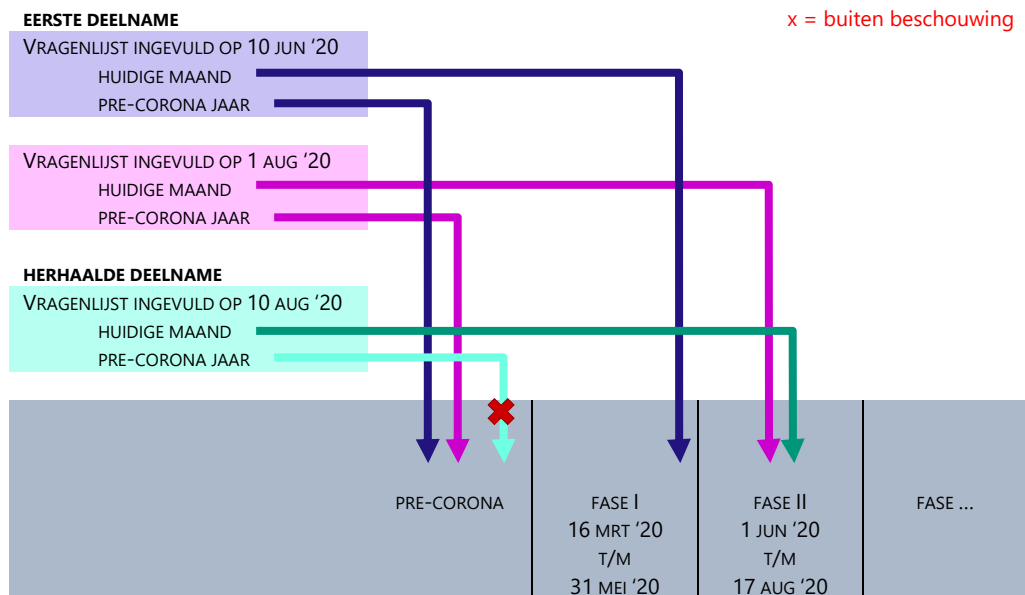

Figuur VIII.2: Voorbeeld verdeling metingen gebruik van alcohol, tabak en cannabis over fasen

Binnen een fase kunnen dus twee metingen van het gebruik van alcohol, tabak en cannabis van dezelfde persoon vallen omdat zowel de huidige week als de maand ervoor binnen dezelfde fase valt. Wanneer diezelfde deelnemer binnen korte tijd de vragenlijst opnieuw invulde, kan het zelfs gebeuren dat meer dan twee metingen van dezelfde persoon binnen dezelfde fase vallen. Omdat elke meting van deze persoon steeds een iets andere tijdperiode betreft, behandelen we ze als meerdere metingen van verschillende personen.

²²⁰ Zie *Fasen* (pag. 28) voor de indeling.

Voor medicijnen, andere drugs, gamen en gokken kan bij invullen van de vragenlijst aan het begin van een fase betekenen dat het gebruik in de huidige maand grotendeels in de voorgaande fase viel. Daarom zijn deze metingen ingedeeld op basis van de invuldatum minus twee weken.

Figuur VIII.3: Voorbeeld verdeling metingen gebruik van medicijnen en andere drugs, gamen en gokken over fasen

Ook wat betreft het gebruik van medicijnen en andere drugs, gamen en gokken kan het gebeuren dat door herhaalde deelname binnen korte tijd twee metingen van dezelfde persoon binnen dezelfde fase vallen. Bij de meting over de huidige maand zal dat een iets andere tijdperiode betreffen en nemen we de herhaalde meting mee; bij de meting over het pre-corona jaar gaat het wel om dezelfde periode en laten we de herhaalde meting buiten beschouwing.

Voor de overige vragen (setting, redenen en stoppen/minderen) geldt hetzelfde als hierboven: door herhaalde deelname kunnen twee metingen van dezelfde persoon (maar over een iets andere tijdperiode) binnen dezelfde fase vallen. Er zijn geen pre-corona metingen voor de overige vragen.

Voor alcohol, tabak en cannabis zijn voor de tijdlijn in totaal 2.539 metingen beschikbaar (3 metingen van 767 eerste deelnames, plus 2 metingen van 119 herhaalde deelnames). Voor medicijnen, andere drugs, gamen en gokken zijn 1.653 metingen beschikbaar ($2 \times 767 + 1 \times 119$). En voor de overige vragen (afhankelijk van het middel) maximaal 886 ($1 \times 767 + 1 \times 119$). Binnen deze beschikbare metingen wordt echter telkens een selectie gemaakt van mensen die vóór en/of tijdens coronatijd dronken, rookten, blowden, medicijnen of andere drugs gebruikten, gameden of gokten (zie *Focus op deelnemers die gebruiken*, pag. 115). Voor alcohol, bijvoorbeeld, waren er 682 vragenlijsten van eerste deelnames en 111 vragenlijsten van herhaalde deelnames van iemand die op minimaal één van de metingen alcohol dronk. Voor de

tijdlĳjn van alcohol gaat het daarmee om een selectie van 2.268 metingen. Voor het gebruik van andere genotmiddelen, gamen en gokken vallen de selecties een stuk kleiner uit.

	PRE CORONA	FASE I 16/03 31/05	FASE II 01/06 17/08	FASE III 18/08 13/10	FASE IV 14/10 17/01	TOTAAL
ALCOHOL	682	523	447	273	343	2.268
TABAK	329	263	206	123	136	1.057
CANNABIS	262	262	184	74	76	858
MEDICIJNEN	192	71	65	44	46	418
ANDERE DRUGS	377	229	114	38	65	823
GAMEN	243	121	71	30	51	516
GOKKEN	50	20	14	4	15	103

Figuur VIII.4: Selectie van metingen voor tijdlĳjn van gebruik van alcohol, tabak, cannabis, medicijnen, andere drugs, gamen en gokken

Tijdlĳjn naar geslacht en groep

Bovenstaande aantallen metingen per fase laten weinig ruimte om per fase ook nog een onderscheid naar geslacht en groep te maken. Dat geldt zelfs voor alcohol en tabak, omdat de groepen niet gelijk verdeeld zijn (zo vulden bijvoorbeeld in fase IV slechts zeven thuiswonende studenten die drinken de vragenlijst in). Tijdlĳjnen naar geslacht en groep worden daarom in grijs gepresenteerd en trends en verschillen moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat resultaten in vooral de latere fasen van coronatijd gebaseerd kunnen zijn op (zeer) beperkte aantallen. Tijdlĳjnen per geslacht en groep zijn geïndexeerd met een referentiewaarde van 100 voor het pre-coronajaar. Zie onderstaande tabellen voor het aantal metingen naar geslacht en groep per fase.

ALCOHOL	Tabel 2.6	pag. 247
TABAK	Tabel 2.11	pag. 249
CANNABIS	Tabel 2.15	pag. 250
MEDICIJNEN	Tabel 2.20	pag. 252
ANDERE DRUGS	Tabel 2.23	pag. 253
GAMEN	Tabel 2.28	pag. 255
GOKKEN	Tabel 2.28	pag. 255

Figuur VIII.5: Tabellen met aantal metingen naar geslacht en groep per fase

Voor **Veranderpatronen** (pag. 116) laten we de tijdlĳjn los en zoomen we in op hoe het gebruik tijdens coronatijd zich verhoudt tot gebruik vóór coronatijd op individueel niveau. Daarom laten we herhaalde deelnames buiten beschouwing en gebruiken we hiervoor alleen de eerste deelnames, zodat resultaten gebaseerd zijn op unieke individuele deelnemers. Net als bij de tijdlĳjn wordt daarbinnen telkens een selectie gemaakt van mensen die vóór en/of tijdens coronatijd dronken (682), rookten (329), blowden (262), medicijnen (192) of andere drugs (377) gebruikten, gameden (243) of gokten (50).

2.1.2 Frequentie, hoeveelheid en index

Gebruik van alcohol, tabak en cannabis werd gemeten in frequentie per week en hoeveelheid per dag. Frequentie per week was het aantal dagen van de huidige week (0 t/m 7) en het gemiddeld aantal dagen per week (idem) in de maand ervoor en de pre-corona maand.

Hoeveelheid per dag was het gemiddeld aantal glazen/sigaretten/joints per dag, waarbij alleen de dagen waarop werd gerookt/gedronken/geblowd meetelden.²²¹ Onwaarschijnlijke antwoorden met zeer grote hoeveelheden per dag zijn gemaximeerd op 80 sigaretten, 20 glazen en 20 joints per dag (ongeveer overeenkomend met het 97,5^e percentiel). De weekhoeveelheid is het product van het aantal gebruiksdagen per week en het aantal glazen/sigaretten/joints per dag.

De tijdlijnen van gebruik, frequentie en hoeveelheid hebben verschillende meeteenheden en kunnen bovendien tegengestelde trends laten zien. Bijvoorbeeld omdat minder mensen alcohol drinken, en tegelijkertijd onder degenen die dat wel doen het aantal dagen per week toeneemt, maar het aantal glazen per dag afneemt, zodat de weekhoeveelheid gelijk blijft. Daarom is ten behoeve van de tijdlijnen een index gemaakt. Deze index is gebaseerd op de gemiddelde weekhoeveelheid per fase, waarbij voor metingen van niet-gebruikers een weekhoeveelheid van 0 glazen/sigaretten/joints wordt gehanteerd, en is voor de pre-coronafase omgerekend naar een referentiewaarde van 100.

Ook de tijdlijnen voor gebruikspercentages van medicijnen en andere drugs, gamen en gokken zijn geïndexeerd (pre-coronafase referentiewaarde = 100).

2.1.3 Veranderpatronen

Op basis van het gebruik van genotmiddelen, gamen en gokken vóór en tijdens coronatijd, worden vijf veranderpatronen onderscheiden:

GESTOPT	deden het <i>vóór</i> coronatijd wel, maar <i>tijdens</i> coronatijd niet ²²²
MINDER	deden het <i>tijdens</i> coronatijd minder dan <i>vóór</i> coronatijd
ZELFDE	deden het <i>tijdens</i> coronatijd evenveel als <i>vóór</i> coronatijd
MEER	deden het <i>tijdens</i> coronatijd meer dan <i>vóór</i> coronatijd
GESTART	deden het <i>vóór</i> coronatijd niet, maar <i>tijdens</i> coronatijd wel ²²³

Figuur VIII.6: Vijf veranderpatronen

Mensen die zowel voor als tijdens coronatijd niet dronken, rookten, blowden, medicijnen of andere drugs gebruikten, gameden of gokten, vallen dus buiten deze indeling (zie *Focus op deelnemers die gebruiken*, pag. 115).

²²¹ Voor tabak naast sigaretten ook shaggies/sigaren/pijpen; voor cannabis naast joints ook pijpjes/chillums (maar geen spacecake, thee, olie, e.d., vandaar dat de term 'blowen' wordt gehanteerd i.p.v. 'gebruiken').

²²² De term 'gestopt' is misschien niet op iedereen van toepassing. Dat iemand bij een specifieke meting tijdens coronatijd niet gebruikte, betekent niet altijd dat die persoon gedurende de héle coronatijd niet gebruikte. Mogelijk gaat het om incidentele gebruikers die dat 'toevallig' op het moment dat ze de vragenlijst invulden even niet hadden gedaan. Ook kunnen mensen hun gebruik tijdelijk onderbroken hebben.

²²³ De term 'gestart' is misschien niet op iedereen van toepassing. Mogelijk gaat het om incidentele gebruikers die dat 'toevallig' voor coronatijd even niet hadden gedaan. Ook kan het gaan om mensen die na een stopperiode opnieuw zijn begonnen.

Bij alcohol, tabak en cannabis worden veranderpatronen onderscheiden op basis van de weekhoeveelheid in de pre-corona maand (vóór) en de huidige week (tijdens).²²⁴ Bij medicijnen, andere drugs, gamen en gokken werd niet gevraagd naar frequentie en hoeveelheden, maar konden mensen zelf aangeven of ze de huidige maand (tijdens) meer (of vaker) of minder (of minder vaak) gebruikten dan het pre-corona jaar (vóór).

2.1.4 Setting van gebruik

Bij alcohol, cannabis en andere drugs is de setting van gebruik (huidige week voor alcohol en cannabis, huidige maand voor andere drugs) gevraagd. Acht settings die werden voorgelegd staan in onderstaand overzicht, met tussen haakjes vetgedrukt de afgekorte termen die in tabellen, figuren en tekst worden gehanteerd.

In m'n eentje (ALLEEN)
In huiselijke kring (met partner of huisgenoten) (HUISELIJKE KRING)
Buitenshuis met een paar vrienden (bijv. park / plein / strand / parkeerplaats) (BUITENSHUIS)
Met of bij vrienden/familie (bijv. visite, borrel, bbq, verjaardag) (VISITE)
Georganiseerd (illegaal) feest of rave met een grote groep (GEORGANISEERD FEEST)
Restaurant, eetcafé, bar, café of club (inclusief terras) (HORECA)
Op vakantie in Nederland of buitenland (vanaf 22 jul toegevoegd) (VAKANTIE)
Studentenfeest of -event / sportclub, -vereniging of -wedstrijd (vanaf 17 aug toegevoegd) (STUDIE/SPORT)

Figuur VIII.7: Settings van middelengebruik huidige week/maand

Voor *Veranderpatronen* worden alleen de eerste vijf settings gerapporteerd, omdat de horeca een deel van de periode van dataverzameling gesloten was en vakantie en studie/sport pas in de loop van de dataverzameling zijn toegevoegd aan de vragenlijst. In *Tijdljn* worden wel alle acht settings meegenomen.

2.1.5 Redenen voor gebruik

Degenen die de huidige week alcohol, tabak of cannabis gebruikten, en degenen die de huidige maand andere drugs gebruikten werd gevraagd naar redenen daarvoor. Van acht voorgelegde redenen konden zij aangeven in hoeverre die op hen van toepassing was. Deze staan weergegeven in onderstaand overzicht (in tabellen, figuren en tekst gehanteerde afgekorte termen vetgedrukt tussen haakjes). Antwoordcategorieën (scores) waren: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2). Er worden gemiddelde scores gerapporteerd, waarbij een negatief gemiddelde dus weergeeft dat de betreffende reden over het algemeen van weinig belang is.

Ik gebruikte afgelopen week/maand omdat ik...
... het lekker/leuk/geestverruimend vind (LEKKER)
... sociale momenten dan leuker/gezelliger vind (SOCIAAL)
... een uitlaatklep nodig had nu er weinig andere opties zijn (UITLAATKLEP)
... me minder bezorgd/bang/boos/gestrestst wilde voelen (STRESS)
... me minder eenzaam wilde voelen (EENZAAMHEID)
... het niet kon weerstaan, op een moment waarop ik het eigenlijk niet wilde doen (NIET WEERSTAAN)

²²⁴ Een paar mensen die drinken (9), roken (4) en blowen (15) deden dat niet in de pre-corona maand en de huidige week, maar alleen in de maand ervoor. Deze zijn bij de indeling van veranderpatronen buiten beschouwing gelaten.

... het in huis had gehaald (**IN HUIS**)

... dat uit gewoonte altijd op die momenten doe (**GEWOONTE**)

Figuur VIII.8: Redenen voor middelengebruik huidige week/maand

2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen

Aan mensen die de huidige week minder dronken, rookten of blowden dan de maand ervoor werd tevens gevraagd naar de reden waarom ze waren geminderd of gestopt. Deze vraag werd dus niet gesteld aan iedereen die tijdens coronatijd was gestopt of geminderd, maar alleen aan diegenen die dat recent hadden gedaan. De antwoorden van de mensen die de vraag wel kregen worden voor de volledigheid gepresenteerd, maar zijn dus misschien niet representatief voor alle stoppers/minderaars tijdens coronatijd.

Daarom wordt dit onderdeel bij alcohol, tabak en cannabis ook in grijs gepresenteerd.

Dit voorbehoud geldt niet voor redenen om te stoppen of minder met andere drugs; die vraag is wel aan alle stoppers/minderaars tijdens coronatijd voorgelegd.

2.1.7 Willen stoppen of minder

Tot slot is mensen gevraagd of ze ergens mee zouden willen stoppen of minder. Deze resultaten gaan alleen over mensen die de huidige week (alcohol, tabak, cannabis) dan wel huidige maand (medicijnen, andere drugs, gamen en gokken) hebben gebruikt.

2.1.8 Analyse

Gehanteerde statistische verschildoetsen bij vergelijkingen tussen fasen of groepen zijn Chi-kwadraat, Fisher's Exact of McNemar bij percentages en T-test of Anova bij gemiddelden.

<i>n.s.</i>	<i>geen significant verschil</i>
*	< .05
**	< .01
***	< .005
****	< .001
*	< .05
**	< .01

Figuur VIII.9: Verschillen (p-waarden)

2.2 Tabellen coronasurvey

2.2.1 Amsterdamse deelnemers

Tabel 2.1 *geslacht en leeftijd*

	TOTAAL (n = 767)
geslacht	
man	43.2%
vrouw	56.2%
anders	0.7%
leeftijd	
16-19 jaar	16.0%
20-29 jaar	22.3%
30-39 jaar	17.9%
40-49 jaar	13.3%
50-59 jaar	15.4%
60+ jaar	15.1%
gemiddeld (sd)	38.7 (17.3)
mediaan	35

Tabel 2.2 *opleiding en werk*

	TOTAAL (n = 767)
opleiding	
nee	67.0%
ja, middelbare school (vmbo, havo, vwo)	7.7%
ja, mbo	4.8%
ja, hbo/universiteit	20.5%
werk	
geen baan of eigen bedrijf (meer)	28.3%
baan of eigen bedrijf, maar het (meeste) werk ligt stil	12.1%
baan of eigen bedrijf en werkt (vooral) vanuit huis	29.2%
baan of eigen bedrijf en werkt (vooral) op locatie	30.4%
dagbesteding²²⁵	
studie zonder bijbaan	15.3%
studie met bijbaan	17.7%
doorwerken	16.8%
thuiswerken	25.0%
thuiszitten	25.2%

Tabel 2.3 *huishouden*

	TOTAAL (n = 767)
woonsituatie (personen in huishouden)	
ouder(s) (en evt. broers/zussen)	16.3%
partner	32.9%
kind(eren) 0 t/m 17 jaar	10.3%
kind(eren) 18 jaar en ouder	3.8%
huisgenoten	13.0%
anders	1.4%
niemand, woont alleen	32.5%
huishouden²²⁶	
alleenstaand	32.5%
met ouders	16.9%
met huisgenoten	12.8%
met partner	23.7%
met kinderen	14.1%

²²⁵ Op basis van opleiding en werk, zie *Dagbesteding* (pag. 36).

²²⁶ Op basis van personen in huishouden, zie *Huishouden* (pag. 37).

Tabel 2.4 dagbesteding en huishouden – naar leeftijd

	16-19 jaar (n = 123)	20-29 jaar (n = 171)	30-39 jaar (n = 137)	40-49 jaar (n = 102)	50-59 jaar (n = 118)	60+ jaar (n = 116)	p
dagbesteding							
studie zonder bijbaan	48.8%	28.1%	0%	0%	0.8%	6.9%	****
studie met bijbaan	41.5%	38.6%	3.6%	2.9%	7.6%	1.7%	
doorwerken	4.9%	10.5%	21.9%	27.5%	26.3%	13.8%	
thuiswerken	0%	12.9%	53.3%	39.2%	33.9%	14.7%	
thuiszitten	4.9%	9.9%	21.2%	30.4%	31.4%	62.9%	
huishouden							
alleenstaand	2.4%	24.6%	30.7%	38.2%	46.6%	58.6%	****
met ouders	84.6%	13.5%	1.5%	1.0%	0%	0%	
met huisgenoten	8.9%	39.8%	8.8%	2.9%	3.4%	0%	
met partner	3.3%	20.5%	37.2%	21.6%	28.0%	31.9%	
met kinderen	0.8%	1.8%	21.9%	36.3%	22.0%	9.5%	

Tabel 2.5 vijf groepen

	TOTAAL (n = 767)
groep²²⁷	
thuiswonende studenten	15.0%
uitwonende studenten	14.1%
werkenden zonder kinderen	34.4%
werklozen zonder kinderen	22.4%
gezinnen met kinderen	14.1%

2.2.2 Tijdelijk alcohol

Tabel 2.6 metingen per fase

Metingen van mensen die alcohol drinken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 2.268)²²⁸

	PRE				
	CORONA	FASE I	FASE II	FASE III	FASE IV
TOTAAL					
mensen die alcohol drinken	682	523	447	273	343
geslacht					
man	287	239	188	102	145
vrouw	392	280	255	171	198
anders	3	4	4		
groep²²⁹					
thuiswonende studenten (A)	100	99	83	17	7
uitwonende studenten (B)	103	109	73	29	29
werkenden zonder kinderen (C)	238	177	138	103	140
werklozen zonder kinderen (D)	148	76	103	85	104
gezinnen met kinderen (E)	93	62	50	39	63

²²⁷ Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie *Vijf groepen* (pag. 117) in *IV Coronasurvey*.

²²⁸ Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in *VIII Bijlagen en Fasen* (pag. 119) in *IV Coronasurvey*.

²²⁹ Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie *Vijf groepen* (pag. 117) in *IV Coronasurvey*.

Tabel 2.7 frequentie en hoeveelheid per fase

Metingen van mensen die alcohol drinken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 2.268)

fase	N	gebruik	dagen per week gem. (sd) ²³⁰	glazen per dag gem. (sd) ²³⁰	week hoeveelheid gem. (sd) ²³⁰	index ²³¹	p
pre-corona	682	94.3%	3.1 (1.9)	4.5 (3.8)	15.2 (18.9)	14.3 (18.7)	
fase I	523	91.0%	3.0 (1.8)	4.3 (2.9)	13.8 (14.9)	12.6 (14.7)	n.s.
fase II	447	88.4%	3.6 (2.0)	4.3 (3.6)	17.0 (20.5)	15.0 (20.0)	*
fase III	273	89.4%	3.7 (2.1)	4.2 (3.5)	17.7 (20.4)	15.8 (20.0)	n.s.
fase IV	343	86.6%	3.6 (2.2)	4.3 (3.4)	17.1 (19.9)	14.8 (19.4)	n.s.

Tabel 2.8 index per fase – naar geslacht en groep

Metingen van mensen die alcohol drinken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 2.268)²³²

fase	man	vrouw	A	B	C	D	E
pre-corona	100 (18)	100 (9)	100 (12)	100 (15)	100 (14)	100 (19)	100 (11)
fase I	91 (16)	96 (8)	84 (10)	94 (14)	87 (12)	79 (15)	127 (14)
fase II	129 (23)	124 (11)	99 (12)	101 (15)	106 (14)	101 (19)	126 (13)
fase III	123 (22)	67 (6)	128 (15)	109 (16)	99 (14)	100 (19)	138 (15)
fase IV	99 (17)	149 (13)	56 (7)	157 (24)	84 (11)	97 (18)	123 (13)

Tabel 2.9 setting van gebruik huidige week per fase

Metingen van mensen die de huidige week alcohol dronken (n = 695)

setting ²³³	FASE I (N = 159)	FASE II (N = 252)	FASE III (N = 105)	FASE IV (N = 173)
alleen	28.3%	32.9%	35.2%	42.0%
huiselijke kring	62.9%	50.8%	50.5%	57.0%
buitenshuis	49.7%	41.3%	33.3%	9.0%
visite	42.8%	34.9%	45.7%	48.0%
georganiseerd feest	0.6%	6.3%	6.7%	2.0%
horeca	1.3%	47.2%	57.1%	3.4%
vakantie		0.8%	24.8%	5.0%
studie/sport			5.7%	1.7%

Tabel 2.10 redenen voor gebruik huidige week per fase

Metingen van mensen die de huidige week alcohol dronken (n = 695)

reden ²³⁴	FASE I (N = 159)	FASE II (N = 252)	FASE III (N = 105)	FASE IV (N = 173)
lekker	1.2 (0.7)	1.1 (0.9)	1.2 (0.8)	1.0 (1.0)
sociaal	0.9 (0.9)	0.7 (1.1)	0.7 (1.0)	0.6 (1.1)
uitlaatklep	0.1 (1.3)	-0.3 (1.3)	-0.3 (1.4)	-0.1 (1.4)
stress	-0.7 (1.2)	-0.7 (1.4)	-0.6 (1.4)	-0.5 (1.4)
eenzaamheid	-1.1 (1.1)	-1.0 (1.2)	-0.9 (1.3)	-0.8 (1.3)
niet weerstaan	-1.0 (1.2)	-0.9 (1.3)	-0.9 (1.3)	-0.8 (1.2)
in huis	-0.4 (1.3)	-0.4 (1.4)	-0.3 (1.4)	-0.2 (1.3)
gewoonte	-0.3 (1.3)	-0.1 (1.3)	-0.1 (1.3)	0.1 (1.3)

²³⁰ Metingen van mensen die in de betreffende periode niet gebruikten buiten beschouwing gelaten.²³¹ Tussen haakjes de gemiddelde weekhoeveelheid inclusief niet-gebruikers (0 glazen per week) op basis waarvan is geïndexeerd. P-waarden hebben betrekking op verschillen in deze weekhoeveelheden ten opzichte van de voorgaande fase.²³² Tussen haakjes de gemiddelde weekhoeveelheid inclusief niet-gebruikers (0 glazen per week) op basis waarvan is geïndexeerd. Zie Tabel 2.6 voor aantal metingen per fase en groepsaanduidingen.²³³ Afgekorte termen, zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.²³⁴ Afgekorte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

2.2.3 Tijdslijn tabak

Tabel 2.11 metingen per fase

Metingen van mensen die tabak roken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 1.057)²³⁵

	PRE				
	CORONA	FASE I	FASE II	FASE III	FASE IV
TOTAAL					
mensen die tabak roken	329	263	206	123	136
geslacht					
man	144	110	87	53	68
vrouw	183	151	117	70	68
anders	2	2	2		
groep²³⁶					
thuiswonende studenten	70	63	59	17	7
uitwonende studenten	70	72	44	20	12
werkenden zonder kinderen	87	61	45	42	48
werklozen zonder kinderen	63	38	37	33	50
gezinnen met kinderen	39	29	21	11	19

Tabel 2.12 frequentie en hoeveelheid per fase

Metingen van mensen die tabak roken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 1.057)

fase	N	gebruik	dagen	sigaretten	week	index	p
			per week gem. (sd) ²³⁷	per dag gem. (sd) ²³⁷	hoeveelheid gem. (sd) ²³⁷		
pre-corona	329	90.3%	4.9 (2.5)	10.9 (11.7)	66.0 (83.1)	100 (59.6)	
fase I	263	84.8%	4.8 (2.4)	8.9 (11.6)	52.4 (80.9)	75 (44.4)	*
fase II	206	87.9%	5.1 (2.3)	10.8 (12.2)	68.2 (87.2)	101 (59.9)	*
fase III	123	87.0%	5.6 (2.2)	12.7 (14.8)	81.0 (101.9)	118 (70.4)	n.s.
fase IV	136	97.4%	4.9 (2.5)	11.5 (11.4)	70.3 (82.8)	94 (55.8)	n.s.

Tabel 2.13 index per fase – naar geslacht en groep

Metingen van mensen die tabak roken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 1.057)²³⁹

fase	man	vrouw	A	B	C	D	E
pre-corona	100 (73)	100 (48)	100 (52)	100 (42)	100 (70)	100 (84)	100 (43)
fase I	80 (59)	68 (33)	78 (40)	108 (45)	54 (38)	89 (75)	60 (26)
fase II	101 (74)	101 (49)	74 (38)	88 (37)	104 (73)	137 (115)	108 (46)
fase III	117 (86)	122 (59)	117 (60)	73 (31)	145 (102)	84 (71)	87 (37)
fase IV	75 (55)	118 (57)	43 (22)	102 (43)	78 (55)	75 (63)	140 (60)

²³⁵ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen en Fasen (pag. 119) in IV Coronasurvey.

²³⁶ Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

²³⁷ Metingen van mensen die in de betreffende periode niet gebruikten buiten beschouwing gelaten.

²³⁸ Tussen haakjes de gemiddelde weekhoeveelheid inclusief niet-gebruikers (0 sigaretten per week) op basis waarvan is geïndexeerd. P-waarden hebben betrekking op verschillen in deze weekhoeveelheden ten opzichte van de voorgaande fase.

²³⁹ Tussen haakjes de gemiddelde weekhoeveelheid inclusief niet-gebruikers (0 sigaretten per week) op basis waarvan is geïndexeerd. Zie Tabel 2.11 voor aantal metingen per fase en groepsaanduidingen.

Tabel 2.14 redenen voor gebruik huidige week per fase

Metingen van mensen die de huidige week tabak rookten (n = 302)

	FASE I (N = 63)	FASE II (N = 117)	FASE III (N = 55)	FASE IV (N = 67)
reden²⁴⁰				
lekker	0.2 (1.2)	0.5 (1.2)	0.4 (1.1)	0.1 (1.2)
sociaal	0.6 (1.1)	0.4 (1.2)	0.3 (1.2)	0.2 (1.2)
uitlaatklep	0.3 (1.3)	-0.2 (1.3)	-0.1 (1.4)	0.1 (1.4)
stress	-0.0 (1.3)	-0.3 (1.4)	0.1 (1.4)	-0.3 (1.4)
eenzaamheid	-0.9 (1.2)	-0.9 (1.2)	-0.8 (1.2)	-0.6 (1.3)
niet weerstaan	-0.4 (1.3)	-0.3 (1.3)	-0.1 (1.5)	0.1 (1.3)
in huis	-0.1 (1.4)	-0.0 (1.4)	0.3 (1.1)	0.3 (1.1)
gewoonte	0.4 (1.2)	0.6 (1.3)	0.6 (1.3)	0.5 (1.3)

2.2.4 Tijdslijn cannabis

Tabel 2.15 metingen per fase

Metingen van mensen die cannabis blowen (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 858)²⁴¹

	PRE CORONA	FASE I	FASE II	FASE III	FASE IV
TOTAAL					
mensen die cannabis blowen	262	262	184	74	76
geslacht					
man	132	139	84	38	41
vrouw	128	120	99	36	35
anders	2	3	1		
groep²⁴²					
thuiswonende studenten (A)	91	90	77	13	8
uitwonende studenten (B)	63	64	44	18	18
werkenden zonder kinderen (C)	54	65	37	14	16
werklozen zonder kinderen (D)	39	31	16	24	25
gezinnen met kinderen (E)	15	12	10	5	9

Tabel 2.16 frequentie en hoeveelheid per fase

Metingen van mensen die cannabis blowen (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 858)

fase	N	gebruik	dagen per week gem. (sd) ²⁴³	joints per dag gem. (sd) ²³⁰	week hoeveelheid gem. (sd) ²³⁰	index ²⁴⁴	p
pre-corona	262	79.4%	4.0 (2.6)	3.2 (3.7)	16.5 (26.4)	100 (13.1)	
fase I	262	82.1%	3.9 (2.4)	3.0 (3.2)	15.1 (22.7)	94 (12.4)	n.s.
fase II	184	82.6%	4.5 (2.4)	3.5 (3.9)	19.6 (27.9)	123 (16.2)	n.s.
fase III	74	73.0%	4.1 (2.6)	3.4 (4.5)	19.1 (32.9)	106 (13.9)	n.s.
fase IV	76	80.3%	4.1 (2.6)	2.6 (2.4)	13.0 (16.9)	79 (10.4)	n.s.

²⁴⁰ Afsgekorte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

²⁴¹ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen en Fasen (pag. 119) in IV Coronasurvey.

²⁴² Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

²⁴³ Metingen van mensen die in de betreffende periode niet gebruikten buiten beschouwing gelaten.

²⁴⁴ Tussen haakjes de gemiddelde weekhoeveelheid inclusief niet-gebruikers (0 glazen per week) op basis waarvan is geïndexeerd. P-waarden hebben betrekking op verschillen in deze weekhoeveelheden ten opzichte van de voorgaande fase.

Tabel 2.17 index per fase – naar geslacht en groep

Metingen van mensen die cannabis blowen (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 858)²⁴⁵

	man	vrouw	A	B	C	D	E
fase							
pre-corona	100 (18)	100 (9)	100 (20)	100 (6)	100 (9)	100 (15)	100 (11)
fase I	91 (16)	96 (8)	97 (20)	133 (8)	74 (6)	90 (13)	89 (10)
fase II	129 (23)	124 (11)	102 (21)	122 (8)	162 (14)	146 (21)	174 (19)
fase III	123 (22)	67 (6)	131 (27)	68 (4)	80 (7)	130 (19)	106 (11)
fase IV	63 (11)	110 (10)	87 (18)	87 (6)	102 (9)	112 (16)	7 (1)

Tabel 2.18 setting van gebruik huidige week per fase

Metingen van mensen die de huidige week cannabis blowden (n = 229)

	FASE I (N = 58)	FASE II (N = 103)	FASE III (N = 32)	FASE IV (N = 36)
setting ²⁴⁶				
alleen	55.0%	65.0%	63.0%	53.0%
huiselijke kring	53.0%	32.0%	44.0%	25.0%
buitenshuis	45.0%	65.0%	50.0%	19.0%
visite	22.0%	33.0%	31.0%	39.0%
georganiseerd feest	2.0%	10.0%	9.0%	6.0%
horeca	0%	7.8%	9.4%	5.6%
vakantie		0%	18.8%	2.8%
studie/sport			3.1%	5.6%

Tabel 2.19 redenen voor gebruik huidige week per fase

Metingen van mensen die de huidige week cannabis blowden (n = 229)

	FASE I (N = 58)	FASE II (N = 103)	FASE III (N = 32)	FASE IV (N = 36)
reden ²⁴⁷				
lekker	1.3 (0.8)	1.5 (0.6)	1.3 (0.6)	1.2 (0.9)
sociaal	0.5 (1.1)	0.5 (1.2)	0.6 (1.2)	0.1 (1.3)
uitlaatklep	0.2 (1.4)	0.3 (1.4)	0.0 (1.4)	0.0 (1.4)
stress	-0.1 (1.4)	0.2 (1.5)	0.2 (1.5)	-0.5 (1.4)
eenzaamheid	-0.6 (1.3)	-0.5 (1.4)	0.0 (1.3)	-0.5 (1.4)
niet weerstaan	-0.6 (1.3)	-0.5 (1.4)	-0.2 (1.3)	-0.5 (1.4)
in huis	-0.2 (1.4)	0.3 (1.3)	-0.1 (1.3)	-0.3 (1.4)
gewoonte	0.1 (1.4)	0.4 (1.4)	0.1 (1.5)	0.0 (1.4)

²⁴⁵ Tussen haakjes de gemiddelde weekhoeveelheid inclusief niet-gebruikers (0 joints per week) op basis waarvan is geïndexeerd. Zie Tabel 2.15 voor aantal metingen per fase en groepsaanduidingen.

²⁴⁶ Afkorte termen, zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

²⁴⁷ Afkorte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

2.2.5 Tijdelijk medicijnen

Tabel 2.20 metingen per fase

Metingen van mensen die medicijnen gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 418)²⁴⁸

	PRE				
	CORONA	FASE I	FASE II	FASE III	FASE IV
TOTAAL					
mensen die medicijnen gebruiken	192	71	65	44	46
geslacht					
man	75	35	24	17	19
vrouw	114	34	39	27	27
anders	3	2	2		
groep²⁴⁹					
thuiswonende studenten (A)	19	12	7		
uitwonende studenten (B)	29	15	11	2	5
werkenden zonder kinderen (C)	58	21	21	13	17
werklozen zonder kinderen (D)	51	10	17	16	14
gezinnen met kinderen (E)	35	13	9	13	10

Tabel 2.21 type medicijnen per fase

Metingen van mensen die medicijnen gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 418)²⁵⁰

fase	N	slaapmiddelen	pijnstillers	antidepressiva	²⁵¹ totaal	p
pre-corona	192	100 (53.6%)	100 (20.3%)	100 (25.0%)	100 (80.2%)	
fase I	71	118 (63.4%)	83 (16.9%)	68 (16.9%)	98 (78.9%)	n.s.
fase II	65	106 (56.9%)	91 (18.5%)	105 (26.2%)	107 (86.2%)	n.s.
fase III	44	110 (59.1%)	56 (11.4%)	127 (31.8%)	116 (93.2%)	n.s.
fase IV	46	101 (54.3%)	107 (21.7%)	122 (30.4%)	111 (89.1%)	n.s.

Tabel 2.22 index per fase – naar geslacht en groep

Metingen van mensen die medicijnen gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 418)²⁵²

fase	man	vrouw	A	B	C	D	E
pre-corona	100 (84%)	100 (77%)	100 (74%)	100 (76%)	100 (90%)	100 (71%)	100 (86%)
fase I	88 (74%)	107 (82%)	124 (92%)	114 (87%)	64 (57%)	99 (70%)	117 (100%)
fase II	94 (79%)	120 (92%)	116 (86%)	108 (82%)	90 (81%)	125 (88%)	117 (100%)
fase III	112 (94%)	120 (93%)		132 (100%)	103 (92%)	133 (94%)	108 (92%)
fase IV	100 (84%)	120 (93%)		79 (60%)	98 (88%)	132 (93%)	117 (100%)

²⁴⁸ Medicijnen = Slaap- of kalmeringsmiddelen (bijv. Valium, Seresta), zware pijnstillers (bijv. Oxycodon, Fentanyl, Tramadol) en/of antidepressiva (bijv. Prozac, Seroxat) al dan niet op recept. Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen en Fasen (pag. 119) in IV Coronasurvey.

²⁴⁹ Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

²⁵⁰ Geïndexeerd (gebruikspercentages tussen haakjes).

²⁵¹ Eén of meer van voorgaande typen medicijnen. P-waarden hebben betrekking op verschillen in deze percentages ten opzichte van de voorgaande fase.

²⁵² Geïndexeerd (gebruikspercentages medicijnen totaal tussen haakjes). Zie Tabel 2.20 voor aantal metingen per fase en groepsaanduidingen.

2.2.6 Tijdslijn andere drugs

Tabel 2.23 metingen per fase

Metingen van mensen die andere drugs gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 823)²⁵³

	PRE				
	CORONA	FASE I	FASE II	FASE III	FASE IV
TOTAAL					
mensen die andere drugs gebruiken	377	229	114	38	65
geslacht					
man	177	111	46	18	34
vrouw	197	115	67	20	31
anders	3	3	1		
groep²⁵⁴					
thuiswonende studenten (A)	77	47	24	5	5
uitwonende studenten (B)	87	50	36	6	12
werkenden zonder kinderen (C)	118	74	35	11	24
werklozen zonder kinderen (D)	57	33	13	11	19
gezinnen met kinderen (E)	38	25	6	5	5

Tabel 2.24 type andere drugs per fase

Metingen van mensen die andere drugs gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 823)²⁵⁵

fase	N	ecstasy/MDMA	amfetamine	cocaïne	lachgas
pre-corona	377	100 (76.4%)	100 (36.3%)	100 (52.3%)	100 (34.0%)
fase I	229	34 (26.2%)	52 (18.8%)	66 (34.5%)	28 (9.6%)
fase II	114	59 (44.7%)	63 (22.8%)	60 (31.6%)	49 (16.7%)
fase III	38	45 (34.2%)	29 (10.5%)	50 (26.3%)	39 (13.2%)
fase IV	65	28 (21.5%)	51 (18.5%)	50 (26.2%)	14 (4.6%)

fase	N	ketamine	LSD	paddo's/truffels	GHB
pre-corona	377	100 (40.3%)	100 (11.9%)	100 (11.4%)	100 (14.3%)
fase I	229	61 (24.5%)	66 (7.9%)	50 (5.7%)	43 (6.1%)
fase II	114	74 (29.8%)	66 (7.9%)	100 (11.4%)	13 (1.8%)
fase III	38	46 (18.4%)	22 (2.6%)	46 (5.3%)	37 (5.3%)
fase IV	65	46 (18.5%)	39 (4.6%)	13 (1.5%)	64 (9.2%)

fase	N	2-cb	3-MMC/4-MMC	overig	²⁵⁶ totaal	p
pre-corona	377	100 (24.9%)	100 (6.9%)	100 (5.8%)	100 (95.2%)	
fase I	229	67 (16.6%)	57 (3.9%)	90 (5.2%)	76 (72.1%)	*
fase II	114	70 (17.5%)	152 (10.5%)	91 (5.3%)	85 (80.7%)	n.s.
fase III	38	42 (10.5%)	191 (13.2%)	136 (7.9%)	64 (60.5%)	*
fase IV	65	49 (12.3%)	178 (12.3%)	26 (1.5%)	63 (60.0%)	n.s.

²⁵³ Ecstasy/MDMA, amfetamine, cocaïne, ketamine, lachgas, 2C-B, LSD, paddo's/truffels, GHB, 3-MMC/4-MMC en/of overige drugs (niet zijnde tabak, alcohol, cannabis of medicijnen). Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen en Fasen (pag. 119) in IV Coronasurvey.

²⁵⁴ Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

²⁵⁵ Geïndexeerd (gebruikspercentages tussen haakjes).

²⁵⁶ Eén of meer van voorgaande typen andere drugs. P-waarden hebben betrekking op verschillen in deze percentages ten opzichte van de voorgaande fase.

Tabel 2.25 index per fase – naar geslacht en groep

Metingen van mensen die andere drugs gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 823)²⁵⁷

	man	vrouw	A	B	C	D	E
fase							
pre-corona	100 (94%)	100 (96%)	100 (94%)	100 (98%)	100 (98%)	100 (88%)	100 (97%)
fase I	83 (78%)	69 (66%)	64 (60%)	74 (72%)	75 (73%)	90 (79%)	86 (84%)
fase II	94 (89%)	78 (75%)	85 (79%)	88 (86%)	79 (77%)	96 (85%)	68 (67%)
fase III	76 (72%)	52 (50%)	64 (60%)	68 (67%)	47 (46%)	62 (55%)	103 (100%)
fase IV	72 (68%)	54 (52%)	64 (60%)	94 (92%)	43 (42%)	84 (74%)	21 (20%)

Tabel 2.26 setting van gebruik huidige maand per fase

Metingen van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten (n = 319)

	FASE I (N = 165)	FASE II (N = 92)	FASE III (N = 23)	FASE IV (N = 39)
setting ²⁵⁸				
alleen	17.6%	12.0%	26.1%	28.0%
huiselijke kring	45.5%	53.3%	30.4%	38.0%
buitenshuis	33.3%	32.6%	17.4%	15.0%
visite	42.4%	50.0%	56.5%	51.0%
georganiseerd feest	10.9%	30.4%	26.1%	8.0%
horeca	2.4%	14.1%	8.7%	0%
vakantie		8.7%	8.7%	5.1%
studie/sport		2.2%	0%	5.1%

Tabel 2.27 redenen voor gebruik huidige maand per fase

Metingen van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten (n = 319)

	FASE I (N = 165)	FASE II (N = 92)	FASE III (N = 23)	FASE IV (N = 39)
reden ²⁵⁹				
lekker	1.5 (0.8)	1.5 (0.9)	1.5 (0.9)	1.4 (0.8)
sociaal	0.7 (1.1)	0.4 (1.2)	1.0 (1.2)	0.4 (1.1)
uitlaatklep	0.2 (1.5)	-0.1 (1.4)	0.0 (1.7)	0.7 (1.4)
stress	-0.8 (1.3)	-0.8 (1.3)	-1.0 (1.3)	-0.7 (1.4)
eenzaamheid	-1.0 (1.2)	-1.1 (1.2)	-0.8 (1.5)	-0.7 (1.5)
niet weerstaan	-0.8 (1.3)	-1.1 (1.1)	-0.8 (1.4)	-0.7 (1.4)
in huis	-0.5 (1.3)	-0.7 (1.4)	-0.7 (1.5)	-0.6 (1.5)
gewoonte	-0.9 (1.2)	-1.0 (1.2)	-0.9 (1.1)	-0.8 (1.2)

²⁵⁷ Geïndexeerd (gebruikspercentages andere drugs totaal tussen haakjes). Zie Tabel 2.23 voor aantal metingen per fase en groepsaanduidingen.

²⁵⁸ Afkorte termen, zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

²⁵⁹ Afkorte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

2.2.7 Tijdelijk gamen en gokken

Tabel 2.28 metingen per fase

Metingen van mensen die gamen/gokken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 516/103)²⁶⁰

	PRE	FASE I	FASE II	FASE III	FASE IV
	CORONA				
GAMEN					
mensen die gamen	243	121	71	30	51
geslacht					
man	132	72	35	11	26
vrouw	110	48	36	19	25
anders	1	1			
groep²⁶¹					
thuiswonende studenten (A)	64	44	16	2	3
uitwonende studenten (B)	44	28	15	2	2
werkenden zonder kinderen (C)	77	33	22	10	29
werklozen zonder kinderen (D)	33	10	12	11	9
gezinnen met kinderen (E)	25	6	6	5	8
GOKKEN					
mensen die gokken	50	20	14	4	15

Tabel 2.29 gamen/gokken per fase

Metingen van mensen die gamen/gokken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 516/103)²⁶²

fase	N	gamen	p	N	gokken offline	gokken online	gokken totaal	p
pre-corona	243	100 (87.2%)		50	100 (76.0%)	100 (24.0%)	100 (86.0%)	
fase I	121	109 (95.0%)	*	20	46 (35.0%)	104 (25.0%)	64 (55.0%)	*
fase II	71	107 (93.0%)	n.s.	14	47 (35.7%)	60 (14.3%)	58 (50.0%)	n.s.
fase III	30	107 (93.3%)	n.s.	4	33 (25.0%)	104 (25.0%)	58 (50.0%)	n.s.
fase IV	51	110 (96.1%)	n.s.	15	96 (73.3%)	28 (6.7%)	93 (80.0%)	n.s.

Tabel 2.30 index gamen per fase – naar geslacht en groep

Metingen van mensen die gamen (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 516)²⁶³

fase	man	vrouw	A	B	C	D	E
pre-corona	100 (93%)	100 (80%)	100 (84%)	100 (89%)	100 (88%)	100 (88%)	100 (88%)
fase I	106 (99%)	115 (92%)	113 (96%)	109 (96%)	106 (94%)	102 (90%)	114 (100%)
fase II	95 (89%)	122 (97%)	111 (94%)	98 (87%)	108 (96%)	104 (92%)	114 (100%)
fase III	98 (91%)	118 (95%)	118 (100%)	56 (50%)	113 (100%)	114 (100%)	91 (80%)
fase IV	107 (100%)	115 (92%)	118 (100%)	113 (100%)	105 (93%)	114 (100%)	114 (100%)

²⁶⁰ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen en Fasen (pag. 119) in IV Coronasurvey.

²⁶¹ Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

²⁶² Geïndexeerd (gebruikspercentages tussen haakjes). P-waarden hebben betrekking op verschillen in percentages gamen en gokken (totaal) ten opzichte van de voorgaande fase.

²⁶³ Geïndexeerd (gebruikspercentages gamen tussen haakjes). Zie Tabel 2.28 voor aantal metingen per fase en groepsaanduidingen.

2.2.8 Tijdslijn Amsterdam vs. de rest van Nederland

Tabel 2.31 index per fase

Metingen van mensen die gebruiken²⁶⁴

	PRE				
	CORONA	FASE I	FASE II	FASE III	FASE IV
ALCOHOL					
Amsterdam	100	88	105	111	103
	(14.3 / 682)	(12.6 / 523)	(15.0 / 447)	(15.8 / 273)	(14.8 / 343)
rest van Nederland	100	92	100	105	98
	(15.3 / 5.667)	(14.0 / 4.791)	(15.4 / 3.912)	(16.0 / 1.484)	(15.0 / 2091)
TABAK					
Amsterdam	100	75	101	118	94
	(59.6 / 329)	(44.4 / 263)	(59.9 / 206)	(70.4 / 123)	(55.8 / 136)
rest van Nederland	100	97	96	97	110
	(69.2 / 3.501)	(67.4 / 3.138)	(66.4 / 2.575)	(66.9 / 827)	(76.1 / 902)
CANNABIS					
Amsterdam	100	94	123	106	80
	(13.1 / 262)	(12.4 / 262)	(16.2 / 184)	(13.9 / 74)	(10.4 / 76)
rest van Nederland	100	106	110	128	101
	(15.3 / 3.179)	(16.2 / 2.920)	(16.9 / 2.428)	(19.5 / 714)	(15.5 / 704)
MEDICIJNEN					
Amsterdam	100	98	107	116	111
	(80.2% / 192)	(78.9% / 71)	(86.2% / 65)	(93.2% / 44)	(89,1% / 46)
rest van Nederland	100	86	91	98	101
	(86.0% / 1.246)	(73.7% / 659)	(78.3% / 327)	(84.0% / 144)	(87,1% / 217)
ANDERE DRUGS					
Amsterdam	100	76	85	64	63
	(95.2% / 377)	(72.1% / 229)	(80.7% / 114)	(60.5% / 38)	(60% / 65)
rest van Nederland	100	72	82	87	80
	(92.9% / 3.090)	(66.7% / 2.021)	(76.5% / 749)	(80.6% / 165)	(74,3% / 382)
GAMEN					
Amsterdam	100	109	107	107	110
	(87.2% / 243)	(95.0% / 121)	(93.0% / 71)	(93.3% / 30)	(96,1% / 51)
rest van Nederland	100	107	104	106	105
	(89.9% / 3.143)	(96.5% / 1.977)	(93.6% / 708)	(95.1% / 226)	(94,5% / 457)
GOKKEN					
Amsterdam	100	64	58	58	93
	(86.0% / 50)	(55.0% / 20)	(50.0% / 14)	(50.0% / 4)	(80% / 15)
rest van Nederland	100	83	86	88	83
	(82.7% / 764)	(69.0% / 471)	(70.8% / 178)	(72.5% / 40)	(68,5% / 108)

²⁶⁴ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen en Fasen (pag. 119) in IV Coronasurvey. Tussen haakjes (1) de gemiddelde weekhoeveelheid inclusief niet-gebruikers (0 glazen/sigaretten/joints per week) voor alcohol, tabak en cannabis, en percentages voor medicijnen, andere drug, gamen en gokken op basis waarvan is geïndexeerd, en (2) aantal metingen.

2.2.9 Veranderpatronen alcohol

Tabel 2.32 frequentie en hoeveelheid huidige week en pre-corona

Selectie van mensen die alcohol drinken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 682)²⁶⁵

	huidige week	pre-corona maand	p
drinken			
percentage	86.8%	94.3%	****
(n)	(592)	(643)	
dagen per week²⁶⁶			
gemiddeld (sd)	3.5 (2.0)	3.1 (1.9)	****
mediaan	3	3	
aantal glazen per dag²⁶⁶			
gemiddeld (sd)	4.2 (3.3)	4.5 (3.8)	*
mediaan	3	3	
aantal glazen per week²⁶⁶			
gemiddeld (sd)	16.4 (18.9)	15.1 (19.0)	n.s.
mediaan	10	9	
overmatig drinken²⁶⁷			
in periode	28.2%	28.7%	n.s.

Tabel 2.33 veranderpatronen – naar geslacht

Selectie van mensen die alcohol drinken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 682)

	TOTAAL (n = 682)	man (n = 287)	vrouw (n = 392)	p
patroon²⁶⁸				
gestopt	12.0%	11.6%	12.4%	*
minder	27.5%	25.7%	28.5%	
zelfde	21.8%	27.8%	17.4%	
meer	34.2%	32.0%	36.0%	
gestart	4.5%	2.8%	5.7%	

Tabel 2.34 veranderpatronen – naar groep²⁶⁹

Selectie van mensen die alcohol drinken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 682)

	A (n = 95)	B (n = 102)	C (n = 237)	D (n = 146)	E (n = 93)	p
patroon						
gestopt	11.6%	15.7%	10.5%	12.3%	11.8%	****
minder	29.5%	34.3%	29.1%	21.9%	22.6%	
zelfde	17.9%	8.8%	23.2%	28.8%	25.8%	
meer	27.4%	36.3%	34.2%	34.9%	37.6%	
gestart	13.7%	4.9%	3.0%	2.1%	2.2%	

²⁶⁵ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen. Gepaarde verschiltoetsen.

²⁶⁶ Degenen die in de betreffende periode niet dronken buiten beschouwing gelaten.

²⁶⁷ Meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen alcohol per week.

²⁶⁸ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

²⁶⁹ A = thuiswonende studenten, B = uitwonende studenten, C = werkenden zonder kinderen, D = werklozen zonder kinderen, E = gezinnen met kinderen. Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

Tabel 2.35 gebruik huidige week en pre-corona – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die alcohol drinken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 682)

	gestopt (n = 81)	minder (n = 185)	zelfde (n = 147)	meer (n = 230)	gestart (n = 30)
gem. huidige week (sd)					
dagen per week	n.v.t.	2.4 (1.5)	3.6 (2.3)	4.5 (1.8)	2.1 (1.7)
glazen per dag		3.4 (2.6)	4.4 (4.0)	4.8 (3.1)	3.9 (3.4)
glazen per week		8.2 (8.6)	18.6 (25.2)	22.1 (17.8)	11.4 (19.8)
overmatig drinken		8.7%	32.9%	51.3%	23.3%
gem. pre-corona (sd)					
dagen per week	2.6 (1.9)	3.5 (1.6)	3.6 (2.3)	2.7 (1.6)	n.v.t.
glazen per dag	4.3 (3.6)	5.8 (4.3)	4.4 (4.0)	3.5 (3.0)	
glazen per week	13.3 (19.7)	19.9 (19.3)	18.6 (25.2)	10.0 (10.5)	
overmatig drinken	19.8%	44.8%	32.9%	19.1%	
verschil weekhoeveelheid					
1 of 2 glazen	19.8%	15.1%	n.v.t.	14.3%	36.7%
3 tot 10 glazen	45.9%	47.6%		40.4%	33.3%
10 tot 20 glazen	16.0%	22.2%		25.2%	16.7%
20 glazen of meer	18.5%	15.1%		20.0%	13.3%

Tabel 2.36 setting van gebruik huidige week – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week alcohol dronken (n = 592)

	TOTAAL (n = 592)	gestopt (n = 81)	minder (n = 185)	zelfde (n = 147)	meer (n = 230)	gestart (n = 30)	p
setting²⁷⁰							
alleen	34.6%	n.v.t.	24.9%	43.5%	38.7%	20.0%	****
huiselijke kring	55.2%		55.1%	51.0%	62.6%	20.0%	****
buitenshuis	35.5%		37.3%	25.9%	40.4%	33.3%	*
visite	39.9%		38.4%	34.0%	44.3%	43.3%	n.s.
georganiseerd feest	4.2%		2.7%	3.4%	5.2%	10.0%	n.s.

Tabel 2.37 redenen voor gebruik huidige week – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week alcohol dronken (n = 592)

	TOTAAL (n = 592)	gestopt (n = 81)	minder (n = 185)	zelfde (n = 147)	meer (n = 230)	gestart (n = 30)	p
reden²⁷¹							
lekker	1.0 (0.9)	n.v.t.	0.9 (0.9)	1.0 (1.0)	1.1 (0.8)	1.1 (0.8)	n.s.
sociaal	0.7 (1.1)		0.7 (1.1)	0.6 (1.1)	0.8 (1.0)	0.4 (1.2)	n.s.
uitlaatklep	-0.2 (1.3)		-0.5 (1.2)	-0.7 (1.3)	0.3 (1.3)	-0.4 (1.4)	****
stress	-0.6 (1.3)		-0.9 (1.2)	-0.9 (1.3)	-0.2 (1.4)	-0.8 (1.3)	****
eenzaamheid	-0.9 (1.2)		-1.2 (1.0)	-1.1 (1.1)	-0.6 (1.3)	-0.7 (1.5)	****
niet weerstaan	-0.9 (1.2)		-1.2 (1.0)	-1.2 (1.1)	-0.5 (1.4)	-1.0 (1.2)	****
in huis	-0.3 (1.3)		-0.5 (1.3)	-0.6 (1.3)	0.0 (1.2)	-0.6 (1.4)	****
gewoonte	-0.1 (1.3)		-0.2 (1.3)	0.2 (1.4)	-0.1 (1.2)	-1.2 (1.1)	****

²⁷⁰ Afgekorte termen, zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

²⁷¹ Afgekorte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

Tabel 2.38 redenen voor gestopt/geminderd gebruik

Selectie van mensen die de huidige week waren gestopt/geminderd met alcohol drinken (n = 151)²⁷²

	TOTAAL (n = 151)
reden gestopt of minder drinken huidige week t.o.v. maand ervoor	
ik ben gestopt met drinken	6.6%
ik drink af en toe; toevallig afgelopen week niet	11.3%
het is beter voor mijn gemoedstoestand	13.9%
het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	37.1%
ik had minder vrije tijd	12.6%
ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	47.7%
ik was minder vaak alleen thuis	1.3%
iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	2.0%
ik was ziek / voelde me niet lekker	8.6%
anders	18.5%

Tabel 2.39 willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week alcohol dronken (n = 592)

	TOTAAL (n = 592)	gestopt (n = 81)	minder (n = 185)	zelfde (n = 147)	meer (n = 230)	gestart (n = 30)	p
stoppen/minderen							
nee	49.5%	n.v.t.	52.4%	66.0%	34.8%	63.3%	****
misschien later	19.1%		18.9%	15.0%	22.2%	16.7%	
ja, minderen	28.7%		27.0%	16.3%	40.0%	13.3%	
ja, stoppen	2.7%		1.6%	2.7%	3.0%	6.7%	

2.2.10 Veranderpatronen tabak

Tabel 2.40 frequentie en hoeveelheid huidige week en pre-corona

Selectie van mensen die tabak roken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 329)²⁷³

	huidige week	pre-corona maand	p
roken			
percentage	82.7%	90.3%	**
(n)	(272)	(297)	
dagen per week ²⁷⁴			
gemiddeld (sd)	5.2 (2.3)	4.9 (2.5)	*
mediaan	7	7	
aantal sigaretten per dag ²⁷⁴			
gemiddeld (sd)	10.4 (12.0)	10.9 (11.7)	n.s.
mediaan	7	7	
aantal sigaretten per week ²⁷⁴			
gemiddeld (sd)	64.7 (85.9)	66.0 (83.1)	n.s.
mediaan	36	35	

Tabel 2.41 veranderpatronen – naar geslacht

Selectie van mensen die tabak roken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 329)

	TOTAAL (n = 329)	man (n = 144)	vrouw (n = 183)	p
patroon ²⁷⁵				
gestopt	16.3%	16.8%	16.1%	n.s.
minder	21.2%	20.3%	21.7%	
zelfde	28.3%	32.9%	24.4%	
meer	25.5%	25.2%	26.1%	
gestart	8.6%	4.9%	11.7%	

²⁷² Zie 2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

²⁷³ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen. Gepaarde verschildtoetsen.

²⁷⁴ Degenen die in de betreffende periode niet rookten buiten beschouwing gelaten.

²⁷⁵ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

Tabel 2.42 veranderpatronen – naar groep²⁷⁶

Selectie van mensen die tabak roken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 329)

	A (n = 70)	B (n = 70)	C (n = 87)	D (n = 63)	E (n = 39)	p
patroon						
gestopt	14.5%	14.3%	14.1%	24.2%	15.4%	*
minder	31.7%	30.0%	15.3%	11.3%	15.4%	
zelfde	18.8%	15.7%	31.8%	37.1%	46.2%	
meer	27.5%	28.6%	28.2%	19.4%	20.5%	
gestart	7.2%	11.4%	11.4%	8.1%	2.6%	

Tabel 2.43 gebruik huidige week en pre-corona – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die tabak roken (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 329)

	gestopt (n = 53)	minder (n = 69)	zelfde (n = 92)	meer (n = 83)	gestart (n = 28)
gem. huidige week (sd)					
dagen per week	n.v.t.	4.7 (2.4)	6.0 (2.1)	5.5 (1.9)	2.7 (1.9)
sigaretten per dag		7.8 (10.5)	13.3 (12.2)	10.1 (11.2)	7.9 (15.1)
sigaretten per week		45.4 (73.0)	90.0 (87.6)	61.9 (80.4)	37.8 (105.7)
gem. pre-corona (sd)					
dagen per week	3.8 (2.7)	5.6 (2.0)	6.0 (2.1)	4.0 (2.5)	n.v.t.
sigaretten per dag	8.1 (7.5)	15.5 (15.3)	13.3 (12.2)	6.2 (7.0)	
sigaretten per week	42.0 (53.2)	94.2 (106.1)	90.0 (87.6)	31.5 (48.7)	
verschil weekhoeveelheid					
1 of 2 sigaretten	26.4%	8.7%	n.v.t.	4.8%	32.1%
3 tot 10 sigaretten	15.1%	13.0%		24.1%	25.0%
10 tot 20 sigaretten	15.1%	20.3%		24.1%	10.7%
20 sigaretten of meer	43.4%	58.0%		47.0%	32.1%

Tabel 2.44 redenen voor gebruik huidige week – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week tabak rookten (n = 272)

	TOTAAL (n = 272)	gestopt (n = 53)	minder (n = 69)	zelfde (n = 92)	meer (n = 83)	gestart (n = 28)	p
reden ²⁷⁷							
lekker	0.3 (1.2)	n.v.t.	0.3 (1.1)	0.4 (1.3)	0.4 (1.0)	-0.0 (1.1)	n.s.
sociaal	0.4 (1.1)		0.7 (1.1)	0.0 (1.2)	0.6 (1.0)	0.2 (1.4)	***
uitlaatklep	-0.0 (1.3)		0.1 (1.3)	-0.3 (1.3)	0.3 (1.2)	-0.4 (1.5)	*
stress	-0.1 (1.4)		-0.1 (1.4)	-0.3 (1.4)	0.1 (1.2)	-0.3 (1.7)	n.s.
eenzaamheid	-0.8 (1.2)		-1.0 (1.2)	-0.7 (1.2)	-0.6 (1.2)	-1.0 (1.4)	n.s.
niet weerstaan	-0.2 (1.3)		-0.2 (1.4)	-0.2 (1.4)	-0.1 (1.3)	-0.3 (1.4)	n.s.
in huis	0.1 (1.3)		-0.1 (1.3)	0.1 (1.3)	0.3 (1.1)	-0.0 (1.5)	n.s.
gewoonte	0.5 (1.3)		0.7 (1.2)	0.8 (1.2)	0.4 (1.1)	-0.6 (1.3)	****

²⁷⁶ A = thuiswonende studenten, B = uitwonende studenten, C = werkenden zonder kinderen, D = werklozen zonder kinderen, E = gezinnen met kinderen. Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie *Vijf groepen* (pag. 117) in *IV Coronasurvey*.

²⁷⁷ Afgesorte termen, zie 2.1.5 *Redenen voor gebruik* (pag. 249) in *VIII Bijlagen*. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

Tabel 2.45 redenen voor gestopt/geminderd gebruik

Selectie van mensen die de huidige week waren gestopt/geminderd met tabak roken (n = 70)²⁷⁸

	TOTAAL (n = 70)
reden gestopt of minder roken huidige week t.o.v. maand ervoor	
ik ben gestopt met roken	14.3%
ik rook af en toe; toevallig afgelopen week niet	18.6%
het is beter voor mijn gemoedstoestand	12.9%
het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	34.3%
ik had minder vrije tijd	7.1%
ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	37.1%
ik was minder vaak alleen thuis	7.1%
iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	7.1%
ik was ziek / voelde me niet lekker	5.7%
anders	14.3%

Tabel 2.46 willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week tabak rookten (n = 272)

	TOTAAL (n = 272)	gestopt (n = 53)	minder (n = 69)	zelfde (n = 92)	meer (n = 83)	gestart (n = 28)	p
stoppen/minderen							
nee	15.1%	n.v.t.	13.0%	17.4%	8.4%	32.1%	*
misschien later	30.9%		33.3%	28.3%	38.6%	10.7%	
ja, minderen	20.2%		21.7%	16.3%	26.5%	10.7%	
ja, stoppen	33.8%		31.9%	38.0%	26.5%	46.4%	

2.2.11 Veranderpatronen cannabis

Tabel 2.47 frequentie en hoeveelheid huidige week en pre-corona

Selectie van mensen die cannabis blowen (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 262)²⁷⁹

	huidige week	pre-corona maand	p
blowen			
percentage	79.0%	79.4%	n.s.
(n)	(207)	(208)	
dagen per week ²⁸⁰			
gemiddeld (sd)	4.3 (2.5)	4.0 (2.6)	*
mediaan	4	4	
aantal joints per dag ²⁸⁰			
gemiddeld (sd)	3.1 (3.3)	3.2 (3.7)	n.s.
mediaan	2	2	
aantal joints per week ²⁸⁰			
gemiddeld (sd)	16.8 (23.9)	16.5 (26.4)	n.s.
mediaan	8	7	

Tabel 2.48 veranderpatronen – naar geslacht

Selectie van mensen die cannabis blowen (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 262)

	TOTAAL (n = 262)	man (n = 132)	vrouw (n = 128)	p
patroon ²⁸¹				
gestopt	16.2%	15.4%	17.4%	***
minder	15.0%	13.1%	17.4%	
zelfde	21.1%	29.2%	11.3%	
meer	32.0%	31.5%	32.2%	
gestart	15.8%	10.8%	21.7%	

Tabel 2.49 veranderpatronen – naar groep²⁸²

Selectie van mensen die cannabis blowen (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 262)

²⁷⁸ Zie 2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

²⁷⁹ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen. Gepaarde verschildtoetsen.

²⁸⁰ Degenen die in de betreffende periode niet blowden buiten beschouwing gelaten.

²⁸¹ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

²⁸² A = thuiswonende studenten, B = uitwonende studenten, C = werkenden zonder kinderen, D = werklozen zonder kinderen, E = gezinnen met kinderen. Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

	A (n = 91)	B (n = 63)	C (n = 54)	D (n = 39)	E (n = 15)	p
patroon						
gestopt	9.1%	23.3%	20.0%	16.2%	16.7%	****
minder	26.1%	8.3%	10.0%	8.1%	8.3%	
zelfde	15.9%	11.7%	22.0%	43.2%	33.3%	
meer	40.9%	35.0%	26.0%	16.2%	25.0%	
gestart	8.0%	21.7%	22.0%	16.2%	16.7%	

Tabel 2.50 gebruik huidige week en pre-corona – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die cannabis blowen (huidige week, maand ervoor en/of pre-corona maand) (n = 262)

	gestopt (n = 40)	minder (n = 37)	zelfde (n = 52)	meer (n = 79)	gestart (n = 39)	
gem. huidige week (sd)						
dagen per week	n.v.t.	3.8 (2.5)	5.6 (2.4)	4.8 (1.9)	1.9 (1.8)	
joints per dag		2.9 (2.6)	3.7 (4.6)	3.8 (3.2)	1.4 (0.7)	
joints per week		13.8 (19.5)	23.5 (33.1)	20.3 (21.8)	3.5 (5.3)	
gem. pre-corona (sd)						
dagen per week	1.9 (1.8)	5.6 (1.9)	5.6 (2.3)	3.3 (2.3)	n.v.t.	
joints per dag	1.8 (1.7)	5.6 (5.1)	3.6 (4.6)	2.4 (2.2)		
joints per week	4.7 (8.1)	33.9 (36)	23.5 (33.1)	9.7 (14.2)		
verschil weekhoeveelheid						
1 of 2 joints	67.5%	5.4%	n.v.t.	22.8%	74.4%	
3 tot 10 joints	17.5%	43.2%		39.2%	15.4%	
10 tot 20 joints	5.0%	18.9%		20.3%	7.7%	
20 joints of meer	10.0%	32.4%		17.7%	2.6%	

Tabel 2.51 setting van gebruik huidige week – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week cannabis blowden (n = 207)

	TOTAAL (n = 207)	gestopt (n = 40)	minder (n = 37)	zelfde (n = 52)	meer (n = 79)	gestart (n = 39)	p
setting ²⁸³							
alleen	61.8%	n.v.t.	64.9%	75.0%	69.6%	25.6%	****
huiselijke kring	38.2%		37.8%	40.4%	38.0%	35.9%	n.s.
buitenshuis	53.1%		78.4%	38.5%	63.3%	28.2%	****
visite	31.4%		40.5%	28.8%	27.8%	33.3%	n.s.
georganiseerd feest	7.2%		10.8%	7.7%	6.3%	5.1%	n.s.

Tabel 2.52 redenen voor gebruik huidige week – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week cannabis blowden (n = 207)

	TOTAAL (n = 207)	gestopt (n = 40)	minder (n = 37)	zelfde (n = 52)	meer (n = 79)	gestart (n = 39)	p
reden ²⁸⁴							
lekker	1.4 (0.7)	n.v.t.	1.3 (0.7)	1.7 (0.6)	1.4 (0.7)	1.1 (0.6)	****
sociaal	0.5 (1.2)		0.8 (1.0)	0.2 (1.2)	0.7 (1.2)	0.2 (1.1)	*
uitlaatklep	0.2 (1.4)		0.0 (1.4)	-0.1 (1.3)	0.7 (1.2)	-0.1 (1.6)	***
stress	0.1 (1.5)		0.2 (1.5)	-0.1 (1.4)	0.3 (1.5)	-0.3 (1.6)	n.s.
eenzaamheid	-0.4 (1.4)		-0.5 (1.3)	-0.7 (1.3)	-0.2 (1.4)	-0.5 (1.5)	n.s.
niet weerstaan	-0.4 (1.4)		-0.2 (1.4)	-0.5 (1.3)	-0.3 (1.4)	-0.6 (1.5)	n.s.
in huis	0.1 (1.4)		0.2 (1.2)	-0.1 (1.3)	0.5 (1.3)	-0.6 (1.5)	****
gewoonte	0.3 (1.4)		0.6 (1.2)	0.9 (1.2)	0.4 (1.2)	-1.1 (1.1)	****

²⁸³ Afgemerkte termen, zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

²⁸⁴ Afgemerkte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

Tabel 2.53 redenen voor gestopt/geminderd gebruik

Selectie van mensen die de huidige week waren gestopt/geminderd met cannabis blowen (n = 47)²⁸⁵

	TOTAAL (n = 47)
reden gestopt of minder blowen huidige week t.o.v. maand ervoor	
ik ben gestopt met blowen	2.1%
ik blow af en toe; toevallig afgelopen week niet	27.7%
het is beter voor mijn gemoedstoestand	29.8%
het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	21.3%
ik had minder vrije tijd	21.3%
ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	19.1%
ik was minder vaak alleen thuis	8.5%
iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	12.8%
ik was ziek / voelde me niet lekker	8.5%
anders	27.7%

Tabel 2.54 willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige week cannabis blowden (n = 207)

	TOTAAL (n = 207)	gestopt (n = 40)	minder (n = 37)	zelfde (n = 52)	meer (n = 79)	gestart (n = 39)	p
stoppen/minderen							
nee	33.8%	n.v.t.	37.8%	32.7%	24.1%	51.3%	***
misschien later	27.5%		24.3%	38.5%	30.4%	10.3%	
ja, minderen	27.5%		21.6%	21.2%	39.2%	17.9%	
ja, stoppen	11.1%		16.2%	7.7%	6.3%	20.5%	

2.2.12 Veranderpatronen medicijnen

Tabel 2.55 medicijnen huidige maand en pre-corona

Selectie van mensen die medicijnen gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 192)²⁸⁶

	huidige maand	pre-corona jaar	p
medicijnen			
slaapmiddelen	59.9%	53.6%	n.s.
zware pijnstillers	17.7%	20.3%	n.s.
antidepressiva	26.0%	25.0%	n.s.
TOTAAL	87.5%	80.2%	n.s.
(n)	(168)	(154)	
aantal typen medicijnen ²⁸⁷			
gemiddeld (sd)	1.2 (0.5)	1.2 (0.5)	n.s.
mediaan	1	1	

Tabel 2.56 veranderpatronen – naar geslacht

Selectie van mensen die medicijnen gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 192)

	TOTAAL (n = 192)	man (n = 75)	vrouw (n = 114)	p
patroon ²⁸⁸				
gestopt	12.5%	20.0%	7.9%	*
minder	10.4%	10.7%	10.5%	
zelfde	40.6%	38.7%	42.1%	
meer	16.7%	14.7%	16.7%	
gestart	19.8%	16.0%	22.8%	

Tabel 2.57 veranderpatronen – naar groep²⁸⁹

Selectie van mensen die medicijnen gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 192)

	TOTAAL (n = 192)	man (n = 75)	vrouw (n = 114)	p
patroon ²⁸⁸				
gestopt	12.5%	20.0%	7.9%	*
minder	10.4%	10.7%	10.5%	
zelfde	40.6%	38.7%	42.1%	
meer	16.7%	14.7%	16.7%	
gestart	19.8%	16.0%	22.8%	

²⁸⁵ Zie 2.1.6 Redenen om te stoppen/minderen (pag. 250) in VIII Bijlagen.

²⁸⁶ Medicijnen = Slaap- of kalmeringsmiddelen (bijv. Valium, Seresta), zware pijnstillers (bijv. Oxycodon, Fentanyl, Tramadol) en/of antidepressiva (bijv. Prozac, Seroxat) al dan niet op recept. Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen. Gepaarde verschildtoetsen.

²⁸⁷ Degenen die in de betreffende periode niet gebruikten buiten beschouwing gelaten.

²⁸⁸ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

²⁸⁹ A = thuiswonende studenten, B = uitwonende studenten, C = werkenden zonder kinderen, D = werklozen zonder kinderen, E = gezinnen met kinderen. Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

	A (n = 19)	B (n = 29)	C (n = 58)	D (n = 51)	E (n = 35)	p
patroon						
gestopt	10.5%	17.2%	19.0%	11.8%	0%	n.s.
minder	5.3%	10.3%	12.1%	9.8%	11.4%	
zelfde	36.8%	27.6%	46.6%	31.4%	57.1%	
meer	21.1%	20.7%	12.1%	17.6%	17.1%	
gestart	26.3%	24.1%	10.3%	29.4%	14.3%	

Tabel 2.58 *willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon*

Selectie van mensen die de huidige week medicijnen gebruikten (n = 168)

	TOTAAL (n = 168)	gestopt (n = 24)	minder (n = 20)	zelfde (n = 78)	meer (n = 32)	gestart (n = 38)	p
stoppen/minderen							
nee	61.3%	n.v.t.	70.0%	67.9%	37.5%	63.2%	*
misschien later	16.7%		5.0%	15.4%	18.8%	23.7%	
ja, minderen	12.5%		10.0%	7.7%	31.3%	7.9%	
ja, stoppen	9.5%		15.0%	9.0%	12.5%	5.3%	

2.2.13 Veranderpatronen andere drugs

Tabel 2.59 *andere drugs huidige maand en pre-corona*

Selectie van mensen die andere drugs gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 377)²⁹⁰

	huidige maand	pre-corona jaar	p
andere drugs			
ecstasy/MDMA	29.7%	76.4%	****
amfetamine	16.4%	36.3%	****
cocaïne	32.9%	52.3%	****
lachgas	10.9%	34.0%	****
ketamine	23.6%	40.3%	****
LSD	7.2%	11.9%	***
paddo's/truffels	6.9%	11.4%	**
GHB	4.8%	14.3%	****
2C-B	15.1%	24.9%	****
3-MMC/4-MMC	6.9%	6.9%	n.s.
overig ²⁹¹	4.8%	5.8%	n.s.
TOTAAL	68.7%	95.2%	****
(n)	(259)	(359)	
aantal soorten andere drugs ²⁹²			
gemiddeld (sd)	2.3 (1.6)	3.3 (2.1)	****
mediaan	2	3	

Tabel 2.60 *veranderpatronen – naar geslacht*

Selectie van mensen die andere drugs gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 377)

	TOTAAL (n = 377)	man (n = 177)	vrouw (n = 197)	p
patroon ²⁹³				
gestopt	31.3%	24.3%	37.6%	***
minder	25.2%	28.8%	22.3%	
zelfde	17.0%	22.6%	11.7%	
meer	21.8%	18.6%	24.4%	
gestart	4.8%	5.6%	4.1%	

Tabel 2.61 *veranderpatronen – naar groep²⁹⁴*

Selectie van mensen die andere drugs gebruiken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 377)

	A (n = 77)	B (n = 87)	C (n = 118)	D (n = 57)	E (n = 38)	p
--	---------------	---------------	----------------	---------------	---------------	---

²⁹⁰ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen. Gepaarde verschiltoetsen.

²⁹¹ Niet zijnde tabak, alcohol, cannabis en medicijnen.

²⁹² Degenen die in de betreffende periode niet gebruikten buiten beschouwing gelaten.

²⁹³ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

²⁹⁴ A = thuiswonende studenten, B = uitwonende studenten, C = werkenden zonder kinderen, D = werklozen zonder kinderen, E = gezinnen met kinderen. Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie Vijf groepen (pag. 117) in IV Coronasurvey.

patroon						
gestopt	35.1%	23.0%	37.3%	31.6%	23.7%	n.s.
minder	19.5%	25.3%	26.3%	28.1%	28.9%	
zelfde	18.2%	19.5%	11.9%	17.5%	23.7%	
meer	20.8%	29.9%	22.0%	10.5%	21.1%	
gestart	6.5%	2.3%	2.5%	12.3%	2.6%	

Tabel 2.62 veranderpatronen – naar soort andere drugs

Selectie van mensen die de betreffende soort andere drugs gebruiken

	ecstasy (n = 301)	amfetamine (n = 149)	cocaïne (n = 213)	ketamine (n = 166)	lachgas (n = 134)	2c-B (n = 117)
patroon						
gestopt	62.8%	58.4%	41.8%	46.4%	69.4%	51.3%
minder	7.3%	4.0%	9.9%	8.4%	2.2%	3.4%
zelfde	18.3%	22.8%	23.5%	27.1%	17.9%	18.8%
meer	7.3%	6.7%	17.4%	9.6%	6.0%	6.8%
gestart	4.3%	8.1%	7.5%	8.4%	4.5%	19.7%

Tabel 2.63 setting van gebruik huidige maand – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten (n = 259)

	TOTAAL (n = 259)	gestopt (n = 118)	minder (n = 95)	zelfde (n = 64)	meer (n = 82)	gestart (n = 18)	p
setting ²⁹⁵							
alleen	19.3%	n.v.t.	18.9%	15.6%	23.2%	16.7%	n.s.
huiselijke kring	44.0%		45.3%	37.5%	50.0%	33.3%	n.s.
buitenshuis	31.7%		28.4%	26.6%	40.2%	27.8%	n.s.
visite	45.6%		45.3%	51.6%	45.1%	27.8%	n.s.
georganiseerd feest	18.1%		13.7%	9.4%	29.3%	22.2%	**

Tabel 2.64 setting van gebruik huidige maand – naar soort andere drugs

Selectie van mensen die de huidige maand de betreffende soort andere drugs gebruikten

	ecstasy (n = 112)	amfetamine (n = 62)	cocaïne (n = 124)	ketamine (n = 89)	lachgas (n = 41)	2c-B (n = 57)
setting						
alleen	12.5%	27.4%	26.6%	15.7%	12.2%	12.3%
huiselijke kring	48.2%	59.7%	50.0%	49.4%	36.6%	42.1%
buitenshuis	26.8%	33.9%	30.6%	34.8%	31.7%	47.4%
visite	54.5%	48.4%	54.8%	64.0%	58.5%	54.4%
georganiseerd feest	31.3%	27.4%	21.0%	29.3%	29.3%	29.3%

Tabel 2.65 redenen voor gebruik huidige maand – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten (n = 259)

	TOTAAL (n = 259)	gestopt (n = 118)	minder (n = 95)	zelfde (n = 64)	meer (n = 82)	gestart (n = 18)	p
reden ²⁹⁶							
lekker	1.4 (0.9)	n.v.t.	1.4 (0.8)	1.4 (1.0)	1.7 (0.6)	0.6 (1.4)	****
sociaal	0.5 (1.2)		0.5 (1.2)	0.3 (1.2)	0.9 (1.0)	0.2 (1.4)	***
uitlaatklep	0.1 (1.5)		-0.2 (1.3)	-0.3 (1.5)	0.7 (1.4)	0.2 (1.6)	****
stress	-0.7 (1.3)		-1.0 (1.1)	-1.0 (1.2)	-0.3 (1.5)	-0.1 (1.7)	****
eenzaamheid	-0.9 (1.3)		-1.2 (1.0)	-1.2 (1.2)	-0.5 (1.5)	-0.3 (1.6)	****
niet weerstaan	-0.8 (1.3)		-1.1 (1.1)	-1.1 (1.2)	-0.4 (1.3)	-0.5 (1.4)	****
in huis	-0.5 (1.4)		-0.7 (1.3)	-0.9 (1.3)	0.0 (1.4)	0.2 (1.5)	****
gewoonte	-0.9 (1.2)		-1.0 (1.2)	-1.1 (1.1)	-0.6 (1.2)	-0.8 (1.3)	n.s.

Tabel 2.66 redenen voor gebruik huidige maand – naar soort andere drugs

Selectie van mensen die de huidige maand de betreffende soort andere drugs gebruikten

	ecstasy (n = 112)	amfetamine (n = 62)	cocaïne (n = 124)	ketamine (n = 89)	lachgas (n = 41)	2c-B (n = 57)
reden ²⁹⁷						
lekker	1.6 (0.6)	1.5 (0.8)	1.4 (0.8)	1.7 (0.6)	1.4 (1.0)	1.6 (0.6)
sociaal	0.6 (1.1)	0.7 (1.1)	0.9 (1.0)	0.8 (1.0)	0.8 (1.1)	0.8 (0.9)

²⁹⁵ Afgekorte termen, zie 2.1.4 Setting van gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen.

²⁹⁶ Afgekorte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

²⁹⁷ Afgekorte termen, zie 2.1.5 Redenen voor gebruik (pag. 249) in VIII Bijlagen. Gemiddelde (sd) score op een Likert-schaal: helemaal mee oneens (-2), mee oneens (-1), neutraal (0), mee eens (+1), helemaal mee eens (+2).

uitlaatklep	0.1 (1.5)	0.6 (1.4)	0.4 (1.4)	0.4 (1.5)	0.5 (1.6)	0.0 (1.5)
stress	-0.8 (1.3)	-0.2 (1.5)	-0.6 (1.4)	-0.6 (1.4)	-0.5 (1.3)	-0.8 (1.3)
eenzaamheid	-1.0 (1.2)	-0.4 (1.5)	-0.8 (1.4)	-0.9 (1.3)	-0.7 (1.4)	-0.8 (1.4)
niet weerstaan	-0.9 (1.2)	-0.4 (1.4)	-0.3 (1.3)	-0.8 (1.2)	-0.7 (1.3)	-0.9 (1.2)
in huis	-0.5 (1.4)	0.2 (1.4)	-0.1 (1.3)	-0.2 (1.4)	-0.4 (1.4)	-0.5 (1.4)
gewoonte	-0.8 (1.2)	-0.3 (1.3)	-0.5 (1.3)	-0.6 (1.3)	-0.9 (1.1)	-0.9 (1.2)

Tabel 2.67 redenen voor gestopt/geminderd gebruik

Selectie van mensen die zijn gestopt of geminderd met andere drugs (n = 213)

	TOTAAL (n = 213)
reden gestopt of minder gebruik andere drugs huidige maand t.o.v. pre-corona	
ik ben gestopt met andere drugs	0.5%
ik gebruik af en toe; toevallig afgelopen maand niet	9.9%
het is beter voor mijn gemoedstoestand	22.1%
het is beter voor mijn gezondheid/fitheid	28.2%
ik had minder vrije tijd	9.9%
ik had minder sociale gelegenheden (uitgaan, afspraken, visites, feestjes, enz.)	75.6%
ik was minder vaak alleen thuis	4.7%
iemand in mijn omgeving heeft daarom gevraagd	1.4%
ik was ziek / voelde me niet lekker	3.8%
anders	10.8%

Tabel 2.68 setting van gebruik huidige maand – naar veranderpatroon

Selectie van mensen die de huidige maand andere drugs gebruikten (n = 259)

	TOTAAL (n = 259)	gestopt (n = 118)	minder (n = 95)	zelfde (n = 64)	meer (n = 82)	gestart (n = 18)	p
stoppen/minderen							
nee	45.9%	n.v.t.	52.6%	51.6%	32.9%	50.0%	<i>n.s.</i>
misschien later	23.6%		25.3%	21.9%	24.4%	16.7%	
ja, minderen	22.0%		15.8%	17.2%	32.9%	22.2%	
ja, stoppen	8.5%		6.3%	9.4%	9.8%	11.1%	

2.2.14 Veranderpatronen gamen

Tabel 2.69 *gamen huidige maand en pre-corona*

Selectie van mensen die gamen (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 243)²⁹⁸

	huidige maand	pre-corona jaar	p
gamen			
TOTAAL	94.7% (230)	87.2% (212)	*

Tabel 2.70 *veranderpatronen – naar geslacht*

Selectie van mensen die gamen (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 243)

	TOTAAL (n = 243)	man (n = 132)	vrouw (n = 110)	p
patroon ²⁹⁹				
gestopt	5.3%	3.8%	6.4%	*
minder	10.7%	12.9%	8.2%	
zelfde	28.8%	29.5%	28.2%	
meer	42.4%	47.0%	37.3%	
gestart	12.8%	6.8%	20.0%	

Tabel 2.71 *veranderpatronen – naar groep*³⁰⁰

Selectie van mensen die gamen (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 243)

	A (n = 64)	B (n = 44)	C (n = 77)	D (n = 33)	E (n = 25)	p
patroon						
gestopt	4.7%	6.8%	5.2%	6.1%	4.0%	n.s.
minder	10.9%	6.8%	11.7%	9.1%	16.0%	
zelfde	26.6%	18.2%	31.2%	30.3%	44.0%	
meer	42.2%	56.8%	40.3%	42.4%	24.0%	
gestart	15.6%	11.4%	11.7%	12.1%	12.0%	

Tabel 2.72 *willen stoppen of minderen – naar veranderpatroon*

Selectie van mensen die de huidige maand gameden (n = 230)

	TOTAAL (n = 230)	gestopt (n = 13)	minder (n = 26)	zelfde (n = 70)	meer (n = 103)	gestart (n = 31)	p
stoppen/minderen							
nee	66.1%	n.v.t.	76.9%	74.3%	56.3%	71.0%	n.s.
misschien later	18.7%		15.4%	17.1%	21.4%	16.1%	
ja, minderen	14.8%		7.7%	8.6%	21.4%	12.9%	
ja, stoppen	0.4%		0%	0%	1.0%	0%	

²⁹⁸ Zie 2.1.1 *Vragenlijsten en metingen* (pag. 244) in VIII *Bijlagen*. Gepaarde verschiltoetsen.

²⁹⁹ Zie 2.1.3 *Veranderpatronen* (pag. 248) in VIII *Bijlagen*.

³⁰⁰ A = thuiswonende studenten, B = uitwonende studenten, C = werkenden zonder kinderen, D = werklozen zonder kinderen, E = gezinnen met kinderen. Op basis van leeftijd, dagbesteding en huishouden, zie *Vijf groepen* (pag. 117) in IV *Coronasurvey*.

2.2.15 Veranderpatronen gokken

Tabel 2.73 *gokken huidige maand en pre-corona*

Selectie van mensen die gokken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 50)³⁰¹

	huidige maand	pre-corona jaar	p
gokken			
online	16.0%	24.0%	n.s.
offline	46.0%	76.0%	***
TOTAAL	60.0%	86.0%	*
(n)	(30)	(43)	
aantal typen gokken ³⁰²			
gemiddeld (sd)	1.0 (0.2)	1.2 (0.4)	n.s.
mediaan	1	1	

Tabel 2.74 *veranderpatronen – naar geslacht*

Selectie van mensen die gokken (huidige maand en/of pre-corona jaar) (n = 50)

	TOTAAL (n = 50)	man (n = 33)	vrouw (n = 17)	p
patroon ³⁰³				
gestopt	40.0%	36.4%	47.1%	n.s.
minder	8.0%	9.1%	5.9%	
zelfde	32.0%	30.3%	35.3%	
meer	6.0%	9.1%	0%	
gestart	14.0%	15.2%	11.8%	

Tabel 2.75 *willen stoppen of minderen*

Selectie van mensen die de huidige maand gokten (n = 30)

	TOTAAL (n = 30)
willen stoppen of minderen	
nee	83.3%
niet nu, misschien later	13.3%
ja, minderen	0%
ja, stoppen	3.3%

³⁰¹ Zie 2.1.1 Vragenlijsten en metingen (pag. 244) in VIII Bijlagen. Gepaarde verschiltoetsen.

³⁰² Degenen die in de betreffende periode niet gebruikten buiten beschouwing gelaten.

³⁰³ Zie 2.1.3 Veranderpatronen (pag. 248) in VIII Bijlagen.

2.2.16 Veranderpatronen combinaties

Tabel 2.76 combinaties veranderpatronen alcohol

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); percentages van totaal

	ALCOHOL		
	afname	zelfde	toename
TABAK (N = 297)			
afname	20.9%	7.4%	10.4%
zelfde	8.8%	10.4%	7.4%
toename	10.4%	4.4%	19.9%
CANNABIS (N = 219)			
afname	14.2%	6.4%	11.0%
zelfde	8.7%	5.9%	5.9%
toename	16.0%	5.9%	26.0%
MEDICIJNEN (N = 167)			
afname	7.8%	3.6%	12.0%
zelfde	12.6%	11.4%	15.6%
toename	15.0%	6.0%	16.2%
ANDERE DRUGS (N = 348)			
afname	29.9%	9.2%	17.5%
zelfde	3.4%	4.6%	8.0%
toename	5.7%	4.0%	17.5%
GAMEN (N = 218)			
afname	6.0%	2.3%	6.0%
zelfde	11.0%	7.8%	9.6%
toename	23.4%	7.3%	26.6%
GOKKEN (N = 44)			
afname	34.1%	2.3%	15.9%
zelfde	6.8%	4.5%	18.2%
toename	6.8%	4.5%	6.8%

Tabel 2.77 combinaties veranderpatronen tabak

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); percentages van totaal

	TABAK		
	afname	zelfde	toename
ALCOHOL (N = 297)			
afname	20.9%	8.8%	10.4%
zelfde	7.4%	10.4%	4.4%
toename	10.4%	7.4%	19.9%
CANNABIS (N = 165)			
afname	15.2%	4.8%	9.1%
zelfde	9.7%	9.1%	5.5%
toename	15.2%	7.9%	23.6%
MEDICIJNEN (N = 98)			
afname	12.2%	5.1%	9.2%
zelfde	10.2%	16.3%	10.2%
toename	13.3%	8.2%	15.3%
ANDERE DRUGS (N = 217)			
afname	27.2%	12.9%	14.3%
zelfde	5.5%	5.1%	5.1%
toename	9.2%	4.1%	16.6%
GAMEN (N = 108)			
afname	10.2%	4.6%	5.6%
zelfde	4.6%	9.3%	9.3%
toename	25.0%	13.0%	18.5%
GOKKEN (N = 30)			
afname	23.3%	6.7%	16.7%
zelfde	10.0%	13.3%	13.3%
toename	0%	13.3%	3.3%

Tabel 2.78 combinaties veranderpatronen cannabis

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); percentages van totaal

	CANNABIS		
	afname	zelfde	toename
ALCOHOL (N = 219)			
afname	14.2%	8.7%	16.0%
zelfde	6.4%	5.9%	5.9%
toename	11.0%	5.9%	26.0%
TABAK (N = 165)			
afname	15.2%	9.7%	15.2%
zelfde	4.8%	9.1%	7.9%
toename	9.1%	5.5%	23.6%
MEDICIJNEN (N = 73)			
afname	11.0%	8.2%	19.2%
zelfde	6.8%	5.5%	17.8%
toename	8.2%	8.2%	15.1%
ANDERE DRUGS (N = 183)			
afname	20.2%	8.7%	20.8%
zelfde	5.5%	2.7%	9.3%
toename	7.7%	6.6%	18.6%
GAMEN (N = 112)			
afname	8.0%	6.3%	4.5%
zelfde	7.1%	5.4%	10.7%
toename	19.6%	6.3%	32.1%
GOKKEN (N = 28)			
afname	28.6%	3.6%	17.9%
zelfde	14.3%	7.1%	7.1%
toename	3.6%	10.7%	7.1%

Tabel 2.79 combinaties veranderpatronen medicijnen

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); percentages van totaal

	MEDICIJNEN		
	afname	zelfde	toename
ALCOHOL (N = 167)			
afname	7.8%	12.6%	15.0%
zelfde	3.6%	11.4%	6.0%
toename	12.0%	15.6%	16.2%
TABAK (N = 98)			
afname	12.2%	10.2%	13.3%
zelfde	5.1%	16.3%	8.2%
toename	9.2%	10.2%	15.3%
CANNABIS (N = 73)			
afname	11.0%	6.8%	8.2%
zelfde	8.2%	5.5%	8.2%
toename	19.2%	17.8%	15.1%
ANDERE DRUGS (N = 105)			
afname	14.3%	14.3%	17.1%
zelfde	5.7%	8.6%	3.8%
toename	9.5%	9.5%	17.1%
GAMEN (N = 54)			
afname	5.6%	0%	14.8%
zelfde	7.4%	24.1%	5.6%
toename	14.8%	22.2%	5.6%
GOKKEN (N = 16)			
afname	18.8%	25%	0%
zelfde	12.5%	12.5%	12.5%
toename	6.3%	6.3%	6.3%

Tabel 2.80 combinaties veranderpatronen andere drugs

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); percentages van totaal

	ANDERE DRUGS		
	afname	zelfde	toename
ALCOHOL (N = 348)			
afname	29.9%	3.4%	5.7%
zelfde	9.2%	4.6%	4.0%
toename	17.5%	8.0%	17.5%
TABAK (N = 217)			
afname	27.2%	5.5%	9.2%
zelfde	12.9%	5.1%	4.1%
toename	14.3%	5.1%	16.6%
CANNABIS (N = 183)			
afname	20.2%	5.5%	7.7%
zelfde	8.7%	2.7%	6.6%
toename	20.8%	9.3%	18.6%
MEDICIJNEN (N = 105)			
afname	14.3%	5.7%	9.5%
zelfde	14.3%	8.6%	9.5%
toename	17.1%	3.8%	17.1%
GAMEN (N = 131)			
afname	7.6%	0.8%	6.9%
zelfde	11.5%	4.6%	7.6%
toename	36.6%	16.0%	8.4%
GOKKEN (N = 28)			
afname	25.0%	14.3%	7.1%
zelfde	25.0%	7.1%	3.6%
toename	10.7%	7.1%	0%

Tabel 2.81 combinaties veranderpatronen gamen

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); percentages van totaal

	GAMEN		
	afname	zelfde	toename
ALCOHOL (N = 218)			
afname	6.0%	11.0%	23.4%
zelfde	2.3%	7.8%	7.3%
toename	6.0%	9.6%	26.6%
TABAK (N = 108)			
afname	10.2%	4.6%	25.0%
zelfde	4.6%	9.3%	13.0%
toename	5.6%	9.3%	18.5%
CANNABIS (N = 112)			
afname	8.0%	7.1%	19.6%
zelfde	6.3%	5.4%	6.3%
toename	4.5%	10.7%	32.1%
MEDICIJNEN (N = 54)			
afname	5.6%	7.4%	14.8%
zelfde	0%	24.1%	22.2%
toename	14.8%	5.6%	5.6%
ANDERE DRUGS (N = 131)			
afname	7.6%	11.5%	36.6%
zelfde	0.8%	4.6%	16.0%
toename	6.9%	7.6%	8.4%
GOKKEN (N = 32)			
afname	6.3%	18.8%	25.0%
zelfde	12.5%	3.1%	9.4%
toename	0%	9.4%	15.6%

Tabel 2.82 combinaties veranderpatronen gokken

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); percentages van totaal

	GOKKEN		
	afname	zelfde	toename
ALCOHOL (N = 44)			
afname	34.1%	6.8%	6.8%
zelfde	2.3%	4.5%	4.5%
toename	15.9%	18.2%	6.8%
TABAK (N = 30)			
afname	23.3%	10.0%	0%
zelfde	6.7%	13.3%	13.3%
toename	16.7%	13.3%	3.3%
CANNABIS (N = 28)			
afname	28.6%	14.3%	3.6%
zelfde	3.6%	7.1%	10.7%
toename	17.9%	7.1%	7.1%
MEDICIJNEN (N = 16)			
afname	18.8%	12.5%	6.3%
zelfde	25.0%	12.5%	6.3%
toename	0%	12.5%	6.3%
ANDERE DRUGS (N = 28)			
afname	25.0%	25.0%	10.7%
zelfde	14.3%	7.1%	7.1%
toename	7.1%	3.6%	0%
GAMEN (N = 32)			
afname	6.3%	12.5%	0%
zelfde	18.8%	3.1%	9.4%
toename	25.0%	9.4%	15.6%

Tabel 2.83 correlaties tussen veranderpatronen

Selectie van mensen die beide middelen gebruiken (huidige week/maand en/of pre-corona); Pearson's r

	alcohol	tabak	cannabis	medicijnen	andere drugs	gamen	gokken
alcohol		0.26 **** (n = 297)	0.16 * (n = 219)	-0.06 n.s. (n = 167)	0.32 **** (n = 348)	0.04 n.s. (n = 218)	0.22 n.s. (n = 44)
tabak	0.26 **** (n = 297)		0.2 * (n = 165)	0.08 n.s. (n = 98)	0.24 **** (n = 217)	0.01 n.s. (n = 108)	0.17 n.s. (n = 30)
cannabis	0.16 * (n = 219)	0.2 * (n = 165)		0.01 n.s. (n = 73)	0.16 * (n = 183)	0.16 n.s. (n = 112)	0.15 n.s. (n = 28)
medicijnen	-0.06 n.s. (n = 167)	0.08 n.s. (n = 98)	0.01 n.s. (n = 73)		0.08 n.s. (n = 105)	-0.32 * (n = 54)	0.26 n.s. (n = 16)
andere drugs	0.32 **** (n = 348)	0.24 **** (n = 217)	0.16 * (n = 183)	0.08 n.s. (n = 105)		-0.2 * (n = 131)	-0.14 n.s. (n = 28)
gamen	0.04 n.s. (n = 218)	0.01 n.s. (n = 108)	0.16 n.s. (n = 112)	-0.32 * (n = 54)	-0.2 * (n = 131)		0.07 n.s. (n = 32)
gokken	0.22 n.s. (n = 44)	0.17 n.s. (n = 30)	0.15 n.s. (n = 28)	0.26 n.s. (n = 16)	-0.14 n.s. (n = 28)	0.07 n.s. (n = 32)	

2.2.17 Veranderpatronen Amsterdam vs. de rest van Nederland

Tabel 2.84 veranderpatronen

Selectie van mensen die drinken, roken, blowen, medicijnen of andere drugs gebruiken, gamen, respectievelijk gokken

	n	gestopt	minder	zelfde	meer	gestart	p
ALCOHOL							
Amsterdam	682	12.0%	27.5%	21.8%	34.2%	4.5%	<i>n.s.</i>
rest van Nederland	5.667	11.7%	28.2%	22.2%	31.6%	6.2%	
TABAK							
Amsterdam	329	16.3%	21.2%	28.3%	25.5%	8.6%	**
rest van Nederland	3.501	10.2%	22.4%	31.7%	29.0%	6.6%	
CANNABIS							
Amsterdam	262	16.2%	15.0%	21.1%	32.0%	15.8%	<i>n.s.</i>
rest van Nederland	3.179	15.8%	18.0%	22.9%	32.6%	10.7%	
MEDICIJNEN							
Amsterdam	192	12.5%	10.4%	40.6%	16.7%	19.8%	*
rest van Nederland	1.246	22.2%	10.4%	38.7%	14.7%	14.0%	
ANDERE DRUGS							
Amsterdam	377	31.3%	25.2%	17.0%	21.8%	4.8%	*
rest van Nederland	3.090	29.6%	19.9%	17.4%	25.9%	7.1%	
GAMEN							
Amsterdam	243	5.3%	10.7%	28.8%	42.4%	12.8%	<i>n.s.</i>
rest van Nederland	3.143	4.4%	11.9%	27.2%	46.4%	10.1%	
GOKKEN							
Amsterdam	50	40.0%	8.0%	32.0%	6.0%	14.0%	<i>n.s.</i>
rest van Nederland	764	30.0%	14.5%	23.8%	14.4%	17.3%	

3 Markt

3.1	Analysemethode	275
3.1.1	Categorieën testresultaten	275
3.1.2	Werkzame stof	275
3.1.3	Zuiverheid	275
3.1.4	Vervuilende stoffen	276
3.1.5	Dosering	276
3.1.6	Prijs	276
3.2	Tabellen testservice	277
3.2.1	Testservice	277
	Tabel 3.1 soort drugsmonsters aangeboden	277
3.2.2	Ecstasy	277
	Tabel 3.2 vorm	277
	Tabel 3.3 werkzame stof xTC-pillen	278
	Tabel 3.4 dosering xTC-pillen	278
	Tabel 3.5 prijs xTC-pillen	278
	Tabel 3.6 werkzame stof MDMA-poeders	278
	Tabel 3.7 dosering MDMA-poeders	278
	Tabel 3.8 prijs MDMA-poeders	279
3.2.3	Cocaïne	279
	Tabel 3.9 vorm	279
	Tabel 3.10 werkzame stof cocaïnepoeders	279
	Tabel 3.11 dosering cocaïnepoeders	279
	Tabel 3.12 prijs cocaïnepoeders	279
3.2.4	Amfetamine	280
	Tabel 3.13 vorm	280
	Tabel 3.14 werkzame stof amfetaminepoeders	280
	Tabel 3.15 dosering amfetaminepoeders	280
	Tabel 3.16 prijs amfetaminepoeders	280
3.2.5	Ketamine	280
	Tabel 3.17 vorm	280
	Tabel 3.18 werkzame stof ketaminepoeders	280
	Tabel 3.19 dosering ketaminepoeders	280
	Tabel 3.20 prijs ketaminepoeders	280
3.2.6	GHB	281
	Tabel 3.21 vorm	281
	Tabel 3.22 werkzame stof GHB-vloeistoffen	281
	Tabel 3.23 dosering GHB-vloeistoffen	281
3.2.7	Lsd	281
	Tabel 3.24 vorm	281
	Tabel 3.25 werkzame stof LSD-papertrips	281
	Tabel 3.26 dosering LSD-papertrips	281
	Tabel 3.27 prijs LSD-papertrips	282
3.2.8	2c-b	282
	Tabel 3.28 vorm	282
	Tabel 3.29 werkzame stof 2c-b-pillen	282
	Tabel 3.30 dosering 2c-b-pillen	282
	Tabel 3.31 prijs 2c-b-pillen	282

3.1 Analysemethode

Bij de analyse van testresultaten worden bij de testservices aangeleverde drugsmonsters in verschillende categorieën ingedeeld. Deze indeling en een aantal gehanteerde begrippen worden hieronder nader toegelicht.

3.1.1 Categorieën testresultaten

Sinds 2012 worden in Antenne testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) in vijf categorieën gerapporteerd.

- 1 Het monster bevat **uitsluitend de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
- 2 Het monster bevat **voornamelijk de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.³⁰⁴
- 3 Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend een **ander hoofdbestanddeel**.³⁰⁵
- 4 Het monster bevat (1) geen enkele werkzame stof, (2) niet-gekwantificeerde andere werkzame stoffen, waardoor niet is vast te stellen wat het hoofdbestanddeel is of (3) de testuitslag is niet geregistreerd. Dit is de categorie **overig**. Vanwege de diverse samenstelling van deze restcategorie, wordt hier in de tekst geen aandacht aan besteed.
- 5 Het monster is **niet geanalyseerd**.³⁰⁶ Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.

3.1.2 Werkzame stof

De actieve stoffen in een monster. Monsters kunnen de werkzame stof bevatten waarvoor het middel is gekocht, maar ook werkzame stoffen waarvoor het middel niet is gekocht. Een monster kan bijvoorbeeld als 4-FA zijn gekocht, maar ook (of uitsluitend) MDMA bevatten.

3.1.3 Zuiverheid

Een monster is zuiver (categorie 1) wanneer een monster geen andere stof bevat dan de stof waarvoor het middel is gekocht. Monsters in categorie 2 zijn niet zuiver, maar bevatten

³⁰⁴ Het monster bevat naast de stof waarvoor het is gekocht ook andere stoffen. Het gewicht of volumepercentage van de stof waarvoor het is gekocht is echter het grootst. Onder deze categorie vallen ook monsters die, naast de stof waarvoor het is gekocht, ook niet gekwantificeerde relatief onschuldige bijproducten bevatten.

³⁰⁵ Het monster bevat andere werkzame stoffen. Daarnaast kan het ook de stof bevatten waarvoor het is gekocht, maar het gewicht of volumepercentage van de andere stof is het grootst. Dit kan alleen bepaald worden wanneer de andere stof werd gekwantificeerd.

³⁰⁶ Er zijn verschillende redenen waarom een monster niet wordt geanalyseerd, waaronder: (1) de gebruiker kiest ervoor om (de benodigde hoeveelheid van) het monster niet door te laten sturen of (2) er is een stop op de analyse van het middel door beperkte laboratoriumcapaciteit (bijvoorbeeld bij GHB en LSD).

voornamelijk de stof waarvoor het middel is gekocht en een beperkte hoeveelheid andere werkzame stoffen of bijproducten.³⁰⁷

3.1.4 Vervuilende stoffen

Monsters kunnen andere werkzame stoffen bevatten dan waarvoor het middel is gekocht. Dit wordt vervuiling genoemd. Bijproducten worden niet als vervuilende stoffen genoemd. Wanneer bijzonder riskante vervuilingen worden, kan dat aanleiding zijn voor het DIMS om een zogenaamde Red Alert waarschuwing uit te brengen.

3.1.5 Dosering

De hoeveelheid werkzame stof in een monster. Dit wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht.³⁰⁸ De dosering wordt voor pillen uitgedrukt in milligram, voor vloeistoffen in milligram per milliliter, voor papertrips in microgram en voor poeders in volumepercentage. Vrijwel alle poeders bestaan uit een psychoactieve base en een inactief zout. Voor de dosering wordt alleen het psychoactieve deel gemeten. Zelfs als een poeder volledig zuiver is, is de dosering door de aanwezigheid van zout nooit 100%. In tabellen en grafieken wordt naast het gemiddelde ook een boven- en benedenmarge aangegeven waarbinnen 95% van de monsters vallen.³⁰⁹

3.1.6 Prijs

Klanten wordt gevraagd wat zij voor het middel dat ze komen laten testen hebben betaald. De gemiddelde prijs wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht.³¹⁰ Bij de berekening van het gemiddelde worden gratis verkregen monsters niet meegenomen en onwaarschijnlijk hoge prijzen buiten beschouwing gelaten. Prijzen worden afgezet tegen de dosering.

³⁰⁷ Of een monster als zuiver wordt gekwalificeerd, hangt daarmee ook af van de nauwkeurigheid van de test. FT-IR heeft bijvoorbeeld een detectielimiet van 10%. Zijn er vervuilende stoffen in lagere concentratie aanwezig, dan zullen deze niet worden gedetecteerd en zal het monster als zuiver worden gekwalificeerd. (Zie: www.jellinek.nl/vraag-antwoord/why-do-they-test-drugs-the-netherlands-and-how-does-it-work-2/). Overigens bleek de inzet van FT-IR-analyses vanaf 2018 nauwelijks van invloed op het aandeel zuivere monsters.

³⁰⁸ Voor 2012 werd deze specifieke selectie niet gehanteerd, maar werden evengoed 'nep'-pillen en -poeders die niet bleken waarvoor ze werden verkocht buiten beschouwing gelaten.

³⁰⁹ Deze marges zijn geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie. Wanneer de geschatte benedenmarge lager was dan de laagste dosering die daadwerkelijk werd aangetroffen, dan is het daadwerkelijke minimum genomen. Een soortgelijke procedure is voor de bovenmarge gevolgd. Bij monsters in poedervorm is de bovenmarge bovendien gemaximeerd op het maximaal haalbare volumepercentage.

³¹⁰ Als de aantallen dat toelaten wordt ter controle wel gekeken of andere monsters ('nep'-pillen en -poeders) vergelijkbaar geprijsd zijn.

3.2 Tabellen testservice

3.2.1 Testservice

Tabel 3.1 soort drugsmonsters aangeboden
1994-2000³¹¹

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
XTC/MDMA	584	1.038	1.049	868	703	481	389
cocaïne							3
amfetamine							6
ketamine							1
GHB							8
LSD							2
2C-B							0
4-FA							0
overig							9
onbekend							2
TOTAAL							427

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
XTC/MDMA	367	239	321	343	211	375	342	309	923	763
cocaïne	5	16	11	35	42	41	76	92	89	112
amfetamine	4	11	21	39	16	19	21	23	55	65
ketamine	1	0	0	5	1	3	5	10	9	13
GHB	17	9	9	25	13	10	32	22	6	20
LSD	7	6	9	13	6	4	2	9	17	14
2C-B	0	0	0	0	1	1	4	8	9	2
4-FA	0	0	0	0	0	0	0	0	6	1
overig	13	11	12	12	24	24	11	14	17	29
onbekend	2	0	0	6	1	0	8	5	2	7
TOTAAL	418	292	383	478	315	477	501	492	1.133	1.026

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
XTC/MDMA	709	683	907	1091	1317	1.993	2.386	2.358	3.169	1.045
cocaïne	115	144	178	194	293	506	539	510	519	356
amfetamine	66	149	106	98	138	193	245	256	324	130
ketamine	11	35	33	37	98	108	161	154	325	136
GHB	24	26	5	10	22	30	47	53	70	42
LSD	24	22	49	79	43	58	60	94	96	74
2C-B	10	11	21	43	71	101	130	182	384	220
4-FA	7	5	17	89	192	396	227	121	94	13
overig	28	27	28	48	63	137	149	143	163	80
onbekend	13	3	3	6	20	31	29	19	22	66
TOTAAL	1.007	1.105	1.347	1.696	2.257	3.553	3.973	3.890	5.166	2.162

3.2.2 Ecstasy

Tabel 3.2 vorm

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
pillen	93%	89%	89%	92%	90%	90%	87%	88%	83%
	634	804	974	1.210	1.802	2.143	2.057	2.773	869
poeders/kristallen	7%	11%	11%	8%	9%	10%	13%	12%	16%
	49	102	116	106	186	248	296	381	171
overig/onbekend	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
		1	2	1	5	27	5	15	5

³¹¹ In de periode 1994-1999 werd uitsluitend het aantal ecstasymonsters gerapporteerd; andere drugsmonsters werden nauwelijks aangeboden.

Tabel 3.3 *werkzame stof xtc-pillen*

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend MDMA	89%	90%	91%	90%	87%	94%	83%	80%	74%
	502	651	796	939	1.267	1.658	1.413	1.886	699
voornamelijk MDMA	5%	3%	3%	6%	4%	2%	5%	14%	23%
	26	21	27	57	58	40	84	336	215
ander hoofdbestanddeel	2%	4%	2%	1%	1%	1%	1%	0%	2%
	12	28	18	9	21	17	19	9	15
overig	4%	3%	4%	3%	7%	2%	9%	6%	1%
	22	25	39	34	105	43	179	131	11
niet geanalyseerd									
	72	79	94	171	351	403	361	411	61

Tabel 3.4 *dosering xtc-pillen*

In mg MDMA, selectie van xtc-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA

	gemiddeld (sd)		min-max		gemiddeld (sd)		min-max
1994	107 (30)	328	3-222	2010	96 (34)	534	1-190
1995	93 (27)	638	6-173	2011	123 (35)	525	1-212
1996	95 (27)	731	9-199	2012	131 (42)	528	12-210
1997	86 (33)	439	1-181	2013	148 (42)	666	3-229
1998	64 (22)	540	3-136	2014	150 (41)	823	3-250
1999	68 (22)	384	5-195	2015	157 (36)	996	5-239
2000	76 (30)	346	8-212	2016	164 (37)	1.325	30-245
2001	89 (29)	317	8-193	2017	168 (36)	1.698	36-278
2002	84 (25)	199	8-209	2018	174 (35)	1.498	8-275
2003	81 (32)	275	4-212	2019	179 (32)	2.222	19-279
2004	86 (34)	294	27-188	2020	158 (49)	914	2-314
2005	88 (41)	156	5-180				
2006	85 (33)	252	2-172				
2007	87 (34)	276	3-157				
2008	87 (38)	225	1-182				
2009	74 (32)	475	1-180				

Tabel 3.5 *prijs xtc-pillen*

Per pil, selectie van xtc-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA met prijsopgave

	gemiddeld			gemiddeld	
1994	?		2010	€3,97	473
1995	?		2011	€4,17	462
1996	?		2012	€4,18	466
1997	?		2013	€4,32	614
1998	?		2014	€4,33	727
1999	?		2015	€4,38	919
2000	?		2016	€4,36	1.242
2001	?		2017	€4,32	1.575
2002	?		2018	€4,27	1.411
2003	?		2019	€4,36	2.079
2004	€2,90	142	2020	€4,13	722
2005	€3,11	114			
2006	€2,89	214			
2007	€2,76	229			
2008	€2,83	182			
2009	€3,55	382			

Tabel 3.6 *werkzame stof MDMA-poeders*

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend MDMA	81%	79%	76%	83%	77%	90%	92%	92%	75%
	39	73	65	58	119	148	259	333	126
voornamelijk MDMA	10%	14%	17%	9%	15%	4%	4%	5%	21%
	5	13	15	6	23	6	10	17	35
ander hoofdbestanddeel	8%	7%	6%	4%	6%	5%	3%	3%	4%
	4	6	5	3	9	8	8	9	6
overig			1%	4%	3%	2%	1%	1%	1%
			1	3	4	3	4	2	1
niet geanalyseerd									
	1	10	30	36	31	17	15	20	3

Tabel 3.7 *dosering MDMA-poeders*

In volumepercentage MDMA, selectie van MDMA-poeders met uitsluitend of voornamelijk MDMA

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld (sd)	73 (8)	76 (11)	75 (10)	76 (11)	77 (7)	77 (6)	78 (7)	79 (3)	78 (6)

	44	86	80	64	142	154	269	349	161
min-max	41-82	1-87	29-84	2-81	1-84	29-84	2-84	50-84	26-87

Tabel 3.8 prijs MDMA-poeders

Per gram, selectie van MDMA-poeders met uitsluitend of voornamelijk MDMA met prijsopgave

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld	€21,82	€24,75	€22,50	€22,18	€21,75	€23,30	€22,18	€21,95	€21,15
	32	73	70	57	122	138	237	310	142

3.2.3 Cocaïne

Tabel 3.9 vorm

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
poeders/kristallen	100%	100%	99%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	144	178	192	293	504	537	510	519	356
overig/onbekend			1%		0%	0%			
			2		2	4			

Tabel 3.10 werkzame stof cocaïnepoeders

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend cocaïne	14%	9%	4%	5%	11%	23%	18%	14%	16%
	20	14	6	11	51	117	89	65	55
voornamelijk cocaïne	69%	72%	81%	87%	83%	70%	75%	79%	77%
	97	113	122	182	383	354	361	359	259
ander hoofdbestanddeel	7%	10%	12%	4%	3%	4%	4%	3%	4%
	10	15	18	9	13	21	19	15	13
overig	9%	10%	3%	4%	3%	3%	3%	4%	3%
	13	15	4	8	15	13	15	16	10
niet geanalyseerd									
	4	21	42	83	32	26	64	42	19

Tabel 3.11 dosering cocaïnepoeders

In volumepercentage cocaïne, selectie van cocaïnepoeders met uitsluitend of voornamelijk cocaïne

	gemiddeld (sd)	min-max	gemiddeld (sd)	min-max
2000	43 (17)	3	28-62	
2001	64 (19)	5	38-84	2011
2002	65 (23)	15	10-89	2012
2003	73 (?)	10	52-90	2013
2004	51 (22)	35	18-89	2014
2005	61 (17)	36	22-88	2015
2006	57 (20)	35	20-82	2016
2007	65 (18)	69	12-89	2017
2008	68 (18)	89	25-89	2018
2009	56 (18)	83	8-89	2019
2010	57 (16)	97	14-90	2020
				73 (13)
				314
				9-89

Tabel 3.12 prijs cocaïnepoeders

Per gram, selectie van cocaïnepoeders met uitsluitend of voornamelijk cocaïne met prijsopgave

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld	€51,63	€53,13	€55,15	€53,69	€51,39	€52,91	€54,24	€53,70	€54,17
	109	123	121	187	414	455	433	416	311

3.2.4 Amfetamine

Tabel 3.13 vorm

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
poeders/kristallen	99%	97%	98%	99%	98%	98%	95%	98%	98%
	148	103	96	148	190	241	244	317	127
overig/onbekend	1%	3%	2%	1%	1%	2%	5%	2%	2%
	1	3	2	1	3	4	12	7	3

Tabel 3.14 werkzame stof amfetaminepoeders

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend amfetamine	13%	7%	9%	8%	46%	41%	55%	59%	46%
	19	7	7	8	84	97	119	171	57
voornamelijk amfetamine	27%	52%	60%	54%	15%	19%	21%	19%	34%
	39	49	45	53	28	45	45	55	43
ander hoofdbestanddeel	48%	33%	20%	21%	33%	36%	19%	16%	18%
	69	31	18	21	60	85	41	47	23
overig	12%	7%	11%	16%	7%	3%	5%	7%	2%
	17	7	9	16	12	8	10	19	2
niet geanalyseerd									
	4	9	17	38	6	6	29	25	2

Tabel 3.15 dosering amfetaminepoeders

In volumepercentage amfetamine, selectie van amfetaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk amfetamine

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld (sd)	49 (18)	58 (14)	59 (14)	56 (13)	56 (15)	57 (13)	58 (13)	58 (15)	61 (11)
	58	56	52	61	112	142	162	226	100
min-max	5-70	3-73	1-73	17-73	4-73	15-73	12-73	2-73	30-74

Tabel 3.16 prijs amfetaminepoeders

Per gram, selectie van amfetaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk amfetamine met prijsopgave

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld	€8,85	€8,58	€8,48	€7,72	€9,29	€9,35	€9,44	€8,66	€8,88
	51	47	45	58	99	134	151	204	92

3.2.5 Ketamine

Tabel 3.17 vorm

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
poeders/kristallen	100%	100%	97%	99%	100%	100%	100%	100%	100%
	35	33	36	97	108	160	154	324	136
overig/onbekend			3%	1%				0%	
			1	1				1	

Tabel 3.18 werkzame stof ketaminepoeders

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend ketamine	59%	57%	60%	66%	76%	83%	85%	89%	88%
	20	17	18	55	77	120	127	268	118
voornamelijk ketamine		7%	7%	7%	8%	1%	8%	4%	2%
		2	2	6	8	2	12	11	2
ander hoofdbestanddeel	32%	37%	33%	20%	7%	10%	2%	5%	5%
	11	11	10	17	7	14	3	14	7
overig	9%			7%	10%	6%	5%	3%	5%
	3			6	10	8	7	9	6
niet geanalyseerd									
	1	3	6	13	6	2	5	22	3

Tabel 3.19 dosering ketaminepoeders

In volumepercentage ketamine, selectie van ketaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk ketamine

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld (sd)	80 (8)	82 (6)	79 (9)	77 (10)	78 (8)	78 (9)	77 (10)	78 (9)	79 (10)
	20	19	20	61	85	122	139	279	120
min-max	53-87	60-87	60-87	46-87	43-87	37-87	12-85	26-87	19-87

Tabel 3.20 prijs ketaminepoeders

Per gram, selectie van ketaminepoeders met uitsluitend of voornamelijk ketamine met prijsopgave

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld	€21,32	€25,00	€30,00	€29,33	€27,58	€27,50	€26,53	€26,23	€26,47
	19	17	20	55	78	117	130	255	109

3.2.6 GHB

Tabel 3.21 vorm

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
vloeistoffen	88%	60%	70%	96%	97%	100%	100%	97%	100%
	23	3	7	21	29	47	53	68	42
overig/onbekend	12%	40%	30%	4%	3%			3%	
	3	2	3	1	1			2	

Tabel 3.22 werkzame stof GHB-vloeistoffen

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend GHB	96%		100%	89%	90%	87%	86%	99%	52%
	22		6	16	26	41	42	67	22
voornamelijk GHB							2%		
							1		
ander hoofdbestanddeel						4%	6%	1%	
						2	3	1	
overig	4%	100%		11%	10%	9%	6%		48%
	1	1		2	3	4	3		20
niet geanalyseerd									
		2	1	3			4		

Tabel 3.23 dosering GHB-vloeistoffen

In mg/ml GHB, selectie van GHB-vloeistoffen met uitsluitend of voornamelijk GHB³¹²

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld (sd)	470 (82)	456 (82)	437 (73)	465 (66)	457 (80)	448 (91)
	16	26	40	43	67	22
min-max	313-600	125-550	240-533	190-550	182-632	153-575

3.2.7 Lsd

Tabel 3.24 vorm

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
papertrips	77%	86%	78%	98%	93%	95%	99%	100%	100%
	17	42	62	42	54	57	93	96	74
overig/onbekend	23%	14%	22%	2%	7%	5%	1%		
	5	7	17	1	4	3	1		

Tabel 3.25 werkzame stof LSD-papertrips

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend LSD	94%	52%	62%	79%	89%	89%	86%	96%	92%
	16	15	34	27	41	47	60	67	59
voornamelijk LSD									
ander hoofdbestanddeel		45%	29%	12%	2%		3%		3%
		13	16	4	1		2		2
overig	6%	3%	9%	9%	9%	11%	11%	4%	5%
	1	1	5	3	4	6	8	3	3
niet geanalyseerd									
		13	7	8	8	4	23	26	10

Tabel 3.26 dosering LSD-papertrips

In microgram LSD, selectie van LSD-papertrips met uitsluitend of voornamelijk LSD³¹³

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld (sd)	61 (59)	100 (80)	45 (22)	70 (40)	74 (40)	97 (62)	73 (39)	92 (65)	66 (33)
	16	15	32	27	23	23	30	24	46

³¹² Doseringen van voor 2015 ontbreken omdat testuitslagen destijds in volumepercentages werden gerapporteerd.

³¹³ Aantallen kunnen lager zijn dan in Tabel 3.25 omdat bij een deel van de monsters alleen wordt getest of LSD al dan niet aanwezig is (maar geen dosering).

min-max	10-268	24-378	3-84	23-154	17-143	2-253	17-190	13-260	3-163
---------	--------	--------	------	--------	--------	-------	--------	--------	-------

Tabel 3.27 prijs LSD-papertrips

Per papertrip, selectie van LSD-papertrips met uitsluitend of voornamelijk LSD met prijsopgave

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld	€4,17	€6,08	€6,43	€5,38	€5,73	€7,03	€6,47	€5,93	€6,85
	15	13	25	25	32	42	56	56	56

3.2.8 2c-b

Tabel 3.28 vorm

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
pillen	64%	86%	70%	90%	92%	98%	95%	87%	89%
	7	18	30	64	93	127	172	335	196
overig/onbekend	36%	14%	30%	10%	8%	2%	5%	13%	11%
	4	3	13	7	8	2	10	43	24

Tabel 3.29 werkzame stof 2C-B-pillen

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
uitsluitend 2C-B	86%	100%	77%	60%	88%	94%	52%	40%	65%
	6	15	20	32	72	102	73	114	119
voornamelijk 2C-B			8%	28%	10%	4%	39%	22%	2%
			2	15	8	4	55	62	3
ander hoofdbestanddeel			15%	6%	1%	1%	4%	11%	5%
			4	3	1	1	6	30	9
overig	14%			6%	1%	2%	4%	28%	29%
	1			3	1	2	6	78	53
niet geanalyseerd									
		3	4	11	11	18	32	51	12

Tabel 3.30 dosering 2C-B-pillen

In mg 2C-B, selectie van 2C-B-pillen met uitsluitend of voornamelijk 2C-B

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld (sd)	8 (3)	10 (2)	10 (3)	12 (4)	12 (3)	11 (3)	11 (2)	11 (2)	11 (2)
	6	15	22	47	80	106	128	176	122
min-max	4-11	4-13	3-15	7-20	7-19	7-17	6-17	7-17	7-19

Tabel 3.31 prijs 2C-B-pillen

Per pil, selectie van 2C-B-pillen met uitsluitend of voornamelijk 2C-B met prijsopgave

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gemiddeld	€3,92	€3,83	€3,92	€4,24	€4,24	€4,42	€4,33	€4,43	€4,36
	6	15	18	42	73	100	121	171	116